

Escola Politècnica Superior
d'Edificació de Barcelona

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA

ENGINYERIA D'EDIFICACIÓ

PROJECTE FINAL DE GRAU

JOAN BERGÓS I MASSÓ
I L'ARQUITECTURA INDUSTRIAL
AGRÍCOLA I RAMADERA

PROJECTISTA: Miquel-Àngel Soriano-Montagut i Jené

DIRECTORS: Jaume Rosell i Colomina i Ramon Graus i Rovira

CONVOCATÒRIA: Febrer de 2011

ÍNDIX

	Pàgina
Biografia i obra	3
• La infància i adolescència a Lleida (1894 – 1910) [Bilingüe]	5
• La joventut, entre Lleida i Barcelona (1910 – 1923) [Bilingüe]	12
• Els primers passos com a professional	26
• L'establiment de la família a Barcelona (1923 – 1939)	45
• Els anys sota la dictadura de Primo de Rivera	54
• Canvi de cicle; la segona república, la concentració en la pedagogia	77
• La revolució, el cop d'estat i la guerra civil	89
• La fi d'una etapa, l'inici de la postguerra (1939 – 1974)	97
• Els últims anys, dedicació a les publicacions	109

Joan Bergós i la transformació del món rural català	117
• Introducció [Bilingüe]	119
• Els llibres	125
• Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles	125
• Les construccions rurals a l'abast de tothom	132
• Construcciones urbanas y rurales	140
• Materiales y elementos de construcción	145
• Les obres	149
• Les escoles	149
• Les biblioteques	172
• Les granges	179
Gràfic	249
Conclusions [Bilingüe]	255
Bibliografia i relació fotogràfica	259

BIOGRAFIA I OBRA

Una ullada a la seva persona i a la seva carrera professional

La infància i adolescència a Lleida - Childhood and youth in Lleida

Joan Ricard Ramon Bergós i Massó va néixer el desembre de l'any 1894 a Lleida en una família benestant, resident al cor de la ciutat, a la plaça de Sant Francesc. Fill de Joan Bergós i Dejuan i de Maria Massó i Martí.

En Joan, el pare, era corredor de comerç al Banc d'Espanya, treballava com a caixer a l'edifici de la *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Lleida*, però per damunt d'això era un promotor cultural i poeta molt conegut a la ciutat. «*En el terreny dels principis doctrinals, fou un home profundament tolerant i liberal; fou home de dretes, no pas, però, amb l'encarcament, pobresa d'esperit i l'incomprensió que pateixen les dretes de casa nostra; ho fou, com ho són els homes de dreta més avançats de l'Europa d'avui, obert als corrents del temps i al liberalisme polític i amb un destriament perfecte entre política, religió i clericalisme.*»^[1] Era un activista del catalanisme i del carlisme. Capdavanter de Solidaritat Catalana a Ponent, on lluità contra el caciquisme i feu amistat amb Francesc Macià; membre d'Unió Catalanista, de l'Ateneu Lleidatà, organitzador dels jocs florals, lluitador a les guerres carlines...

Joan Ricard Ramon Bergós Massó was born on December 1894 in Lleida, in a well-off family. He was the son of Joan Bergós Dejuan and of Maria Massó Martí.

Joan, the father, worked at Banc d'Espanya, and he worked as a trade corridor, and also as a cashier at the building of *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Lleida*, but above all he was a cultural promoter and a well-know poet of the city. Salvador Roca Lletjós wrote about him "«*En el terreny dels principis doctrinals, fou un home profundament tolerant i liberal; fou home de dretes, no pas, però, amb l'encarcament, pobresa d'esperit i l'incomprensió que pateixen les dretes de casa nostra; ho fou, com ho són els homes de dreta més avançats de l'Europa d'avui, obert als corrents del temps i al liberalisme polític i amb un destriament perfecte entre política, religió i clericalisme.*»^[1] He was Catalanist and also Carlist. Bergós Massó was the lider of Solidaritat Catalana at the west area, where he fought against the caciquism, and did a friendship with Francesc Macià, who was a member of the Unió Catalanista and the l'Ateneu Popular, and who used to organized the Jocs Florals, etc.

[1] Roca i Lletjós, Salvador (1931), El Joan Bergós polític. Revista Vida lleidatana, a la memòria de Joan Bergós i Dejuan

El Joan Bergós pare va guerrear oposadament amb el pare de la seva dona a la tercera guerra carlina. En Bergós requetè carlí, i en Massó milicià lliberal. Portaren una bona relació.

Joan Bergós escrigué a les seves memòries: «*El meu pare deixà de pertànyer al carlisme, derivant romànticament cap al catalanisme literari de la renaixença.*»^[2]

L'any 1899 naixia Antoni Bergós, germà d'en Joan. El germà Antoni seguí espiritualment la figura paterna, mentre que en Joan sentí molt afecte per la mare. Tot i això, el pare deixà molta empremta als dos fills, en una casa catalanista i religiosa.

El pas pel Liceu Escolar

Un any més tard, en Joan ja començà a assistir a classes de dibuix i als estudis primaris impartits a l'Escola de Sant Jaume, situada a sobre de la capella romànica del Peu del Romeu, on més tard també i aniria l'Antoni. Després del col·legi tots dos germans feren cap al Liceu Escolar, obra del pedagog Frederic Godàs i Legido, impulsor de l'escola laica, gratuïta, obligatòria i de qualitat; amb un nou sistema pedagògic: «*Enfortiment de la voluntat de l'infant, desvetllament de la seva intel·ligència i robustesa del seu cos, principis que llavors eren revolucionaris.*»^[3]

An important thing of the father biography was that he fought against his father-in-law at the Third Carlist War.

Joan Bergós wrote in his memories: «*El meu pare deixà de pertànyer al carlisme, derivant romànticament cap al catalanisme literari de la renaixença.*»^[2]

In 1899 was born Antoni Bergós, Joan's brother. Antoni followed in a spiritual way the father, while Joan had a better relationship with her mother. Even though, the father left an important mark on both sons, in a catalanist and catholic house.

The stage for the Lyceum School

A year later, Joan started to go to design classes and to the school at Sant Jaume's, located up stairs of the Peu del Romeu. After the primary school both sons went to Liceu Escolar. This high school was directed by Frederic Godàs i Legido, who was the driving of the non religious, free, obligatory, and with quality school which created a new pedagogical model: «*Enfortiment de la voluntat de l'infant, desvetllament de la seva intel·ligència i robustesa del seu cos, principis que llavors eren revolucionaris.*»^[3]

[2] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona

[3] Sol i Clot, Romà i Torres i Graell, Maria del Carme (1978), Lleida i el fet nacional. Edicions 62. Barcelona

S'havia acabat de crear l'any 1906 al Carrer de Cavallers, era la primera escola progressista de Lleida, en contraposició a l'hegemonia confessional elitista i d'imposició. Joan Bergós en devingué ser un dels primers alumnes, abans que l'escola es traslladés a l'Avinguda de Blondel en un nou edifici d'autoria discutida entre els arquitectes Francesc Morera i Gatell i Celestí Campmany. En foren professors el mateix Frederic Godàs, l'historiador Enric Arderiu i Valls, el sindicalista Joaquim Maurin i Julià, el doctor Estadella..., el Liceu Escolar serví com a gran revulsiu cultural per a la ciutat de Lleida, per exemple a partir del seu butlletí, on Joan Bergós hi escrigué articles en la seva etapa com a estudiant.^[4]

Els dos germans tenien una dedicació pels estudis contraposada. Joan, un gran estudiós, i l'Antoni amb el pensament fora de l'aula.

Durant tota la joventut dedicà molt de temps a la pintura, aprofitava les dues cares dels papers^[5], així va fer dibuixos per la seva mare, el llaç que portaria a la seva primera comunió, un Sant Crist, còpies de làmines... l'any 1907 va agafar el tifus, aleshores molt estès a Lleida, malaltia que interrompia els estudis del batxillerat però reforçarien la seva dedicació a les aficions artístiques. Aleshores el seu professor de dibuix al batxillerat, Vicenç Soriano, l'acompanyaria durant les vacances estivals per l'horta, on practicaria la pintura de paisatge pels diferents racons del verd lleidatà.

The Liceu Escolà was created in 1906, at it had been the first progressive high school in Lleida, in comparison with the one which were elitist and catholic. Some important people who had worked there were: Federic Godàs, the historian Enric Arderiu Valls, the syndicalist Joaquim Maurín, the doctor Estadella, etc. The Liceu was really important for the cultural life in the city. On his bulletin, Joan Bergós wrote some articles when he was a student.^[4]

The two brothers were interested on different things. Joan loved study, on contrast with Antoni who loved all those things that happened outside the school.

During all his youth Joan spent a lot of time drawing. In 1907 he caught the typhus, in that time a lot of expanded in Lleida. This illness made him stopped his studies of bacheloriat, but this gave him more time to paint. Then, Vicenç Soriano, his arts teacher's, went with Joan to different outside places of the city, to teach him how to paint landscapes.

[4] Bergós i Massó, Antoni (1990), Memòries d'Antoni Bergós. Ed. La Paeria. Lleida. Pàgina 183 i Varela i Serra, Josep (juny 2006), Conferència "El Liceu Escolar de Lleida, un tresor amagat"

[5] Cardó, Carles (1928), Monografies d'art – Joan Bergós. Ed. Joan Merli. Barcelona. Pàgina 7

«Només és un condol que no l'hagi practicada molt més, puix que ens diu en Francesc Galí que en Joan Bergós tenia totes les dots essencials per a ésser un gran pintor.»^[6]

A banda de la pintura, en Joan també practicava amb les manualitats. La diferència d'aficions, caràcter i creences religioses entre els dos germans donà lloc a unes "radicals diferències" entre ells. Tal i com deixà explicat Antoni Bergós en les seves memòries:

«Antoni era una fereta molt enjogassada, que contrastava amb l'altre fill, submís i dòcil, i que passava desapercebut, perquè no feia cap fressa, sempre ocupat en lectures devocionals o amb simulacres de festes litúrgiques. Per la Mare (en Joan) era un santet que tot el dia jugava amb objectes d'ús litúrgic que es fabricava i plantava en una cadira de l'habitació dels hostes.»^[7]

Del seu padrí patern, en Ramon Bergós, un tallista d'imatges religioses, va aprendre la sensibilitat de l'art i la plàstica, la facilitat d'imaginació i la visió de l'espai. El padrí matern, en Pau Massó, sabater ortopèdic que acabà fent-se famós a tot el país, va endinsar-lo al món litúrgic portant-lo i explicant-li les processons de Corpus lleidatanes. També les tertúlies a casa del mossèn Llorenç (mestre de capella de la catedral de Lleida) el portaren a conèixer mossèn Carles Cardó, el canonge Llovera i el metge i per obligació paterna militar, lleidatà, Josep Martínez Vallespí, qui segons Bergós fou «*el més gran guia de*

«Només és un condol que no l'hagi practicada molt més, puix que ens diu en Francesc Galí que en Joan Bergós tenia totes les dots essencials per a ésser un gran pintor.»^[6]

A part from painting, Joan also loved handicrafts. The differences of hobbies, character and religious faith between the two brothers made them really different. As Antoni wrote on his memories:

«Antoni era una fereta molt enjogassada, que contrastava amb l'altre fill, submís i dòcil, i que passava desapercebut, perquè no feia cap fressa, sempre ocupat en lectures devocionals o amb simulacres de festes litúrgiques. Per la Mare (en Joan) era un santet que tot el dia jugava amb objectes d'ús litúrgic que es fabricava i plantava en una cadira de l'habitació dels hostes.»^[7]

From his paternal grandfather, Ramon Bergós, a carver of religious imagery, he learned the art of sensitivity and plastic, ease of imagination and vision of space. The maternal grandfather, Pau Masso, orthopedic shoe ended becoming famous throughout the country, enter it in the liturgical world taking it and telling the processions of Corpus photographs. Also the gatherings at the home of Monsignor Llorenç (choirmaster of the Cathedral of Lleida) took him to meet Monsignor Carles Cardó, Canon Llovera and physician and parental duty military Lleida Josep Martinez Vallespí, who was

[6] Cardó, Carles (1928), Monografies d'art – Joan Bergós. Ed. Joan Merli. Barcelona. Pàgina 8

[7] Bergós i Massó, Antoni (1990), Memòries d'Antoni Bergós. Ed. La Paeria. Lleida. Pàgina 183 i Varela i Serra, Josep (juny 2006), Conferència "El Liceu Escolar de Lleida, un tresor amagat"

tota la meva vida.»^[8]

Bergós as «*el més gran guia de tota la meva vida.»*^[8]

Als sis anys va demanar als pares que el deixessin assistir a unes classes de dibuix i aquarel·la per a adults, que havia vist fer al sortir de l'escola.

When he was six years old asked her parents let him go to arts classes.

F1. Plaça dels Polls, actual plaça de Sant Joan, Lleida 1910

Joan Bergós prengué durant el batxillerat molta atenció a les assignatures d'ètica i psicologia, cursà simultàniament la carrera de magisteri per poder exercir la vocació que a poc a poc anà descobrint, i ingressà al Liceu Escolar per continuar els estudis. També realitzà les pràctiques d'ensenyament a l'escola elemental que hi havia a la planta baixa del mateix institut de magisteri. El seu germà Antoni, cursà els estudis de segon

While Joan Bergós was doing the bachloriat he took a lot of attention on the ethics and psychology classes..... His brother Antoni studied of being a teacher at the Roser building. At the beginning of the course 1910-11 Joan received an extraordinary price for having past all his previous years' subjects with a **matricula**.

[8] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona

ensenyament a l'Institut de l'edifici del Roser de Lleida, on el Joan també hi cursà el batxillerat. A l'inici del curs 1910-1911, Joan rebé el premi extraordinari del Liceu Escolar per haver tret matrícula d'honor a totes les assignatures del curs anterior. També tragué nota d'excel·lent als exàmens extraordinaris de setembre en religió, pedagogia i treballs manuals.^[9]

L'interès per l'art

Molt interessat per la pintura, Bergós realitzà la seva primera exposició als 14 anys, al Casino Principal. El seu pare no volia que es dediqui només a la pintura. I finalment, entre els pares, els professors i l'estudiant acaben decidint la carrera d'arquitectura.

Passà tota la seva infantesa rodejat d'un ambient de ruralitat, des de casa «*vèiem el riu, l'arbrada i els pujolets que al sud voregen la ciutat*»^[10] i compartien estones amb els companys pagesos de classe, a les torres de l'horta lleidatana, on s'informaven de la flora, fauna, insectes, bèsties i agricultura. També amb els amics pagesos del seu padrí Pau, passava moltes hores als horts.

Els vespres d'estiu a les penyes de l'hort del Plubins i a l'hivern a la cerveseria Ca la Morena. En Bergós pare també introduí els fills dins el "cercle" del Xop-bot; un espai de l'avantguarda artística lleidatana. Una torre a l'horta de Lleida, a prop del riu Segre. Un espai on es feia cultura lleidatana. La seu definitiva fou una casa de la família Morera i Galícia que estava als peus de la serra de Gardeny. L'associació funcionà del 1899 al 1936.

The interest in art

Really interested on painting, Bergós did his first exposition when he was 14 years all, at the Casino Principal. His father didn't want him to be only interested on painting. And at the end, the parents, the teachers and the student decided that he would study architecture.

He spent all his childhood surrounded by a rural atmosphere. From the house he could see the river, and all the vegetation of the orchard.

He used to go to the l'hort del Plubins during the Summer evening, and to the Ca la Morena, at Winter. Bergós father also introduced their son to the Xop-Bot club; a space of the lleidatan artistic avant-garde. This club took their "parties" in a house at the outskirts of the city owned by Morera i Galícia. This club worked since 1899 till 1936 (the beginning of the city war).

[9] Boletín del Liceo Escolar (octubre 1910), número 25

[10] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona

Música, literatura, poesia, política, humor, pintura, teatre... Personatges com Ricard Viñes, Enric Granados, Magí i Jaume Morera, Romà Sol, Humbert Torres, Alfred Pereña i la família Bergós hi formaren part. És una llàstima tenir tan poca informació d'aquest espai de la història cultural lleidatana, d'on també se'n comenta la seva relació amb la maçoneria. A les memòries d'Antoni Bergós hi podem llegir algunes anècdotes interessants.

«Xop: arbre ben arrelat que s'enlaira ufanós; bot: experimentar l'esperit una commoció violenta. Això és el que es proposaren. La cultura és el xop arrelat a la terra, les branques del qual s'enliren fins tocar el cel; el sentiment de catalanitat és el bot que commociona, esperona i entusiasma.»^[11]

L'any 1911, acompanyant una crònica del professor Frederic Godàs sobre una excursió a Figuerola d'Orcau, a prop de Tremp, Joan Bergós dibuixà el dolmen de Susterris que suposadament van trobar. L'article apareix al Butlletí del centre excursionista de Lleida, abril-setembre d'aquell any. Aquest episodi forma part del viatge que va fer convidat per Frederic Godàs, després d'haver acabat els estudis de batxillerat. Anaren per la Conca de Tremp, el Pallars, Sant Joan de l'Erm, la Seu d'Urgell, les valls d'Andorra i d'Aran.

Durant l'adolescència realitzarà diferents viatges amb el centre excursionista de Lleida, acompanyat del seu pare visitaran les pintures prehistòriques del Cogul, les ciutats i monuments de Balaguer, Tàrrrega, Bellpuig, Poblet, Manresa, Santes Creus i Sant Benet de Bages, d'on després segurament decidí fer-ne el projecte del palau de l'abat.^[12]

Music, literature, poesy, politics, humour, painting, theatre, etc. And characters like Ricard Viñes, Enric Granados, Magí i Jaume Morera, Romà Sol, Humbert Torres, Alfred Pereña, and the Bergós' family were members of the club. It is a petty not having more information about this place as it had been a part of the cultural life in Lleida. In the memories of Antoni Bergós we can read some interesting stories:

«Xop: arbre ben arrelat que s'enlaira ufanós; bot: experimentar l'esperit una commoció violenta. Això és el que es proposaren. La cultura és el xop arrelat a la terra, les branques del qual s'enliren fins tocar el cel; el sentiment de catalanitat és el bot que commociona, esperona i entusiasma.»^[11]

In 1911, after ending his bachaloriat studies he was invited by Frederic Godàs to a travel for different places of Catalonia: Conca de Tremp, el Pallars, Sant Joan de l'Erm, la Seu d'Urgell, les valls d'Andorra i d'Aran.

During his adolescence he travel with the Centre excursionista de Lleida, with his father. They visited places as: el Cogul, Balaguer, Tàrrrega, Bellpuig, Poblet, Manresa, Santes Creus and Sant Benet de Bages. In this last city, he decided to make a Project, some years later, for the Palace of the Aboot.^[12]

[11] Sol i Clot, Romà i Torres i Graell, Maria del Carme (1989), Lleida en temps de la Mancomunitat de Catalunya (1913-1924). Ed. Virgili &. Pagès pàg. 88

[12] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona

La joventut, entre Lleida i Barcelona - The youth, between Lleida and Barcelona

El mestratge de Francesc d'Assís Galí

A l'acabar el batxillerat fa rumb cap a l'Escola d'Art Francesc d'Assís Galí de Barcelona, que cinc anys enrere s'havia acabat de fundar. Allí, amb una didàctica avançada per l'època, es preparà per a l'exigent prova d'accés de dibuix d'arquitectura, la còpia de figura. Fent els dos cursos en un sol any, la superà amb èxit i el 1911 ingressà a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona. El pas per l'escola d'en Galí deixarà per sempre l'influència noucentista en la concepció i l'estètica de l'art. Deixà l'escola durant el primer curs de la carrera.

Per aquesta acadèmia, al carrer Cucurulla de Ciutat Vella, també hi van passar, els que pocs anys més tard acabarien essent amics per a tota la vida; Esteve Monegal, Antoni Puig i Gairalt, Lluís Bonet, Francesc Quintana...

Francesc d'Assís Galí i Fabra visqué sempre en un entorn humanístic; era fill de filòsof, nebot d'en Pompeu Fabra i el seu cosí Alexandre, fou pedagog. Uns àmbits que confluïren en el corrent noucentista.

«L'escola galiniana era una llar acollidora, on conviuen dues famílies: la del mestre, exemplar i emotiva expressió de l'anti-academicisme, de l'anti-modernisme decadent i de l'anti-improvització buida i de falsa inspiració. Un aprofitat viatge a Itàlia durant el trimestre de vacances, li feu trobar

The master of Francesc d'Assís Galí

The youth between Lleida and Barcelona
When he ended the bacheloriat, he went to Escola d'Art Francesc d'Assís Galí at Barcelona. There he prepared the test for enter to the university of architecture. He left the school a year after enter to the university. Although this school let him an influence on his art understand.

For this school, the street Cucurulla of Ciutat Vella, also passed, those few years later end up being friends for life; Esteve Monegal, Antoni Puig i Gairalt, Lluís Bonet, Francesc Quintana...

Francis d'Assís Galí i Fabra always lived in a humanistic environment, son of philosopher, nephew of Pompeu Fabra in Alexander and his cousin, was teacher. Some areas that emerged in the noucentisme.

«L'escola galiniana era una llar acollidora, on conviuen dues famílies: la del mestre, exemplar i emotiva expressió de l'anti-academicisme, de l'anti-modernisme decadent i de l'anti-improvització buida i de falsa inspiració. Un aprofitat viatge a Itàlia durant el trimestre de vacances, li feu trobar

insuficient el post-impressionisme per a la magna pintura mural i el junyí definitivament a la constant artística mediterrània modernitzada.

Galí ensenyava a “veure”, abans de l’ensenyament de l’expressió d’allò que s’havia vist; educava la sensació òptica, la percepció visual i el concepte plàstic; el carbó tardava a arribar al paper, puix que molt després de mirar intel·ligentment, es copsava la relació jeràrquica de masses i d’espais, per tal de situar-los degudament en el dibuix, cenyint-se a la plasmació “del que es veu”, i no “del que se sap”.»^[13]

Sobre l’acadèmia d’en Galí, Bergós també en destacava la divergent mentalitat entre aquest grup i la de l’Acadèmia Baixas. Mentre que els galinians eren aficionats a la música clàssica, l’excursionisme i la lectura dels humanistes i poetes, a l’altre grup continuaven l’academicisme i eren aficionats a la sarsuela, a les diversions ciutadanes i a les novel·les. Bergós dedica un llarg capítol de les seves memòries al mestre Galí.

«Amb el temps es desenrotllà en la majoria dels primers el sentiment regionalista i federatiu. Quan va esclatar la guerra europea de 1914 quasi tots eren francòfils, i contrariament els de l’altre grup van anar-se inclinant vers l’uniformitat, centralització i germanofilia. Doncs bé, Francesc de P. Quintana i Vidal, fervent galinista, fou el nexa eficient dels dos grups.»^[14]

El 9 d’abril de 1912 li expediren a Madrid el títol de mestre de primer ensenyament elemental a Joan Bergós.

«La decepció que li produïren els estudis

insuficient el post-impressionisme per a la magna pintura mural i el junyí definitivament a la constant artística mediterrània modernitzada.

Galí ensenyava a “veure”, abans de l’ensenyament de l’expressió d’allò que s’havia vist; educava la sensació òptica, la percepció visual i el concepte plàstic; el carbó tardava a arribar al paper, puix que molt després de mirar intel·ligentment, es copsava la relació jeràrquica de masses i d’espais, per tal de situar-los degudament en el dibuix, cenyint-se a la plasmació “del que es veu”, i no “del que se sap”.»^[13]

About the Gali’s academy, Bergós also highlighted the divergent thinking among this group and the Baixas Academy. While fans were galinians classical music, hiking and reading the humanists and poets, the other group remained the academy and were fans of zarzuela, the entertainment and civic novels. Bergós devotes a long chapter of his memoirs to the Gali master.

«Amb el temps es desenrotllà en la majoria dels primers el sentiment regionalista i federatiu. Quan va esclatar la guerra europea de 1914 quasi tots eren francòfils, i contrariament els de l’altre grup van anar-se inclinant vers l’uniformitat, centralització i germanofilia. Doncs bé, Francesc de P. Quintana i Vidal, fervent galinista, fou el nexa eficient dels dos grups.»^[14]

In 9th April 1912, Joan received the title of primary teacher.

«La decepció que li produïren els

[13] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 173

[14] Bergós i Massó, Antoni (1990), Memòries d’Antoni Bergós. Ed. La Paeria. Lleida. Pàgina 196

científics preparatoris l'haurien menat al descoratjament, sense la influència de Francesc Galí que amb el seu alt mestratge el guià a una formació plàstica sòlida des d'una base ferma que arrencà les arrels academicistes i amb un mètode ampli que mostrava com calia servir-se dels principis científics.»^[15]

Aquell mateix 1912, durant els mesos de febrer i març, es presenta a la Sala d'exposicions i audicions Reig del Passeig de Gràcia de Barcelona, sota el títol *Primera exposició d'aquarel·les d'en Joan Bergós*^[16], amb una bona rebuda de la crítica, i el mateix any, a Lleida, presentà trenta-quatre obres de temàtica i tendència diversa^[17], en una exposició d'art consagrada només a artistes lleidatans.

L'exposició d'artistes lleidatans fou un gran esdeveniment: «un acte rellevant per als ambients culturals i artístics de la nostra ciutat i, al mateix temps, com un dels primers passos en ferm cap a la formació d'un museu de pintura contemporània a Lleida. Anunciada per un cartell de Xavier Gosé on es pregonava un concert de Viñes i Granados, en aquesta Festa Major se celebrà a la vegada un homenatge al celebèrrim poeta Magí Morera que, com a colofó, donà una conferència sobre "art" als salons on se celebrà la mostra d'artistes lleidatans.»^[18]

Es celebrà en motiu de la festa major de maig. Moltes personalitats es bolcaren en l'organització de l'esdeveniment, per exemple el mateix pare, Joan Bergós i Dejuan n'era vocal. Hi participaren 31 artistes amb 220 obres que exposaren a l'avant-saló i al mateix saló de sessions de la Paeria.

estudis científics preparatoris l'haurien menat al descoratjament, sense la influència de Francesc Galí que amb el seu alt mestratge el guià a una formació plàstica sòlida des d'una base ferma que arrencà les arrels academicistes i amb un mètode ampli que mostrava com calia servir-se dels principis científics.»^[15]

This year, during the month of february and march, in the showroom Reig del Passeig de Gràcia, the exposition "*Primera exposició d'aquarel·les d'en Joan Bergós*".

The exhibition of Lleida's artists was a great event: *«un acte rellevant per als ambients culturals i artístics de la nostra ciutat i, al mateix temps, com un dels primers passos en ferm cap a la formació d'un museu de pintura contemporània a Lleida. Anunciada per un cartell de Xavier Gosé on es pregonava un concert de Viñes i Granados, en aquesta Festa Major se celebrà a la vegada un homenatge al celebèrrim poeta Magí Morera que, com a colofó, donà una conferència sobre "art" als salons on se celebrà la mostra d'artistes lleidatans.»*^[18]

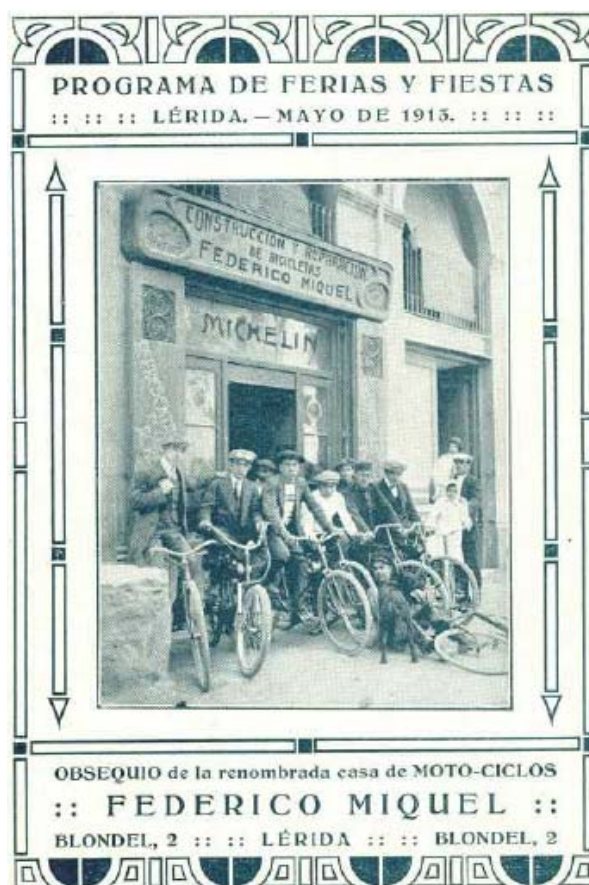
It is celebrated on the occasion of the May's festival. Many personalities are flipped in organizing the event, for example the same father, Joan Bergós Dejuan and there were vocal. 31 artists participated with 220 works exhibited show-grandfather and at the same meeting hall of the Paeria.

[15] Bergós i Massó, Antoni (1990), Memòries d'Antoni Bergós. Ed. La Paeria. Lleida. Pàgina 41

[16] Fontbona, Francesc (1999), Repertori d'exposicions individuals d'art a Catalunya (fins a l'any 1938). Institut d'estudis catalans. Memòries de la secció històrico-arqueològica. Barcelona

[17] Ribera i Bergós, Jordi (1994), Centenari Joan Bergós (1894-1994). Generalitat de Catalunya. Barcelona

[18] Revista ARTS (març del 2000), Cercle de Belles Arts de Lleida, número 14

F2. Programa de la festa major de maig de Lleida de 1913

La trobada amb Gaudí

Un parell d'anys després, amb un Joan ja fincat a Barcelona, l'estudiant coneix Antoni Gaudí. Això passà al Cercle Artístic de Sant Lluc, on Bergós es feu soci per poder tenir un model nu per a la pintura, i el pintor Joan Llimona i Bruguera presentà l'estudiant a l'arquitecte. Allí va conèixer a l'autora d'*El més petit de tots*, Lola Anglada, i els pintors Francesc Arderiu, Darius Vilàs i Fernández i l'esmentat Llimona. El cercle fou fundat més de 20 anys enrere per personatges com el bisbe Josep Torras i Bages o els germans Llimona. Era un centre molt religiós i noucentista que s'oposava al Cercle artístic de Barcelona i a l'humor anticlerical del modernisme. El soci Gaudí donava lliçons a Bergós per als seus estudis d'arquitectura.

The encounter with Gaudí

A couple of years later, Joan who was living in Barcelona, met Antoni Gaudí, who was her teacher on architecture studies. This happened on the context of the Cercle Artístic de Sant Lluc, where Bergós was member. It was Joan Llimona who introduced him to Gaudí. There Bergós also met the writer Lola Anglada, the painters Francesc Arderiu, Darius Vilàs Fernández and Llimona. The circle was founded over 20 years ago by people like Bisbe Josep Torras i Bages or Lemon brothers. It was a very religious center and opposed to nineteenth-century Barcelona ial'humor anticlerical Circle artistic modernism. The partner Bergós Gaudi gave lessons for his studies of architecture.

Amb aquest passaran molts diumenges passejant per l'escullera barcelonina i assistint a concerts, conferències i exposicions d'art. Uns anys més tard, Joan presentarà al seu germà Antoni el senyor Gaudí. Ells dos també tindran una gran amistat i faran passejades durant uns quants anys. El fet que Gaudí trobi en Antoni algú amb qui poder parlar de política i catalanisme, deixant de banda els temes més tècnics i de la pròpia professió, donà una relació humana i espiritual diferent a la que tenia amb molts arquitectes.

El 1914, el temple expiatori de la Sagrada Família, que estava dirigint Antoni Gaudí, estava passant per uns moments econòmicament difícils. Es dubtava sobre la seva continuïtat. Aleshores, diferents estudiants d'arquitectura com Bergós, Lluís Bonet i Garí, Francesc Folguera i Grassi, Cèsar Martinell i Brunet, Josep Francesc Ràfols i Fontanals o Josep Danés i Torras participaren de les conferències, visites, concerts d'orfeons, captes i subscripcions que es feren per recaptar diners.^[19]

El germà Antoni havia fet cap a Barcelona l'any 1916, després d'acceptar la petició del seu pare per a que cursés enginyeria agrícola. Les influències paternals i el fet d'haver nascut i viscut a la ciutat de Lleida, en una època on encara era una zona totalment rural, marquen la relació entre els dos germans i el món rural, fins al punt que Antoni va a estudiar enginyeria agrícola

With Gaudí they spent a lot of Sundays together walking around Barcelona, and going to concerts, conference and art expositions. A year later, Joan introduced his brother, Antoni, to Gaudí. Both of them were interested on politics and catalanism, and this made appear between them a really good relation. This relationship between Gaudí and Antoni made Joan having zeal.

In 1914 the construction of the cathedral la Sagrada Familia was passing a difficult economical moment. For this reason Bergós, Lluís Bonet i Garí, Francesc Folguera i Grassi, Cèsar Martinell i Brunet, Josep Francesc Ràfols i Fontanals o Josep Danés i Torras organized conference, visits, concerts, and some other activities for collect some money.^[19]

In 1916 Antoni, Joan's brother, arrived to Barcelona. He also entered in the Galí School where he met some people of the culture.

Parental influences and the fact of having been born and lived in the city of Lleida, at a time when it was still a totally rural area, mark the relationship between two brothers and rural, to the point that

[19] Puigvert i Solà, Joaquim M. (2008), Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònics. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. Pàg. 35

sense tenir-ne gaire interès. Antoni també assistirà a l'acadèmia Galí on entrarà en contacte amb el món de la cultura. Coneixerà arquitectes, pintors, músics... Segons s'extreu de les memòries d'Antoni Bergós, l'amistat que agafa Antoni Gaudí amb ell, en alguns moments aparta el germà Joan del gran mestre, i a això, sumant-li la incompatibilitat de caràcters entre els dos germans, crearà una certa enveja en Joan.

Les activitats de l'Escola d'Arquitectura

L'any 1915 Joan Bergós prestà el servei militar al cos de sapadors i minadors, mentrestant continuà la carrera d'arquitectura on el mateix any realitzà una perspectiva a color amb tinta xinesa aiguada del palau de l'abat de Sant Benet de Bages com a exercici de classe.

A la seva promoció foren 18 estudiants. Molt diferent a ara, en aquella època els cursos eren molt més reduïts, i la majoria d'ells acabaren essent reconeguts arquitectes de l'època. A més a més, l'ofici d'arquitectura anava relacionat amb l'agitació cultural. Molts d'ells estarien relacionats amb partits polítics, al GATCPAC (Grup d'Arquitectes Tècnics per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània), al món de la música, pintura, literatura, poesia...

Anthony was studying engineering agriculture without taking too much interest.

According to extracts from the memoirs of Antoni Bergós, Antoni Gaudí's friendship takes with him some time away from the grand master's brother John, and that, adding her character incompatibility between the two brothers created a Joan some envy.

The activities of the School of Architecture

Graduated in 1915 were only 18 students. This is a big difference of what happens nowadays. Then the groups were really small, and most of the students by the time became important architects. Moreover, the architect work was related with the cultural life. Most of them were related with the GATCPAC (Grup d'Arquitectes Tècnics per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània) or with the world of music, paint, literature, poesy, etc.

Els estudiants foren / The students were:

- Forteza i Piña, Guillermo
- Reventos i Farrarons, Ramón
- Arroyo i Cruz, Otilio
- Mestres i Fossas, Jaume
- Bassegoda i Musté, Pere-Jordi
- Brugueras i Llobet, Ignasi
- Bordás i Salellas, Joan
- Marcet i Ribalta, José
- Adroer i Calafell, Ignasi
- Miró i Escudé, Joan
- Quintana i Vidal, Francesc de Paula
- Puig i Gairalt, Antoni
- Ferrater i Bofill, Antonio Maria de
- Bergós i Massó, Joan
- Navarro i Blanco, Roberto
- Alemany i Juvé, Josep
- Canosa i Gutiérrez, Emilio
- Bonet i Garí, Lluís [20]

Alguns dels professors foren / Some teachers were:

- Josep Maria Jujol i Gibert – Detalls arquitectònics
- Antoni Darder i Marsà
- Josep Bayó i Font
- Félix de Azúa i Pastor
- Lluís Domènech i Montaner
- Francesc de Paula Nebot i Torrens – Flora i fauna
- Joaquim Bassegoda i Amigó - Construcció

[20] Llibre del centenari de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona (1977), Barcelona

F3. Estudiants d'arquitectura visitant la Seu Vella, en la seva sortida a Lleida el 1914.

D'esquerra a dreta: Sabadell, Forteza, Gallifa, Monravà, Porqueras, Bergós i assegut en Canosa.

Bergós i Puig i Gairalt intercanviaren coneixements. Mentre el lleidatà li facilitava apunts presos a classe, el de l'Hospitalet de Llobregat li explicava coneixements de construcció apresos del seu pare, un important empresari del gremi. Els últims anys de carrera van fer quatre viatges escolars per Catalunya; a Lleida, Tarragona, Girona i l'Empordà, a banda de les sortides que feren per Barcelona. Al llibre de les confidències, anècdotes i perfils biogràfics de Joan Bergós, descriu les sortides amb explicacions d'història de l'arquitectura.

Bergós, Puig and Gairalt shared knowledge. Bergós provide them with the notes took in class, Puig explained the things learnt by his father. The last year of the degree they did four school travels around Catalonia: Lleida, Tarragona, Girona, l'Empordà and Barcelona. In his book of confidence and anecdotes he explained all this travels.

Els companys universitaris creen un ambient estudiantil, però també en l'ocí feran grup. Anaren a veure el Barça al camp de les Corts, els braus a la plaça de la Barceloneta i de les Arenes...

A la fotografia del 30 de juny de 1918, en un primer pla apareixen els recent llicenciats, P. Gaiztarro, Lluís Bonet i Garí, Joan Bergós i Masó, Joan Miró i Escudé, Francesc de P. Quintana i Vidal, Antoni Puig i Gairalt, Robert Navarro i Blanco, Ignasi Adroer i Calafell i Elies Artigas i Pujolé. Al fons, es veuen penjats als murs de l'aula els projectes finals de carrera.

Uns mesos abans havia realitzat els projectes de classe dels edificis del Palacio del governador Español en Melilla, Proyecto de catedral en Melilla, Palacio episcopal i una Capitania general. Alçats, seccions i plantes amb color, fetes majoritàriament amb tinta xinesa aiguada. Així doncs, desenvolupà dos dels grans camps en que anirà treballant durant tota la seva carrera. D'una banda les construccions religioses, ja siguin palaus, esglésies, complements interiors, exposicions o conferències. La seva devoció religiosa el lligarà estretament en aquest món, tenint molts contactes i encàrrecs que fer, a banda de tenir-hi uns grans coneixements i motivacions. També la relació amb Antoni Gaudí reforçà més aquesta línia temàtica. De l'altra banda els edificis públics, relacionats amb el poder i el govern.

El 18 de juliol de 1918 li expediren a Madrid el títol d'arquitecte. Durant aquesta època va treballar de delineant al despatx de l'arquitecte Ignasi Mas i Morell. A les llibretes personals d'en Bergós apareixen moltes notes d'hores treballades a casa de l'arquitecte Mas i

His classmates at university created a really good atmosphere, of working and also of having fun. They go to Barça, to corridas de toros, etc.

At the photograph of 1918 we can see: at the front, P. Gaiztarro, Lluís Bonet i Garí, Joan Bergós i Masó, Joan Miró i Escudé, Francesc de P. Quintana i Vidal, Antoni Puig i Gairalt, Robert Navarro i Blanco, Ignasi Adroer i Calafell and Elies Artigas i Pujolé; and at the bottom the final projects of the degree.

Some months before he did some projects: Governor Palace in Melilla, Cathedral of Melilla, Episcopal Palace and the General Headquarters. All of them made it with Indian ink. In these works we can see reflect the two fields that he would develop during all his life: religious buildings, and public buildings. The first one was really linked with Gaudí.

In 1918 he obtained the degree of Architecture. During this time he worked in the office of Ignasi Mas i Morell.

Morell fent un celler i també a can Bonet i Garí.

Els companys amb qui seguirà tenir més contacte seran en Francesc de Paula Quintana, l'Antoni Puig i Gairalt, en Lluís Bonet i Garí, l'Albert Carbó, Pere Bassegoda, Ignasi Puig i Boada i Ramón Reventós, amb els qui *«la presència en les classes, en les estones d'estudiar i de recollir els apunts, ell (Joan Bergós) era el que constantment ens demostrà el clar saber i la intel·ligència que portava a dins.»*^[21]

Durant anys aniran fent trobades, els condeixebles bascs baixaran a Barcelona, amb excusa futbolística o sense, i els catalans fins i tot muntaran un autocar per fer una ruta turística pel País Basc.

Bergós, en els seus escrits autobiogràfics, descriu així la seva formació a Barcelona; en la que hi te un gran pes la idea noucentista, adquirida a l'acadèmia d'art:

«Els ensenyaments incomparables de Galí que a més de dibuix i pintura antiacadèmica, seguia la norma hel·lènica de complementar-ho amb la música, la literatura i les excursions, donà lloc a sentir els pianistes Blai Net, A. Farrerons i Jaume Figueras, a l'organista Mossèn Colomer i a tenir sessions literàries amb Josep M. de Segarra, Carles Riba i altres escriptors. El complement inavaluable d'aquesta pedagogia, fou les realitzacions artesanes que ens permeté de fer durant el professorat a Bells Oficis. Treballs de fusta intarsiada, rellens de talla, llums de forja i alabastre, vidrieres, ceràmica i vidre esculpit; llavors les diverses qualitats dels materials i les seves

The people with whom he had more contact were: Francesc de Paula Quintana, l'Antoni Puig i Gairalt, en Lluís Bonet i Garí, l'Albert Carbó, Pere Bassegoda, Ignasi Puig i Boada and Ramón Reventós, with whom *«la presència en les classes, en les estones d'estudiar i de recollir els apunts, ell (Joan Bergós) era el que constantment ens demostrà el clar saber i la intel·ligència que portava a dins.»* [27]

During some years they would have some meetings for having fun.

Bergós on his autophiography writers described like this his studies in Barcelona:

«Els ensenyaments incomparables de Galí que a més de dibuix i pintura antiacadèmica, seguia la norma hel·lènica de complementar-ho amb la música, la literatura i les excursions, donà lloc a sentir els pianistes Blai Net, A. Farrerons i Jaume Figueras, a l'organista Mossèn Colomer i a tenir sessions literàries amb Josep M. de Segarra, Carles Riba i altres escriptors. El complement inavaluable d'aquesta pedagogia, fou les realitzacions artesanes que ens permeté de fer durant el professorat a Bells Oficis. Treballs de fusta intarsiada, rellens de talla, llums de forja i alabastre, vidrieres, ceràmica i vidre esculpit; llavors les diverses

[21] Bonet i Garí, Lluís (1974), Article Recordem l'arquitecte que ens ha deixat. Revista Temple. Barcelona

[19] Article Recordem l'arquitecte que ens ha deixat, de Lluís Bonet i Garí, Revista temple 1974

expressions característiques obrien nous camins a la plàstica aplicada. I les descobertes estructurals i tecnològiques, refermades amb assaigs de laboratori, la visió plàstica de la història, de l'arquitectura i la seva continuïtat en el super modernisme de Gaudí, això que comportà també la relació amb homes eminents que el visitaven, i sobre tot l'assistència a exposicions de pintura i escultura, a concerts al Palau de la Música i a conferències en companyia d'aquest gran mestre que em delitava amb els seus sorprenents comentaris (que anava apuntant), acabaren la meva formació artística, tècnica i espiritual.»^[22]

Tota aquesta formació i l'entorn social i familiar, feren de Bergós un home culte, religiós, catalanista, conservador però obert...

Una historieta de les seves memòries, on ens parla de la seva faceta com a docent, que vindrà uns anys més tard, defineix la seva vesant catalanista:

«El rei Jaume: Durant les vacances férem un viatge a Mallorca amb els meus alumnes per a visitar els monuments i tallers típics d'artesanía de Palma. Ens hostatjarem a una modesta fonda per a que poguéssim romandre-hi més temps a l'illa privilegiada i fer-hi algunes excursions. Al sortir de la fonda en la primera cantonada, la placa del carrer deia: "calle de Jaime Iº". Jo em vaig doldre que al nostre gran monarca no l'hi possessin el nom en català i vaig afegir humorísticament que els hauria estat bé d'equivocar-se i haver-li posat "Gaime". L'endemà al matí al sortir de la fonda vaig quedà sorprès puix el rètol del carrer deia: calle de Gaime 1º, doncs havien matinejat, retallaren la lletra G i

qualitats dels materials i les seves expressions característiques obrien nous camins a la plàstica aplicada. I les descobertes estructurals i tecnològiques, refermades amb assaigs de laboratori, la visió plàstica de la història, de l'arquitectura i la seva continuïtat en el super modernisme de Gaudí, això que comportà també la relació amb homes eminents que el visitaven, i sobre tot l'assistència a exposicions de pintura i escultura, a concerts al Palau de la Música i a conferències en companyia d'aquest gran mestre que em delitava amb els seus sorprenents comentaris (que anava apuntant), acabaren la meva formació artística, tècnica i espiritual.»^[22]

All this education and the social environment made Bergós a learned, religious, catalanist, conservative, but really open-mind man.

A history of his memories, were he talked about his facet as a teacher, defined his Catalan interests:

«El rei Jaume: Durant les vacances férem un viatge a Mallorca amb els meus alumnes per a visitar els monuments i tallers típics d'artesanía de Palma. Ens hostatjarem a una modesta fonda per a que poguéssim romandre-hi més temps a l'illa privilegiada i fer-hi algunes excursions. Al sortir de la fonda en la primera cantonada, la placa del carrer deia: "calle de Jaime Iº". Jo em vaig doldre que al nostre gran monarca no l'hi possessin el nom en català i vaig afegir humorísticament que els hauria estat bé d'equivocar-se i haver-li posat "Gaime". L'endemà al matí al sortir de la fonda vaig quedà sorprès puix el rètol del carrer deia: calle de Gaime 1º, doncs havien matinejat, retallaren la lletra G i

[22] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona

l'enganxaren a sobre de la J, enfilant-se en una escala que demanaren a un botiguer.»^[23]

Isabel Vilumara i Carreras

Fou en acabar la carrera, al 1918, que a través de l'empresa constructora del pare de l'Antoni Puig i Gairalt, en Ramon Puig i Campreciós, un client li encomanà fer un taller d'arquitectes a l'Avinguda Diagonal de Barcelona. El mecenes del projecte era el senyor Francesc Vilumara i Bayona. El dia de la inauguració hi anaren entre d'altres, en Bergós, en Puig i Gairalt i la família Vilumara. Aquell dia, Joan Bergós va quedar enamorat de la filla gran del matrimoni, la Isabel Vilumara i Carreras. «Tenia uns ullassos plàcids, uns gestos continguts i una veu pausada i cristal·lina, era tímida com jo i ens agradàrem.»^[24]

Al cap d'unes setmanes, Bergós va comunicar l'afer al seu amic Antoni, que explicà les qualitats del seu company al pare Vilumara per a que aquest acceptés el festeig amb la jove.

Així va començar la relació amb la seva futura muller; fent passejades pel jardí de la casa, anant a concerts de l'Orfeo Català i a òperes al Liceu.

El taller de la Diagonal

Aquest taller, del que després se'n parlarà més extensament, ocupava un espai on abans hi havia hagut la fàbrica Vilumara. Des del 1862 al 1907, a la trobada entre la Travessera de Gràcia i l'Avinguda Diagonal hi hagué aquesta indústria tèxtil. A l'urbanitzar la Diagonal,

l'enganxaren a sobre de la J, enfilant-se en una escala que demanaren a un botiguer.»^[23]

Isabel Vilumara i Carreras

It was in 1918 when Ramon Puig i Campreciós entrusted him to made an architerical studio at Avinguda Diagonal of Barcelona. The patron of the project was Francesc Vilumara I Bayona. The day of the opening Bergós met Isabel Vilumara i Carrera, with whom he felt in love. «*Tenia uns ullassos plàcids, uns gestos continguts i una veu pausada i cristal·lina, era tímida com jo i ens agradàrem.*»^[24]

After some weeks, Bergós told to his friend Antoni the happening. Antoni explained the qualities of his friend to Vilumara's father in order to permit Bergós go out with his daughter. This was how they started the relationship, which would end with a weeding.

The studio of the Diagonal

This studio was situated in the place where before it has been the Vilumara's factory.

[23] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 86

[24] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona

la producció es va traslladar en un nou edifici a l'Hospitalet de Llobregat.

Durant 10 anys l'espai s'utilitzà com a lloc de creació artística, reunint-s'hi artistes de diferents disciplines. Els qui ja havien compartit ensenyança a l'acadèmia d'art d'en Galí i a l'Escola d'Arquitectura amb en Bergós; l'Antoni Puig i Gairalt, en Lluís Bonet i Garí i l'Albert Carbó i Pompidó. També es coneixien de l'acadèmia d'en Galí amb l'Esteve Monegal i Prat, aleshores ja químic i escultor. Altres participants foren el ceramista Antoni Serra i Fiter, i els seus fills, l'escultor Rafael Solanic i Bàlius o els arquitectes i jardinistes Artur Rigol i Riba, Joan Mirambell i Ferrer i en Nicolau Rubió i Tudurí.

Un altre aspecte interessant d'aquest taller fou les col·laboracions entre els diferents artistes, moltes segurament realitzades al mateix taller. D'una banda la relació d'alumnat i professorat entre l'Escola d'Art Galí, l'Escola Superior dels Bells Oficis i l'Escola Tècnica d'Oficis d'Art (escola nocturna); i la participació en exposicions, publicacions i concursos. D'altra banda, les ajudes professionals. Per exemple, Lluís Bonet i els germans Puig i Gairalt utilitzaren la ceràmica dels Serra en projectes seus, Solanic va treballar a l'empresa de perfumeria Myrurgia, d'en Monegal, de la que l'Antoni Puig i Gairalt en realitzà el nou edifici.

Bergós i Bonet guanyaren junts el concurs de les biblioteques públiques, del 1923, tot i que en Puig i Gairalt s'emportà el primer premi. També va treballar amb en Galí i en Solanic a l'obra de la catedral Nova de Lleida. I amb en Bonet, en Gairalt, en Carbó i en Mirambell feren el projecte d'eixample de la ciutat de Lleida.

During ten years it was used as a place of artistic creation, joining some artists of different disciplines. Of this artist we can mention: l'Antoni Puig i Gairalt, en Lluís Bonet Garí, l'Albert Carbó i Pompidó, l'Esteve Monegal i Prat, Antoni Serra i Fiter, Rafael Solanic i Bàlius, Artur Rigol i Riba, Joan Mirambell i Ferrer i en Nicolau Rubió i Tudurí.

Another interesting aspect was the collaborations between different artists, done in the same studio. One the one hand, the relationship between the different students; and on the other hand, between students and teachers.

Bergós and Bonet won together the competition of public libraries in 1923.

This place it had been an important space of experimentation of the Noucentisme

Bergós explica una història interessant del seu company Gairalt:

«El xocolater: Un renomnat fabricant de xocolates es feu construir una luxosa casa a la rambla de Catalunya, durant les obres el fill del constructor i la filla el fabricant s'enamoraren; el pare s'hi oposà iradament puix una filla seva "no s'havia de rebaixar casant-se amb un paleta". Llavors, baix promesa de la xicota, el jove estudià per arquitecte amb èxit per a fer cedir al futur sogre; però aquest per amor propi burgès, féu casar a la filla abans que el festejador hagués acabat la carrera, amb un fil d'un fabricant de categoria". Aquest "paleta" condeixeble meu, era Antoni Puig i Gairalt que fou un superior arquitecte, tocava música clàssica al piano, llegia els clàssics i als dotze anys d'exercici de la professió fou nomena acadèmic de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi.»^[25]

Aquest espai, doncs, fou un punt important en l'experimentació del noucentisme, sobretot pel cercle d'artistes que s'hi trobaven, molt relacionats amb l'obra i la vida d'en Bergós.^[26]

Bergós tells an interesting story of his companion Gairalt:

«El xocolater: Un renomnat fabricant de xocolates es feu construir una luxosa casa a la rambla de Catalunya, durant les obres el fill del constructor i la filla el fabricant s'enamoraren; el pare s'hi oposà iradament puix una filla seva "no s'havia de rebaixar casant-se amb un paleta". Llavors, baix promesa de la xicota, el jove estudià per arquitecte amb èxit per a fer cedir al futur sogre; però aquest per amor propi burgès, féu casar a la filla abans que el festejador hagués acabat la carrera, amb un fil d'un fabricant de categoria". Aquest "paleta" condeixeble meu, era Antoni Puig i Gairalt que fou un superior arquitecte, tocava música clàssica al piano, llegia els clàssics i als dotze anys d'exercici de la professió fou nomena acadèmic de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi.»^[25]

This space was an important point in testing Noucentisme above the circle of artists that they were very related to the work and life in Bergós.^[26]

[25] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 97

[26] López, Fàtima i Vilumara, Josep Maria (2009) El taller de la Diagonal: un espai multidisciplinari i creatiu en la fàbrica Vilumara de la Travessera de Gràcia. VIII Jornades d'arqueologia industrial de Catalunya

Els primers passos com a professional

Ja en el seu primer any com a llicenciat guanya un concurs. Promogut pel Centre Excursionista de Catalunya i pagat amb 125 pessetes pel doctor Valentí Carulla i Margenat, guanya igual que l'arquitecte mataroní Benvingut Caballol i Moreu el tema V d'arquitectura, *Projecte d'escola rural (plantes i façanes)*. El Doctor Carulla fou rector de la universitat de Barcelona del 1913 al 1923, president de l'acadèmia de medicina i de la junta administrativa de l'Hospital clínic. Una de les seves tasques fou l'estímul de la creació d'escoles als pobles de Catalunya durant la Mancomunitat. En aquell moment, el president de la secció d'arquitectura del centre excursionista era l'amic d'en Bergós, Josep Danés i Torras, que s'acabaria especialitzant en construccions d'alta muntanya. I el de la secció de bells oficis, en Francesc Galí.

Hi havia 5 temes diferents dins la categoria de projectes arquitectònics. El tema V, projecte d'escola rural, consistia en: «*Edifici aïllat, contenint : aula única per a 60 alumnes (nois i noies); habitació per a la mestra, sense comunicació amb l'escola; entrades d'una i altra completament independents. Estudi de les taules bipersonals.*»^[28]

- **Podem veure més informació d'aquest concurs a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 149**

Bergós acabà realitzant bastants projectes d'edificis públics com palaus, escoles, biblioteques i ajuntaments. Aquesta obra va molt lligada a la política i als contactes que segons el govern de torn tingui a les diferents administracions. Al llarg dels anys, Joan s'anirà movent de tal manera que mai li falti feina, i no quedant malament amb ningú. Sense tenir unes creences polítiques molt definides «jo no he pertangut mai a cap partit polític»^[29], tal i com veurem seran poques les vegades que passa pel davant els conflictes polítics a la seva carrera professional. Això segurament també serà un altre motiu de discòrdia amb el seu germà Antoni.

En Joan Bergós professor

Gràcies als seus contactes, Joan Bergós aconsegueix plaça com a professor, fins i tot abans d'acabar els estudis. Així, la seva amistat amb Francesc d'Assís Galí li permet donar classes de construcció i anàlisi a l'Escola Superior de Bells Oficis de la Mancomunitat de Catalunya, que Galí dirigia, on ensenyà les arts de la fusta i acabà essent degà. Es nomenat professor l'1 d'agost de 1918 per a 5 anys.

L'Escola de Bells Oficis era l'últim impuls de la comissió d'instrucció pública del president de la Mancomunitat, Josep Puig i Cadafalch, que conjuntament ho impulsà amb en Joaquim Folch i Torres i en Francesc d'Assís Galí. Al gener de 1916 es van començar a donar classes a la primera planta de l'edifici gran del recinte barceloní de la universitat industrial, mentre es construïa el propi edifici de l'escola al mateix recinte. Al cap d'un parell d'anys ja es van poder instal·lar al propi edifici.

[27] Butlletí del centre excursionista de Catalunya any XXVI, març, número 254. Barcelona

[28] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 91

Es tractava d'una escola que calia situar entre l'Escola del Treball i l'Escola de Belles Arts de llotja. Un ensenyament on es pogués aprendre un ofici modern, però amb una càrrega creativa fonamentada en el dibuix, en el color i en el coneixement de l'art, una escola que instruís els "directors d'oficis d'art" que una societat catalana moderna necessitava.

Classes de dibuix, color, escultura, història de l'art i geometria descriptiva; arts de la terra, fusta, metall, teixit i cuir, jardí i escultura arquitectònica. Una escola amb aules de teoria, amb classes de dibuix, però també amb laboratoris i tallers.

Els objectius fonamentals eren: *«Basar-se en els elements de la naturalesa i els seus materials, i transmetre no solament els coneixements pràctics dels oficis artesanals sinó també incloure una formació més humanística, en la qual es donés importància al coneixement històric, estètic, tècnic i científic, tot inspirant-se en les idees del noucentisme: "Perquè l'home d'ofici pugui realitzar la seva obra amb aquesta plenitud artística, l'Escola li ha de facilitar dues menes de coneixements. Així, si per un costat se l'ha de dotar de coneixements respecte de la naturalesa i lleis de construcció dels materials i manera d'elaborar-los, per l'altra s'ha de proveir d'un sentit estètic que tindrà el seu principal desenvolupament en el dibuix on es descobreixen les harmonies de les coses i en l'observació d'aquestes harmonies, a través de les formes d'art històriques, analitzant en elles les causes que les han produïdes i la funció de conveniència de cada element constructiu al resultat estètic assolit. Calia, doncs, que el futur home d'oficis d'art, sabés crear la seva obra en un pla d'absoluta compenetració de la matèria amb la idea artística, una manera d'assolir que aquesta fos capaç d'infondre a aquella un ritme de vida".»*^[30]

Bergós en les seves memòries, explica sobre l'ensenyança de Galí a l'Escola d'Art i Bells Oficis, que *«Un dia en Gaudí em preguntà: -"És cert que Galí fa copiar un bodegó fitant la mirada en l'element central i copsant de cua d'ull els perifèrics?". Al confirmar-li, exclamà: "Que es deixi d'ensenyar i que pinti", doncs era entusiasta dels cartells galinians. Aleshores li replicà que la força de les composicions més grans del Greco es deuen a aquest desenfocament i supeditació al centre de la composició. Gaudí rectificà: "Doncs que ensenyi, però que pinti".»*^[31]

També el seu amic, l'enginyer i home fort de la Mancomunitat, Esteve Terradas i Illa, li ofereix l'any següent entrar com a docent d'arquitectura industrial i portar l'assignatura de *Construcció d'indústries mecàniques* a l'Escola de Directors d'Indústries Elèctriques, i després la de *Construccions de maçoneria, ciment armat i ferro. Construccions de línies d'alta tensió*, de tercer d'electricitat a l'Institut d'electricitat i mecànica aplicades. Una assignatura de 6 hores setmanals en horaris de tarda, per a 11 alumnes. Va ser nomenat professor pel patronat de l'escola l'1 d'agost de 1919.

L'any 1917 es van planificar dues noves escoles: l'Escola de Directors d'Indústries Elèctriques i l'Escola de Directors d'Indústries Mecàniques. El projecte fou encomanat al

[29] Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900 a 1936. Llibre V. (1982), Ensenyament tecnico-artístic. Moviment artístic. Barcelona. Pàg. 31-32.

[30] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 177

prestigiós matemàtic, físic i enginyer Esteve Terradas i Illa. Aquest, organitzà l'encàrrec de manera pràctica unint les dues escoles com a Institut d'electricitat i mecànica aplicades, i relacionant directament l'ensenyament amb la producció i la indústria. Aquest centre fou conseqüència del trencament de l'Escola Industrial amb els enginyers industrials.

Les classes van començar el mateix 1917 a la planta baixa de l'edifici gran del recinte barceloní de la Universitat Industrial. L'edifici va ser reformat per adaptar-se a les instal·lacions necessàries de la maquinària elèctrica. És possible que Joan Bergós participés en la remodelació. El nou institut volgué ser un centre de referència, tant pel nivell dels estudis com pel mateix ensenyament. Així, el programa educatiu tingué una orientació pràctica, estudiant electricitat des del primer curs, demanant un grau d'exigència alt als estudiants, tant durant la carrera com en la seva selecció inicial. ^[32]

Podem utilitzar la frase del també docent, Rafael Campalans i Puig, per entendre els posicionaments més conscients del nou model educatiu: "L'educació popular és imprescindible per arribar al socialisme i, conseqüentment, l'educació és la tasca més fecundament revolucionària."

Terradas introduí Bergós dins les elits intel·lectuals de l'enginyeria, tant en tertúlies tècniques com invitant-lo a dinars i òperes liceistes. Feu amistat amb els professors Francesc Plazell, Emili Vallès i Vidal, Jardí i Torroja, Josep Serrat i Bonastre... qui traduï diferents autors de tractats tècnics com Heinrich Dubbel, B. Buxbaum, P. Zieting o Arthur Morley, de qui Bergós utilitzà el llibre de resistència de materials per a realitzar els llibres *Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles* i *Construcciones urbanas y rurales*.

Bergós, en una historieta de les seves confidències ens mostra la relació que tingué la docència amb les seves obres: «*Voltat d'enginyers: Amb l'eminent Esteve Terradas i els professors Planell i Jardí, de l'Institut d'Electricitat i Mecànica aplicades, visitarem la Vall de Boí, el llac de Sant Maurici, Taüll, Estangento, Camarasa i Serós amb totes les centrals hidroelèctriques de la província de Lleida.*» ^[33]

Treballà al laboratori d'assajos de la Universitat Industrial de Barcelona, aleshores anomenat laboratori d'investigacions i assajos de l'ajuntament de Barcelona i després ampliat i convertit en el politècnic laboratori general d'assaig i condicionament de la Mancomunitat de Catalunya. Finalment s'anomenarà laboratori general d'assajos i anàlisi de la diputació provincial de Barcelona on farà pràctiques als alumnes de construcció, paletteria i formigó armat. És en aquest laboratori on segurament inicia la seva faceta d'investigador, estudiarà les característiques mecàniques dels materials de construcció catalans. Bergós va estudiar conjuntament amb l'Esteve Terradas i Josep Puig i Cadafalch la volta de maó de pla, que anys més tard acabaria publicant algunes conclusions, en forma de llibres.

Sobre Esteve Terradas, Bergós escriví un bon capítol ^[34] en les seves memòries. Destaca la seva catolicitat i cultura, a més del nivell professional com a docent, enginyer i teòric arquitecte «*La seva biblioteca atenyé a Barcelona als quatre mil volums selectes i la que*

[31] L'escola industrial de Barcelona (1904-2004), cent anys d'ensenyament (2004), Editorials de la Diputació de Barcelona, Ajuntament de Barcelona i Consorci de l'Escola industrial. Barcelona

[32] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 17

[33] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 203-209

seguí a Madrid, arribant als tres mil llibres. [...] El seu elevat sentit mecànic i humà li feu triar com a secretari i redactor al poeta Agustí Esclasans i Folch i d'arxiver al compositor Frederic Mompou i Dencausse, el seu sentit pràctic li feu escollir com a receptor de visitants a un extorero, acomodador del Liceu, a qui donava la consigna del sia segons el temps disponible, i l'alliberava d'inoportuns i d'indesitjables amb una traça sorprenent. [...] És just que Einstein repetís amb entusiasme Terradas és l'home més extraordinari que he conegut. [...] Quan esclatà la guerra civil assistia a un simposi de matemàtiques a Oslo, una revista publicà una fotografia dels esdeveniments espanyols on Terradas veié astorat casa seva amb uns cavalls morts davant la porta; això fou el començ de les angoixes de l'exili separat dels seus. Rebé invitacions d'eminències de varis països, però escollí l'Argentina, per les major possibilitats de moviment i de labor a realitzar, que fou important. Tornà d'Amèrica cridat pel seu amic general Vigón, inicià la investigació nuclear i es va ocupar novament d'aeronàutica i altres importants activitats a Madrid, quedant amargat i definitivament desarrelat del seu estimat Mediterrani.»

Arquitectura a la capital del Segre

A través del Liceu Escolar, on havia estudiat, i dels contactes familiars en el camp lleidatà, Joan iniciarà un treball d'arquitectura rural que continuarà durant molts anys. Tot aquest aspecte es tractarà en el capítol propi, *Joan Bergós i la transformació del món rural català*.

Aquell 1918 començà a exercir d'arquitecte. Les seves primeres obres a la capital foren l'altar del Sagrament de la parròquia de Sant Llorenç de Lleida i diverses realitzacions agràries i ramaderes també a la capital de Ponent. Així doncs, d'una banda realitzà una obra de la línia religiosa i després enceta el camp agrari. Tal i com anirem veient, la relació de Bergós amb el món rural és estreta. Realitzarà diverses granges, escorxadors, cooperatives i publicacions sobre la construcció rural. Els corrents familiars a Lleida acabaran tenint efecte en la seva carrera professional.

L'església de Sant Llorenç

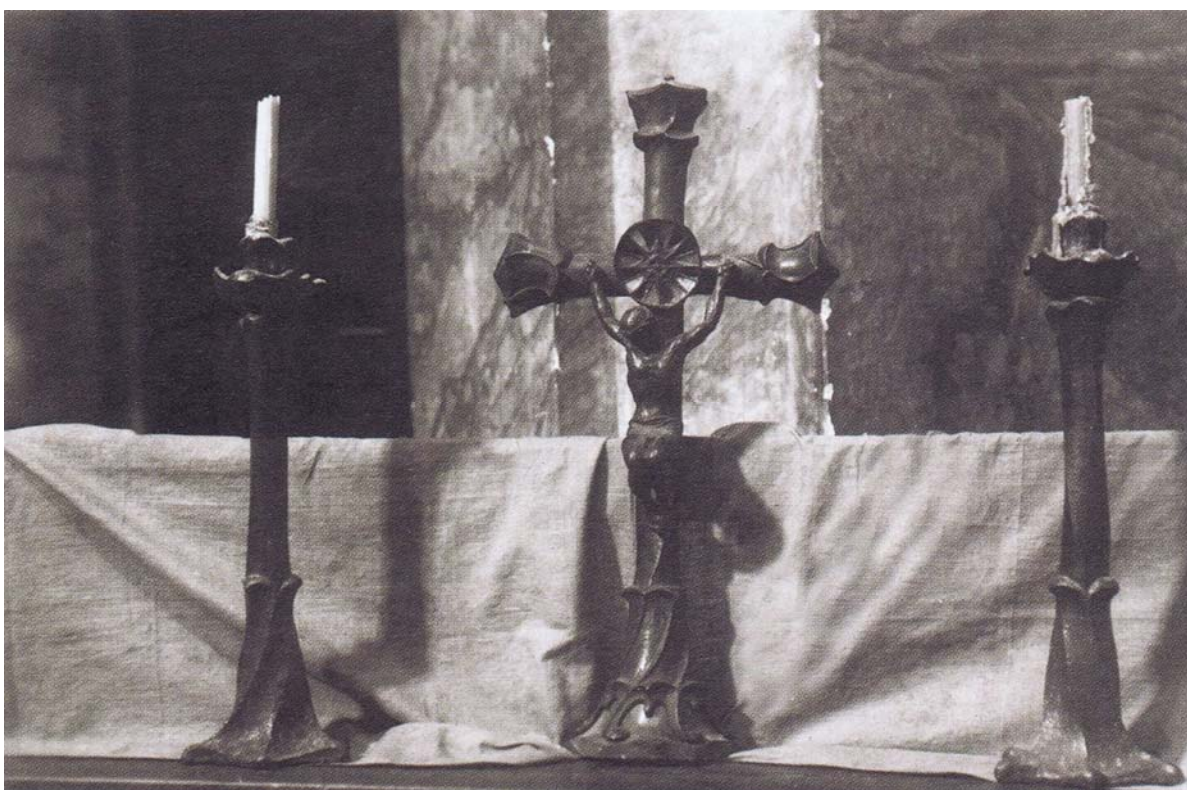
Aquest és un exemple de la ruralitat, acompanyada de catalanitat i catolicisme, que la ciutat de l'època vivia:

L'altar del Sant Crist Trobat de Sant Llorenç era format pel presbiteri, la taula i un baldaquí. Al butlletí parroquial el definiren com: *«I en aqueixes tan poques i reduïdes coses hi ha res menys que la Vida, això és, el Temps i l'Espai: el temps en la incessant renovació dels Sants Misteris del Diví Ofici, i l'espai en l'obra magnífic del Senyor, en lo Camp beneït, plenament representat en la església tota, més particularment en lo presbiteri. L'església és el camp de treball, la terra conreada; el presbiteri es el troç de camp preferit del Senyor, és l'horta, és on Ell cull els fruits de selecció, es el bocí més arrocera de tots, on fa més bo de reposar de tota fatiga. I per això hi ha un blá encoixinat verd que és com un tou d' herba, que rep amorós els membres cansats dels amics del Senyor. I en aqueix trocet privilegiat encara hi ha un espai més excels què és per als fills del gran Amo, es l' hort tancat amb un tendre herbei que floreix en les grans diades, voltant la taula, sempre parada, on el Senyor*

refrigera, conforta i nodreix a tota la seva gran família amb el Pa i el Vi de son Camp i de sos treballs, el Camp del Calvari i els treballs dolorosos de la Passió.»^[35]

Al butlletí, el rector descriu tots els detalls de l'obra, però és de destacar aquesta primera definició, on es pot palpar l'ambient que Bergós va viure en la seva joventut.

A l'església de Sant Llorenç, a banda de l'altar també va fer un estudi sobre l'estabilitat de les cúpules del cambril del Sant Crist, i l'any 1920 hi realitzà l'arqueta i tapissera per al monument de Setmana Santa. En l'obra religiosa també realitzarà un oratori per al canonge de la Catedral Nova de Lleida, Josep Cortecans i Vendrell, i les conferències *De la basílica paleocristiana al temple de la Sagrada Família*, al curs de religió de l'Escola d'estudis normals de la Generalitat a Barcelona, i *La façana del Naixement*, al local de la joventut catòlica de Sabadell.

F4. Candelers i crucifix de Joan Bergós, a l'altar del sagrament de Sant Llorenç. 1919

La catedral vella

El 12 de juny de 1918, la Seu Vella de Lleida es declara monument nacional (espanyol). Bergós estava estudiant l'estabilitat de la catedral, treball que anirà ampliant al llarg de la seva carrera. El mateix juny va publicar l'article *La Catedral Vella de Lleida, monument nacional* al butlletí del centre excursionista de Catalunya. L'escrit és una interessant dissertació sobre les característiques arquitectòniques de l'edifici, on contradiu certes afirmacions que la Real acadèmia de la història i de les belles arts havia donat sobre l'edifici.

[34] Boletín parroquial de San Lorenzo Mártir de Lérida (gener del 1919), any VIII, número 73. Lleida

Dimensions i proporcions de l'edifici, característiques del claustre i de l'estructura, identificació amb corrents arquitectònics i històrics... Bergós demostra d'una banda un gran coneixement sobre la catedral vella de Lleida, i de l'altra, haver fet un estudi d'altres esglésies catalanes i dels corrents artístics del llarg de la història.^[36]

Mentrestant, continuarà amb l'estudi de l'edifici de la Seu Vella amb l'anàlisi de l'estabilitat del seu campanar.

Els edificis per a les famílies importants de Lleida

També aquells anys tindrà una activitat intensa a la ciutat de Lleida amb la construcció d'edificis per a importants personatges de la ciutat com la del carrer Danois núm. 1 i Rambla de Ferran núm. 21, on s'hi va instal·lar el Gran cafè del comerç i el Banc de Catalunya, respectivament, propietats del corredor de finques Ignacio Sirés. Un edifici noucentista separat amb dos blocs; d'una banda el del carrer Danois, d'una planta baixa de gran alçada, amb 3 grans portalades de volta rebaixada a les dues façanes, i sense finestres. Amb uns complements de pedra artificial de massa contundent, i un acabat superior de la façana amb una barana balustrada, que amagava la coberta de teules a dues aigües. Després l'edifici que albergà diferents bancs, com el Banc de Catalunya, de dues plantes, amb una gran entrada rebuda per un jardí tancat amb pilars de pedra artificial i reixes forjades entre aquests. Amb una destacable decoració pictòrica en l'estucat de les façanes i amb els elements en relleu de pedra artificial. Tenia dues façanes a exterior, la que donava al petit jardí, amb la porta d'entrada i tres obertures dividides entre columnes al primer pis i la que donava a la rambla, amb tres obertures per nivell, essent finestral els de la planta baixa. La planta formava una pentàgon, on la base quedava enganxada a l'edifici contigu. L'edifici estava molt ben situat, ja que en aquell moment formava la cantonada que donava entrada a la rambla de Ferran des de la banda del pont vell.

La casa del baró d'Alpicat, d'un estil d'impàs entre el modernisme i el noucentisme, de quatre plantes amb miradors i un bonic arrebossat decoratiu, al xamfrà de la rambla de Catalunya núm. 2 amb l'Avinguda de Blondel (actual Avinguda de Blondel núm. 88), propietat de Salvador Ortiz i Cervera, l'edifici d'en J. Montlleó al carrer Tallada núm. 34, també de quatre plantes, d'estil noucentisme i amb una decoració voluminosa de la pedra. I per últim, la reforma d'una casa històrica del carrer de la Palma núm. 19, propietat dels venedors de mobles Freixinet. A les llibretes personals d'en Bergós també apareixen treballs per al senyor Senpau, per a Salvador Roure i un peritatge al senyor Calmet.

L'edifici del carrer la Palma fou la residència i el despatx d'Onofre Cerveró. Paer en cap de la ciutat durant molts anys, al segle XVI, humanista i catedràtic de l'estudi general de Lleida. D'aquella època se'n conserven els baixos de paredat formigonat, de pedra tallada que formaren el palau; amb una placa de pedra amb la inscripció romana *Afrania L. L. Chrocale S*, que va ser trobada a prop del portal de Boters i es va superposar a la façana de la residència del paer. També hi resten dues finestres del despatx, d'estil gòtic tardà, amb dintell recte amb trenca aigües superior i un cert treball de motllures. A aquests baixos d'entre mitgeres d'origen renaixentista, hi foren sobreposades diferents plantes, i l'interior dels baixos foren reformats.

[35] Butlletí del centre excursionista de Catalunya (1918), número 281-282, juny-juliol. Barcelona

A les fotografies de Joan Bergós, la planta baixa de l'edifici apareix amb el mateix aspecte que en l'actualitat, però a les plantes superiors és on hi ha hagut les modificacions. De les actuals 3 plantes, en aquell moment només n'hi havia dues, i la tercera actual era un altell enretirat de la línia de façana. Els balcons mensulars s'han modificat diverses vegades estretint-los. El capcer de la façana s'acabava a la vertical de cada balcó amb un arc de mig punt amb extradós compost de posicions escalonades i apuntades, descansant sobre carteles emparellades, una testera típica de la línia estètica de Joan Bergós, que per exemple també aplicaria a l'edifici de l'Avinguda de Blondel de la mateixa ciutat uns anys més tard. Aquestes característiques fan pensar que aquesta fou la intervenció de Bergós, que també apuntava que posteriorment s'havia desfigurat l'edifici.

Sobre la casa del baró d'Alpicat, al *Catàleg i inventari dels elements d'interès històrico-artístic i arquitectònic* del pla general de Lleida, de l'any 1999, es descriu l'edifici:

«Edifici compacte entre mitgeres en xamfrà, de planta baixa i quatre pisos amb una façana de pell que segueix el gir de les alineacions amb ritme de forats amb dintell ondulat i joc de tribunes remarcant la cantonada i l'accés principal. A l'interior, l'escala adossada al pati de llum hi ventilen els serveis i cambres. Es mantenen les distribucions originals a l'interior. El sistema constructiu és de murs de càrrega de fàbrica de maó arrebossat, forjats isostàtics i cobertes amb vessants de teula àrab. Les tribunes, balustres i cornises són de pedra artificial. Són de remarcats els dintells ondulats i el teixit de l'arrebossat de la façana.

L'edifici es situat a la intersecció de vies del primer eixample, ampliada per la Plaça d'Espanya, inclòs a la membrana d'eixample que tanca el casc antic.

Valoració: Element únic del modernisme a Lleida per les seves característiques formals en els tractaments compositius de la façana amb els miradors del xamfrà i el tractament dels forats, tot reforçat amb la qualitat cromàtica de l'arrebossat.»

Al centre de Lleida, a l'aleshores anomenada Plaça de la Constitució número 32, i actualment Plaça de Sant Joan; centre de negocis, del mercat i de la vida lleidatana, construï un edifici d'habitatges per al vocal cooperador de la cambra oficial de la propietat urbana de Lleida, i notari, en Pedro Abizanda i Planas, també en impàs entre el modernisme i el noucentisme; amb baranes de forja i pedra, merlets punxeguts a la coronació de la façana i amb un estucat geomètric molt semblant al de la casa de la Rambla Catalunya.

L'edifici tenia cinc plantes més la planta baixa, amb tres obertures per nivell, essent a balcó individual les tres últimes i a balcó de pedra, al llarg de la façana, a la segona planta. En aquest, al centre, l'obertura quedava emmarcada per un frontó circular de pedra, suportat per dues mènsules, on al seu interior sobresortia una espècie d'orla amb les inicials del propietari. El coronament de la façana arriba per un seguit de cartel·les a modilló, de formes molt utilitzades en les diferents obres d'en Bergós, intercalades a cornisa, distribuïdes simètricament al llarg de la façana.

F5. Edifici de Joan Bergós a la plaça de la Constitució núm. 32 de Lleida. 1923

L'estructura de l'edifici era de parets de fàbrica, suportant biguetes de fusta que formaven els forjats. Amb coberta d'un sol aiguavés dirigit cap a la façana principal. L'edifici anava de la plaça Sant Joan fins a l'avinguda Francesc Macià, essent per tant molt estret, però amb molta fondària. La façana del riu, que quedava al costat de l'edifici cantoner de l'*Hostal Cuatro naciones*, contenia un revestiment de pedra artificial encoixinat, una tribuna al segon nivell, acabada amb balcó al tercer, i balcons de forja. La façana quedava escalonada, tenint la planta baixa i quatre plantes pis a la vertical; el cinquè pis enretirat, formant una terrassa, i el que seria la sisena planta, formada pel desnivell amb la plaça de l'altra façana, encara quedava més enretirada.

La façana de l'Avinguda Francesc Macià, donava al costat de l'Arc del Pont, essent per tant, l'entrada principal de la ciutat.

En l'àmbit de les obres de caràcter rural, realitzà la coral del sindicat agrícola d'Alcampell, intervindrà en la fàbrica de destil·lació d'alcohol vínic a Palau d'Anglesola i contribuirà en l'obra d'expansió de l'ensenyament rural, amb l'escola municipal mixta als pobles de Preixens, Alcampell i Almacelles.

Des de l'any 1914, el Liceu Escolar de Lleida estava obrint sucursals per la geografia ponentina. Va començar per Balaguer i després Almacelles, Castellserà, Bellcaire d'Urgell, Alcampell i Bellvís.

La sucursal del Liceu Escolar a Alcampell

Segurament la condició d'exalumne, amb els lligams que això implicava, van portar a Joan Bergós a participar en la construcció de l'edifici de les escoles que albergarien el Liceu Escolar d'Alcampell, que s'inaugurà el 15 de novembre de 1919. Frederic Godàs i Legido va presentar el projecte al poble de la Llitera i va explicar als pares *«el funcionamiento de nuestras clases, la idealidad pedagógica que inspira nuestra labor y el concurso que deben prestar a la obra de la escuela si quieren que los resultados respondan al buen deseo que les anima.»* ^[37]

L'única prova de l'autoria de l'edifici és a la monografia d'en Carles Cardó^[38], on a la secció de projectes per executar o executats parcialment, apareix citada. En cas de ser així, també seria possible que l'edifici de l'escola de Castellserà fos d'en Bergós, tot i que construïdes molt posteriorment i modificades, els dos edificis tenen moltes semblances. Una planta en forma de C, de dues plantes i amb moltes obertures per a aprofitar al màxim la llum del sol i la ventilació. Però lluny de la línia estètica en que ens te acostumats Bergós.

No sabem si arrel d'aquest encàrrec o vingut per altres vies, també se li va encarregar la coral de l'edifici del sindicat d'Alcampell. L'edifici l'havien comprat l'any 1913, el 1918 es creà el sindicat de llauradors i el 1921 el sindicat agrícola, essent el sindicat únic de treballadors i adherit a la CNT. El seu lema era *“Una por otro y dios por todos”*. La zona de la Llitera estava molt sensibilitzada políticament, el corrent llibertari hi tenia una forta incidència, i molts cenetistes lleidatans hi anaven a oferir formació. Al nou sindicat també crearan una secció d'ensenyament, laic i racionalista. ^[39]

Segons la publicació del centenari de Joan Bergós^[40], l'arquitecte també realitzà una cooperativa d'adobs i eines, magatzems i sitges, al sindicat.

[36] Boletín del Liceo Escolar (1920), número 128 1r trimestre. Lleida

[37] Cardó, Carles (1928), Monografies d'art – Joan Bergós. Ed. Joan Merli. Barcelona

[38] Temps de parlar (2007), publicació de l'ajuntament d'Altorricó, número 47, 2n trimestre. Altorricó

[39] Ribera i Bergós, Jordi (1994), Centenari Joan Bergós (1894-1994). Generalitat de Catalunya. Barcelona

L'edifici tenia un molí d'oli, una pastisseria, un cafè, i a l'exterior hi havia una sala d'esports i una de ball. La junta sindical va anar pagant l'edifici i la remodelació amb aportacions de sacs d'olives. El sindicat també ofería els serveis de veterinari, metge i mestres. Els serveis eren a meitat de preu per als socis.^[41]

A Palau d'Anglesola, segons les actes de la cooperativa agrícola, la intervenció d'en Bergós fou un peritatge de les obres que Cèsar Martinell i Brunet estava fent al seu edifici. Els socis es queixaren dels costos de les obres, i demanaren fer una auditoria.

- **Podem veure més informació d'aquesta escola i del sindicat agrícola a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 158 i 179**

La sucursal del Liceu Escolar a Almacelles

De les escoles de Balaguer, Bellcaire d'Urgell i Bellvís no en sabem res, però de la d'Almacelles sí. L'origen es remunta uns anys enrere, quan el municipi experimentà un augment considerable de la població, a més de les bones perspectives econòmiques d'una part de la població.

Almacelles contava amb tres centres escolars diferents; l'escola pública graduada mixta, que s'impartia a les dependències de la casa consistorial, un centre religiós i femení anomenat Col·legi de la Mare de Déu de la Mercè, i l'associació La cultural, destinada exclusivament a nois i que feia la funció de la sucursal del Liceu Escolar de Lleida a Almacelles. L'ensenyança d'aquesta *escuela nova* es realitzava aleshores a l'antic Casino principal de la localitat; però en pocs anys, tingué tant èxit de matriculació que decidiren construir un edifici propi que tingués: escola de dos graus, amb patis per a l'esbarjo i jardí d'infància, als afores de la població, en un lloc ventilat i tranquil.

Gràcies a les *Notas estadísticas é históricas del lugar de Almacellas*, reproduïdes al llibre *L'ensenyament públic a Almacelles*^[42], podem tenir una idea de les escoles de l'època:

«Pero lo que puede dar una idea precisa del deseo de instrucción y cultura que para sus hijos tienen los habitantes del pueblo de Almacellas y de los medios eficaces que emplean para el efecto, es que a pesar de tener establecidas las Escuelas nacionales graduadas de niños, bien dirigidas por intelectuales Director y Maestros, se ha formado entre varios padres de familia una sociedad denominada “La cultural”, los que de común acuerdo y sin escatimar sacrificio alguno, han constituido por su cuenta propia un colegio de niños graduado de carácter privado, bajo la dirección del “Liceo Escolar de Lérida”; el que ha mandado dos celosos maestros, uno de cuyos como director, teniendo provisionalmente establecidas las clases en uno de los salones del ex-casino principal de Almacellas, hasta que quede construido el espacioso pabellón de Escuelas privadas que para el efecto estará pronto terminado, -dicho pabellón edificado a extramuros de la población; al final de la calle Balmes-, el cuerpo del edificio es un cuadrilongo de 30 m. de longitud, por 7 de latitud,

[40] Declaracions de José Enjuanes Pena el 02-04-2010.

[41] Lalana i Foj, Òscar (1999), *L'ensenyament públic a Almacelles (1840-1999)*. Ajuntament d'Almacelles. Almacelles

dentro de un perímetro de terreno de 900 mts. cuadrados, quedando por consiguiente por la parte posterior, o sea por el frontis principal, un cercado de diez mts. para jardín escolar, -y por la parte opuesta, tres mts. de pasadizo, con enverjado para la formación de los niños antes de entrar en las clases, unos diez mts. para patio de recreo, con su correspondiente tapia. El edificio es de planta baja, dividido en tres secciones, o sea, el centro que comprende el vestíbulo, despacho del director y biblioteca, y dos laterales, con una sala de clase a cada lateral, midiendo cada clase, diez mts. de longitud, por siete de latitud y cuatro cincuenta de altura, con nueve ventanales cada sala que facilitan una buena y sana aireación, más su puerta de entrada independiente por la parte del pasadizo, y su correspondientes retretes “watter”, dotados de lavabos. El presupuesto sólo de las obras de dicho pabellón escolar ascienden a 18.000 pesetas.»^[43]

Dos anys més tard, però, possiblement per l'elevat cost del projecte, l'associació es veié amb la necessitat de vendre's l'edifici a l'ajuntament, qui necessitava unes noves instal·lacions. Així, el 1923 l'ajuntament adquirí l'escola, i nomenà a Ignasi de Villalonga i Casañes l'arquitecte que realitzarà l'ampliació del tercer grau de l'edifici. Aquest arquitecte fou molt conegut a Lleida. Era l'encarregat de la comissió provincial de monuments, arquitecte provincial, municipal de Balaguer i Tàrrrega, i de Construccions civils, del ministeri d'instrucció pública i belles arts.

- **Podem veure una descripció d'aquesta escola a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 152**

L'escola de Preixens

Eren els anys de l'obra educativa de la Mancomunitat, els veïns dels pobles de la Noguera com Gorp o Artesa de Segre ja havien recaptat diners per a construir les escoles. El diari La Vanguardia, portava el 9 de juliol de 1921 que el mestre de Preixens va anar a parlar amb el Marqués de Carulla, qui era el rector de la universitat de Barcelona, sobre la necessitat d'edificar unes noves escoles al poble. Les casualitat donen que Valentí Carulla i Margenat era qui havia premiat Joan Bergós en el concurs per a les escoles rurals pocs anys abans. Al cap d'uns mesos, Bergós projectava l'escola.

L'únic testimoni gràfic que queda d'aquella construcció són unes fotografies de finals del segle XX^[44]. En elles es veu un edifici ja molt deteriorat, de planta gairebé quadrada, amb dos nivells i unes golfes, i la façana principal com a element més destacable.

- **Podem veure una descripció d'aquesta escola a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 161**

[42] Ruíz Fernández, J. (1920), Notas estadísticas é históricas del lugar de Almacellas.

[43] Fotografies cedides pel regidor de l'ajuntament de Barbens, Ramon Minguet i Vidal.

Els treballs a Aran

L'any 1920 li es encomanat el pont, l'edifici de la central hidroelèctrica i les cases barates muntanyenques de la *Sociedad productora de fuerzas motrices S.A.* al congost de Cledes, a prop de les ciutats de Les i Bossost, a la Vall d'Aran. En aquella època, per anar des de Barcelona a la zona aranesa, Bergós explica que li era més ràpid fer el viatge en tren passant per Port-Bou i Toulouse, i allí agafar un autobús fins a Pont de Rei. De Toulouse anotà: «*Vaig trobar en sos monuments i història molta relació amb l'art i l'esperit català; a San Sadurní hi ha la porta predecessora de la Porta dels Fillols Lleidatana.*»^[45]

L'empresa d'Emilio Riu i Periquet, empresari de la capital del Pallars Sobirà i polític del *Partit liberal, Izqueirda liberal* i d'*Unión monárquica nacional*, estava realitzant la línia d'alta tensió Cledes – Pobla de Segur. L'empresa s'havia creat l'any 1917 amb la financiació de diferents entitats financeres com la *Caja de ahorros y monte de piedad* municipal de Bilbao o la Banca Arnús, i estava participant de ple en la cursa de les construccions hidroelèctriques catalanes. Un cop acabada la primera guerra mundial van poder començar amb la primera central, a la Pobla de Segur. La seva construcció va durar des del 1917 fins al 1922. Per acabar d'aprofitar l'aigua del riu Flamicell, van aprofitar la concessió de la Pobla per fer-hi la central del Congost l'any 1923.

Finalment, l'any 1920, mentre s'executaven les altres dues centrals, es començà a projectar la central hidràulica de Cledes, on Bergós i participà. Les obres van començar l'any 1921 i es van allargar fins al 1929 per problemes financers. El propietari de l'empresa, Emilio Riu, va morir un any abans d'inaugurar-la. La central es va construir al terme municipal de Les i va ser la primera gran central de la Vall d'Aran. Estava molt ben situada. En aquella zona, el riu Garona descendia 58 metres en 1500 metres de recorregut i tenia un cabal constant prou important. Era un salt molt rendible. A més a més, al tenir a 6 quilòmetres una estació de ferrocarril i estar al peu de la carretera de Balaguer, havia d'alleugerir els costos de construcció. També era una zona força poblada, amb una agrupació de 35 pobles en un radi de 15 Km i amb els servis que aquests contenien.

La central tenia espai per a cinc màquines, de les quals se'n van muntar quatre i la de reserva va quedar buida. També tenia un pont-grúa elèctric, per a facilitar les maniobres. Les turbines instal·lades eren alemanyes i italianes. En un dels extrems de la sala es va construir un balcó elevat a 3,5 metres des d'on es controlaven es màquines i hi havia els quadres de maniobra. Per accedir a l'edifici des de la carretera s'havia de travessar el riu, per això Bergós dissenyà un pont d'arc el·líptic de pedra engaltada formigonada, o paredat, de 18,50 metres de llum i un pas lliure de 4,20 metres. D'alta resistència i d'elegant composició.

Un cop acabada la línia d'alta tensió, es va posar en funcionament i es va connectar a l'estació de la Pobla. També es va tenir el projecte de connectar la línia fins a Lleida, però no es va arribar a executar. Va funcionar fins a l'any 1965.^[46]

[44] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 52

[45] Alayo i Manubés, Joan Carles (2007) L'electricitat a Catalunya, de 1875 a 1935. Pagès editors. Lleida i diari ABC del 30/05/1923.

Diferents autoritats tècniques hidràuliques catalanes, espanyoles, franceses, suïsses i alemanyes van estudiar les condicions geològiques i topogràfiques del terreny per a realitzar-hi el primer canal a pressió perforat a la roca de la península. Després d'exhaustius estudis i pressupostos de màxim rendiment van aconseguir realitzar aquesta obra d'enginyeria que va ser descrita al llibre *Las fuerzas hidráulicas de Cataluña: saltos de la Sociedad Productora de Fuerzas Motrices S.A.* 1923

F6. Pont realitzat per Joan Bergós a la central elèctrica de Cledes. 1923

Gaudí i la Sagrada Família

Aquell any, 1920, Joan Bergós realitzà la seva primera conferència sobre Gaudí. Una faceta contínua que no deixarà fins a la seva mort. S'anomenarà *El temple cristià i el temple de la Sagrada Família*, realitzada a l'Escola Superior de Magisteri de Barcelona, amb una visita a les obres i una missa celebrada pel doctor Cardó, on va assistir-hi Antoni Gaudí.

«En 1919, el mestre decidí plasmar la solució definitiva de les naus amb voltes d'estructura arborescent a base d'hiperboloïdes hiperbòliques, amb columnes de doble gir helicoidals expandint-se en branques al capdamunt. Per aquesta complicada geometria de formes enguexides, Gaudí em preguntà si hi havia algun condeixeble d'arquitectura de bona conducta, millor vista i habilitat en dibuixar; sens titubejar vaig contestar que n'hi havia un d'excel·lent: Francesc de P. Quintana i Vidal, que era el més virtuós dibuixant de tots; el prengué per ajudant i al cap d'una setmana em digué que era "un immillorable dibuixant però massa lent". Ho vaig comunicar de seguida al meu amic perquè no es rabegés tant en les filigranes per portar un ritme més ràpid.»^[47]

[46] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 198

Els primers viatges a l'estranger

Continuà les seves tasques pedagògiques a l'Escola Industrial i a la de Bells Oficis, on al mes de juny es renovat amb un augment de sou. La comissió de cultura de la Mancomunitat li encarregà acompanyar a París una selecció d'alumnes de mecànica, fusteria, teixits i decoració de l'Escola del Treball. Allí visitaren la fàbrica de Citroën, els tallers i cotxeres del Metropolità, el conservatori d'Arts i Oficis, la manufactura de tapissos dels Gobelins, a banda de tots els monuments indispensables de veure abans de marxar de la ciutat; el museu del Louvre, Notre Dame, la Torre Eiffel, el teatre de l'òpera... d'on Bergós n'explica una anècdota a les seves memòries:

«Vaig arribar-me a la guixeta i resultà que el taquiller es negava a vendre les localitats a un parell de xicots perquè anaven sense corbata. Vaig intervenir explicant que eren modestíssims fill d'obres de l'Escola del Treball barcelonina i al pregar-li que no els privés d'entrar al teatre, accedí tot seguit.»^[48]

Amb els alumnes de l'Escola Superior de Bells Oficis anaren de viatge a Mallorca, on visitaren molts dels seus monuments.

L'any 1922, Joan Bergós feu el seu primer gran viatge, anà amb el maresmenc i company de professió Lluís Bonet i Garí, i l'important arqueòleg i mossèn Joan Serra i Vilaró, a Itàlia. Possiblement, l'afició d'Esteve Terradas per viatjar, influí a Bergós en aquesta temàtica.

«Acordarem el maig del 1922 per a veure directament mostres d'arquitectura mediterrània de tots el temps, de la qual ens havien parlat a l'Escola d'Arquitectura, els millors exemplars de pintura i decoració dels grans creadors en tots els estils, que mestre Galí havia exalçat en la seva escola d'art. L'ajuda de l'arqueòleg en fer l'itinerari i els seus comentaris davant les obres, foren un valuós complement.

Sortirem el 5 de maig cap a Marsella.... reprenguérem la marxa cap a la Costa Brava amb els seus paisatges de conreus florals i travessant el luxós principat de Mònaco fins entrar a Itàlia per Ventimiglia, camí de Pisa passant per les famoses costes de la Riviera... I el 19 de juny arribarem a Barcelona, cofois i saturats de bellesa i trobant la ciutat més enlletjada que abans!»^[49]

Visitaren les ciutats: Pisa, Roma, Nàpols, Orvieto, Perugia, Assís, Florència, Pàdua, Venècia, Sicília, Salerno, Pestum, Assís, Ràvena, Vicenza, Milà.

Aquest viatge li serví per a afermar el criteri mediterrani après d'en Galí i en Gaudí; successius viatges al centre i al migdia de França, a Mallorca i al Nord, centre i llevant d'Espanya, l'han refermat cada cop més en la llum guiadora d'Itàlia i en la malfiança devers les orientacions nordistes.^[50]

En la seva estada a la ciutat de Florència, al jardí Boboli del palau Pitti, al costat del Ponte Vecchio, quedaren durant les tardes, per conversar, amb l'escriptor Josep Pla i amb Josep

[47] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 54

[48] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 18

[49] Cardó, Carles (1928), Monografies d'art – Joan Bergós. Ed. Joan Merli. Barcelona. Pàgines 9-10

F. Ràfols, que gaudia d'una beca per estudiar l'art italià, concedida per la "La junta d'ampliació d'estudis" madrilenya, per una estada de vuit mesos. Segurament els dos arquitectes parlaren de les obres de Brunaleschi.

També realitzà una conferència al barceloní Institut de cultura i biblioteca popular de la dona, sobre *l'Art gòtic al temple de Gaudí*, on el geni del Baix Camp ja portava gairebé 10 any treballant-hi en exclusivitat. L'Institut de cultura havia inaugurat el nou local del carrer Sant Pere més baix l'any anterior. La institució, d'origen religiós, s'encarregava d'integrar les dones de la petita burgesia al procés productiu. Comptava amb unes bones instal·lacions finançades per donacions particulars. Aquesta fundació tenia relacions amb la Mancomunitat, la lliga espiritual de la Mare de Déu de Montserrat i amb el Cercle artístic de Sant Lluç, espais on Bergós exposarà i publicarà els seus treballs.

L'exemple de Lleida

Finalment, Bergós amb la col·laboració dels arquitectes Antoni Puig i Gairalt, Albert Carbó i Pompidó, Lluís Bonet i Garí i el paisatgista Joan Mirambell i Ferrer, realitzaren l'exhaustiu estudi de l'exemple de Lleida. Aquest grup d'artistes noucentistes, sota la direcció del lleidatà i amb la confiança dels seus companys Puig i Bonet, quedà reforçat amb en Carbó, especialitzat en les cases barates, quan feia poc que havia publicat *Les cases a bon preu. Les institucions socials i els problemes obrers*. I també el dissenyador i pintor de jardins, Mirambell, deixeble d'en Nicolau Maria Rubió i Tudurí, que acabarà tenint una basta experiència en jardins a la costa brava. Tots aquests aspectes queden reflectits als papers.

F7. Perspectiva de la plaça de l'estació, del projecte d'exemple de Lleida de Joan Bergós, 1921

Albert Carbó s'havia especialitzat en l'estudi social de la casa, buscant una solució a l'accés a l'habitatge per a les classes més desfavorides, en uns moments de plena conflictivitat obrera, després de la primera guerra mundial.

Al llibre de *Les cases a bon preu* ^[51], realitzat amb l'advocat Eugeni Giral d'Arquer, conclougué: *“Simultàniament amb la construcció de cases de pisos per llogar a preus modestos, temps a venir s'haurien també d'establir a la nostra ciutat (Barcelona) barriades – jardí obreres models on la vida del treballador, en totes les seves manifestacions, trobés un ambient favorable (...) indrets simpàtics on l'obrer hi trobés una influència modificadora del seu caràcter, on la natura oferís al treballador una situació tranquil·la que fos un repòs per a l'esperit, i on s'hi visqués amb sensació de benestar, la més propícia a l'optimisme.”*

Quan al 1936 aparegué el Sindicat d'Arquitectes de Catalunya, segurament pogué acabar de desenvolupar el seu estudi, a part de realitzar projectes per al CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada).

L'obra de l'eixample, que només va rebre un accésit al concurs, contenia tot tipus de tipologies constructives, tan de cases com de barris; barri obrer, d'empleats, cases barates per a la classe mitja, la ciutat jardí, i tota la alineació i distribució de la nova ciutat amb places, carrers, avingudes, jardins, camp d'esports, escoles, ferrocarril... L'últim estudi urbà de la ciutat l'havia fet Josep Fontseré i Mestre l'any 1865.

El concurs el van guanyar Adolf Florensa, també lleidatà, i ben col·locat en l'àmbit de les arts constructives, amb la col·laboració de l'urbanista figuerenc Ricard Giralt i Casadesús, tots dos companys a la facultat d'arquitectura.

El dictamen del concurs el van realitzar els arquitectes Josep Puig i Cadafalch i l'urbanista Ferran Romeu i Ribot, l'any 1922. En ell deien que el projecte d'en Florensa i en Giralt seguia les característiques de l'urbanisme modern, que s'havia d'equilibrar l'engrandiment, el dimensionat del creixement de les ciutats, entenent-les com a organismes vivents.

«Es defineix una dimensió major, que intenta resoldre el problema general de l'organització urbana, que es refereix prioritàriament a l'organització i integració de peces d'urbanització i «zones» ben diferenciades. Per exemple en el pla de Berlín de 1910, ben conegut per Giralt, hi ha una opció clara per l'organització radical, que s'argumenta a través d'uns interessants diagrames. Més a prop, el pla de Barcelona de León Jaussely comença en un diagrama d'organització, del qual es fan dependre totes les opcions de detall posteriors. En tots aquests casos, la dimensió d'organització es diferencia de les temàtiques pròpies de l'edificació i de la definició dels teixits urbans, que es tracten a part. Aquí és on, generalment, es defineixen i projecten les urbanitzacions de ciutat jardí o de baixa densitat, que combinen la conservació de la naturalesa i l'edificació.» ^[52]

[50] Carbó i Pompidó, Albert i Giral d'Arquer, Eugeni (1920), *Les cases a bon preu*. Les institucions socials i els problemes obrers. Barcelona. Pàgina 52

[51] De Torres, Manuel (2002), *Revista de Girona: Ricard Giralt Casadesús i la urbanística catalana de la primera meitat del segle vint*. Número 210 Gener-febrer. Girona

Es poden veure alguns plànols del projecte d'en Bergós i de l'Adolf Florensa a l'Atlas de Lleida, segles XVII-XX ^[53].

«Hem de dir que es tracta d'un treball (...) que respon a la iniciativa de l'ajuntament, que convoca un concurs per tal d'ordenar el creixement de la ciutat, que d'inicis de segle fins llavors havia passat de 25.000 a 35.000 habitants. En aquest projecte s'analitza exhaustivament la situació del moment en gràfics, plànols, estadístiques... i es calcula i normativitza l'evolució posterior, en propostes generals de zonificació i de traçat de vials, en correcció de trama i eixample, en definició d'amplades de carrers i de clavegueres i fins i tot en esbosso d'edificacions menestrals de cas amb hort i d'habitatges econòmics. Així, es preveuen nous districtes de residència i serveis amb els edificis corresponents; es vol eliminar la insalubritat del Canyeret i la discontinuïtat del turó de la Seu, creant un gran parc central i un passeig intern de circumval·lació; es vol atendre a l'augment d'activitat comercial i industrial, implantant magatzems i indústries prop el ferrocarril, i construint centres adients, com ara un gran mercat central i una llotja de contractació; es vol resoldre la xarxa viària millorant carrers antics, creant-ne de nous, relacionant els dos marges del riu amb ponts i passarel·les, i fent cinturons de circumval·lació exteriors... De manera que Bergós – mitjançant un document altament operatiu i pragmàtic- intenta donar resposta a les interpel·lacions més urgents amb propostes que alternen la globalitat més ambiciosa i la concreció més puntual.» ^[54]

L'altar de la Seu Nova de Lleida

Finalment, l'any 1923 acabà guanyant el concurs per realitzar l'altar major de la Seu Nova de Lleida. On el seu conegut Josep Cortecans exercia el sacerdoci. Es presentà conjuntament amb els artistes Francesc d'Assís Galí i Rafael Solanic i Bàlius, aquest últim, amb qui havia coincidit al taller dels Vilumara i com a professors a l'Escola de Bells Oficis. L'obra es composà per un baldaquí de marbre coronat amb una cúpula de fusta tornejada i tallada.

El jurat del concurs estava compost per José Maria Pujol i de Barberà, arquitecte de Tarragona, Cèsar Martinell i Brunet, arquitecte de Valls i Josep Gudiol i Cunill, historiador de Vic. Els finalistes foren el grup d'en Bergós per una banda i Pere Corberó i Casals, escultor bronzista i repussador de Lleida, per l'altra.

Bergós deixà apuntat als seus escrits autobiogràfics: *«Mossèn Tarré, liturgista, m'havia anat posant al corrent dels nous fonaments de l'art litúrgic, del que era un entusiasta renovador. Això m'ajudà uns anys després a guanyar el concurs d'Altar major i decoració absidal de la Seu nova lleidatana.»*

Al diari *La publicitat* del 14 de març del 1924 a la secció de notícies diverses de Lleida es publica: *Segons es diu, aviat serà un fet la construcció de l'altar major de la nostra santa església catedral. El pla de l'obra és a càrrec de l'arquitecte senyor Bergós, essent el preu total d'unes cent mil pessetes.*

[52] Catllar i Gosà, Bernat i Armengol i Menén, Pere (1987), Atlas de Lleida, segles XII-XX. COAC - La Paeria. Lleida

[53] Vilà i Tornos, Frederic (1987), Lleidatans il·lustres. Joan Bergós i Massó. Edicions La Clamor. Lleida

El projecte consistí en l'execució de l'altar-baldaquí i la renovació presbiterial, a banda de decorar l'absis, que fou pintat per Galí amb la Santa Trinitat emmarcada en l'arc iris circular, els estols celestials, la verge i els sants, entre ells Adam i Eva i l'Eclesiastès. Els personatges foren representats totalment nus, emboirant la regió genital en lloc de posar-hi fulles. Un canonge obligà a pintar-hi les fulles, però Galí s'oposà al·legant els antecedents de Miquel-Àngel i del Museu del Vaticà. Finalment un pintor lleidatà tapà els cossos: «*Les he tapades al tremp perquè quan hi hagi comprensió es puguin suprimir quedant bé les pintures de Galí.*»^[55]

F8. Projecte de Joan Bergós, Altar de la Seu Nova de Lleida, 1923. El projecte patí modificacions, com la cúpula i les escultures d'aquesta, i el tancat amb les escales de l'altar

[54] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona

«El presbiteri de la Catedral Nova, en canvi, tenia pretensions més magnífiques i responia a una iniciativa del capítol que al 1922 va convocar un concurs per substituir el retaule major de Ramon Corcelles, que sempre s'havia considerat com a provisional, resultant guanyador el projecte de Bergós, que va realitzar les obres entre 1924 i 1925, obres que es van completar amb les pintures de l'absis de Francesc d'A. Galí i les escultures de Rafael Solanic; aquesta arquitectura interior consistia fonamentalment en el revestiment mural a base d'una sòbria gamma bicromàtica, de connotació brunelleschiana, i en un baldaquí amb quatre columnes i quatre arcs de pedra de Figueres que coronava una cúpula de vit cares de fusta daurada damunt columnetes. Tot plegat, una peça exquisida que feia veure –al marge de la vinculació tardo-modernista que Bergós preconitzava- fins a quin punt la seva estètica s'endinsava en la delicada lleugeresa d'una harmonia orsiana.»^[56]

L'escola d'Alpicat

De nou, tornà a construir una escola municipal mixta a les terres de Ponent. Aquest cop al poble anomenat aleshores Vilanova d'Alpicat, ara Alpicat. El poble ja tenia escoles, però el mal estat en que es trobaven no permetia més reformes. Així, el 2 de juliol de 1922 l'ajuntament convocà una reunió per parlar de la problemàtica, on assistiren Salvador Ortiz i Cervera i Joan Ibars, que era constructor. Bergós ja havia treballat pel Salvador Ortiz a Lleida, a l'edifici que prenia el seu nom, casa del baró d'Alpicat. Ortiz formarà part uns anys més tard de la junta directiva de la cambra oficial de la propietat urbana de la província de Lleida, com a vicepresident. Home de moltes influències, ric i militant al partit dretà *Concentració lleidatana*. L'obra va ser avalada per la Caixa de pensions de Barcelona, i dins el pressupost del poble s'anava pagant.

Salvador Ortiz cedia un terreny de la seva propietat a la titularitat pública a canvi de quedar-se amb la propietat de l'edifici. A més, junt amb en Joan Farreres van contractar un préstec de 40.000 pessetes per a la construcció. Es va fer una junta per a dirigir les obres formada per l'alcalde Ramon Ibars i Cases, veterinari militar, el regidor Fernando Serés i Ibars i els dos contribuents. El regidor Serés era membre d'una coneguda nissaga del poble, propietaris d'una bona casa pairal i d'un molí d'oli. Era president de Unió patriòtica i germà d'en Manuel, un conegut catedràtic d'anatomia amb amistats pels corrents feixistes de Lleida. Gràcies al reconeixement del doctor Serés, les influències en el món educatiu es veien aprofitades al poble. És interessant veure la crònica de La Vanguardia del dia 8 d'abril de 1924 on s'explica la visita del rector Andrés Martínez Vargas a Alpicat, on visità les obres de la nova escola. Després del cop d'estat de Primo de Rivera, s'havia canviat l'alcalde i el projecte arrossegava diversos problemes econòmics. Es van reiniciar les obres, però el veïnat es va començar a organitzar contra el que creien una il·legalitat, pel fet que l'edifici acabés essent propietat d'en Salvador Ortiz. Es va acabar presentant un contenciós-administratiu i moltes queixes, però a l'estar en una dictadura tot era més difícil. Les escoles van continuar construint-se.

- **Podem veure la descripció d'aquesta escola a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 164**

[55] Vilà i Tornos, Frederic (1987), *Lleidatans il·lustres*. Joan Bergós i Massó. Edicions La Clamor. Lleida

L'establiment de la família a Barcelona

Arribats en aquest punt, un fet cabdal en la vida del nostre protagonista, incideix profundament en la seva obra. Joan Bergós contragué matrimoni amb Isabel Vilumara i Carreras el 23 de novembre del 1923, a la cripta de la Sagrada Família, després d'anys de festeig. Tots dos tenien la mateixa edat. Els casà el canonge Carles Cardó i Sanjoan, amic de la família Bergós. Antoni Gaudí va assistir a la cerimònia, on prèviament volgué saludar a la núvia. *«Isabel li preguntà si se sentia sol en el seu taller de la Sagrada Família i l'arquitecte va dir que no se sentia gens sol, car estava immers en les belleses de la natura i de l'art.»*^[57]

La família Vilumara era una important saga d'industrials tèxtils catalans. En aquella època ja posseïen les fàbriques fora de Barcelona, després de l'obertura de la part alta de l'Avinguda Diagonal, van traslladar els centres de treball a Cornellà i a l'Hospitalet de Llobregat.

L'any 1907 s'havia inaugurat fàbrica de l'Hospitalet, anomenada popularment "Les sedes", a causa de la tradició de moliners i seders que des del segle XVII tenia la família provinent del Pont de Vilomara.

És allí on s'instal·larà, dins un pavelló voltat de jardí, l'estudi taller freqüentat per alumnes de les escoles d'arquitectura i d'en Francesc Galí, ja explicat anteriorment. *«Es convertirà en un lloc de treball i de trobades per parlar i discutir d'art, arquitectura, música, natura, etc. S'hi trobaven els germans Puig i Gairalt de l'Hospitalet, l'escultor Rafael Solanic, els arquitectes Antoni Gaudí, Joan Bergós i Lluís Bonet (els dos van continuar les obres de la Sagrada Família), l'escultor Esteve Monegal, etc.»*^[58]

Aquest matrimoni obrí moltes portes noves, on Bergós es trobà als cims econòmics de la societat catalana; rebent encàrrecs professionals de la família de la dona, sobretot a les fàbriques i cases del sogre, en Francesc Vilumara i Bayona o de l'altra filla d'en Francesc, la cunyada Maria Cristina, aficionada a la pintura i a la fotografia.

[56] Bassegoda i Nonell, Joan (1995), Revista Temple I-II, Exposició homenatge i reedició del llibre de Joan Bergós. Barcelona

[57] Història de la família Vilo – Vilumara <http://vilo-vilumara.com>

Escola Superior dels Bells Oficis

Urgell, 187. - Barcelona

PRESA DE POSSESSIÓ

En Francesc d'A. Galí i Fabra, Director de l'Escola Superior dels Bells Oficis:

FAIG CONSTAR que, en data d'avui, el Sr. Joan Bergós i Massó, nomenat, pel termini de cinc anys, Professor de Construcció i Anàlisi d'aquesta Escola, amb l'assignació de quatre mil pessetes anuals, per acord del Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya del dia 5 dels corrents, ha pres possessió d'aquest càrrec, prèvia l'exhibició de la cèdula personal classe 6^a, n°. 118,113 lliurada a Barcelona en 13 juliol 1922 i el reintegrament de vint-i-cinc pessetes que preceptua la vigent llei del Timbre en paper de pagaments a l'Estat classe 3ª sèrie B. n°. 498,738.

Barcelona, nou de juliol de mil noucents vint-i-tres.

El Secretari acctal. de l'Escola,

[Signature]

[Signature]

Director

L'interessat,

[Signature]

F.9 Presa de possessió de Joan Bergós a l'Escola Superior dels Bells Oficis

Les primeres cases a Barcelona

Per exemple, l'any següent reformà les oficines de l'empresa Sabadell & Henry S.A. ubicades al Passeig de Gràcia número 32 de Barcelona. Aquesta empresa vinculada a la família Vilumara era la primera refinaria de petroli de la península. En un principi es dedicava a destil·lar quitrans i, després, a refinar petroli a partir de crus pesants d'importació. No sabem si la decoració exterior que queda en aquest establiment és la d'en Bergós.

De línies molt clàssiques, fetes amb fusta i vidre opac, donant sensació d'alta jerarquia. Hi podem trobar una figura femenina suportant la mateixa sanefa que ocupa, repetida en els diferents tancaments de fusta. A la part superior hi ha un fris horitzontal amb figures humanes realitzant oficis. El sostre conté un enteixinat de fusta.

També aquell any va reformar interiorment la casa de la Josefa Nolla i Aliu, viuda de l'important joier Francesc Carreras i Aragó, família de l'Isabel Vilumara i Carreras, situada al passatge Méndez Núñez número 18 de Barcelona. Allí, a la primera planta, va modificar envans, sostres i rajoles.

Així, havent començat l'expansió professional cap al centre de Catalunya, projectà un xalet al Carrer d'Anglí de Sarrià, per en Miquel Espectante, mestre del Grup escolar Baixeras de Barcelona. Un centre nou per a l'ensenyament de qualitat i d'arrelament al país.

Els lligams amb Puig i Cadafalch

Al mateix carrer d'Anglí, hi tenia la casa l'Àngels Macià i Monserdà, dona de Josep Puig i Cadafalch, qui precisament uns anys abans havia fet la casa. Es té constància per una llista d'obres d'en Bergós, que hi ha a la Càtedra Gaudí de l'ETSAB, que l'arquitecte hi realitzà un altre xalet en aquest carrer. Els números que hi consten són el 75 i el 135. Actualment en aquesta numeració no s'hi troba cap edifici d'en Bergós. L'únic testimoni gràfic que es conserva és una fotografia, on apareix un edifici de planta quadrada i allargat en alçada, per les seves dues plantes més la planta baixa.

De línies molt senzilles i contingudes, de color tot blanc, amb grans obertures, sense ornaments, excepte la coronació balustrada de les quatre façanes. La finca quedava delimitada per un mur acabat també en barana balustrada, amb el mateix estil que l'edificació. Per accedir a la primera planta, hi havia una escala de volta catalana a l'exterior. Possiblement aquest fos l'edifici d'en Miquel Espectante.

La relació de Josep Puig i Cadafalch amb la família Vilumara provenia de la gran amistat de la mare de la seva dona, l'escriptora feminista Dolors Monserdà i Vidal amb la germana de l'oncle de la Maria Cristina i la Isabel, dona d'en Bergós.

Puig i Cadafalch havia dissenyat la casa Martí al carrer Montsió de Barcelona, que acollia l'emblemàtic establiment dels quatre gats, finca de la família Carreras, aparentada amb una tieta de la Isabel Vilumara. També va realitzar la fàbrica Casaramona a l'avinguda Marqués de Comillas de Barcelona, per encàrrec de Casimir Casaramona i Puigcercós soci de Francesc Vilumara i Bayona, i la casa "Santa Margarita" de Joaquim Carreras al Carrer Sant Pere Claver de Sarrià.

Les dues famílies; pares, fills i germans tingueren molt bona relació. Fins i tot, Bergós assenyalà als seus escrits biogràfics, que el seu germà Antoni festejà amb la seva cunyada, la Cristina Vilumara, però el destí geogràfic entre Lleida i Barcelona van fer impossible el prometatge.

La primera obra a la Seu d'Urgell

Aquell mateix any 1923, Joan Bergós fa cap a la Seu d'Urgell. L'ajuntament de la localitat li encomanà l'escorxador municipal. Dissenyà un edifici amb elements propers al modernisme, però tenint contenció noucentista. Amb una sofisticada instal·lació mecànica. Segons el projecte, en la distribució general: «*Se ha adoptado el tipo Blitz que es el más razional para poblaciones de 3000 a 6000 almas disponiendo las diversas dependencias agrupadas para obtener la maxima economia de construcción.*» El projecte l'acabà de redactar al febrer de 1924.

- **Podem veure la descripció d'aquest escorxador a l'apartat Joan Bergós i la transformació del món rural català. Pàgina 191**

Aquesta serà la primera obra del que acabarà essent una gran relació professional amb l'Alt Urgell. Igual que el seu amic i company de professió Josep Danés i Torras, que quatre anys després en serà l'arquitecte diocesà, Bergós treballarà molt i durant molt temps per La Seu d'Urgell, Organyà i Oliana.

Aquell any emmalalteix el seu pare, tot i això, aquest no cessarà en la seva tasca intensa per la promoció de la cultura i política del país. La malaltia l'acabarà superant, però encara donarà guerra a la societat lleidatana durant uns quants anys. La malaltia, una hemiplexia, feu acompanyar el pare i el fill en la cerca de les millors aigües termals.

Al juliol renovà el seu contracte com a professor de l'Escola de Bells oficis per a cinc anys més.

Arquitecte a Barcelona

També aquell any s'inscriví a l'Associació d'arquitectes de Catalunya, tot i que Bergós, en les seves memòries, diu que s'hi inscriví *tot just acabada la carrera* ^[59]. Així, a l'anuari de l'associació del 1923 consta a la llista d'associats residents a Barcelona, amb el despatx al carrer Aribau número 70, primer pis. Aquell mateix any es donaren d'alta els seus companys: Antoni Puig i Gairalt, Albert Carbó i Pompidó, Lluís Bonet i Garí, Bonaventura Bassegoda i Musté i l'Ignasi Puig i Boada entre d'altres.

Bergós no participà mai de les assemblees ni de cap càrrec de l'associació. Sí que hi estigueren molt vinculats en Bonet i Garí, els germans Puig i Gairalt, la saga Bassegoda, en Danés i Torras, en Giralt, i molts altres coneguts d'en Bergós.

L'any següent, Bergós canvia la domiciliació del carrer Aribau al carrer Molins de rei número 4, 2n primera; i finalment, l'any 1925 s'estableix al carrer Porvenir número 135 (actual carrer l'Avenir), on ja s'havia construït la pròpia casa.

[58] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 99

Bergós ja quedà definitivament encasellat amb els arquitectes de Barcelona. Aquells anys, a les llistes de l'associació per la demarcació de Lleida apareixen fins a 5 arquitectes, mentre que a Girona o Tarragona no passaven dels 3.

Els de Lleida eren:

- José Antonio Queralt i Rauret – Arquitecte d'hisenda
- Ignasi Villalonga i Casañes – Arquitecte provincial, municipal de Balaguer i Tàrrrega, i de Construccions civils, del Ministeri d'instrucció pública i belles arts
- José Maria Font i Blanco – Arquitecte d'hisenda
- Ramon de Brú de Sala – Arquitecte d'hisenda
- Joaquin Porqueras i Bañeras – Arquitecte municipal

El concurs de les biblioteques populars

Aquell març de 1923, s'havia aprovat el que va ser l'últim concurs de projectes d'edificis destinats a biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya.

Les bases fixades foren tenir una superfície mínima de 200 m² i contenir vestíbul, sala de conferències i sala de lectura de 65 a 70 m², despatx per a la bibliotecària i sanitaris; també es considerava una condició apreciable que fos un edifici adaptat a determinats entorns geogràfics (marina, muntanya i ciutat) i era obligat acompanyar-ho amb el pressupost detallat i inferior a 45.000 pessetes. S'havia de presentar amb una planta general de l'edifici a escala 1:50, tres alçats a la mateixa escala: principal, lateral i posterior, i una secció transversal i una de longitudinal, entregant-ho al consell de pedagogia de la Mancomunitat, al carrer Urgell núm. 187 de Barcelona.

S'hi van presentar 14 projectes, entre ells els del Bergós, Josep F. Ràfols, Josep Danés (projecte de muntanya)^[60], Puig Boada... El 17 de juliol donaren el veredict. Primer premi de 2.500 pessetes per als germans Ramon i Antoni Puig i Gairalt, i tres premis de 1000 pessetes per als arquitectes Isidre Puig i Boada, E. Porta i l'equip de Joan Bergós i Lluís Bonet i Garí. Tots els projectes mantenen les columnes i l'atri d'entrada, encara que eliminen templets i torratxes. Són semblants als projectes presentats fins aleshores però amb una imatge més austera. Bergós repeteix equip amb el seu amic Bonet i Garí, amb qui havia participat amb menys sort al concurs de l'eixample de Lleida.^[61]

El projecte guanyador dels germans Puig i Gairalt, contenia 3 aiguades amb perspectives i plantes d'edificis projectats per a biblioteca popular, tipus muntanya i ciutat. El projecte d'en Bergós i Bonet estava format per biblioteques per a tots els entorns; dos dibuixos a la ploma,

[59] Puigvert i Solà, Joaquim M. (2008), Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònics. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. Pàg. 229

[60] Mañà i Terré, Teresa (2001), Les biblioteques populars a Catalunya a través dels seus anuaris(1922-1936). Quaderns de treball, 16. Facultat de biblioteconomia i documentació, universitat de Barcelona. Diputació de Barcelona. Barcelona

de perspectiva i planta, projectats per a una biblioteca del tipus ciutat; dos perspectives i plantes per a vila de pla; una perspectiva i planta del tipus marina, i una perspectiva i planta per a una del tipus muntanya.

- **Podem veure la descripció d'aquesta biblioteca a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 172**

E. Porta va presentar una perspectiva i planta de tipus marina i l'Isidre Puig i Boada, dos dibuixos a la ploma, un projectat per a una biblioteca de ciutat de segon ordre i l'altre per a ciutat marina.^[62]

El jurat el formaven el conseller d'instrucció pública de la Mancomunitat, en Miquel Madorell i Rius, el director dels serveis tècnics de les biblioteques, en Jordi Rubió i Balaguer, i tres arquitectes nomenats per l'associació d'arquitectes de Catalunya, en Lluís Planes i Calvet, arquitecte del consell de pedagogia de la Mancomunitat, Adolf Florensa i Ferrer, bibliotecari de l'associació d'arquitectes i Miquel Madorell que també n'era el president.

És una llàstima que no s'hagin conservat els projectes. Només es guarda un dibuix en perspectiva dels quatre projectes guanyadors a l'Anuari de les biblioteques populars de l'any 1923. Aquest és el guanyador, d'en Puig i Gairalt:

F10. Projecte guanyador del concurs de biblioteques populars de 1923

[61] Anuaris de les biblioteques populars i de les biblioteques tècniques de la Universitat Industrial. Barcelona (1923)

Finalment, després d'haver treballat en els models de biblioteques i d'escoles de l'època, Bergós realitzà uns models d'estacions per als F. C. de la Mancomunitat de Catalunya. Un estudi que no en tenim cap informació, però que segurament tingué a veure amb els seus treballs al Metropolità transversal.

Arriba la dictadura. La fi de la Mancomunitat i l'expulsió de la Universitat Industrial

El setembre de 1923, el capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, havia instaurat un règim polític autoritari, aplicat pel cop d'estat recolzat per les elits espanyoles, però no per la majoria de la societat civil. El 1924 arribava la fi de la mancomunitat, la prohibició de l'ús del català i les manifestacions culturals d'estil no espanyolista.

Dins els plans dels nous governants hi havia la destrucció de l'obra educativa de la mancomunitat. Un dels primers episodis que succeí fou l'afer Dwelshauvers. George Dwelshauvers dirigia el laboratori de psicologia experimental de la universitat industrial. Les autoritats el van acusar de no saber ni català ni castellà i de fer feina per un altre país, en concret pel laboratori de la Sorbona. El professor belga es va defensar amb una carta al diari i també va rebre el suport de molts docents i alumnes.

El 15 d'abril de 1924, 150 docents de la mancomunitat firmaven una carta de suport al professor, al diari *La publicitat*. Donaven importància a la labor científica realitzada fins aleshores, les relacions amb la resta d'Europa i una defensa de la catalanitat.^[63] Hi havia tot tipus de personal; des de personatges de la lliga regionalista com l'historiador Ferran Valls i Taberner, el canonge de la seu de Barcelona, Carles Cardó i Sanjoan, Pompeu Fabra i Poch o en Joan Bergós. El dia següent, les autoritats publicaven al mateix diari una carta per a que els professors repensessin el seu suport. La gran majoria no ho van fer, Bergós tampoc, i van ser destituïts dels seus càrrecs docents el 30 de juny.

El 4 de maig, el diari *La veu de Catalunya* publicava les declaracions del baró de Viver, un dels consellers d'aleshores a la Mancomunitat, on deia:

«Aquest camí de destituir i de suprimir tots els càrrecs que considerem innecessaris, és poc agradable i sobretot gens a propòsit per conquerir voluntats. Bé sap Déu que desitjaria poder omplir de favors a tothom, amb la qual cosa m'estalviaria molts mals de cap, però per damunt de tota conveniència personal hi ha la missió que ens em imposat els qui regim actualment la Mancomunitat, la qual missió es redueix, en primer terme, a no tolerar abusos i a suprimir tot el que sigui necessari.

[62] Medina, Jaume (1989), Carles Riba (1893-1959). Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona i Siguan, Miquel i Kirchner, Montserrat (2006), Georges Dwelshauvers i els començaments de la psicologia experimental a Catalunya. Institut d'Estudis Catalans

Sí, ja li he indicat que el nombre no ha de fer-nos desistir del nostre propòsit. Es criteri irreductible que no es trenqui la disciplina. Abans de tot i sobretot hem de mantenir en tots els ordres, el principi d'autoritat, i sigui quins siguin els que s'hi oposin, els esdevindrà el mateix. Això jo crec que no ha d'espantar a ningú, tot el contrari, si es vol, com nosaltres pretenem, establir un veritable règim de govern.»

Als professors i funcionaris de la Mancomunitat se'ls va acusar de publicar frases “de notoria descortesía i despectivas para el consejero de la Mancomunida señor barón de Viver, y que dada la naturaleza del asunto, afectan a todo el Consejo permanente, cuyas frases representan una falta grave de respeto al superior, habiendose empleado la prensa, con lo que resulta agravada la falta por la mayor publicidad que se da a la ofensa”.

Els professors firmants de la carta, segons *La Veu de Catalunya*, foren aquests 138, entre ells Bergós:

Ferran Valls i Taberner, Carles Cardó, Pvre., Pau Vila, C. Ferran, M. Sastre, Carme Rodon, Joan Civit, R. d'Alós, Feliu Elies, Cèsar Molinas, Jaume Pullés, Joan Monton, Domènec Sugrañes, Rafel Solanic, Carles Riba, Pompeu Fabra, Joan Llongueras, C. Rofes, Francesc Martorell, Jesús Maria Bellido, R. Capdevila, Joan de Lasarte Karr, J. Puchol, J. Raventós, P. Rodon i Amigó, August Matons, Andreu Muntaner, Vicens Nubiola, R. Rahola, D. Vilar, J. Manich, J. Farran i Mayoral, A. Margarit, Salvador Maluquer, Artur Martorell, Antidi Layret, M. Escudé, Josep J. Mirabet, Joan Masó, Francesc Pi i Suñer, Maria Assumpció Pascual, G. Traginer Artigas, Enric Tarragó, J. Llorens Artigas, Joan Mirambell, F. Sirera Pont, Josep Maria Gol, Evarist Pascó, F. Tarragó, J. Albert, Miquel Fornaguera, Ildefons Bosch, Maria Esteve-Llach, J. Matas, Anna Judas, J. Mariet Ribas, V. Feliu, Emili Vallès, Francesc d'A. Galí, R. Duran Reynals, R. Campalans, Josep Serrat Bonastre, A. Gelabert, Josep Maria Serra, Alfons Maseras, Josep Agell, Ferran Boter, M. Antich, Carles Pi Suñer, L. Cervera, R. Coll i Serra, P. Font i Qoer, M. Rosell i Vilà, P. González Erasme d'Imbert, Llorenç Badell, A. Daneo, A. Quixau, doctor R Bataller, F. Garcia del Cid, C. R. Danés i Casabosch, Lluís Guitart, J. Guiteras, Ildefons Cantó, J. Cabanes, Josep Maria Rendé, Francesc Tàrrega, Joan Angel Genís, Ferran Balet, Pere J. Girona, Francesc Dou, J. Salim, Eduard Simó, Narcís Masó, E. Homs, Concepció Vendellós, Maria Cristina Balderich, F. Martínez, Assumpció Martí Espí, Teresa Badia, J. Pous, Salvador Crivillés, Manuel Cassasco Formiguera, M. Raventós, J. Oller, Jordi Rubió, L. Bracons, Josep Maria Soler i Coll, P. Gargaco Duran, Josep Aragay, Joaquim Xirau, Antoni Serra, Camil Bas, Josep Maria de Casacuberta, Lluís Soucheiron, J. M. Tallada, Alexandre Galí Coll, Tomàs Aymat, Jaume Mercader, Artur Puig, J. Echevarria, Cristòfor Masó, V. Gispert, Bartomeu Olivé, doctor M. Faura Sans, Xavier Artigas, R. Carrasco Formiguera, J. M. Puig Marqués, Ramon Reventós, Manuel Trens, Pvre., doctor Baltasar Pijoan, doctor Josep Alomar, doctor R. Sans Ricart, Epifani de Fortuny i de Salazar, Salvador Riera, Pvre., Manuel Maria Rubió, **Joan Bergós Massó**, A. Bonsoms Prat i Jaume Serra Hünter.

Finalment, el 30 de juny de 1924 els docents reben la carta d'acomiadament:

«Acredito por la presente que el Consejo Permanente de la Mancomunidad de Cataluña, en la reunión celebrada el día 27 de mayo del año actual, atendido que habia transcurrido el plazo que se le concedió para que rectificara en la forma indicada por el acuerdo del 30 de abril último, respecto de lo consignado en el escrito por él firmado, publicado en el periódico "LA PUBLICITAT" de esta ciudad, correspondiente al día 27 del referido mes, sin que dicha rectificación haya tenido lugar, tomó el acuerdo, con arreglo a lo dispuesto en el artículo 50, caso 2º del Reglamento interior de la Mancomunidad, de destituir a Don Juan Bergós del cargo de profesor de Construcción y análisis de la Escuela de Bellos Oficios que hasta aquella venia desempeñando.

Barcelona 30 de junio de 1924.

El secretario del consejo.»

S'acabava el lema d'Enric Prat de la Riba: "escola amb biblioteca pública, telèfon i carretera són tres elements que no han de faltar en cap poble, per humil i arraconat que sigui". A en Bergós li quedaven pocs anys d'encàrrecs d'escoles i biblioteques.

Bergós formava part del cercle d'arquitectes de la Mancomunitat, així s'indica a les pàgines 73-74 de les memòries de l'obra realitzada per la Mancomunitat de l'any 1914 al 1923, on s'indica que *«per tal de fomentar i facilitar la més bella presentació i confortable assistència del hostals de Catalunya, la comissió ha creat un servei especial, absolutament gratuït, com tots els seus.»*

Aquest servei formava part d'una comissió impulsada per Francesca Bonnemaison en pro del bon hostel. Els diferents artistes eren: Jaume Llongueras i Badia, Jaume Marco, Francesc d'Assís Galí, R. Canyellas i J. Carbó, i els arquitectes: Joan Bergós, Antoni Fisas i Planas, Josep Goday i Casals, Antoni Puig Gairalt, Adolf Florensa i Ferrer, Ignasi Adroer i Calafell, Francesc Folguera i Grassi, Ramon Reventós i Farrerons, Lluís Bonet i Garí, Ignasi Puig i Boada.^[64]

[63] Balcells, Albert (2009) Civisme i higiene. El programa d'educació ciutadana de la Mancomunitat de Catalunya, 1914-1923. Barcelona

Els anys sota la dictadura de Primo de Rivera

Arquitecte al Metropolità Transversal

Finalment, l'expulsió de la docència va ser suplerta per un nou àmbit. El seu amic Terrades, qui li havia donat la plaça de professor a l'Institut d'electricitat i mecànica aplicades, era el director de la secció de ferrocarrils secundaris de la Mancomunitat de Catalunya, en dirigia les obres fins que la dictadura va suprimir l'òrgan. A partir d'aleshores va projectar la construcció del ferrocarril metropolità transversal de Barcelona. Terrades, qui segurament havia encomanat a Bergós l'estudi sobre els models d'estacions per als Ferrocarrils de la Mancomunitat, ara li donava les obres per al metropolità transversal de Barcelona. Treballà en els dos grans edificis de la subcentral elèctrica de Sants i el de les cotxeres, tallers i habitatges a l'Hospitalet de Llobregat. Les dues construccions segueixen una mateixa línia. Edificis molt allargats i molt alts, sobretot el de l'Hospitalet on l'espai de les cotxeres té més de 100 metres de llarg i una alçada per encabir-hi trens. Després, a les plantes superiors de l'altre extrem de l'edifici hi havia els habitatges i les oficines. Les dues edificacions, purament noucentistes, tenen unes obertures molt grans i uns acabaments decoratius molt semblants, tan en els coronaments de les façanes com en les línies generals, verticals i horitzontals, cantonades i en la tipologia estructural. Tots dos edificis tenen les escultures d'un lleó amb un medalló amb les sigles de l'empresa Ferrocarril Metropolità de Barcelona a les cantonades de la coberta; aquestes figures foren posades a petició de Terrades, per a donar «un to de senyorívola ciutadania.»^[65]

L'edifici de l'Hospitalet es situat al carrer Ramon i Cajal, al barri de Santa Eulàlia. Després de ser inaugurat va rebre moltes reformes; la primera l'any 1937 quan es van adequar les oficines massa disperses entre elles a l'edifici compartit amb els habitatges. L'any següent, en plena guerra civil, es va construir un refugi antiaeri als seus soterranis. Durant els anys 1942-1944 es va ampliar el conjunt afegint-hi una nova nau de cotxeres, annexada a l'esquerra de l'original i amb dues vies al seu interior. La primera tenia 3 vies interiors amb fossat per a revisar els trens. Les línies generals de la nau fan pensar que fou projectada pel mateix Bergós, ja que el capcer de l'entrada conté les formes d'extradós combinat de corbes i escales típic de l'arquitecte. Les obertures de tot el llarg de l'ampliació són molt semblants que les de la nau primigènia.

L'any 1955 es prolonga la línia 1 del metro, això requereix un augment de personal i lloc d'emmagatzematge, i es decideix annexar un edifici d'oficines i magatzems, en el que no es té cap consideració per la continuïtat estètica. Conté les mateixes plantes que l'original, però l'acabat de fàbrica de maó i la distribució de la façana no concorda amb el conjunt d'en Bergós, de la seva esquerra. També es modifiquen la majoria de les obertures de l'edifici original, obrint l'espai d'entrada de llum però variant l'aspecte exterior de les façanes. Al cap de dos anys s'acaben les obres. L'any 1964, per falta d'espai destinat a oficines, es divideix la inicial i alta planta baixa en dues. Els grans finestrals es redueixen o modifiquen totalment,

[64] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona

es canvien les fusteries i la distribució interior. Finalment, l'any 2001 també s'hi realitzen obres de condicionament a l'edifici d'oficines. Tot i les profundes reformes, segueix dominant la presència de la construcció original, degut principalment a la força que l'imprimeix la solució dels coronaments i les teulades.

L'edifici original tenia planta baixa, 4 plantes tipus i unes golfes. L'estructura estava formada per parets de càrrega de fàbrica de maó de 30 cm i tancaments de 45 cm. Els forjats eren unidireccionals, de biguetes metàl·liques i revoltó ceràmic realitzat in situ. Els murs de tancament estaven acabats amb arrebossat i estucat. La coberta era inclinada i trencada, de teula plana d'encaix ceràmica. La majoria d'aquests elements encara es conserven amb bon estat.

F11. Edifici de les cotxeres de l'Hospitalet, realitzat per Joan Bergós. 1926

L'encàrrec d'aquest edifici prové de les divergències que tingueren la societat Ferrocarrils metropolitans de Barcelona i l'empresa constructora inicial, S.A. *Ingeniería y construcciones*. Era un projecte difícil i es requerí nomenar director tècnic de les obres a l'enginyer Terradas. Després del cop d'estat i el canvi de govern municipal, es rescindeix definitivament el contracte signat l'any anterior amb l'empresa constructora, i la societat F.M.B. portà directament l'obra. Terradas confià l'obra a Bergós conjuntament amb la subcentral de la Bordeta – Mercat nou que ja hem esmentat.

La fitxa del patrimoni arquitectònic de l'Hospitalet de Llobregat valora l'edifici de la següent manera:

«Edifici longitudinal format per diferents cossos escalonats, l'últim és un edifici format per planta baixa i cinc pisos, amb coronament de coberta d'inspiració neo-barroca. Els primers edificis formen les andanes cobertes per un edifici tipus nau, de composició lineal. Influència de l'arquitectura de la secessió vienesa. Cobertes de solució centre europea.

...es molt important la composició de la façana lateral, que s'obre a l'estació i les vies. El cos central està rematat per un timpà mixtilini que domina sobre els cossos laterals, que son asimètrics. Aquesta asimetria es veu encara més accentuada en aquesta façana ja que l'edifici té adossat, en un dels extrems, un edifici de tallers i naus de cotxeres més baix i molt llarg.

Tots aquest factors determinen que el conjunt d'aquestes construccions tingui una gran importància urbana, ja que configuren la façana urbana a un dels costats de la via. Sota aquest punt de vista, contribueixen a centrar la imatge de la ciutat i millorar-la qualitativament en aquest sector, molt despersonalitzat a causa del fort buit que imposa el traçat ferroviari.

Cal destacar que el decorativisme del capcin, que recorda algunes de les construccions modernistes més tardanes de Puig i Cadafalch, es veu reforçat amb la presència de nombrosos elements ornamentals acuradament resolts, com son les xemeneies, cornises, hídries i altres figures esculpides.»

La història de la societat Ferrocarril metropolità de Barcelona (FMB) es remunta a l'any 1920 i 1921 quan l'empresa Ferrocarril metropolità de Barcelona S.A. comença la línia 1 del metro de Barcelona i la Companyia del ferrocarril gran metropolità de Barcelona S.A. la de la línia 3. Aquestes dues empreses s'acaben unint i creen la societat Ferrocarril metropolità de Barcelona. Durant els anys de la Mancomunitat també es crea la companyia Ferrocarril de la Mancomunitat de Catalunya que finalment l'any 1929 es fusionarà amb FMB creant el Metro transversal.

Finalment, aquell 1925 va realitzar les estacions, vestíbuls i accessos de les estacions de Rocafort i Urgell de la línia 1 de l'empresa ferroviària Metropolità transversal de Barcelona. Els arquitectes Ramon Reventós i Farrarons, Raimon Duran i Reynals i Josep Francesc Ràfols i Fontanals ^[66] també treballaren en el disseny de les estacions. L'empresa tenia un edifici d'oficines on treballaven tots els tècnics i ajudants.

«En projectar-li les estacions per a la xarxa de Ferrocarrils secundaris de Catalunya, ens demanava varietat de tipus als arquitectes Reventós, Duran Reynals i a mi, una adient al paisatge i dignitat com en els millors casals camperols. Semblantment, a l'encomanar-me els accessos i estacions del Metropolità Transversal de Barcelona, exigí que no em mirés les curvilineistes parisenes de la decadència modernista i que tinguéssim una fisonomia diversa segons els emplaçaments; llàstima que no es realitzés la de Plaça de Catalunya de grans jàsseres damunt columnes dòriques similars a les del Parc Güell i en el frontispici dels dos túnels de l'estació de la Plaça Universitat, el volia decorar amb una pintura mural al fresc.» ^[67]

[65] Puigvert i Solà, Joaquim M. (2008), Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònics. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. Pàg. 136

[66] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 167

L'accés de la parada de Rocafort estava format per una barana de petites pilones de pedra artificial, i entre elles una tanca de forja. Baixant les escales hi havia un element de fusta, en forma de frontó d'arc rebaixant, que presidia l'entrada en túnel. A l'interior del vestíbul les formes eren contingudes; amb parets llises i marcs que encaixaven les diferents trobades. L'estació mostrava més treball, amb un sostre enteixinat i les parets laterals cobertes amb la distribució dels bancs. Quedant un espai amb banc i un de buit, separats per una petita paret corbada endavant. A sobre de cada banc i havia una lluminària.

L'accés de la parada d'Urgell era tot una barana de forja, contenint als centres dels laterals una figura com d'un gerro amb flors.

Bergós escriví a les seves memòries:

«Quan la dictadura de 1923 el foragità (a Rafael Campalans i Puig) de la direcció de l'Escola del Treball, s'havia de guanyar la vida fent traduccions de llibres tècnics, feina de poc rendiment. Jo el vaig ajudar encarregant-li impermeabilitzacions al Metro Transversal puix que aconseguí la representació d'una indústria estrangera; ell regraciant-me em digué que el sorprenia el meu ajut doncs "era de la voravia d'enfront" en sentit d'indiferència religiosa. Jo li vaig contestar que convenia que els carrers tinguessin les dues voravies i que llurs vianants se saludessin i ajudessin amicalment!»^[68]

Així, amb el bagatge fet dins l'empresa amb els projectes de l'any anterior i les estacions d'aquest van nomenar-lo arquitecte – constructor de la Societat Metropolitana de Construcció, on d'entre diversos projectes va participar en la decoració de l'estació monumental de la Plaça Catalunya i segurament amb les del funicular de Montjuic a Barcelona. També va fer les oficines de la població de Sabadell i una urbanització de xalets de dues plantes amb un xic d'hort cada un a Villaverde de Madrid, al centre de l'estat espanyol. No es te cap més informació d'aquests projectes.

Durant els treballs de Villaverde de Madrid, va visitar Madrid, Toledo, Aranjuez i l'Escorial.

Art i arquitectura des de la Barcelona noucentista

Al deixar totes les tasques docents, Bergós es va centrar en l'execució de projectes arquitectònics. Va exposar al museu d'art de Barcelona, va realitzar la seva segona conferència sobre Gaudí, *El marianisme de Gaudí*, a l'edifici del Foment de pietat de Barcelona, seu de la lliga espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, en aquells moments centre proper a la lliga regionalista. Segurament Bergós va parlar de l'edifici de la Sagrada Família, de la casa Milà, del Parc Güell i del rosari monumental de la muntanya de Montserrat, on Gaudí hi feu el primer misteri de glòria amb les tres maries.

En obra religiosa, va treballar amb la restauració de les arqueries i del rosetó gòtic de la crucifixió amb les figures de la verge i de l'apòstol Joan, de l'església de Sant Llorenç de Lleida, on anys enrere hi havia fet el nou altar, i hi feia de rector en Josep Cortecans, per a qui també li realitzà un xalet a la ciutat, del qual no se'n te cap informació.

[67] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona

Aquell 1924 també va construir la seva pròpia llar, al carrer l'Avenir número 135 del barri de Sant Gervasi de Barcelona, i al carrer d'Amigó número 38, a prop de la Plaça de Francesc Macià, va realitzar una vil·la per al seu sogre, en Francesc Vilumara. D'aquest edifici no se'n té cap informació.

El viatge per terres italianes que Bergós havia fet un parell d'anys enrere havia deixat marca en el seu projectar. Així, tal i com va descriure el seu company de professió Josep Francesc Ràfols i Fontanals, la vil·la del carrer l'Avenir «...recorda la casa dels Diamants de Ferrara, obra de Biagio Rossetti, d'aproximadament 1492; però també té alguna cosa a veure amb l'arquitectura de Vasari.»^[69] Els estudis d'en Ràfols sobre la influència del renaixement italià i de l'arquitecte Brunelleschi al noucentisme català tenen un clar exemple en aquest edifici.

«Quan la vocació pedagògica m'afiançà a Barcelona i vaig anar reduint les meves visites a Lleida, on la vida social amb sa politiqueta de campaneret, m'impedia més i més de romandre-hi, vaig sentir l'anhel imperiós d'una llar barcelonina, puix quan arrencava el tren de ma ciutat sortint cap a Barcelona se m'escapaven les llàgrimes.»^[70]

Aquesta pròpia llar conté els elements habituals d'en Bergós. Una planta baixa més primer pis. Decoració de pedra artificial d'un aspecte encoixinat, a les cantonades i als eixos verticals de les façanes. Obertures rectes i grans, finestrals i marcs amb remat en arc rebaixat o cornisa. Coberta de teules ceràmiques, ventilada, en pendent cap a les façanes, recolzant el petit voladís amb cartel·les en modilló. Balcons de barana en forja o balustrada de pedra artificial, i un sòcol que eleva tot l'edifici, creant un forjat sanitari.

Arran del maridatge, la nova llar, de la tasca com a professor universitari (encara que interrompuda) i de les possibilitats professionals que donava estar fincat a Barcelona, Bergós ja es queda definitivament a la ciutat comtal, niu de moviments artístics i ambients d'avantguarda. Tot i això, continuarà realitzant obres i participant de la vida cultural de la seva Lleida natal. Aquell any també farà un viatge a Itàlia amb el seu germà, que havia acabat la carrera de dret. Van visitar les ciutats de Gènova, Pisa, Florença, Siena, Bolonia, Padova, Verona, Venècia i Milà.

L'any següent, el seu germà Antoni tornà a Lleida. Després d'haver acabat els estudis, retornà a la ciutat natal per exercir l'advocacia, i igual que el seu pare, dedicar-se a la cultura i a la política. Aquell any fundarà juntament amb d'altra gent, l'Ateneu lleidatà. La distància entre els dos germans cada cop serà més gran, els cercles personals on es mouen tots dos són antagònics, el fet religiós també és contrari, i a més, a partir d'ara viuran en ciutats diferents.

Aquell 1925 realitzà un nou edifici a la Plaça de la Constitució de Lleida, al número 5, actual plaça de Sant Joan. Una petita cantonada que després d'enderrocar el bloc existent donà lloc a l'edifici de cinc plantes d'en Bergós. També d'estil noucentista, amb les línies pròpies

[68] "Gaudí en la vida y en el arte..." a Memòria de la càtedra Gaudí. Curs 1968-1969. (1970). Gea, Barcelona. Pàg. 82 i 84.

[69] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 74

d'en Bergós, que fa joc amb l'edifici que el rodeja, "*La mundial pensión*". L'edifici era propietat del senyor M. Escolà.

Aquesta construcció, que juga amb les mateixes línies estètiques que l'edifici limítrof, conté una decoració pesada de pedra artificial, formant una filera de tribunes al centre de la façana que dóna a la plaça Sant Joan i amb balcons de forja a l'estreta façana on li arriba el carrer Saragossa. Les tribunes tenen una decoració a base de cornises amb filets sobreposats i unes columnes que l'obren pel centre. La columna de finestres que rodeja les tribunes, a banda i banda, es formada per unes obertures rectes, sense gran decoració, igual que les finestres de les tribunes i les portes dels balcons. Superiorment, la façana acaba en una barana balustrada recolzada en petites mènsules.

F12. Edifici de l'antiga Plaça de la Constitució núm. 5 de Lleida

També a Lleida, a l'Ateneu Lleidatà que havien acabat d'inaugurar Antoni Bergós, Enric Arderiu i Hospital, Salvador Roca i Lletjós, Felip Solé i Olivé i d'altres activistes de la ciutat, en Joan hi pronunciarà una conferència on comenta una exposició d'ampliacions fotogràfiques de l'obra d'Antoni Gaudí. L'Ateneu es va dedicar durant anys a la sensibilització per la recuperació del patrimoni lleidatà i de la llengua catalana.

Aquell mateix 1925, l'arquitecte i el comandant en cap de la comandància d'enginyers, Josep Combelles i Burgos, van investigar i netejar zones tapiades de la Seu Vella, que encara era una caserna militar, en cerca de detalls arquitectònics i escultures amagades. La Vanguardia del diumenge 11 de setembre de 1932 explica:

«Gracias a su buen celo han aparecido en todo su esplendor capiteles románicos, de ejecución y composición notabilísimos, parecidos a los tan celebrados de San Cugat del Vallés, de los cuales dan trasunto los adjuntos grabados. El comandante Combelles se consagró a investigar si los arcos tapiados del claustro ocultaban arquerías secundarias, y empezó por la que enfrenta la puerta del templo; teniendo la suerte de ver confirmada su sospecha, que coincidía con la de varios autores que habían estudiado el asunto. El hecho es que procediendo con suma cautela, se logró poner al descubierto una composición calada, de suma delicadeza y complicados entrelazos curvos formando tres “oculos”, uno en el centro del arco central, y otros dos, menores, en los laterales. Tiene siete maineles, tres de ellos de sección cuatrilobada, como los dos adosados, y cuatro cilíndricos.»

A la Seu Vella també hi residia el seu amic Josep Martínez i Vallespí, com a metge i tinent coronel del regiment d'infanteria. *«Aprofità els anys del servei militar en reeducar-los mentalment i físicament (soldats). Els feu entendre i respectar les escultures de capitells i ornamentacions, que havien estat emblanquinades per a fer més higiènic l'allotjament; ensenyà als més hàbils a fer saltar les crostes de calç curosament, deixant-les del tot restaurades.»*^[71]

A Barcelona, Bergós realitzà la conferència *L'art gòtic pairal*. L'associació Foment de les arts decoratives estava realitzant aquells anys, uns treballs de divulgació sobre l'art gòtic català: *«També resultà un acte ben remarcable la visita col·lectiva efectuada a la Basílica de Santa Maria del Mar i la conferència preparatòria que tingué lloc el dia abans. No en cal poderar, car de tots és prou coneguda, la competència del senyor Bonaventura Bassegoda i Amigó per a parlar d'aquest interessantíssim monument, el més genuí i típic exemplar de l'art gòtic català.»*^[72] De ben segur, la conferència d'en Bergós va formar part de la campanya de l'associació.

També a la capital, a l'important sala Parés, va formar part de l'exposició organitzada pel Cercle artístic de Sant Lluc, del qual en formava part, la 1ª Exposició general d'art litúrgic del 29 de novembre a l'11 de desembre. Allí hi exposà els projectes de l'Altar del sagrament de

[70] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 210

[71] Arts i bells oficis (abril 1928), Revista mensual del Foment de les arts decoratives. Barcelona

Sant Llorenç, l'altar de la parròquia de la Mare de Déu del Carme, l'altar i cimbori de la catedral i l'oratori del canonge Cortecans. Tots els projectes eren de Lleida.

Aquell any la sala vivia moments de canvi. Després de molts anys d'exposicions modernistes i noucentistes, de pintura únicament figurativa, la sala canviaria de mans i obriria les portes a les noves tendències artístiques. A l'exposició hi participaren 51 artistes com Bergós, Antoni Gaudí, que exposà tot d'elements eclesiàstics decoratius, Francesc d'Assís Galí que portà entre d'altres obres l'absis de la catedral de Lleida, Josep Goday i Casals, Josep Maria Jujol i Gibert, Lluís Bonet i Garí o Isidre Puig i Boada. A més, diferents entitats també aportaren material. Fou una de les primeres exposicions de l'etapa del nou adquiridor de la sala Parés, en Joan Anton Maragall.

Es té constància, segons la monografia d'art sobre Joan Bergós d'en Carles Cardó, que aquells anys Bergós va realitzar un belvedere per a l'Avinguda de Blondel de Lleida i que va participar en el projecte de reforma del Museu diocesà, sobre l'any 1920, aleshores ubicat al nou edifici del seminari, i en el que s'hi feren diverses reformes per acollir-hi les peces d'art que el bisbe Josep Messeguer i Costa anava recollint per tota la diòcesi, donant-los-hi resguard i podent-les utilitzar com a complement formatiu. Segons els estudis de la Carme Berlabé ^[73], Joan Bergós realitzà la redistribució de la planta baixa del seminari, a partir de 1500 pessetes de partida pressupostària, gràcies al premi aconseguit al concurs anual de museus organitzat per l'Institut d'Estudis Catalans. En aquells moments el bisbat de Lleida també comprenia les comarques del nord de la franja de Ponent. Feu també el Panteó Serradell d'Organyà, un model de xalets a bon preu per al Banc reg. de Catalunya, l'altar major i cambril de la parròquia de la Mare de Déu del Carme i un oratori particular, tots dos a la ciutat de Lleida. D'aquestes obres en tenim constància a l'exposició d'art litúrgic del 1925 i de la conservació del projecte de l'altar.

La biblioteca Escaler d'Oliana

El 1924 i al poble d'Oliana va construir la biblioteca pública Escaler. La història de la biblioteca es remunta a l'any 1907, data en que mor Josep Escaler i Espunyes, gran terratinent de la zona que donà part de la seva herència per a crear la fundació Josep Escaler d'Oliana. Els objectius de la fundació seran les ajudes econòmiques a la gent amb pocs recursos, malalts, donació de beques a estudiants del poble, pagar material a les escoles laiques i fer millores en les obres públiques. Aquell any, els patrons de la societat decidiran construir una biblioteca, i se li encarregà a en Joan Bergós.

- **Podem veure la descripció d'aquesta biblioteca a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 173**

[72] Berlabé i Jové, Carme (1995), Revista URTX número 8. Comunicació, El museu diocesà de Lleida: Una història retrospectiva. Lleida, on es fa referència a la publicació: Anuario eclesiástico 1926, Barcelona, Llibreria Subirana, pàg. 191-192; Fusté, J., Historial del museo, a Esperanza. Revista mensual del seminario ilerdense, Lleida, 25 febrer 1921, pàg. 31

Bergós, Lleida i *La ciutat i la casa*

L'any 1925 Bergós publicà un seguit d'estudis sobre les obres més remarcables de la ciutat de Lleida. Com ja hem vist, després de fer els estudis d'estabilitat del campanar de la Seu i de Sant Llorenç, el 1925 escrigué a la revista *La ciutat i la casa: El modern altar major de la Catedral Nova de Lleida*, número 3 i 4; *Les pintures de Galí a l'àbsis de la Catedral Nova de Lleida i Fragments de la conferència dictada a Lleida sobre les modificacions del cimbori de l'altar major de la Catedral Nova*, al número 3; i al número 13, *La Paeria de la ciutat de Lleida*.

La revista *La ciutat i la casa* era una publicació trimestral editada a Barcelona, creada aquell mateix any per l'Associació d'arquitectes de Catalunya i dirigida per Rafael Benet. De línia noucentista, tenia moltes il·lustracions i una representació tipogràfica molt acurada. Fou paral·lela a la revista *Les arts i els artistes* de Francesc Pujols, i l'any 1928 es fusionà amb *La gasetta de les arts*, dirigida per Joaquim Folch i Torres.

L'article de la Paeria (ajuntament) de Lleida, sorgí de l'encàrrec que li havia fet el consistori l'any anterior, demanant-li la seva opinió respecte la restauració que s'havia de fer d'aquest edifici. El conflicte estava en la reforma que s'havia fet temps abans, on es barrejaven diferents estils a la façana. Al llibre *Els arquitectes de Gaudí*, Jordi Ribera i Bergós ho explica així:

«La Paeria és l'exemplar de palau romànic més selecte de Catalunya» i els dos pisos vuitcentistes que existien aleshores, "barroerament sobreposats a la façana romànica", eren "...d'una esgarrifosa banalitat". Quan l'any anterior l'ajuntament li havia demanat la seva opinió sobre l'estabilitat d'aquesta façana, Bergós respongué amb un dictamen ple de sentit comú en el qual, en contra de l'opinió del tècnic municipal –que volia enderrocar la façana i tornar-la a muntar- proposava de conservar-la en el seu estat primigeni "...enderrocant els pisos sobreposats que a més d'enlletgir-la són la causa principal de ruïna de la mateixa, pel descentrament amb què llur sobrepès gravita damunt la base de sosteniment". A la fi, però, prevalgué l'opinió de l'assessor oficial, i Bergós clogué les seves reflexions amb una nota de malfiança prou justificada:

"Les diverses vegades que he visitat l'església romànica de Saint-Sernin de Tolosa, curulla dels treballs de restauració fets pel notable especialista. Viollet-le-Duc, he vist clarament que aquests sols desnaturen i pertorben l'edifici; Itàlia és plena d'obres romanes restaurades pels més formidables artistes del Renaixement, i no en vegí cap en el meu viatge que no l'hagués preferit menys completa però més autèntica. I els artistes semblants als quatrecentistes italians i fins comparables al minso Viollet-le-Duc, són tan difícils de trobar! I en el mateix pati de la Paeria hi ha un to "romànic" modern tan lamentable!»^[74]

Després dels anys de polèmica sobre si enderrocar l'edifici i construir-lo en un altre lloc, o bé restaurar-lo, l'any 1928 l'ajuntament va convocar el concurs d'avantprojectes i projectes per a la reconstrucció de l'edifici de La Paeria.

[73] Ribera i Bergós, Jordi (2002), *Els arquitectes de Gaudí*. Capítol de Joan Bergós. Amb referències a l'escrit de Joan Bergós a *La Paeria de la Ciutat de Lleida*, de *La ciutat i la casa*, del 1925

El concurs el va guanyar l'arquitecte Ramon Argilés i Bifet, membre del GATEPAC i president de la secció d'arquitectura del Centre Excursionista de Catalunya, autor de l'edifici de l'Escola d'Agricultura de Lleida i de l'antiga Banca Llorens de Lleida, entre d'altres.

Les obres, que es van allargar fins a l'any 1932, van seguir una línia neomedieval, potser en alguns aspectes propera a la idea del romànic civil d'en Bergós. A la façana s'hi va retirar el rellotge que s'havia afegit a la part central i superior de la façana, i es va treure la decoració sobreposada que havia modificat la segona planta. A més a més, es va resoldre el lliurament de la banda dreta de la façana, que quedava embeguda dins un edifici, recuperant aquesta part i afegint-hi una torre. Interiorment també hi hagué diverses remodelacions; i a la façana neoclàssica que dóna al riu, afegida l'any 1867 per l'arquitecte lleidatà Agapit Lamarca i Quintana, hi afegí dues plantes més augmentant-hi l'estil monumental.

L'any següent escrigué l'article *L'església de Sant Joan vell*, a la revista *Vida lleidatana* número 15. L'escrit explica de manera breu la història de l'antiga església romànica de Sant Joan Bobar, que contenia afegits posteriors que "l'enlletgien" i la lamentable decisió dels polítics de l'any 1869, quan van decidir enderrocar-la per urbanitzar la Plaça de Sant Joan. També comenta l'actual església neogòtica que descriu «*Tan gran i bona materialment com poc reeixida artísticament*».

La revista *Vida lleidatana* era coordinada pel seu germà Antoni i «és l'exemple més clar del que va significar l'herència noucentista a les Terres de Ponent. Sobre la línia editorial Josep Vallverdú indica que "es mantenia liberal i volgudament indefinida poíticament. (...) Aspirava a un nivell de ciutadania, i reflectia en un marc lleidatà el to civilitzat que bona part del país respirava." Una revista d'informació i comentaris, bàsicament de caire cultural, amb la intenció, puntualitza Valeri Mallol, no "d'impulsar una renovació literària sinó presentar les comarques de Lleida a la cultura catalana."» ^[75]

La mort de Gaudí

El juny de 1926 mor Gaudí, com ja sabem, ferit de mort per un tramvia prop de la Plaça Tetuan de Barcelona, quan al vespre anava a peu a l'església de Sant Felip Neri. Bergós aquell any continuarà estudiant la figura de l'arquitecte, tot i que les ocupacions familiars li restaran temps.

A Lleida, el 30 d'octubre va realitzar la conferència *El cas Gaudí*. A la sala de l'Ateneu Lleidatà va explicar tot d'anècdotes del mestre Gaudí, des de fets quotidians fins a qüestions més arquitectòniques. A la revista de l'ateneu, *Vida lleidatana* números 15 i 16 es recullen aquestes "anècdotes i frases lapidàries", essent segurament la primera vegada que es publicaven les anècdotes gaudinianes. Ja a la revista comenten la necessitat de publicar tot aquest recull. El diari el País del dia 3 de novembre fa constància d'aquesta conferència.

[74] Camps i Arbós, Josep (2007), Construir i divulgar una tradició. Notícia dels estudis sobre la Renaixença a la Lleida d'entreguerres (1921-1936). Anuari Verdguer número 15

A Barcelona publicà un assaig a la revista *Paraula cristiana* titulat *Gaudí i la seva obra* i també se'n feu una ressenya a *El propagador de la devoción de San José*. El febrer de l'any següent realitzarà una conferència amb projeccions a l'Schola cantorum de Sabadell, anomenada *Gaudí i el temple de la Sagrada Família*.

Aquell juliol de 1926, en Joan i l'Isabel Vilumara van tenir la primera filla del matrimoni, la Magdalena Bergós i Vilumara.

Noves obres a la Seu d'Urgell

I més a munt, a la Seu d'Urgell, li fou encarregat el projecte d'eixample de la ciutat, que a banda del propi pla, li proporcionà molts encàrrecs durant anys.

Primerament executà l'Hotel Andria al passeig de Tetuan de la ciutat, propietat del Sr. Grau; i finalment se li encomanà la reforma, eixample i xarxes de proveïment i evacuació de la ciutat. L'hotel, un dels edificis més grans de la ciutat de l'època, té tres plantes i és d'estil purament noucentista.

Amb caràcter de línies rectes, es presidit per un pati amb jardí des d'on s'accedeix a l'interior de l'edifici, a partir d'una escalinata d'estil semblant a l'imperial, de bifurcació en sentits posats. Aquest accés és cobert per un porxo de dues plantes d'alçada que fa de mirador del pati. El jardí queda tancat per una barana de forja en la façana principal, i per un mur de pedra a la lateral. L'entrada és franquejada per dues pilastres. Les obertures segueixen un esquema de simetria, sense ornamentació, amb línies rectes i donant el pes de l'edifici al porxo porticat, de llargues columnes i barana balustrada. La barana de damunt el porxo, és d'una senzilla forja, per no desviar l'atenció de les voltes inferiors.

Durant les seves estades a l'Alt Urgell també va aprofitar per viatjar a Andorra i visitar el seu patrimoni arquitectònic i natural.

Joan Bergós definia així aquell entorn:

«Al retorn (d'Andorra) em vaig deturar altres vegades a la vila de Seu d'Urgell. El seny andorrà que els sabé fer romandre independents de França i Espanya, fa que allí es respiri un aire familiar com si estessim més a casa que quan som a Catalunya.»^[76]

[75] Bergós i Massó, Joan (1974), *Confidències, anècdotes i perfils biogràfics*. Escrits inèdits. Barcelona

F13. Hotel Andria, realitat per Joan Bergós a la Seu d'Urgell. 1928

L'exemple consistí en l'expansió de la ciutat cap a ponent, fent una ordenació urbana en forma de malla ortogonal. Amb els carrers rectilinis i les illes de les cases generalment rectangulars. Els angles d'aquestes estan aixamfranats i donen unes trobades entre vials més àmplies. Aquesta ampliació transcorre avui des del Passeig i el carrer de Sant Ot vers la Valira, amb l'eix central del carrer de Sant Ermengol, la plaça de Josep Zulueta, el carrer dels Comtes d'Urgell i el carrer del Duc d'Urgell.

Aquest projecte venia després de la recuperació dels efectes de la fil·loxera de 1893. La comarca s'estava recuperant substituint l'agricultura per la ramaderia, produint llet i formatge, sobretot gràcies a la Cooperativa lletera del Cadí de 1915. De l'any 1920 a la següent dècada, la població de la ciutat augmentà gairebé en un miler, passant dels 3636 habitants als 4584.

L'any 1927 va construir dos edificis més a la ciutat de Lleida. Un al passeig d'Osca número 5, propietat del constructor Josep Gigó i l'altre a l'Avinguda de Blondel, propietat del senyor F. Piñol. Aquest últim donava una façana al passeig del riu i l'altra a Blondel; tenia 4 plantes pis, planta baixa i sota coberta, i unes grans obertures per aprofitar les vistes del pas del riu Segre.

Per la banda de la façana interior, l'edifici tenia tres columnes d'obertures. A la planta baixa eren grans portalades i a la primera planta eren balconets amb l'obertura en arc de mig punt. A les plantes superiors, l'obertura central estava franquejada per dues columnes i les laterals també eren de petit balcó amb barana de forja. El quart pis també tenia les obertures

acabades en arc de mig punt, mentre que les intermèdies eren de línies rectes. La façana és coronava en un frontó de voltes i mig voltes rebaixes, i escalonades, que inferiorment acabava en frontisses a les dues bandes, suportades per mènsules. El sota coberta tenia una obertura central.

La façana que donava al riu, perdia el sota coberta guanyant una terrassa amb barana balustrada a tot el llarg de la façana. La resta de plantes tenien uns balcons porticats, de dos arcs rebaixats cada un, i barana de forja. En aquesta banda i havia l'entrada principal a l'edifici, amb una tanca de pilones i forja, i una construcció allargada de planta baixa més pis, sobreposada al davant de la banda dreta de la façana.

L'edifici és constituïa en fàbrica de maó, recoberta per l'aplatat de pedra, on s'hi recolzaves els forjats de biguetes.

De la construcció del passeig d'Osca, es conserva una fotografia que fa pensar que és de l'edifici. Una casa de planta baixa més dos pisos. De línies senzilles i rectes. Entrada principal més dos finestrals a la planta baixa, un balcó al llarg de la primera planta, dividint la barana de forja en dos, i amb quatre accessos. Una segona planta, amb dos balcons de forja i dues portes per balcó. La façana queda rematada per una barana balustrada amb pilones intercalades. Els extrems verticals i els contorns de les obertures de la planta baixa són decorats amb pedra artificial encoixinada.

Durant aquests anys, segurament també construï la casa de la família de comerciants Roma, a la cantonada entre la Plaça de la Sal i el carrer Lamarca de Lleida. Davant de la ferreteria Balasch. L'edifici estava format per la façana de la plaça, amb una planta baixa per a comerç i quatre plantes d'habitatges, amb dos balconets balustrats per planta. La coberta, a la catalana, estava rodejada per una barana igual que la dels balcons, i contenia una xemeneia amb una tipologia que Bergós repetirà en d'altres edificis. La façana del carrer Lamarca era totalment muda, amb només un aplacat de pedra de la planta baixa al primer nivell.

També aquell 1927 va realitzar l'edifici d'habitatges de cinc plantes, al carrer Aribau números 97-99-101 de Barcelona, propietat de l'associació de viatjants i realitzat a nom de Salvio Ibonna, i va fer unes reformes per afegir unes habitacions al terrat de l'edifici del Passeig Batlló número 1 de Barcelona, propietat de Francesc Aresté.

L'edifici del carrer Aribau, de planta baixa i cinc plantes pis, recorda en alguns detalls la casa que havia realitzat a la plaça de la constitució número 32 de Lleida. Les columnes de pedra artificial encoixinades, als extrems i als eixos de les façanes. L'estucat de la façana en forma de rombes, la pedra en la planta baixa, als balcons de la primera planta i al coronament de la façana. Les baranes de forja de les resta de balcons i les línies rectes de les seves portes. A més a més, aquest edifici conté un acabament superior més treballat; amb l'última planta tota aplacada de pedra, els balcons sortint en una corba rebaixada, i amb una porta d'accés en volta de mig punt; i damunt d'aquestes, la barana balustrada de coronament superior, queda rematada per una pilastra sostinguda per un frontó circular mensulat. La coberta és a la catalana.

Bergós a Andalusia

El mes de febrer del mateix any va tenir el difícil encàrrec de la societat metropolitana de construccions S.A., de refer el projecte de l'Hospital provincial de Huelva i dur la direcció facultativa de l'obra. Aquesta construcció duia anys de molts entrebancs burocràtics i problemes econòmics. Aquell any, la constructora que portava el projecte va deixar-lo i l'agafà la societat metropolitana. La reforma d'en Bergós encara elevà més el pressupost, i finalment es declarà el projecte inviable. Uns mesos més tard, dos arquitectes sevillans, un triat per l'entitat emissora del crèdit i l'altre per la corporació provincial, van fer un projecte nou amb un pressupost que es pogués assumir per ambdues parts. També es va assignar un jutge que resolgués les discrepàncies tècniques.^[77]

Del projecte d'en Bergós no se'n conserva res.

La polèmica del campanar de Lleida

Aquell estiu del 1927, Joan Bergós publicà l'article l'"Acabament del campanar de Lleida" a la revista *Vida lleidatana* del mes de juliol, número 29. Bergós explicà els treballs d'investigació que va realitzar amb els seus alumnes de l'Escola Superior de Bells Oficis, abans que arribés la dictadura. El programa que van realitzà fou:

1. Aixecament de les diverses plantes, alçat i seccions del campanar.
2. Fotografies de conjunt i grans ampliacions de les cresteries d'acabament acotant les mides dels elements
3. Estudi mecànic per a deduir les característiques d'estabilitat
4. Projecte en geometral dels pinyons i de la coberta a fer.
5. Determinació de les mides i deformacions de la figura d'acabament.
6. Maqueta de guix per a controlar a l'espai les relacions de volums i espais i on estudiar les gradacions de matis dels materials.
7. Prova directa sobre el campanar dels elements bàsics i efecte des de diversos punts de vista i en diferents condicions de llum.

Es van poder realitzar els cinc primers punts. L'objectiu era analitzar l'estabilitat del campanar i buscar un coronament per aquest. L'arquitecte modernista Joan Rubió i Bellver també va realitzar un projecte d'acabament, on es coronava el campanar a l'estil del gòtic centre-europeu o nòrdic, i que modificava força tota la fisonomia de la catedral. Joan Bergós proposava un acabat més moderat i semblant al que havia aleshores, tot i que també hi posava la seva cirera al pastís, recomanant la instal·lació d'una figura de l'arcàngel Sant Miquel «*per a culminar el sentit d'apiramidació del cos d'acabament.*» Al senzill acabat del romànic català hi recomanava tota una ornamentació, molt semblant a la que podem veure avui en dia.

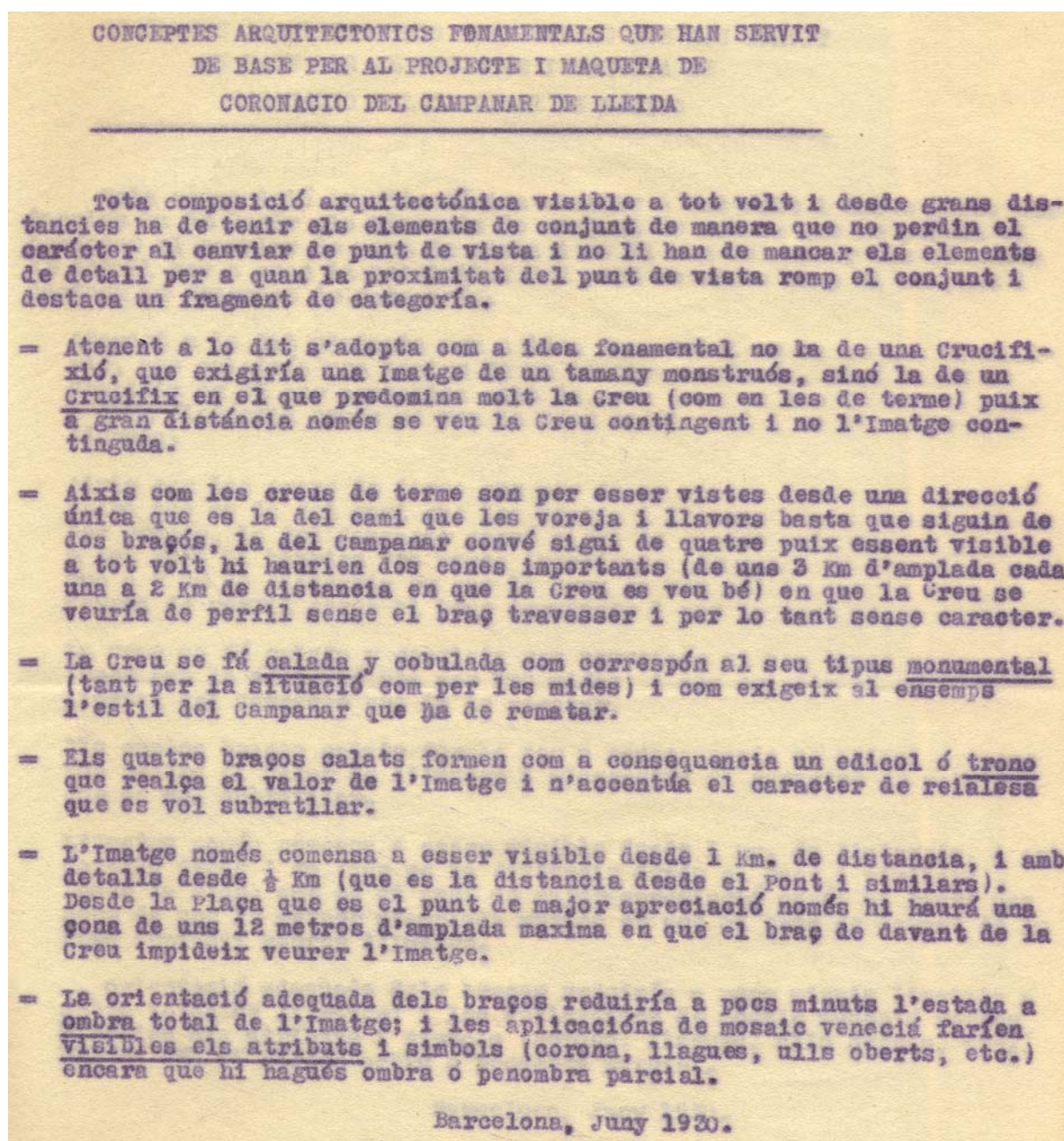
Aquests projectes van suscitar una gran polèmica entre la població. Es van escriure articles a la revista *Lleida* número 51 i 52, però finalment no se n'executà cap. No va ser fins als

[76] Gómez Felipe, Ignacio (2004), Arxiu històric provincial de Huelva: Nuevos proyectos para un hospital provincial en Huelva. Hacia la búsqueda de la modernidad sanitaria a principios del siglo XX. Huelva

anys 1940, passada la guerra, que Cèsar Martinell i Brunet s'encarregà de la restauració del campanar, fent-ho de manera discreta, sense afegir-li cap element.

Bergós va fer tot un estudi per a arribar a les conclusions publicades. Va fer una recerca de les creus monumentals de Catalunya amb l'ajuda de Josep Gudiol i Cunill, qui fou jurat pel concurs de l'altar de la Catedral Nova de Lleida. Un estat d'amidaments i pressupost, memòria, dibuixos, i una escultura per a coronar el campanar.

Les conclusions firmades al juny de 1930, diuen (F.14):

Al mes d'agost, Joan Bergós va acompanyar els seus pares a terres Occitanes, buscant les millors aigües medicinals per a la malaltia del seu pare. Aprofitaren per visitar les esglésies i catedrals de Lourdes, Pau, Clermont Ferrant, Royat...

El llibre sobre la Catedral Vella de Lleida

Al març de 1928, Bergós realitzà la conferència *La Catedral Vella de Lleida* al Cercle artístic de Sant Lluc de Barcelona, d'on era soci. La conferència era una presentació del llibre que acabava de publicar sota el mateix nom a l'editorial Barcino. El llibre plasmava tota la seva dedicació vers la catedral lleidatana. Un anàlisi rigorós de tot l'edifici. La seva història, arquitectura i els elements artístics. És compost per 7 capítols, a banda de la introducció i d'un apèndix de la cronologia més rellevant:

I – Dades històriques

II – L'arquitectura del temple

III – L'escultura

IV – Capelles i sarcòfags

V – El claustre i sos annexes

VI – El campanar

VII – El conjunt

El llibre formava part de la col·lecció Sant Jordi, essent el volum 14-15, i dins del segon apartat de la col·lecció, art cristià. L'estudi fou fet quan la catedral encara era una caserna militar, i el seu estat de conservació era força lamentable. No hi havia un arxiu estable i l'edifici es trobava aïllat de la resta de construccions que abans l'acompanyaven. El treball es podria resumir amb aquests dos paràgrafs de la seva introducció:

«En el present treball, fet en un pla el menys literari possible, no assagem més que d'aplegar aquests dispersos elements aprofitables, al volt d'un ampli estudi arquitectònic, i no pretenem altra cosa sinó assenyalar la sorprenent singularitat i la gran valor de monjoia que la seu lleidatana té en la història de l'art i en la vida de Catalunya.

A la Catalunya occidental, doncs, i principalment a Lleida, hi ha a darreries del segle XII i començaments del XIII una convergència dels corrents artístics sortits dels focus d'art més avançats d'Europa. És una fusió similar a la bizantino-aràbig-normanda de Sicília, però amb elements més nombrosos i seleccionats i que dóna com a fruit una singularíssima escola local arquitectònic-escultòrica; és el romànic tradicional català d'arrel llombarda, unit als grans procediments de construcció borgonyons i provençals i a les tècniques escultòriques llenguadocianes, italiانو-provençals i aràbigues.»^[78]

El llibre es acompanyat de fotografies i d'alçats, plantes i seccions del temple fetes per l'autor. A la biografia es poden veure les vastes fonts consultades per a realitzar la publicació, llibres que van des de *Viaje de España vol. XIV*, de Ponz, de l'any 1788; múltiples estudis d'art del segle XIX i XX i les publicacions lleidatanes del *Butlletí del centre excursionista*, de *Vida lleidatana* i dels jocs florals.

També durant aquesta època, Bergós estudià els monestirs de Poblet i Santes Creus.

[77] Bergós i Massó, Joan (1928), *La Catedral Vella de Lleida*. Col·lecció Sant Jordi. Editorial Barcino. Barcelona

Obra a Barcelona

Aquells mesos del 1928 també els dedicà a l'execució de dos projectes a la ciutat de Barcelona. L'addició de dues plantes en un edifici propietat d'Ignasi Espinal, situat al carrer Sepúlveda número 159, prop de la cantonada amb el carrer Casanoves; i un edifici de planta baixa amb la coberta pertinent, propietat de José Maria Follada a l'Avinguda Icària, cantonada amb el carrer Hortelanos, del que no se'n té cap informació.

L'edifici del carrer Sepúlveda presenta una última planta d'estil afrancesat, amb una paret teulada molt inclinada, de teules de pissarra, amb tres mansardes amb petit frontó, alineades amb la resta de les obertures de l'edifici. Al damunt hi ha una barana de forja que corona l'últim nivell. La resta de nivells són tots iguals, compostos per balcons de forja individuals als extrems i una finestra llarga al centre. Totes les obertures tenen un frontó quadrat decorat interiorment. La façana conté un estucat de formes geomètriques.

A la fitxa de l'arxiu administratiu de Barcelona consta que l'obra va ser una addició de dues plantes, mentre que a la monografia d'en Carles Cardó cita tot l'edifici.

La banca Arnús de la Seu d'Urgell

A la Seu d'Urgell realitzà l'estatge de la Banca Arnús, a la planta baixa de la façana principal de l'edifici que havia realitzat per a l'Hotel Andria. Aquesta banca s'havia creat l'any 1910 per Manuel Arnús a partir de l'herència del seu oncle. A causa dels conflictes familiars l'empresa es divideix i finalment als anys 30 es absorbeix. La sucursal de La Seu d'Urgell passarà a ser el Banco central. La banca Arnús fou una de les entitats que treballà amb la *Sociedad productora de fuerzas motrices*.

L'estatge consistí en obrir una porta, un finestral i engrandir la finestra que ja havia a la façana de l'hotel, a banda de la decoració interior. Més tard s'obrí un nou portal al costat, utilitzat com a bar pel mateix hotel.

Bergós a Cantàbria

Arran dels seus treballs a la Societat metropolitana de construcció, la seva amistat amb Terradas, l'experiència de la central hidroelèctrica de Cledes i els contactes dins el món empresarial, el mateix any li fou encomanada la central hidroelèctrica Quijano, a la població de Corrales de Buelna, a 32 Km de Santander, a Cantàbria. La central era de l'empresa José Maria Quijano S.A., que portaven els seus fills Miguel i Ramón Quijano de la Colina. Era una família d'empresaris molt important, treballaven amb l'indústria química, elèctrica, la construcció, el ferrocarril, a la banca... També feien negocis a Catalunya i tenien amistat amb la família Güell.

A La Vanguardia dels dies 27 i 28 de setembre d'aquell 1928, apareix la crònica del casament del fill del compte Güell amb Heredia-Spinola; on els germans Quijano viatgen al vaixell de vapor que Güell contractà pel invitats del País Basc i Cantàbria. És interessant llegir els detalls de la riquesa i el "glamour" del viatge.

L'exposició agrícola de 1928 a Lleida

Aquell mateix setembre, el germà Antoni Bergós dirigeix l'Exposició agrícola de Lleida, amb una secció important de maquinària i tractors, i amb un gran volum d'expositors. Ho feu a partir de la Confederació hidroelèctrica de l'Ebre i es convertí en un gran esdeveniment per a la ciutat. Arran d'aquesta exposició es va creure convenient remodelar urbanísticament els Camps Elisis, i s'aprofità de la fira el parc infantil i l'origen del que acabarà essent l'estany.

El mes següent, Joan i Isabel Vilumara tenen la segona filla, la Mireia. Neix amb problemes físics i psíquics.

La segona exposició d'art litúrgic de Barcelona

I finalment, als mesos de novembre i desembre participà de la segona exposició d'art litúrgic al Cercle artístic de Barcelona, organitzat pels Amics de l'art litúrgic, on també s'hi feren concerts i conferències de la mateixa temàtica.

Hi participaren molts artistes, entre ells el propi Bergós i Lluís Bonet, que representaren l'arquitectura. Antoni Gaudí i Joan Llimona, ja morts, tingueren una sala dedicada amb maquetes de la Sagrada Família i quadres religiosos. Francesc Folguera i Rafael Masó es presentaven com a bells oficis. Tots formaven part de la pròpia associació d'Amics de l'art litúrgic. La seva tasca era impulsar l'art litúrgic a Catalunya a partir d'exposicions, recerca històrica, recolzament a les noves tendències en l'art sacre, més endavant, la reconstrucció de les esglésies de Catalunya destruïdes per la guerra civil... Fou juntament amb el Cercle artístic de Sant Lluç i el Reial cercle artístic de Barcelona, les associacions que compartien la majoria d'artistes i espais, que marcaren els moviments artístics a la Catalunya de l'època.

El pavelló Alemany de l'exposició universal de 1929

L'any 1929 hi ha l'exposició universal de Barcelona, i Joan Bergós participarà des de la Societat metropolitana de construccions en la seva execució. La societat realitzà reformes a la zona del port i també feu els pavellons de la indústria, les missions i el de l'estat espanyol. Bergós s'encarregarà de l'estructura. A l'estar totes les indústries metal·lúrgiques de Barcelona col·lapsades, Bergós encarrega les peces als alts forns de Sagunt, viatge que utilitzarà per visitar el patrimoni valencià. Durant l'estiu també viatjà a Madrid.

El pavelló de les missions i el de l'estat espanyol foren obres de l'arquitecte Antoni Darder i Marsà, company de facultat de Bergós. L'edifici de les missions tenia una façana inspirada en l'entrada d'una ermita romànica, amb arcs de mig punt confeccionats amb dovelles, finestres allargades i estretes i un acabament de forma pentagonal. L'edifici era de planta rectangular, amb una cúpula octogonal inspirada en el Renaixement italià. Tenia 5000m² i va servir per a donar a conèixer la tasca de les institucions missioneres. El pavelló d'Espanya tenia una superfície de 4.500m², estava destinat a la representació del Govern i els diversos ministeris. Presentava un cos central i dos laterals simètrics, amb torrasses als extrems, d'inspiració plateresca, amb arcs de mig punt i columnes d'ordre corinti.

Estava ubicat a l'Avinguda de l'Estadi, aproximadament on avui estan les piscines Picornell.
[79] Tots dos edificis foren enderrocats anys més tard.

Bergós també va treballar amb el pavelló d'Alemanya, obra de Mies van Rohe. Al pròleg de la tercera edició del llibre d'en Bergós, *Gaudí, l'home i l'obra*, Joan Bassegoda i Nonell [80] relata els fets:

«L'arquitecte Ludwig Mies van Rohe tingué ocasió de mostrar el projecte del pavelló de la República Alemanya a principis de març d'aquell any a l'arquitecte sots-director de les obres de l'Exposició, Bonaventura Bassegoda i Musté (1896-1987), i li comunicà el lloc elegit per a l'emplaçament.

El pavelló vingué prefabricat d'Alemanya i a Barcelona solament calgué fer els fonaments i la base o socalada. Aquesta tasca l'endegà la Societat metropolitana de construccions, una companyia hispano-alemanya.

L'arquitecte ajudant de Mies van Rohe, de nom Strauss, entrà en contacte amb Joan Bergós, que era el tècnic de la companyia de Barcelona.

El projecte comprenia una fonamentació de formigó ciclopi d'un metre i mig de gruix en tota la llargada i amplada del basament del pavelló.

Bergós li va fer veure a Strauss que, en el curt termini de dos mesos i amb els mitjans de què disposaven aleshores, era impossible bastir aquella baluerna de formigó, absurda des del punt de vista tècnic, car la càrrega era mínima en tractar-se d'un petit edifici de tan sols planta baixa.

Strauss es posà extremadament nerviós en preveure el fracàs i la subsegüent bronca nibelunga de Mies.

Bergós excel·lent arquitecte i molt expert en l'ofici de la construcció, li va suggerir una solució, molt mediterrània i realista, consistent a bastir uns murs perimetrals d'obra de pam i mig, coberts amb una volta de maó de pla, amb la qual cosa guanyarien temps i estalviarien diners.

Strauss, molt alemany, digué que de cap manera toleraria una modificació del projecte.

Bergós li argumentà, sonriguerament que Mies van der Rohe no s'enteraria de res, perquè arrebossarien exteriorment els murs amb el que simularia perfectament la textura i aspecte del formigó en massa.

Strauss dubtà entre l'estricta sentit de compliment del deure o la reprimenda per part d'un furiós Mies en veure el pavelló sense enllestir.

[78] Enciclopèdia Wikipedia d'internet.

[79] Bassegoda i Nonell, Joan (1995), *Revista Temple*, I-II. Exposició homenatge i reedició del llibre de Joan Bergós. Barcelona

Finalment, accedí i es va fer l'intel·ligent pla de Bergós. Poc després damunt de la falsa llosa es bastí el pavelló, el qual restà recolzat en unes voltes a la catalana com si fos una casa de pagès amb el seu celler dessota.

Mies van der Rohe visità el pavelló acabat, el mes de maig, amidà l'enorme socalada amb una cinta metàl·lica de gran precisió que astorà tothom i es donà totalment per satisfet.

Aquest capítol poc conegut de la construcció del famós pavelló de 1929 va ser explicat a l'autor d'aquest pròleg pel propi Joan Bergós el 10 d'octubre de 1969, a la seva casa del carrer de Ferran Agulló.

Demostra aquesta curiosa història, que Bergós havia heretat de Gaudí el sentit pràctic de la construcció i que entenia l'arquitectura, no pas com un cúmul de doctrines filosòfiques, sinó com la correcta i més adient aplicació de les lleis de la construcció.»

A Barcelona també va realitzar la coberta de l'edifici de Francesc Fabregat, situat entre els carrers de La Forja i Amigó.

Les lleteries i altres obres a la Seu d'Urgell

Bergós tornà a La Seu d'Urgell per a realitzar-hi diverses edificacions. A principis del 1929 va presentar el plànol d'emplaçament de la fàbrica per a "Lecherias de Seo de Urgel S.A." i quadres annexes "con sujeción al plano de ensanche". Es tractava d'una fàbrica de productes làctics amb corralines annexes per engreixar-hi porcs aprofitant la qualitat nutritiva del xerigot o sèrum de llet, resultant de l'extracció de la llet de les vaques. L'edifici es situava al rectangle comprès entre els carrers IX, X i II del nou eixample, el que avui són els carrers del Comtat d'Urgell, Llorenç Tomàs i Costa i Joaquim Viola Lafuerza.

Aquell any el seu germà Antoni va publicar el llibre *La ramaderia a l'horta de Lleida*, i anteriorment havia publicat *Causas que dificultan la consolidación de los sindicatos agrícolas*, l'any 1922 i *Estudi de l'horta de Lleida* l'any 1928. Tots dos germans estaven treballant en l'àmbit agrícola, tot i que no en exclusivitat.

Al mes de març realitzà una quadra de set metres d'alçada per al propietari de les lleteries i un edifici de dues plantes de quatre metres d'alçada cada una més unes golfes, propietat d'Antonio Lopez i Feliu, situat al gran solar on hi tenia l'hort, al carrer de Capdevila, a l'entrada de la ciutat d'aleshores. Davant de l'espai que formaven els carrers del Seminari (actual c/ del bisbe Benlloch) i de l'avinguda de Garriga i Massó. Actualment s'hi pot veure un xalet que pot ser l'edifici, reformat, que Bergós va projectar. Per les alçades de les plantes i el tipus d'obertures se li podria atorgar l'autoria.

Durant el febrer projectà un garatge d'una planta de sis metres d'alçada, propietat de Bartolomé Font i Rebés, situat a la cantonada dels carrers del Matadero (actual Av. del Salòria) i Sant Ermengol.

Al desembre realitzà un projecte per a un edifici d'habitatges de dues plantes, propietat de Pedro Marfany, situat entre l'antic carrer número XII (actual c/Monturull) i la carretera de Lleida-Puigcerdà (actual Av. de Guillem Graell).

Aquell any també projectà l'Esglesiola votiva de Sant Antoni de Pàdua, al municipi d'Alàs i Cerc, al costat de la Seu d'Urgell. El projecte apareix a la publicació *Art cristià a Catalunya* d'aquell any. També en aquesta publicació apareix una *Reixa de ferro forjat*, del cementiri de Sant Gervasi de Barcelona, a nom d'Antoni Bergós, arquitecte. Entenent que es van equivocar de nom amb el seu germà advocat, Joan realitzà una reixa, segurament de l'obertura d'un nínxol, on apareixen dos coloms mirant una creu central que neix d'un test florit, que de les seves branques es recolzen els coloms.

Al llibre els arquitectes de Gaudí ^[81], Jordi Ribera i Bergós defineix així l'ermita:

«Plena d'encís gaudinià però amb un toc de pagoda oriental, l'ermita votiva de Sant Antoni a la muntanya de Cerc, fa pensar, en els seus detalls, en alguns models del mestre ben coneguts (El Capricho a Comillas; el Col·legi de les Teresianes o el Parc Güell a Barcelona), però Bergós va saber inspirar-se en el seu mentor sense mai resultar mimètic ni –encara menys– plagiar. D'aquesta esglésiola cal destacar-ne l'arc d'obertura en mitra al porxo d'entrada, en consonància amb la simplicitat de la rosassa hexagonal; la coberta de pavelló interrompuda per un joc d'obertures, i en fi, el pinacle amb la creu gaudiniana de quatre braços. Tots els recobriments del petit temple duen la seva decoració musivària, com no podia ésser menys.»

La cooperativa lletera de la Seu d'Urgell

Tot i els contactes que Bergós ja tenia a la població, l'encàrrec de la construcció de les lleteries urgellenques possiblement esdevingué gràcies a la seva competència, la societat cooperativa de lleteria del Cadí, sindicat agrícola.

Aquesta fou la primera cooperativa lletera de la península; es començà a gestar l'any 1892 quan Josep Zulueta i Gomis comprà una finca per a fer-hi una granja experimental. En Zulueta era un barceloní amb una relació especial per l'Alt Urgell. Era advocat, polític republicà, professor, inventor... estava implicat en mil i un projectes, fet que feu endarrerir l'inici del projecte cooperatiu. Després d'importar el model suís de producció lletera per a que la comarca de l'Urgellet superés el trasbals que havia significat la crisi de la fil·loxera, que havia posat fi al conreu de la vinya, l'únic conreu que presentava una certa vocació comercial a la comarca; sumant-hi la finalització de la carretera de Lleida a Puigcerdà i anar avançant l'associacionisme agrari, tesi que podem veure al llibre esmentat anteriorment d'Antoni Bergós, l'any 1915, ell i d'altres propietaris de la Seu i rodalies crearen finalment la cooperativa agrària, orientada als derivats làctics. Foren pagesos urgellencs que convertiren part de les seves terres en prats de pastura i van adquirir algunes vaques que dedicaren a la producció de llet i carn per vendre, d'on aprofitaren els excedents que creava la limitació del mercat local, per a treballar amb els derivats làctics.

Després d'uns inicis difícils, amb cinc anys aconseguiren 150 socis i un augment de la producció i dels beneficis, que a poc a poc evolucionaren de la manufactura de la mantega a sumar-hi la del formatge. A tot això, dins del col·lectiu van formar-se dues tendències

[80] Ribera i Bergós, Jordi (2002), Els arquitectes de Gaudí. Capítol de Joan Bergós

incompatibles pel treball del dia a dia, a banda de discrepàncies del tipus personal. De la inicial concepció cooperativista del treball, van apareixent veus de socis i directius que volien un rumb, diguem-ne, capitalista. Aquests membres acabaren marxant i creant l'any 1923 l'empresa privada Lleteries de la Seu d'Urgell S.A. Després d'aquest contratemps i la mort del seu creador l'any 1925, la cooperativa construeix el seu propi edifici l'any 1927, i les lleteries ho feren al 1929. Tots dos edificis foren realitzats a les afores del municipi i ja han desaparegut. ^[82]

Josep Zulueta i Gomis era amic d'Esteve Terradas i Illa, tots dos coincidiren com a professors a la universitat industrial de Barcelona, on en Zulueta fou vocal tècnic de l'Escola Superior d'Agricultura durant els seus inicis, .

Joan Bergós però, fou cridat per a realitzar l'edifici de l'empresa Lleteries de la Seu d'Urgell S.A., on Bartolomé Grau i Ramonet era el director-gerent de l'empresa. A principis de l'any 1929 es succeeixen un seguit de tràmits entre les lleteries i l'ajuntament per aconseguir el permís d'edificació de la fàbrica. Finalment es començà el projecte que en un principi es composava per unes quadres al lateral esquerra, paral·leles a l'actual carrer del Comtat d'Urgell, i la fàbrica amb moll de càrrega, perpendicular a les quadres i paral·lela a l'actual carrer de Joaquim Viola Lafuerza. Al seu davant hi havia un pati amb un xemeneia força alta. Al cap d'uns mesos s'amplia el complex amb unes noves quadres davant de l'edifici de la fàbrica, un gran dipòsit col·locat a gran alçada al mig del pati i un tancat per al recinte.

L'edifici de la fàbrica comparteix similituds amb les cotxeres que Bergós havia construït 3 anys abans a l'Hospitalet de Llobregat. El posicionament de les obertures, l'acabat de pedra artificial, les línies rectes, sòbries, de parets gruixudes i obertures grans, el tipus de teulades, el coronament central, les cantonades, el cos allargat comparant-ho amb la seva amplada...

- **Podem veure la descripció de l'edifici de les lleteries a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 221 - 230**

Per al mateix propietari, Bartolomé Grau, va projectar un edifici de quadres de 30 metres de llarg i 8 metres d'amplada, a l'actual carrer del Bisbe Iglesias Navarri, on comença Quatre prats. La zona formava part del nou eixample, però encara no estava urbanitzada. El propietari hi tenia una granja i pallers que devia utilitzar per a l'empresa lletera.

Treballs a les Illes Canàries

Els últims anys de la dècada dels anys 1920, Joan Bergós projectà diferents edificis a les Illes Canàries. La majoria d'aquests projectes no es van realitzar fins a la dècada següent. Hi ha molt poca informació d'aquests encàrrecs.

El més possible és que les escoles de Güímar i els pavellons escolars del municipi de Los Realejos fossin uns treballs vinguts de la congregació de les Missioneres filles de la Sagrada família, una congregació creada pel mossèn Josep Manyanet i Vives l'any 1874. Josep

[81] Revista Cadí Pedraforca (2009), Dossier llet i formatge, tardor-hivern. La seu d'Urgell

Manyanet promogué la construcció de l'edifici de la Sagrada Família de Barcelona. Morí l'any 1901, i tot i que segurament no es conegué amb Bergós, les seves successores dins de les missioneres degueren encomanar al religiós Bergós les seves escoles.

Tot i això, les escoles consten la del *Colegio de Santo Domingo* de Güímar de l'any 1937 i el *Colegio de Nazaret* de Los Realejos del 1941.

A aquests edificis cal afegir-hi el quarter de la guàrdia civil de Güímar, que actualment consta com a obra de l'arquitecte canari Tomás Machado Méndez de l'any 1935. Al 1910 ja consta una polèmica sobre l'edifici que havia aleshores de la guàrdia civil, i l'any 2009 va haver-hi polèmica amb el projecte d'en Tomás Machado per a la seva conservació. No sabem en que va intervenir Bergós en tota aquesta història.

Al municipi d'Arafo, en Bergós suposadament va realitzar la casa consistorial. Tot i això, les informacions històriques municipals diuen que va ser a l'any 1935 quan l'alcalde Luis Marrera va proposar la construcció de nous edificis per a la casa consistorial, el jutjat i el quarter de la guàrdia civil. L'actual ajuntament fou l'edifici projectat aleshores per a ser les escoles.

Els primers mesos de l'any 1930, Joan Bergós tornà a viatjar a Madrid, i a l'abril ja tornà a firmar projectes a la Seu d'Urgell. Projectà un enderroc i la nova construcció d'un edifici d'habitatges de 4 plantes, propietat de Fèlix Duat, situat al centre històric de la localitat, a la travessia entre el carrer de Sant Josep de Calasanç i l'antic passeig de Tetuan, actual plaça de Catalunya número 7. L'edifici queda novament dominat per les obertures, aprofitant les tres façanes col·locant-hi balcons de forja en el centre de dues d'elles i en l'altra tenint-hi tribunes a la cantonada. La forja conté una espècie d'element vegetal, semblant als utilitzats en els escuts medievals, i els diferents elements juguen amb la combinació a 3. Les façanes tenien un acabat d'estucat pictòric ara ja no conservat i sota l'obertura de les finestres trobem l'habitual motiu de capcer de les façanes d'en Bergós, girat cap a baix. En aquest edifici, el coronament de les façanes és d'un arc més rebaixat, en la vertical dels balcons de la façana de la travessia i sobre la línia vertical de les tribunes. La façana de la Plaça de Catalunya entra en consonància amb les edificacions existents al carrer de l'època.

A finals d'any, també a la Seu, va realitzar el projecte per a la construcció d'una tanca per a les eres i pallers a la finca de Joan Sala, situada entre l'antic carrer del Segre i la Plaça de l'Escorxador, al costat de l'escorxador municipal.

F15. Pont Vell de Lleida. 1934

Canvi de cicle; la segona república, la concentració en la pedagogia

Els primers mesos del 1930 ja s'estava gestant la creació de la nova república. El general Primo de Rivera dimití el 28 de gener, i al mes de març la comissió provincial permanent de Barcelona va acordar *«reconocer los derechos que asistan a los profesores y demás miembros del personal técnico de las instituciones docentes que fueron injustamente destituidos por haber suscrito un documento de afecto a un compañero vejado en su dignidad profesional;...»*

La notificació es va enviar als afectats al mes de juny, i l'1 d'octubre Joan Bergós prenia possessió com a professor de la càtedra de Projectes i realitzacions de la secció d'oficis artístics de l'Escola del Treball de Barcelona.

La mort del pare

Uns dies mes tard morí el pare dels germans Bergós, en Joan Bergós i Dejuan. També conegut per Jordi Anyell, el pseudònim que utilitzava a l'hora d'escriure.

Morí després de 6 anys impedit per una hemiplexia. La seva empenta cultural a la ciutat de Lleida feu del seu enterrament un gran acte ciutadà.

Bergós, en les seves memòries en dedicà un llarg capítol ^[83]; ple d'admiració i respecte, d'on se'n pot extreure que el seu pare era fill del botànic, amateur tallista i entusiasta del carlisme pel respecte a la religió i als furs catalans, Ramon Vergós, i de Magdalena de Joan, de gran caràcter i cristianisme actiu.

Lluità al setge de Berga amb el regiment Carlí de Tristany, i fou ferit a l'assalt de Manresa, obtenint la creu vermella. A la zona de Lleida participà de moltíssimes iniciatives de caràcter cultural i catalanista com l'Ateneu Lleidatà, l'Associació Catalanista, l'Associació Cultural Catalanista, les publicacions La Comarca de Lleida, Catalunya, els Jocs Florals, organitzà mitings en defensa de la llengua catalana, de la Protectora de l'ensenyança catalana, promogué la primera diada de la llengua catalana a Lleida, del centre excursionista, de les entitats musicals Els Patriòtics, Mariola, l'Orfeó Lleidatà, La Púa, La Paloma, La violeta. De les diferents festes de Lleida com l'envelat carnavalesc, les revelles de Sant Joan o les caramelles; incentivà la creació del Teatre municipal dels Camps Elisis de Lleida...

Fou el primer lleidatà en col·locar una làpida en català al cementiri, amb la inscripció *"Catalans: pregueu pels ports de la mateixa parla amb que els vostres avis lloaven a Deu"*

Arran de l'aparició d'una bandera espanyola en un edifici a Lleida, *«ell i sos amics respongueren a l'ultratge amb una expedició fluvial on sobresortia la bandera catalanahissada i alabada entusiàsticament; era en diumenge i una gentada presencià la marxa de la barca des de Lleida fins a Torres de Segre.»*

Als jocs florals de Lleida li digué a Mossèn Cinto Verdaguer: *"Mossèn Cinto, si cal defensar amb les armes nostra causa, comptem amb vostè, -contestant-li el poeta- pobre de mi, jo no serviré més que per dir missa de campanya. "*

«La seva llar fou santuari de tradicions populars de lleidatanisme, que era l'expressió viva de l'amor a la nostra terra. »

Al mes de desembre Bergós participà al concorregut concurs-exposició *Barcelona vista pels seus artistes*, organitzat pel cercle artístic de Barcelona al Palau de les arts decoratives, edifici construït l'any abans en motiu de l'Exposició Internacional.

Més projectes a la Seu d'Urgell

L'any següent continuà realitzant diferents obres a la Seu d'Urgell. Al gener projectà la modificació de l'alineació de l'eixample en una finca amb hort propietat de Josep Alvinyà i Ramonet, situat a l'antic portal d'Andorra, entre els carrers del Bisbe Benlloch i Capdevila. Al mes de març treballa en la substitució dels balcons per a miradors a l'edifici ja desaparegut d'Isidro Bertrani Sirvent, situat a la cantonada dels carrers de Sant Josep de Calasanç i de Panistrella, al centre històric de la ciutat. I finalment aquell mateix mes projectarà un edifici per a habitatges propietat de Ramon Camps i Garriga, situat entre l'antic Carrer de los estudios i el carrer de Sant Josep de Calasanç. Un edifici de dues plantes, amb grans

[82] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 154

obertures i amb acabat d'aplacat de pedra a la façana. El coronament de la façana del carrer de Josep de Calasanç conté diversos elements noucentistes i un arc central escalat.

Aquestes obres formaven part de l'obra que l'ajuntament de la Seu realitzà junt amb el nou eixample, per a modernitzar la ciutat:

«De la planificació de l'eixample de Joan Bergós, se'n feu un relatiu cas, i per això, inicialment, no representà ni aportà grans solucions als problemes del casc antic. Per a millorar la qualitat de vida dels que hi vivien, que eren la majoria dels urgellencs, el govern municipal dugué a terme una sèrie d'accions que no resultaren del tot reeixides. Dels anys vint i trenta hi ha notícies que demostren l'interès municipal per a aconseguir-ho. A la dècada dels vint s'inicià la portada d'aigua de boca a les cases, sobretot, a les que hi havia entre el carrer Sant Ermengol i el carrer Major. Al mateix temps, s'instal·lava, a moltes cases, la energia elèctrica. L'enllumenat públic s'inicià al carrer Major i substituï les velles teieres. L'any 1926 s'enrajolaren els porxos del carrer Major i l'any següent es pavimentaren els del carrer dels Canonges. S'obligà el blanqueig de les cases del carrer Major i el condicionament de façanes. L'any 1928 es feren retirar els cóms d'abeurar animals que hi havia a carrer Capdevila i al de sant Agustí.

Però, en aquests mateixos moments, encara s'hagué d'organitzar una intensa campanya d'higiene pública per a eradicar del centre de la ciutat les corralines de bestiar i aviram que persistien a les plantes baixes. També es legislà per a prohibir la matança d'animals a les cases i al carrer. Aquestes pretensions de millora higiènica lesionaven, segons la majoria dels urgellencs, els interessos d'una bona part de la gent i s'hi oposaren fermament.

Tot això és veritat però també ho és que, aquells dies, els principals carrers del casc antic eren un centre comercial reeixit. Es primeres fotografies, dels anys vint, de la Seu mostren com un gran nombre, per no dir totes les botigues, s'hi concentraven. La majoria es distingien, encara en queda exemples, per una ornamentació de trets modernistes i algunes, fins i tot, per traces noucentistes.»^[84]

Aquell mes van tornar a convocar el concurs *Barcelona vista pels seus artistes*, al mateix palau de les arts decoratives i organitzat pel Reial cercle artístic. Bergós s'hi torna a presentar. I durant el mes de novembre, el cercle artístic de Sant Lluc organitzà una fira d'art amb tómbola, a la sala Parés de Barcelona. A banda d'en Bergós hi participaren artistes com en Francesc Galí, l'Apel·les Mestres, Joaquim Renart, Josep Llimona, Joan Miró... Aquesta serà l'última exposició en que participarà Bergós fins a l'acabar la guerra.

Bergós i la política

El 12 d'abril de 1931 es produeixen les eleccions municipals, guanyen els partits d'esquerres, i dos dies més tard, Francesc Macià proclamà la república catalana. Pocs dies després, el govern espanyol obligà a canviar la república catalana per l'ambigu terme de la Generalitat de Catalunya. El seu germà Antoni Bergós, integrant d'Acció catalana fou

[83] Pla de millora urbana del centre històric de la Seu d'Urgell, diagnòsi prèvia. Memòria del procés configurador del centre històric. Març 2010

nomenat tinent alcalde de la ciutat de Lleida, essent el cap de la majoria republicana. Fins i tot, a l'estiu, durant un dia fou alcalde.

Una setmana després de la festa major de maig de Lleida, Joan i Isabel tenen el tercer fill, en Joan Sebastià.

Per entendre la ideologia política de Joan Bergós podem llegir un escrit de les seves memòries ^[85]:

«Els demòcrates cristians i els socialistes: La democràcia abstracta falla perquè el nombre d'estults és infinit i sempre tenen majoria els de poca intel·ligència i menys control passional, puix s'hauria d'implantar el vot proporcional a fi que la gent de carrera, els investigadors, savis, creadors, tinguessin uns vots de més quantia. Sempre recordaré que, al proclamar-se la república, un carreter anava contra direcció per la Travessera de Gràcia i a l'increpar-lo l'urbà, digué aïrat: "Això és la llibertat de la república?". I al barraquer d'una obra en construcció al veure passar un enterrament catòlic, que impedí sortir un carro de l'obra, exclamà "per això hem proclamat la república, per a que encara vagin capellans als enterraments?". I és que la democràcia no és efectiva malgrat el nom si no hi ha un suficient nivell mig de cultura, de comprensió i de tolerància.

De la mateixa manera el socialisme és contraproduent quan no respecta la dignitat, la llibertat i l'espiritualitat humana com fa el comunisme o quan es queda en un pla de respectuós materialisme com el dels països nòrdics, que són els de major nombre de suïcidis per l'avorrida que se'ls fa la vida quan ja no permet l'erotisme oficialment admès i conreat com un bé. A més el capitalisme desafortat de la societat de consum està fracassant com ho demostra la inestabilitat de canvis monetaris, la insoluble inflació i la manca de relació del cost amb el temps d'amortització de l'utilitatge industrial i de les construccions. La solució és el socialisme cristià que no treu l'estímul dels dirigents i fa que aquests serveixin a més germanívolament als seus tècnics, realitzadors i obrers. En tenim uns casos admirables.»

La torre Salses Serra de Lleida

Finalment, aquell any, sense sortir de la capital de Ponent, Bergós realitzà la torre i la granja de la finca Salses Serra.

Francesc Salses Serra era un amic de la família, conegut pel pare i company del germà Antoni al Partit republicà català, enginyer i director de la fàbrica Cros. Aquesta indústria creada l'any 1927 es dedicava a la producció d'adobs químics i tenia força pes dins l'incipient indústria lleidatana de principis de segle XX. La finca s'edificà per a l'explotació ramadera i l'utilització com a torre d'habitatge. Contenia quadres i cort d'engreix per a porcs, estables per a vaques i cavalls, espai per a l'apicultura i l'emmagatzematge de farratges i pinsos. Les construccions eren funcionals i senzilles, a base de maó, tova, fusta i metall per als tancats; estava situada entre els actuals barris de la Bordeta i els Magraners.

[84] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 115

- **Podem veure la descripció d'aquest complex agrícola a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 233**

L'Escola del Treball

L'Escola Industrial s'havia creat l'any 1911 per la Diputació de Barcelona, tot i que aviat va passar a mans de la Mancomunitat de Catalunya. Estava localitzada a l'edifici de l'Escola Industrial de Barcelona i durant la Mancomunitat van afegir-hi l'espai de la Torre Marimon a Caldes de Montbui. Des dels inicis el seu objectiu fou modernitzar i adequar el camp a la realitat catalana.

Amb la república, la universitat industrial va passar a mans de la Generalitat; es van reestructurar els programes d'estudis, de manera que es van crear dos graus: Tècnic industrial i director d'indústries. Primer s'havien de cursar els estudis preparatoris que, un cop acabats o convalidats, conferien el títol d'auxiliar tècnic. En segon lloc, s'havien de triar les assignatures que l'alumne volia realitzar, i depenent de les que elegia, s'encaminaria cap al títol de tècnic o director. Un cop cursades, el futur professional havia de fer una revàlida i 12 mesos de pràctiques. Aleshores es lliurava el títol.

Amb la república, es va impulsar un pla d'estudis que incloïa assignatures d'avantguarda en el context europeu del moment i que incorporava les instal·lacions de la Torre Marimon, amb diverses opcions formatives i titulacions, organitzades en l'Escola Superior d'Agricultura, l'Escola Mitjana d'Agricultura i l'Escola Pràctica d'Agricultura.^[86] Es va tornar a utilitzar la llengua catalana.

Bergós també prendrà possessió a l'Escola Superior d'agricultura L'any següent comença amb la pressa de possessió:

«Acredito per la present que el senyor Joan Bergós i Massó ha pres possessió del càrrec de Professor de construccions rurals (càtedra de semestre), adscrit a l'Escola Superior d'Agricultura, per al qual fou nomenat, en virtut de concurs, pel Consell de la Generalitat de Catalunya, en data u d'octubre de 1932, per tres anys, passats els quals la Generalitat podrà acordar-lo amb caràcter definitiu.»

La diligència fou firmada l'u de gener pel mateix Bergós i pel director de l'escola, en Pere Màrtir Rossell i Vilà. Aquest important veterinari i polític republicà, havia estat nomenat l'any anterior director interí i estava tornant a engegar el projecte educatiu que havia començat amb la mancomunitat, i que la dictadura de Primo de Rivera havia aturat. També havia estat nomenat Conseller d'agricultura, ramaderia i boscos.

El mes següent, Bergós també es nomenat professor interí de projectes d'enginyeria rural (assignatura trimestral) a la mateixa escola, donant amb aquestes dues i la d'oficis artístics, tres assignatures consecutivament.

“En el programa per obtenir el grau d'enginyer apareixen per primera vegada assignatures, podríem dir-ne d'avantguarda, com ara genètica i química biològica. Rossell publica un fullet

[85] Hiperenciclopèdia d'esquerra republicana de Catalunya. Fundació Josep Irla

d'informació on és explicada l'organització de la nova escola i el 15 d'octubre de 1932 comencen els cursos. A més a més de la introducció de les noves assignatures el nou pla d'estudis del grup d'enginyer situa, en els primers anys, totes les matèries auxiliars com són ara: topografia, mecànica general, electrotècnia. Per primera vegada s'exigia el batxillerat complet, si hom aspirava al grau d'enginyer, i els quatre primers anys del batxillerat si hom aspirava al grau de perit. Aquest requisit no eximia, però, de l'examen d'ingrés. El curs escolar restava, com durant la Dictadura, dividit en tres trimestres.

El programa d'estudis del grau d'enginyer durava quatre anys, i el de perit dos, que havien de fer-se en règim d'internat a l'Escola de Caldes. El programa de l'Escola Pràctica durava un any, i no s'exigia sinó saber llegir i escriure i haver fet els setze anys.»^[87]

Bergós, a les memòries, remarca l'amistat professional amb el director Rossell, amb els posteriors directors Pere J. Girona i Joan Àngel i Genís, amb el doctor Marià Faura i Sans i amb el mossèn Josep Ramón Bataller i Calatayud.

En aquesta universitat, Bergós aprofundirà en la investigació de les tècniques constructives, relacionant les experiències tradicionals amb els avenços tecnològics, l'experimentació de materials i l'estandardització de solucions tècniques.

L'any 1932, nomenaren a Bergós degà de la secció d'oficis artístics de l'Escola del Treball de Barcelona. A l'Escola d'Agricultura continuà exercint la docència. Durant aquella època hi hagué augments salarials cada any.

També mor la mare, Maria Massó i Martí. Segurament arran d'aquesta mort i la dedicació als tres fills, no hi ha constància de cap obra a banda del seu treball en la docència, durant aquest any.

Al mes de març, els germans Antoni i Joan van oferir el premi de prosa literària Joan Bergós i Dejuan, als jocs florals de Lleida. El premi fou un homenatge a tota la tasca cultural del seu difunt pare; la seva implicació en la creació dels jocs florals a la ciutat i el llegat literari a nom de Jordi Anyell. Dos anys abans, la revista *Vida lleidatana* va treure el seu últim número i monografia especial a Joan Bergós i Dejuan. A la revista apareix un retrat a l'oli del Bergós pare, pintat pel Joan fill.

L'1 d'agost es llicencià en absolut del servei militar. Des del 27 de febrer de 1915 a la data compleix els 18 anys de soldat a l'exèrcit. Després d'això, marxà durant els mesos d'agost i setembre, amb el seu germà, a Itàlia. Visitaren Milà, el llac de Garda, Verona, Bolonya, Florència, Siena i Roma.

[86] Artís i Mercadet, Mireia (1998), Arxius de l'Escola Superior d'Agricultura, sèrie cinquena, número 1. L'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona des de la seva fundació fins al 1936. Universitat Autònoma Metropolitana, Mèxic DF.

Més endavant viatjaren pel mediterrani, durant els mesos de descans lectiu, amb un creuer visitaren Occitània, Itàlia, Egipte, Palestina, Síria, Grècia, el Líban i Turquia... Després de la mort del pare i de la mare, els dos germans van voler “*conviure íntimament els records pairals*”.^[88]

«*En el moll del port de Beirut veiérem caixes amb uns rètols que deien “Figues de Lleida”, record propagandístic sense dubte de quan des de Catalunya enviaven fruits a Orient. També a Rodes ens passejàrem pel carrer del Cavallers ple de nobles edificis medievals amb els escuts de les estirps catalanes dels Montcada, Requesens, etc.... [...] A Turquia tinguérem una sorpresa al sentir parlar en castellà arcaic, xapurrat de mots turcs, a molts dels venedors ambulants i dels cicerones; es que eren jueus sefardites descendents dels que foren expulsats d’Espanya en temps del descobriment d’Amèrica.*»^[89]

Noves conferències sobre Gaudí

Finalment, aquell any Bergós realitzà dues conferències a Barcelona, *Estructura i construcció de la catedral gòtica al temple de Gaudí*, al Centre de contractistes d’obres de Barcelona, i *El temple gòtic i el seu esdevenidor*.

Els projectes d’edificis a la Seu d’Urgell

L’any 1934, Bergós continuà firmant projectes a la capital de l’Alt Urgell. Al febrer va realitzar un edifici de planta baixa més primer pis, amb coberta catalana, per a Pere Naqui Sansa, situat a l’Avinguda de la República, actual carrer de Sant Ermengol. Al plànol d’emplaçament apareix indicat a 200m de la cooperativa lletera. Segurament també fou Bergós, qui aquell mateix mes va realitzar un garatge al carrer X (actual carrer de Llorenç Tomàs i Costa), per a l’empresa Lleteries de la Seu d’Urgell, just al costat d’on tenien la fàbrica. Va firmar com a representant de la societat, en Josep Armengol i Escudé. Possiblement, l’any anterior també construï unes quadres per a la societat cooperativa lletera.

Al mes de març executa un edifici d’habitatges propietat d’Armengol Pifarré i Sanbisens, situat al nucli de oblació d’el Firal, a la cantonada entre l’antiga carretera de Lleida-Puigcerdà (actual Av. de Guillem Graell) i l’actual Avinguda de Pau Claris.

L’edifici original contenia una planta baixa de gran alçada, tres plantes pis i una coberta ventilada. La façana principal donava al xamfrà entre els dos carrers, i per cessions amb l’ajuntament per la distribució d’eixample dels carrers, l’edifici s’acabà formant amb una façana en planta de mitja lluna. Els paraments quedaven plens de grans obertures en forma de finestres i balcons. Actualment s’hi troba un edifici que manté part d’aquesta tipologia constructiva.

[87] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona

[88] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 56-57

F16. Xalet projectat per Joan Bergós a l'antiga plaça del Portal d'Andorra. 2010

El mes següent projectà un xalet per a Josep Alvinçà i Ramonet, situat a l'antiga plaça del Portal d'Andorra, entre l'Avinguda del Bisbe Benlloch i l'Avinguda de Garriga i Massó. En aquesta finca ja hi havia realitzat la nova alineació d'eixample 3 anys abans. El resultat, actualment reformat però visible, fou un xalet de planta baixa més planta pis. A la planta inferior, elevada del nivell del carrer, hi ha les estances d'estar i menjar, i a la planta superior hi trobem la zona de descans. Avui, l'edifici llueix un seguit d'ornamentacions afegides i una ampliació de la cara sud que deixa l'edifici simètric respecte l'altra banda.

Durant el mes d'abril treballà amb el petit edifici d'una sola planta, propietat de Jaume Carchat, situat al carrer XII (actual carrer Monturull), entre els carrers XIX i XII. I també, al carrer paral·lel, a l'Avinguda de Guillem Graell, aleshores la carretera de Lleida a Puigcerdà, realitzà un bloc de pisos per a Josep Farràs i Vidal.

L'edifici estava elevat del nivell del carrer per un sòcol, i a partir de tres graons s'accedia a l'interior. Al centre hi havia les escales de comunicació entre la planta baixa, amb una arrencada de mitja volta, i les tres plantes pis, amb una arrencada de quart de volta. Eren de dos trams units en escaire. La coberta era a dues aigües amb una gran llucana que donava a la façana principal. La planta baixa formava un únic habitatge de 6 dormitoris, un menjador, una cuina, un despatx i un bany. També es podia accedir a un pati posterior. Les plantes pis estaven dividides en dos habitatges simètrics compostos de 3 dormitoris, menjador, cuina i bany.

Fora del nou eixample va realitzar una reforma a l'edifici situat al carrer major número 37, propietat de Maria Salses, seguint les línies de l'edifici de Josep Farràs.

El 6 d'octubre del 1934, el president de la Generalitat de Catalunya, Lluís Companys, tornà a proclamar l'Estat Català dins la República espanyola i formà un govern provisional. Novament, el govern espanyol ho prohibí i va empresonar els nous membres del govern català. Aquest fet es produïa després que les dretes haguessin guanyat les eleccions municipals.

L'any següent, en Bergós manté el nivell d'encàrrecs laborals a la Seu d'Urgell. Al mes de gener projectà un xalet a la finca Mirador, situada entre l'antic carrer de l'Escorxador i la prolongació del carrer Mina; actuals carrer del Bisbe Iglesias Navarri i Bisbe Guitart. L'edifici era propietat de Bartolomé Grau i Ramonet, el propietari de les lleteries, a qui Bergós havia construït uns anys abans unes quadres a la mateixa finca. El xalet tenia planta baixa, un primer pis i una planta semisoterrani, que a la cara sud es convertia en planta baixa donant al pati exterior, igual que la planta baixa, que salvava el desnivell amb una escala a la catalana sobre aresta que sortia d'una tribuna. A l'interior, els baixos estaven destinats a les sales d'estar, i la planta pis contenia els dormitoris. Al centre, un pati de poc més de 2 m² ventilava els banys, cuina i estances. Les parets exteriors tenien 40 cm d'ample, les divisòries interiors 5cm i les obertures 1,30 metres.

El mes següent realitzà un edifici d'habitatges per a Pere Lopez i Bordes al carrer X del nou eixample de la Seu, actual carrer de Llorenç Tomàs i Costa. L'immoble es componia de planta baixa, planta pis i sota coberta. Amb uns habitatges de dos dormitoris, menjador, cuina i bany; donant a tres façanes amb unes obertures cobertes de llindes decoratives, d'ornaments bàsicament rectilinis.

Uns mesos més tard construï un edifici ple de geometria a l'Avinguda de la república, actual carrer de Sant Ermengol. L'edifici, molt allargat, propietat de Ramon Galí, estava situat entre mitgeres i format per planta baixa i tres plantes pis, que tenien una tribuna que dominava la façana principal. Els dos habitatges per planta estaven repartits en tres dormitoris, menjador amb galeria a la cara nord, cuina amb rebost i bany. Constituï un edifici de tipologia eixample a l'avinguda central d'aquest.

Finalment, al mes d'octubre va fer un edifici per a Josep Mestres i Mallol, situat a la finca que donava al camí de la Palanca i al carrer de Mina. L'habitatge, en forma d'ela, tenia dues plantes. Les grans obertures dels baixos intueixen un ús industrial o de magatzem; la planta pis era l'habitatge, format per bany, cuina, despatx, menjador i quatre dormitoris que donaven a una galeria.

Projectes a Barcelona

A Barcelona realitzà una casa a l'aleshores Avinguda del 14 d'abril, actual Avinguda de la Diagonal número 586, per a la seva cunyada, Maria Cristina Vilumara, referenciat com a *Casa para el banco de la propiedad*. Projectà un edifici de planta baixa, entresol i cinc

plantes pis, seguint la tònica de les edificacions de l'avinguda. Ornamentació i obertures molt rectes, una barana a la coberta, de pedra artificial, forja als balcons amb l'anagrama de la propietària i coronant la façana, al centre, un frontó clàssic amb una escultura femenina. Tot l'edifici conté molt les formes. Un nou exemple de noucentisme.

A la ciutat comtal també projectà les sucursals del *Banco Español de crédito*, S.A., entitat creada a primers de segle, més coneguda com a Banesto. La número 7, Clot, i la número 8, Sant Andreu, al carrer Gran de Sant Andreu número 161, ara ja desfigurada. Possiblement també realitzà la decoració de l'edifici central. Són uns treballs molt clàssics, amb materials com el marbre, el guix, el ferro forjat, o les cornises i motlures de guix i pedra artificial. Per fer aquests treballs ja tenia l'experiència de les sucursals del Banc de Catalunya a Lleida i de la Banca Arnús a la Seu d'Urgell.

I finalment peritè una propietat de la Clara Noble Malvido, situada al carrer de Bèlgica número 79 i al carrer de Brusi número 46, en impugnació de la quota de millores.

Projectes a Lleida

A Lleida, junt amb el seu germà Antoni, feren una donació al quart concurs de pessebres, organitzat per la Unió diocesana de joves cristians, amb el premi Joan Bergós i Dejuan.^[90] Afegí un cinquè pis a l'edifici on vivia el seu germà, situat a la Rambla d'Aragó número 7. I finalment publicà el magnífic llibre *L'escultura a la Seu Vella de Lleida*. Un anàlisi rigorós, com mai abans s'havia fet, de l'escultura de l'antiga catedral de Lleida. El llibre fou una publicació de la secció històrico-arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Tal i com s'explica en la seva introducció, aquest estudi complementa la monografia que Bergós va publicar al 1928 sobre la catedral, però que per envergadura i dificultats tècniques (ús casernari de l'edifici, poca il·luminació, mal estat, falta de peces i l'emparedament total o parcial de les escultures), necessitava d'un altre volum.

L'estudi es pot explicar amb aquestes dues conclusions que conté:

«La impressió de conjunt de l'escultura romànica lleidatana és la d'una espessa selva ornamental on batega la vida complexa de l'Univers: els regnes orgànics de la natura exhibeixen llurs més bells exemplars sota el prisma decoratiu, sense cap regust didàctic com tenen les grans composicions catedralícies gòtiques contemporànies, i sobre aquest fons harmònic vibrant de tota mena de fresseigs, cantúries i murmuris, l'home exhibeix el seu viure exterior, explica els afanys espirituals que l'inquieten i canta les altíssimes gestes del llinatge.

Sintetitzant podem dir que la Catedral de Lleida, d'una insuperable riquesa iconogràfica, arquitectònicament és un monument singular per la seva disposició basilical rigorosa, és així mateix únic per les múltiples aportacions que convergiren en la seva escultura, matisant-la característicament, sense moure la seva serena unitat, i és arqueològicament excepcional, puix és el fruit tardà del refluoriment de la civilització occitana que sobreviu encara fins

[89] Revista Activitats (1935), òrgan de la Unió diocesana de joves cristians. número 6, 20 de desembre. Lleida

començat el segle XIV (arribant a notables casos de regressió al romànic de temes i models gòtics) ponent-se gloriosa i radiant, sense conèixer la decadència.»^[91]

El llibre analitza les gàrgoles del campanar, on tornà a esmentar el seu projecte d'acabament a base d'una estàtua de Sant Miquel, les arquivoltes de la porta dels Apòstols, dels Fillols, de Sant Berenguer, de l'Anunciata... i els capitells, mènsules i estàtues dels pilars, cornises i finestrals del temple i del claustre. Totes aquestes figures vegetals, animals i humanes queden catalogades per número, descripció, fotografia, i com a aportació d'arquitecte, realitzà tot de seccions i plantes on situa cada element arquitectònic amb les seves figures.

Al final del llibre hi apareixen indexats tots els elements; i a l'apèndix es recullen els textos trobats a les làpides i pedres de les estàtues, i als documents del llibre de comptes de l'església, consultat amb l'ajuda de l'arxiver municipal Enric Arderiu i Hospital, fill de l'Arderiu professor d'en Joan al Liceu Escolar i company d'aventures del pare, escenificant així el relleu de les famílies de la cultura lleidatana.

Bergós demostra amb aquest llibre un alt coneixement de la història eclesiàstica, a més de la vasta cultura arquitectònica que s'entreveu en les seves comparacions amb les esglésies i catedrals catalanes i europees. Presenta una bibliografia molt ampliada i utilitza plànols realitzats en el seu anterior llibre, junt amb molts de nous, fotografies i dibuixos.

Des del mes de març fins al juny, i repetint-ho des del desembre fins al març de l'any següent, el foment de les arts decoratives organitzà uns cursets de tècniques de la decoració, *Tècniques que formen el cos estàtic de la construcció*, on Bergós realitzà una lliçó d'una hora de les propietats de la fusta, demostrant així els coneixements adquirits als laboratoris de la universitat industrial. Els cursets tingueren un gran nombre de matriculats.

Al butlletí del mes d'abril del foment de les arts decoratives s'explica la sessió inaugural del curs, que precisament fou la d'en Bergós, l'1 de març:

«...el senyor Bergós anà descrivint amb paraula fàcil i conceptes clars tot el desenvolupament del tema que li era assignat. En primer lloc tractà de la fusta com a matèria, i de la seva estructura i creixement, tot detallant les condicions higromètriques i de la seva resistència.

Després de les propietats físiques de la fusta, parlà de les propietats tecnològiques remarcant els sistemes constructius de la fusteria per a permetre tostemp el joc de contracció i dilatació, i també de la resistència i elasticitat en relació a diverses menes de construccions i muntures. Finalment mostrà diverses mostres de fusta en les quals havien estat fets experiments respecte a llur resistència segons la direcció de les fibres.»^[92]

Aquell 1935 va tenir lloc el Segon congrés d'arquitectes de llengua catalana, a Tarragona; on es parlà de les possibles solucions a la crisi del ram de la construcció, i es va donar com a conclusió la fusió en un sol organisme, de l'Associació d'arquitectes de Catalunya i del Col·legi d'arquitectes de Catalunya i Balears. El nou projecte fou nomenat *Associació d'arquitectes de Catalunya. Col·legi oficial*.

[90] Bergós i Massó, Joan (1935), *L'escultura a la Seu Vella de Lleida*, Institut d'Estudis Catalans. Barcelona

[91] Butlletí del foment de les arts decoratives, abril del 1935. Barcelona

L'objectiu de l'operació era facilitar la intervenció de la Generalitat en l'ordenació de la professió d'arquitecte a Catalunya, i que el nou organisme resumí en sis punts:

1. *Reglamentació de l'exercici de la professió en tot el que fa referència a la col·legiació, a la tributació, a l'intrusisme i a les sancions professionals.*
2. *Organització i ordenació de les ensenyances complementàries a les de l'arquitecte, per tal d'ampliar aquestes i estructurar les de les professions auxiliars i les dels oficis del ram de la construcció.*
3. *Regulació de les relacions dels tècnics amb les Corporacions oficials catalanes i amb els particulars.*
4. *Creació d'organismes que assegurin l'eficàcia de determinades realitzacions encarregades als arquitectes: urbanisme, ornat públic, arqueologia, sanejament i afers tècnico-legals.*
5. *Normes reguladores del dret de propietat en els aspectes relacionats amb l'exercici de la professió.*
6. *Legislació social que assegurí el normal funcionament i el millorament dels oficis del ram de la construcció.*^[93]

Bergós al col·legi d'arquitectes

Segons el llibre del Centenari de Joan Bergós,^[94] el maig de l'any 1936 Bergós va ser reelegit tresorer del Col·legi d'arquitectes, per tant, durant la fusió de les dues entitats també exercí un càrrec a l'organisme. Formà part de la candidatura de l'arquitecte modernista, gendre d'en Lluís Domènech i Montaner, Francesc Guàrdia i Vial; qui dedicà els últims anys de la seva vida i professió a la tasca de direcció del col·legi. Durant la dècada dels anys 1920, Guàrdia havia ocupat la presidència de l'Associació d'arquitectes de Catalunya.

Consta també que Bergós fou vocal de la junta de govern del Col·legi d'arquitectes. Al cinquè deganat amb Francesc Guàrdia i Vial, del 14 de febrer del 1935 al 16 de juliol del 1936, quan es dissol l'associació, per tant, el seu càrrec com a tresorer degué ser en aquesta etapa.

La junta era formada per:

- Degà-president: Francesc Guàrdia i Vial
- Secretari: Antonio de Ferrater i Bofill (membre del GATCPAC)
- Vocals de la junta de govern:

[92] Butlletí del foment de les arts decoratives, novembre del 1935. Barcelona

[93] Ribera i Bergós, Jordi (1994), Centenari Joan Bergós (1894-1994). Generalitat de Catalunya. Barcelona

- Joan Bergós i Massó
- Santiago Casulleras i Forteza
- Santiago Goicoechea i Orsolich
- Francisco de P. Nebot i Torrens
- Antonio Pons i Domínguez

La revolució, el cop d'estat i la guerra civil

Al mes de febrer del 1936, hi hagué les terceres eleccions municipals de la segona república. Després del bienni negre, tornaren a guanyar les esquerres, però al 18 de juliol hi hagué un alçament militar feixista, contrari al resultat democràtic de les eleccions; comença la guerra civil.

Degut a això, el 31 de juliol del 1936 es creà el Sindicat d'arquitectes de Catalunya, desapareixen l'Associació d'arquitectes de Catalunya i el Col·legi d'arquitectes de Catalunya i Balears. El sindicat tenia vida autònoma, però els associats havien de pertànyer a la C.N.T. o a la U.G.T.

Així, després dels fets revolucionaris, el sindicat es feu càrrec de la revista que el col·legi i l'associació editava fins aleshores, *Arquitectura i urbanisme*. El primer número s'aplaçà i en lloc seu es publicà la línia d'acció del nou sindicat.

Els primers punts anunciats pel sindicat foren:

1. La defensa dels interessos morals i econòmics dels seus membres com a professionals.
2. Practicar degudament els principis de solidaritat entre totes les organitzacions obreres en general i, especialment, entre les del ram de la construcció.
3. Garantir el treball a tots els seus afiliats.
4. Declarar tots els arquitectes afiliats al Sindicat com a Treballadors de la construcció.
5. Establir un nexa amb les organitzacions obreres dels demás països i treballadors de la cultura en general.
6. Distribuir racionalment el treball per part d'aquest Sindicat, entre tots els seus afiliats.
7. Establir el Control de la construcció, i de l'ensenyament i formació professionals dels arquitectes. ^[95]

[94] Primera publicació del comitè del Sindicat d'arquitectes de Catalunya, 8 d'agost del 1936.

Al butlletí es dona una explicació del que era el sindicat i s'expliquen els punts bàsics. Per exemple, es parla del futur econòmic del sector després de la municipalització de l'habitatge. Els arquitectes, a partir d'aleshores, deixarien de tenir les fonts d'ingressos privades, per rebre encàrrecs públics; una conseqüència del canvi de la propietat privada. Però també es preocuparen de que les obres que estaven en curs, s'acabessin.

La racionalitat del treball consistia en la distribució equitativa i justa del treball entre tots els i les arquitectes afiliats.

«L'excés de feina portava com a conseqüència la desvalorització d'aquesta, i el descrèdit de la professió.

Al "firmonisme" devem més que a res, l'estat caòtic a què havia arribat la nostra professió.

Degut a l'acapament de feina i baix preu, l'arquitecte havia de procurar, abans que tot, captar el treball, per a la qual funció esmerçava un temps preciosíssim que havia de regatejar forçosament a la seva preparació cultural i en detriment de la tasca encomanada.»

[96]

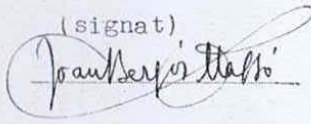
També es parla del sou de l'arquitecte, i la justificació de ser més elevat que el de la resta de treballadors del ram.

Per a poder realitzar aquesta racionalització del treball, es va fer una fitxa de treball, on apareixeria la quantitat de treball que estava realitzant, i una fitxa tècnica, que seria com un currículum, per a cada arquitecte. Mentrestant ja s'estaven pensant nous sistemes més sofisticats.

El sindicat s'organitzà territorialment en 14 seccions, amb un delegat sindical a cada una. A més, es creà la comissió d'estudis i investigació, on es promovia l'estudi i la investigació per a la millora personal i col·lectiva. Es pagarien els estudis que fossin profitosos per als companys de professió. Començaren amb el tema de l'habitatge i la conservació dels monuments històrics.

[95] Primera publicació del comitè del Sindicat d'arquitectes de Catalunya, 8 d'agost del 1936.

Aquesta era la fitxa tècnica d'en Bergós, que no quadra amb les obres que es tenen constància d'ell, de fins aleshores (F17.):

<u>observacions morals</u> 39	a)	capital, comarca determinada, indiferent	
	de situació.....	Barcelona, quina?	
<u>observacions materials</u> . familia c) . traç adults i tres infants . altres mitjans de vida d) Professor Universitat Industrial	b) <u>especialitats</u>	casas barates 2 hotels apartament	
	<u>vivenda</u> edifici pel comú... càlcul d'estructures etc. 5 operacions, medicacions. 7 traçat i reforma de poblacions 8 problemes de sanejament 6 instal·lacions finals 9 (decoració, mobiliaris _____) organitzacions de treballs 10 ensenyament 1	espectacles sportius sanitaris fàbriques i tallers sitges, dipòsits, magatzems 3 edificis destinats a oficines públiques escoles 4	antic contractista funcionari
(signat)			Ferrer de
			

Potser el punt on el sindicat hi posà més esforços fou en la reforma de l'ensenyament d'arquitectura. Incloent-lo en l'Escola Nova Unificada, es creà un nou pla d'estudis amb els objectius d'augmentar l'ensenyament pràctic, independitzar econòmicament l'estudiant, però exigint-li un rendiment, i treure la rutina que desmoralitzava el professorat, immobilitzat durant massa anys en la mateixa disciplina.

Els primers encàrrecs que tingué el sindicat foren del CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada), per a la realització o adaptació de noves d'escoles. No es té pràcticament cap constància de les obres d'en Bergós durant els anys de la guerra, per tant, no sabem si va participar en la construcció de les noves escoles, fent ús del bagatge de tota l'obra realitzada durant els anys de la mancomunitat.

El mes de febrer del 1936 realitzà un edifici d'habitatges per a Joan Ribes i Gravat a la Seu d'Urgell; a l'antiga carretera de Lleida a Puigcerdà, actual avinguda de Guillem Graell. Una casa de planta baixa més dues plantes pis. Amb un habitatge per planta, de tres dormitoris, menjador, cuina, bany i rober. Tres façanes lliures; la principal, amb la porta d'entrada forjada centrada, i tres columnes de finestres, a banda i banda de la porta i l'altra a la vertical de la porta, essent aquestes les obertures de l'escala, i quedant per sota de les altres, a tocar del forjat. La façana es rematada per una barana balustrada i el badalot que conté una finestra. La façana posterior conté un balcó en tota la seva llargària.

Al barri de Montjuic de Barcelona, va començar la gran obra de l'església, casa rectoral i escoles de la Mare de Déu del Port, al carrer de Sant Eloi número 9. L'obra ja no s'acabarà fins a l'any 1947 i representa un gran exemple del noucentisme amb una evident inspiració a l'obra de l'arquitecte renaixentista florentí Filippo Brunelleschi. El conjunt eclesiàstic es troba a l'actual carrer de Sant Eloi cantonada amb Mare de Déu del Port, i conté una façana modificada.

Segons Jordi Ribera i Bergós ^[97]: *«Encara que Bergós no pertanyia al corrent d'arquitectes que (com Rubió i Tudurí, Pelai Martínez o Raimon Duran i Reynals) mostraven una adscripció més clara al gran arquitecte florentí, tot l'exterior respira brunelleschisme, si bé l'elegant cúpula fa pensar més aviat en el Baptisteri de Florència (d'aparença renaixentista pel seu recobriment marmori però molt anterior). L'interior potser és menys impressionant en el sentit que està mancat d'una decoració –problemes de pressupost?– que li hagués pogut donar un aspecte més sumptuari (el model de la Capella dels Pazzi hagués estat un bon exemple), encara que el resultat final del senzill baldaquí probablement hagués satisfet més Bergós que no pas el de la Seu Vella de Lleida.»*

La col·laboració a *El matí*

Al mes de juny col·laborà com a articulista en un suplement del diari *El matí*, commemorant els deu anys de la mort de Gaudí. Aquest diari, podríem dir que definia la ideologia d'en Bergós; cristià, crític amb el capitalisme, el liberalisme i la burgesia, i defensor de les qüestions socials:

«Era un diari catòlic d'un país catòlic, del país de Ramon Llull i de Verdaguer. No tenia filiació política de cap mena... Sortia en la llengua del país amb la mateixa naturalitat que un diari de París surt en francès i un de Londres en anglès... Ben de la terra i de l'Evangelí, havia de refusar aquelles formes de pietat forasteres i d'ètica dubtosa... Pel mateix sentit de llibertat natural, no podia admetre els vincles arbitraris religioso-polítics que provenien de l'absolutisme.... Calia des de la primera plana del primer dia, expressar ben clarament aquella alegre independència, aquella llibertat d'esperit amb què ens posàvem a la tasca periodística, tan humil com vulgueu, però definida i neta».^[98]

El seu article fou *Paral·lel Leonardo da Vinci i Gaudí*, i els altres col·laboradors foren els arquitectes Lluís Bonet i Garí i Josep-Francesc Ràfols i Fontanals, el dibuixant, pintor i decorador Joaquim Renart i Garcia, els pedagogs Pau Romeva i Ferrer i Joan Llongueres i Ferrer, i els historiadors Eduard Toda i Güell i Manuel Trens i Ribas; importants figures culturals del moment.

[96] Ribera i Bergós, Jordi (2002), Els arquitectes de Gaudí. Capítol de Joan Bergós

[97] Definició del diari segons un dels seus fundadors, Josep Maria Capdevila

L'estiu de 1936

Els fets revolucionaris del mes de juliol afectaren molt a Joan Bergós i a la seva família. La descripció que apareix d'aquests dies a les seves memòries ho explica clarament:

«La tragèdia: La malaurada guerra civil espanyola que costà injustament la vida o la dissort de parents i amics, colpí tràgicament nostra dolça llar.

Estiuejàvem a Sant Feliu de Codines quan esclatà la violent discòrdia, i al cap de poques setmanes rebí l'avís de que registraven la nostra vivenda i que calia que fes acte de presència per no ésser titllat de feixista i exposat a persecució. Vaig marxar tot seguit i a l'arribar a Barcelona, el control d'entrada examinà el salconduit que m'havia fet el comitè faista del poble. Està correcte, digué el milicià, però m'advertí que m'havia de donar vergonya de portar corbata, com que era un llacet clenex, el vaig afluixar i me'l vaig posar a la butxaca, i no me'l vaig posar més fins que tinguérem pau.

A l'apropar-me a casa vaig trobar el porter que m'esperava al carrer i em digué content: els del registre no han trencat ni robat res. Entràrem trobant-ho tot intacte al seu lloc i m'explica que uns milicians del Centre d'esquerra republicana del barri, en el que jo no havia estat mai, i no coneixia a ningú, frenaren als registrants al·legant que em dedicava a donar classes als obrers de l'Escola del Treball i quan vaig presidir una taula electoral en les eleccions que portaren la república, havia estat inexorable amb els que volien votar en fals, tant si eren de dretes com d'esquerres. Els faistes davant la quantitat de reproduccions artístiques d'obres religioses em titllaren de cavernícola, però a l'entrar al despatx, presidit per un crucifix de bronze es trobaren amb el magnífic quadre de Galí "La venus de Garraf" en que una bellíssima donzella nua es banya en un estany de la vessant de la muntanya, des d'on es domina la costa i el lluminós mar mediterrani; això feu exclamar als esquerrans que un cavernícola no tindria una dona totalment despullada al costat de Crist en la creu.

Tots emmalaltirem: Isabel per l'angoixa que li produïren els esdeveniments, això, que feu diagnosticar el metge "te un empatx d'escopetes", els fills per desnutrició, ço que feia dir al petit "quan sigui gran seré forner", jo, que vaig perdre trenta quilos de pes, ço que motivà el despreniment de retina de l'ull dret. Fins la minyona acusà un inici tuberculós havent-la de portar a l'Hospital del Sagrat cor.» ^[99]

Al seu germà Antoni: «A la tragèdia anàrquica seguí la fatalitat repressiva que ocasionà l'empresonament i condemna a mort del meu germà malgrat que aquest havia defensat jurídicament a clergues i tècnics davant dels tribunals anarquistes, i que aquests que li devien la vida l'avalaren intensament. Després de molts passos, gestions i sacrificis econòmics als que s'afegiren carades, grolleries i deslleialtats de gent que havia ajudat i que, alguns per malícia, però, la majoria per por, defugien l'ajut a l'innocent. Arribà el sospirat indult deixant noves i fondes petjades a nostra salut ja primparada.»

L'obra religiosa d'en Bergós patí les accions anticlericals anarquistes, i per exemple, l'altar major i la decoració absidal de la Seu Nova de Lleida foren incendiats. Això passà el 25 d'agost, quan una columna de milicians anarquistes, (no es té la certesa si foren integrants de la columna Durruti, un grup anomenat Los aguiluchos, o algú altre) es dirigia a la línia de foc del front d'Aragó. Mesos abans, els coneguts d'en Bergós, en Salvador Roca i

[98] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 77-78

Lletjós, l'Enric Crous i Vidal i l'Antoni Garcia i Lamolla, havien traslladat al Museu del poble tots els objectes artístics de la catedral, que per les seves mesures pogueren traure. La catedral cremà durant dos dies, desapareixent l'altar, tots els elements de fusteria i la gran creu metàl·lica que hi havia a la façana. El canonge Josep Cortecans i Vendrell, qui li havia realitzat molts encàrrecs, fou assassinat durant el mes de juliol. Es diu que centenars de persones el seguiren, des de casa seva, baixant pel carrer Cavallers i Blondel, empenyent-lo i insultant-lo, fins que uns milicians l'afusellaren.

El seu germà Antoni, tingué que exiliar-se perquè el setmanari Combat, òrgan de la Joventut comunista ibèrica a les Terres de Ponent (POUM), l'amenaçà de no actuar d'acord amb la ideologia comunista.

També el seu amic Josep Martínez Vallespí participà activament, durant el mes de juliol, en els esdeveniments de la ciutat de Lleida. Com a tinent coronel d'infanteria, patí un primer arrest domiciliari per part dels soldats franquistes sollevats. Aconseguí sortir-se'n, i alliberà l'edifici de la Paeria per a la legalitat republicana. A l'acabar la guerra tingué que exiliar-se a França.^[100]

El Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles

En la seva faceta com a docent, continuà les classes a l'Escola del treball. A finals d'any, a l'Escola Industrial, ja depenent del Departament de cultura de la Generalitat, va ser adaptat al nou pla d'ensenyament com a professor d'*Estructures, Tecnologia de construccions metàl·liques* i *Coneixement i assaig de materials*; en una època on l'escola tornà a gaudir d'una gran prosperitat. Com a professor de construccions a l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona, publicà el *Formulari tècnic de construccions rural i industrials agrícoles*. La prioritat que es donava a la lectura es pot entendre amb la biblioteca de que disposava l'escola, amb 11.753 volums, el nombre més alt després de la biblioteca nacional de Catalunya.

El llibre formà part de la segona sèrie d'arxius que va publicar l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona, en col·laboració amb el departament de cultura de la Generalitat durant els anys 1934 al 1938. La primera sèrie ho feu durant els anys 1921 al 1924 amb la Mancomunitat de Catalunya. Era una publicació periòdica amb diverses seccions i anomenada nova sèrie. Aquesta publicació, editada en fascicles, tenia 5 seccions: secció d'original, secció monogràfica, secció filològica, secció de biografies i secció de bibliografia.

- **Podem veure una descripció d'aquest llibre a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 125**

[99] Pagès i Blanch, Pelai (2007), La guerra civil als Països Catalans. Publicacions de la Universitat de València. València

Els temps de guerra

Durant l'any 1937 només es té constància de dues obres d'en Bergós, al mes de maig, una al camí veïnal de Guils del Cantó, a la carretera forestal de Palleroles, a prop de la Seu d'Urgell, i l'altra a la mateixa capital, on va realitzar un projecte d'ampliació de la fàbrica i corts de la cooperativa lletera del Cadí, sindicat agrícola, l'empresa rival de les lleteries, per qui havia realitzat l'edifici uns anys enrere.

El 26 d'octubre tornà a ser nomenat degà de la secció d'oficis artístics de l'Escola del Treball de Barcelona. Amb el nou pressupost i pla d'ensenyament, hi ha una adaptació del professorat. Passà a treballar-hi sis hores a la setmana.

També a l'Escola Superior d'Agricultura, durant el mes de febrer, hi ha un nou pressupost i una adaptació del professorat. Passà a ser professor de *Construccions rurals* i de *Resistència de materials i teoria de la construcció*.

Aquell 2 de novembre, l'aviació feixista, possiblement italiana, va bombardejar la ciutat de Lleida. En Joan residia a Barcelona, i el seu germà Antoni va marxar a Artesa de Segre. La família Bergós en va sortir il·lesa, però aquell bombardeig va ser letal per a molts lleidatans i lleidatanes. Per exemple, l'escola on havien estudiat els dos germans, el Liceu Escolar, va ser brutalment destruïda, i possiblement els edificis que en Joan havia construït a la Rambla Ferran, a Blondel, i sobretot a la plaça de la Sal, foren destruïts.

L'any següent, el 1938, Bergós continuà amb la seva tasca pedagògica; a l'Escola Industrial gaudí d'un tercer quinquenni d'antiguitat a finals d'any. A l'Escola del Treball continuà treballant-hi, convivint amb la conflictivitat cada dia més punyent. Podem veure'n una anècdota a les seves memòries ^[101]:

«Guardaespatlles inesperats. Protectors incògnits: Quan esclatà la guerra fratricida se suspengueren les classes a l'Escola del Treball i es formà un comitè compost per estudiants, bidells i les dones escombrires i fregaires dels locals. Un conserge que es distreia de la seva feina llegint "El diluvio", quan l'amonestava em deia: "ja se que sóc un dropo" m'acusà de cavernícola i demanà la meva destitució; uns deixebles s'hi oposaren arrossegant a una majoria d'estudiants i evitaren que em traguessin de l'escola.

Mentre feia classe a l'Escola del Treball, durant la guerra m'avisà un bidell que un milician demanaven visitar-me. Els vaig fer entrar i vaig quedar de pedra al veure que eren milicians faistes i un d'ells a més de la pistola portava penjades del cinturó dues bombes de mà. Eren uns ex-alumnes que venien a oferir-se de guardaespatlles dient-me: Anoti aquests telèfons i si li passa res avisi'ns que ens carregarem al que s'atreveixi a tocar-lo. És el major premi a la meva tasca pedagògica, haver obtingut la bona voluntat i afecte d'uns xicots de idees completament antagòniques a les meves, o sigui la màxima convivència.»

[100] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 87

El llibre *Les construccions rurals a l'abast de tothom*

A l'Escola d'Agricultura, molts estudiants i professors s'havien allistat al front. Joan Bergós i el professor de dibuix Lluís Botines i Font, publiquen el llibre *Les construccions rurals a l'abast de tothom* ^[102].

El llibre formà part de la col·lecció *La biblioteca del pagès*, publicacions de la direcció general d'agricultura de la Generalitat de Catalunya; biblioteca fundada anys abans per l'agrònom Francesc Xavier Tobella i Argila. És el número 3 de la secció 3a.

A la mateixa col·lecció hem trobem fins a cinc llibres més, distribuïts en 3 seccions diferents, d'altres professors de l'escola, possiblement n'hi hagué més, com a mínim en projecte:

1 – Secció 3, 1937, *Manual de tractaments contra els enemics dels arbres fruiters* d'en Ramon Bardia i Bardia i dibuixos de Josep Valle i Arribas,

2 – Secció 2, 1938, *Què és la ciència del sòl* de l'Antoni Oriol i Anguera i d'en Josep Valle i Arribas,

4 – Secció 1, 1938, *Iniciació a la botànica. (Morfologia vegetal)* d'en Pius Font i Quer.

5 – Secció 2, 1938, *El blat de moro* d'en Lluís Pascual Roca.

6? – Secció 3?, 1938?, *Avicultura pràctica* de l'Enric Coromines i Cortés (Apareix publicitat al final del llibre d'en Bergós)

La definició de la biblioteca, segons la direcció general d'agricultura era:

«La biblioteca del pagès, dividida en tres Seccions, es proposa iniciar els pagesos en el coneixement científic de la naturalesa - Secció d'ensenyament bàsic - donar-los normes per a l'explotació de les terres o del bestiar - Secció d'ensenyament tècnic – i orientar-los sobre l'avenç del sistema d'explotació i contra els estralls de la producció – Secció d'aplicacions - . Els seus volums també serviran de llibres de text per a les Escoles pràctiques d'agricultura de la Generalitat de Catalunya.» ^[103]

Als anys abans de la segona república, el debat de l'arquitectura rural ja s'estava tenint. Com podem veure en el llibret escrit per en Cèsar Martinell, del congrés nacional espanyol d'arquitectes realitzat a Santander l'agost de 1924, titulat "*Intervención del arquitecto en la arquitectura rural*".

- **Podem veure la descripció d'aquest llibre a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 132**

[101] Bergós i Massó, Joan (1938), *Les construccions rurals a l'abast de tothom*. Obres per a la millor explotació de les terres. Biblioteca del pagès. Barcelona

[102] Descripció que apareix al llibre d'en Bergós, *Les construccions rurals a l'abast de tothom*, a la contraportada, formant part de la publicitat de la col·lecció.

La fi d'una etapa, l'inici de la postguerra

L'1 d'abril del 1939 s'acabà la guerra civil. Uns mesos abans, després de la derrota de la batalla de l'Ebre, Catalunya havia estat ocupada. Als primers mesos del 1939, les diferents tendències del bàndol republicà s'enfrontaren; i al mes de març, els últims territoris catalans i espanyols firmaren la rendició.

Les depuracions

Els mesos següents a la guerra, Bergós encara treballà com a docent. A l'Escola Industrial continuà com a professor, i a les escoles del treball i superior d'agricultura, al mes de juny, "*mientras se procede a la depuración de responsabilidades y al acoplamiento de las nuevas plantillas de los servicios provinciales*" es va continuar pagant als docents fins a finals d'any. A l'Escola del Treball, com a professor de *Conocimientos y estilos*, de les classes nocturnes, i a l'Escola Superior d'Agricultura, com a professor de *Construcciones rurales*.

A mes, aquell setembre va esclatar la segona guerra mundial.

Al mes de novembre, la secció de governació de la Diputació de Barcelona, va fer arribar un qüestionari als professors de l'Escola del Treball. En ell s'interrogava als treballadors sobre qüestions polítiques.

Algunes respostes de Joan Bergós:

Está afiliado a F.E.T. y de las J.O.N.S.? No

Ha sido combatiente en el ejército nacional? No

Número de meses de frente: Ninguno

Ha sido cativo de los rojos? No, pero he sido expoliado y sufrido registros.

Fué destituido? Si, de decano de Oficinas artísticas junto con los demás decanos de la escuela del trabajo.

Reingreso? En que fecha? Si por imposición junto con los demás decanos.

Sirvió en el ejército rojo? No

En que fecha fué movilizado? La fecha enyalada era dos días después de la liberación de Barcelona.

Hasta cuando sirvió a los rojos? Nunca

Al cap d'uns mesos, al gener i febrer del 1940, la *Comisión gestora de la Diputación provincial*, formula les diligències:

Com a professor de l'Escola Superior d'Agricultura, Joan Bergós queda suspès de feina i sou, amb dret exclusiu a la meitat del haver que fins aleshores havia anat cobrant.

Com a professor de l'Escola del Treball, rep una sanció d'un any de suspensió de feina i sou, i cinc anys d'inhabilitació per a l'exercici de llocs de comandament o de confiança, essent d'abonament als efectes de la suspensió decretada, la que ha sofert durant la tramitació de l'expedient.

F18. Retrat de Joan Bergós i Massó en temps de postguerra

El seu germà Antoni marxà també a Barcelona per instal·lar-s'hi definitivament.

A les seves memòries ^[104], Joan alabà la tasca cultural que el seu germà Antoni realitzà a la ciutat de Lleida, com si representés una continuació de l'esperit del pare. Fundà i dirigí les revistes *Vida Lleidatana*, *Camins*, *Occident*, la segona etapa de *Catalunya* i el butlletí del Centre Excursionista. Creà la Biblioteca Lleidatana, l'Ateneu Lleidatà i el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI). Fou degà del col·legi d'advocats i conseller delegat a Lleida d'Acció Catalana de Barcelona. Participà del Centre comarcal Lleidatà de Barcelona, la fundació Salvador Vives i Casajuana i les Assemblees Comarcals

[103] Bergós i Massó, Joan (1974), *Confidències, anècdotes i perfils biogràfics*. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 80

d'Arqueologia i Història. Durant els anys de guerra, defensà clergues davant del tribunal revolucionari i ajudà en consell de guerra a faistes que havien abandonat el front per no lluitar.

La reintegració a l'Escola del Treball

L'any següent, el 1941, Joan Bergós envià una carta a la diputació provincial per a que se'l readmetés com a docent; havent transcorregut ja l'any de suspensió. Al mes d'abril, Bergós rep el càrrec de professor d'assignatures tècniques de la secció d'aprenentatge de l'Escola del Treball, i l'any següent, li és reconegut el seu passat laboral. Li computen la meitat dels anys treballats, traient a més els temps de sancions i tràmits, quedant-li 11 anys, 6 mesos i 4 dies d'antiguitat; havent començat veritablement com a professor l'any 1918.

Com a professor de l'Escola d'Agricultura, quedà degradat al transformar-se el centre en l'Escola de Pèrits Agrícoles i Especialitats Agropecuàries. Tot i això hi continuà treballant-hi.

Fins a l'any 1945 no es té constància de cap obra de Joan Bergós. És possible que fos degut a un problema que tingué en una obra, al rebre uns materials defectuosos que donà per bons, i donaren falla, fins al punt de ser suspès en les seves tasques com a professional de l'arquitectura.

Aquesta informació va ser facilitada per l'historiador Joaquim M. Puigvert i Solà ^[105], que en el seu estudi sobre Josep Danés i Torras, una filla d'aquest li explicà aquest succés, i la possibilitat que el seu pare firmés projectes d'en Bergós.

Bergós ens deixa algun retall de l'època de la postguerra a les seves memòries, on podem veure els entorns culturals on es movia:

«En la postguerra totes les tardes dels jorns festius ens reuníem a casa del catedràtic Dr. Leandre Cervera, germà del violinista fundador de l'Orfeó Gracienc, amb uns quants amics seus entre els que destacaven els dibuixants Junceda i el caricaturista Passarell, els escriptors Prudenci Bertrana i Joan Santamaria, uns metges i advocats, un ex-cantant d'art líric i jo. La varietat de temes científics, literaris, escenogràfics i d'actualitat. La diversitat d'opinions unificades humorísticament feien les reunions xamosíssimes i expansionants per demés.» ^[106]

Va fer les "obres de reforma del Col·legi dels pares Claretians, ampliant-lo amb una nova nau conventual amb gran sala per audicions, representacions i conferències". ^[107] El que és l'actual església de Sant Antoni de Pàdua, al carrer de Pedrell número 65. També a la seu de les monges Carmelites, el convent de Santa Teresa, del segle XVII, situat a l'antic carrer de la Canuda, ara ja desaparegut a l'urbanitzar-lo com a plaça de la vila de Madrid, per l'arquitecte Adolf Florensa i Ferrer, als anys 1950, va realitzar-hi algunes obres. Aquestes

[104] Informació facilitada durant el mes de setembre de l'any 2010 per Joaquim M. Puigvert i Solà.

[105] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 92.

[106] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 43.

però, van haver de ser abans de la guerra, ja que en ella es va cremar el convent i va quedar totalment destruït.

A les memòries ^[108], Joan Bergós explicà alguna anècdota:

«Et rebien a peu dret, puix no hi havia cadires, amb els rostres tapats amb vel negre. Entre elles gairebé no es parlaven llevat de la tarda dels dijous en la reunió reglamentària de dues hores a la sala d'actes en que podien comunicar els seus pensaments i queixes; la mare superiora digué que no s'explicava com es podien filtrar les passions en aquell ambient, i per això quan vaig exclamar que elles es guanyaven el cel amb tanta austeritat, replicà que el guanyaven més els fermes que viuen al món voltat de perills, i que la única esperança per les monges és que en la comunitat ja viuen el purgatori.»

Les acaballes del noucentisme i els edificis de protecció oficial

Finalment, al Santuari del Cor de Maria, al carrer Sant Antoni Maria Claret, davant del passatge de Lavallol, obra de l'arquitecte Joan Martorell i Montells, del 1904; després de ser utilitzada com a taller d'automòbil i ser cremada durant la guerra, Bergós hi va "completar el Cambril, decorar l'absis i fer l'Altar Major i la cúpula amb l'estàtua de la Immaculada al cim. Per tot això el P. Superior em convidà al viatge a Roma per a la canonització del Pare Claret." ^[109] Per tant, Bergós tornà a viatjar a Itàlia.

L'any 1945 realitzà dos projectes pràcticament iguals i molt a prop. Un al carrer Amigó, 26-30 cantonada amb el carrer l'Avenir, i l'altre al carrer Santaló, 21-31 cantonada amb el carrer l'avenir. Eren habitatges bonificables, destinats per l'organisme franquista *Instituto nacional de la vivienda*, a la classe mitja per a pal·liar així el problema de l'atur.

El projecte actual del carrer Santaló conté 3 blocs iguals, mentre que el del carrer Amigó en té dos. Estan formats per planta baixa, entresòl i 6 plantes pis. El 1949 realitzà el projecte de casa per a pisos de lloguer als números 23-25 del carrer Santaló, per tant, pot ser aleshores quan s'acabés amb l'aspecte actual el conjunt dels edificis.

Exteriorment, tots dos conjunts són idèntics. D'una línia sòbria, sense ornaments. Amb aplacat de pedra i simetria total en les obertures, tres grans finestres per planta, i a l'últim pis la formació d'una petita torre centrada, que deixa a banda i banda terrasses.

Les entrades principals, sobretot al plànol del projecte, contenen clars elements clàssics, en forma de pòrtic amb columnes, i la porta forjada. Les diferents finestres també contenen una petita barana de forja.

A l'interior, els edificis contenen un vestíbul senyorívol, que dona accés a les escales i l'ascensor-muntacàrregues, un queda damunt de l'altre, formant dos nivells consecutius. A aquest vestíbul i donen les obertures dels rebedors i habitacions dels habitatges. La coberta es transitable, formant un espai agradable entre les xemeneies.

[107] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 123 i 135.

[108] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 43.

D'aquesta època també deu ser la urbanització enjardinada del carrer Requena de Barcelona, un xalet al carrer Saragossa de Valldoreix i un altre a la trobada dels carrers Managua, Trinitat del rio i Garcilaso 202 (Horta), dels que no se'n té cap informació i ja estan desapareguts.

Sí que encara perdura la casa del carrer Roca i Batlle número 3, al barri del Putxet de Barcelona. Bergós el devia projectar a la dècada del 1940. Es tracta d'un edifici situat en un carrer amb molta pendent, de la qual se'n treu una planta més en un extrem seu. A partir d'aquesta hi ha la planta baixa, el principal i quatre plantes pis. La construcció segueix una simetria tant en l'eix horitzontal com en el vertical, disposant de 6 obertures per planta, amb els tres pisos centrals avançats en voladís en les quatre obertures centrals. L'última planta conté els laterals enretirats formant terrasses. L'ornamentació es a base d'eixos verticals de pedra artificial de grans encoixinats, als extrems, a les cantonades i al centre. Les terrasses són balustrades amb pedra.

Són els últims anys del noucentisme, i noves tendències com el racionalisme es van fent lloc. Bergós anà buidant l'ornamentació de les seves obres, potser influït pels nous corrents.

El llibre *Construcciones urbanas y rurales*

Bergós aquell any publicà el llibre *Construcciones urbanas y rurales* ^[110] a l'editorial barcelonina Bosch. Ho farà com a professor de construcció de l'Escola d'Agricultura i de l'Escola del Treball. Evidentment és en llengua castellana i més endavant se'n faran fins a 3 edicions diferents.

El motiu del llibre ja s'expressa al pròleg: «*La incorporación de la moderna tecnología a la fecunda construcción levantina, y la adaptación a las peculiaridades meridionales de los nuevos métodos de composición racional de edificios, son los fines perseguidos y que a su vez justifican la aparición de esta obra.*»

- **Podem veure la descripció d'aquest llibre a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 140**

Obres industrials

L'any 1946, Joan Bergós realitzà dues obres industrials.

Una fou el garatge amb habitatge al carrer Riereta número 24 bis al barri del Raval de Barcelona. És una construcció senzilla, amb una planta baixa amb tres entrades, on hi ha el garatge, i un primer pis amb l'habitatge centrat, donant dues terrasses als laterals. L'ornament d'aquest edifici és a base de maó i estucat. Vorejant les obertures del pis

[109] Bergós i Massó, Joan (1965), *Construcciones urbanas y rurales*. Editorial casa Bosch. 3a edició, revisada i completada. Barcelona

superior amb maó, i creant una barana porticada amb dues voltes de mig punt a cada terrassa. L'edifici no té el rigor de les anteriors construccions noucentistes.

L'altra, la del garatge de Travessera de Gràcia amb el carrer d'Amigó. Hi ha diverses numeracions recollides, però a les fotografies, la construcció conté els números 17-21. La façana deixa entreveure línies racionalistes, amb la seva senzillesa decorativa, línies ortogonals i els dos colors de la façana. Aquesta construcció, en forma de C, conté l'entrada i la sortida al garatge, a més de les oficines als laterals. Al centre hi ha la rotulació *Taber garage*. Al llibre del centenari de Joan Bergós ^[111] consta un *Garage Urania*, al número 1-25 del carrer d'Amigó, no sabem si es tracta del mateix. Finalment, al llibre *Materiales y elementos de construcción*, trobem una fotografia de la construcció d'aquest garatge, on explica el muntatge, amb camió grua de les encavallades de formigó "armadura monolítica de 15 m. de luz"^[112]

Darrera de la façana s'amagava un llarg garatge, de dues naus de parets de fàbrica de maó, on en un primer tram s'hi recolzaven unes encavallades i després unes jàsseres corbades de formigó armat prefabricat. Els suports interiors eren pilars prefabricats de formigó. La coberta contenia unes peces de lucernària que deixaven entrar la llum. A causa de les dimensions de les naus, l'obra prengué envergadura; tant en els mitjans d'execució humans, com en les màquines i les bastides.

L'any següent, durant el mes d'agost participà amb dues obres a la Primera exposició d'art celebrada a Pineda de Mar. A l'Escola del Treball, va ser nomenat cap de l'especialitat d'oficis de la construcció.

El 1948 rep el primer premi del III concurs de treballs d'investigació, convocat pel col·legi d'arquitectes, amb el treball *Maderas de construcción, decoración y artesanía*. El dia 7 del mes d'abril, a pocs mesos de celebrar les noces d'argent, mor la seva muller, Isabel Vilumara i Carreras.

L'any següent realitzà un projecte de dues cases de protecció municipal, a la població de Gironella. Segurament seguint en la pràctica totalitat, els esquemes de les cases obreres del seu llibre *Construcciones urbanas y rurales*:

«Se compone de pórtico unificado (con lavaderos), vestíbulo de paso, cocina-comedor (con hogar) y cuatro dormitorios (uno en el desván), además del escusado y lavabo.

Los servicios de abastecimiento y evacuación de aguas y las chimeneas se disponen adosadas a la pared divisoria de las dos viviendas gemelas.

La estructura es simple, a base de tres crujeas con viguería de madera cubierta de teja, sin necesidad de armaduras ni de vigas maestras.»

[110] Ribera i Bergós, Jordi (1994), Centenari Joan Bergós (1894-1994). Generalitat de Catalunya. Barcelona

[111] Bergós i Massó, Joan (1953), *Materiales y elementos de construcción*. Editorial casa Bosch. Barcelona. Pàg. 375-376

Durant el mes de maig va tornar a treballar en el conjunt d'edificis del carrer Santaló de Barcelona, començats al 1945; i a finals d'any va realitzar l'edifici del carrer Lepant número 293, molt a prop del temple de la Sagrada Família, on a la façana s'hi pot veure una placa de l'*Instituto nacional de la vivienda* franquista.

Aquest edifici, de planta baixa i quatre plantes pis, és de línies molt senzilles i sense ornamentació, té com a tret més distintiu el sortint central en forma de tribuna que acaba al quart pis en forma de balcó, amb barana balustrada. Segons el llibre del centenari de Joan Bergós ^[113], l'any següent hi projectà l'addició del quart pis. Les obertures, de formes ortogonals, estan distribuïdes simètricament.

El llibre *Maderas de construcción, decoración y artesanía*

L'any 1951, es publicà l'estudi que havia realitzat de *Maderas de construcción, decoración y artesanía* ^[114], a l'editorial barcelonina Gustavo Gili, especialitzada en arquitectura. Resultat dels treballs realitzats a l'Escola d'Agricultura, com per exemple de la xil·loteca que anà creant any rere any, amb fustes de tot el món; ara conservada a la universitat d'agrònoms de Lleida. Durant el mes de maig participà a l'Exposició d'art religiós del Foment de les arts decoratives, juntament amb els arquitectes Lluís Bonet i Garí, Ignasi Puig i Boada, en Jordi Bonet i Armengol, en Francesc Folguera i Grassi, en Cèsar Martinell i Brunet i en Francesc de Paula i Nebot.

El retorn a la Seu d'Urgell

A finals d'any tornarà a la Seu d'Urgell per a realitzar un projecte per a la construcció d'una casa unifamiliar situada entre l'actual plaça de les Lleteries i el carrer Regència d'Urgell.

Aquest edifici es compon de planta baixa amb un petit jardí, i dues plantes pis. Una coberta de pissarra amb forta pendent i a quatre aigües, amb unes xemeneies de curull treballat amb maó, igual que les dels edificis realitzats al carrer Santaló. La decoració de les façanes es a base de maó i pedra als contorns. Tenint les obertures ortogonals i uns cossos porticats adossats a la planta baixa, formant balconades al primer pis.

Els encàrrecs de RILSA

També d'arrel als seus anteriors treballs a la Seu d'Urgell, durant la guerra civil es creà l'empresa RILSA (Reunión Industrias Lácteas, S.A.). Diferents empresaris fugits del domini republicà del principat de Catalunya, com Antoni Cerqueda, Josep Armengol (Segurament era Josep Armengol i Escudé, representant de les lleteries de la Seu d'Urgell), Josep Maria Ribera, Bonaventura Plaja, Enrique Balcázar i Sevilla ^[115], i d'altres com l'asturià José Prieto, es fusionaren i crearen aquesta indústria de llet, formatge i mantegues, que tenia fàbriques

[112] Ribera i Bergós, Jordi (1994), Centenari Joan Bergós (1894-1994). Generalitat de Catalunya. Barcelona

[113] Bergós i Massó, Joan (1951), *Maderas de construcción, decoración y artesanía*. Editorial Gustavo Gili S.A. Barcelona

[114] Rimbau Möller, Esteve (1995), Tesi doctoral La producció cinematogràfica a Catalunya (1962-1969). Barcelona

per tot el nord de la península. Anys més tard, segurament l'any 1956, aquesta empresa es convertí en Massanés y Grau, S.A.

Bergós explica a les seves memòries que RILSA li encarregà feines en diferents fàbriques com la de Castelló d'Empúries, on va ampliar la nau de fabricació i va construir una xemeneia vuitavada de maó armat. La fàbrica de Piña d'Esgueva, a prop de Valladolid, on realitzà la feina des del despatx, i no es va traslladar fins al lloc.

Els altres encàrrecs li proporcionaren el viatge fins a l'emplaçament, acompanyat de directius de l'empresa anà fins a la petita localitat navarresa de Lekunberri, on va reforçar la coberta i ampliar la nau principal. A Astúries, a la localitat d'en José Prieto, Sevares, amplià la fàbrica i hi afegí una xemeneia. I a Galícia, a 1 km del municipi de Vilalba, a la província de Lugo, hi projectà les *Queserías San Simón*.

Del complex de Vilalba se'n conserva una secció on apareixen uns edificis sobreposats de cobertes amb molta pendent, suportades per envanets acabats en arc. A les fotografies proporcionades per l'ajuntament ^[116], es veu l'estat de mala conservació de l'edifici a la data de 2010, on s'observen un seguit de construccions, totes elles lligades entre si, amb espais per a la càrrega i descàrrega, la producció, oficines...

- **Podem veure la descripció d'aquestes fàbriques a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 243**

També es té constància, per una llista d'obres d'en Bergós, que hi ha a la Càtedra Gaudí de l'ETSAB, que realitzà una fàbrica al carrer Martí Ricuté número 24 bis, la fàbrica INGRA al carrer Tarogí número 10-12 (Horta), i la fàbrica Vilaró a Granollers.

D'en Bergós es conserven unes fotografies que possiblement formin part d'aquesta faceta, on s'hi poden veure uns magatzems a Barcelona, d'una línia molt industrial, amb grans obertures de vidre i marcs metàl·lics, i aplacat de pedra a la façana.

Segurament d'uns anys abans, hi ha una imatge interior d'una coberta que salva un gran espai quadrat, mitjançant una estructura de bigues metàl·liques creuades que aconsegueix uns grans finestrals laterals, recoberts amb vidres.

Finalment, hi ha dos conjunts interessants més. D'una banda, un edifici no localitzat, que intueix ser una fàbrica, amb un gran porxo d'arcs de mig punt i un de central apuntat, creant una bonica aresta en aquesta coberta. Els cossos laterals són plens de petites obertures en arc. Al mig del porxo hi ha una petita edificació, segurament la caseta de control, acabat en un arc rebaixat i escalonat. Tot l'edifici és elevat aproximadament un metre per un gran sòcol de pedra.

[115] Fotografies facilitades per l'aparellador municipal de Vilalba, José Luis Lozano, el juliol del 2010.

La granja Roca Soldevila

L'altre edifici és a Reus, a la finca Roca Soldevila. Es tracta d'una granja avícola. Una construcció elevada per arcs rebaixats suportats per columnes i amb un forjat de volta catalana. Tota la construcció és a base de maó. La planta superior està dividida per compartiments que exteriorment queden separats per una mena de cartel·les decoratives, on entre elles hi queden les obertures. La coberta, de fibrociment, es suporta per biguetes de fusta. També seria possible que aquesta construcció fos d'abans de la guerra.

- **Podem veure la descripció d'aquests edificis a l'apartat *Joan Bergós i la transformació del món rural català*. Pàgina 239**

Els darrers anys: Gaudí en la memòria i el temple de la Sagrada Família

L'any següent, el 1952, en commemoració del centenari del naixement d'Antoni Gaudí, Joan Bergós el dedicarà a la seva figura. Realitzarà les conferències:

- 13 de març, *Les arts de la fusta en l'obra de Gaudí*, a la seu del Foment de les arts decoratives de Barcelona, inclogué projeccions. La Vanguardia del 3 de maig inclou una ressenya de la conferència.
- 13 de juny, *Triple naixença de Gaudí: l'infant, el cristià, l'heroi*, a la casa del llibre de Barcelona, juntament amb Josep Francesc Ràfols i Fontanals i Ramon Rucabado i Comerma. Al Diari de Barcelona del dia següent apareix una ressenya, igual que a La Vanguardia del dia 18 de juny. A l'acte, molt concorregut, Bergós explicà la biografia de Gaudí, Ràfols va utilitzar el llibre que havia realitzat sobre l'arquitecte, per explicar la personalitat del geni, i Rucabado va fer un anàlisi de l'edifici de la Sagrada Família.
- I el 21 de juny, la revista *Destino* va fer una abreviada traducció al castellà de la conferència, anunciada a la Ràdio Barcelona el 6 de juliol.
- 13 de novembre, col·loqui *Lo vivo y lo muerto en la obra de Gaudí*, a l'Ateneu barcelonès, juntament amb els professors: Albert del Castillo i Yurrita, Alexandre Cirici i Pellicer, Ricard Opisso i Sala, i Manuel Trens i Ribas. Al diari La Vanguardia del dia següent, apareix una crònica de l'acte (F19.):

Coloquio sobre Gaudí y su obra

Ayer por la tarde se desarrolló en el salón de actos del Ateneo Barcelonés el segundo coloquio de la Escuela Oficial de Periodismo de Barcelona, dedicado al tema «Lo vivo y lo muerto en la obra de Gaudí», en el que intervinieron personalidades tan relevantes en el estudio y en el conocimiento de la figura y de la obra de Gaudí como el doctor don Manuel Trens, presbítero, consiliario del Círculo Artístico San Lucas y director de «Ars Sacra»; el catedrático de nuestra Universidad y crítico de arte de nuestro querido colega «Diario de Barcelona», don Alberto del Castillo; el arquitecto don Juan Bergós, el tratadista y crítico de arte señor Cirici Pellicer y el dibujante Ricardo Opisso, amigo y colaborador de Antonio Gaudí durante muchos años. Excusó su asistencia el vizconde de Güell, que se halla indispuesto.

El interés y la actualidad, rigurosamente periodística, del tema elegido quedan demostrados en el numerosísimo público que desde mucho antes de comenzar el coloquio ocupó el salón de actos del Ateneo hasta rebosar, siguiendo de pie el curso del «interrogatorio» buen número de personas.

Abierto el acto por el subdirector de la Escuela, señor Colomer Marqués, quien señaló la finalidad del coloquio en cuanto a su aspecto estrictamente periodístico y en cuanto a su dedicación a Gaudí en el centenario de su nacimiento, hizo la presentación de las personalidades que ocupaban el estrado el presidente de la Asociación de la Prensa y profesor de la Escuela, don Diego Ramírez Pastor, quien concretó la especialidad de cada una de ellas y el ámbito en que respecto a Gaudí cabe inscribirlas.

A continuación hicieron uso de la palabra el doctor Trens, don Alberto del Castillo, don Juan Bergós, el señor Cirici Pellicer y el señor Opisso para determinar su punto de vista respecto a la figura y a la obra de Gaudí, que quedó así distribuida, para la mejor marcha del coloquio, en las relaciones de Gaudí con la liturgia, en su personalidad impar e inimitable, en sus características de gran arquitecto, en su calidad de genial precursor del arte modernista y en su aspecto estrictamente humano.

Inmediatamente comenzó el coloquio propiamente dicho, interviniendo, a preguntas de varios alumnos de la Escuela, todas las personalidades citadas, quienes fijaron sus puntos de vista sobre infinidad de facetas del arte gaudiniano. Las respuestas de todos ellos se caracterizaron por su gran ponderación y absoluto dominio del tema, sobresaliendo — en el terreno de lo anecdótico y de lo humano — las de Ricardo Opisso, quien con verdadera gracia, con sencillez y penetración, vino a «descubrir» muy variados y representativos capítulos de la biografía de Gaudí, reflejándolos con una fraseología muy pintoresca que se llevó buena parte de los calurosos aplausos del auditorio, al que literalmente entusiasmó el coloquio con tanta fortuna organizado por la Escuela de Periodismo.

I els escrits:

- Gener - febrer, *Gaudí, arquitecte innovador i home extraordinari*, amb una traducció al castellà a la revista de la *Asociación internacional d'hispanismo* de Madrid, titulada *El fenómeno Gaudí*.
- 30 d'agost, *Todavía mas sobre Gaudí*, a la revista Destino.

L'any següent encara el continuà dedicat a Gaudí, va realitzar la conferència *El marianisme de Gaudí*, al local de la lliga de Nostra senyora de Montserrat, de Barcelona. Al mes de gener va redactar, *Nuevos avances técnicos a incorporar en el templo de la Sagrada Família, Cúpula*.

Bergós inicià una etapa centrada en l'arquitecte. En feu diversos llibres, i d'altres encara que no dedicats exclusivament, i fan moltes referències. Bàsicament, la seva aportació fou fer públiques les converses que tingué amb Gaudí. Joan, en les seves memòries ^[117], demostra l'origen centre-Europeu de Gaudí, mostrat en les seves faccions. Els seus orígens al Mas de la Calderera de Riudoms, on segons Bergós, la delicada salut de la mare Antònia, l'obligà a traslladar-se durant la primavera, del poble de Riudoms al Mas on infantà.

La feblesa en que va néixer Gaudí, amb crisis de dolor reumàtic congènites, feu que la seva mare el cuidés molt, i per distreure-li el dolor «*L'habitua a distreure's i jugar amb pedretes, fulles, flors i branquillonets, a mirar els moviments de les plantes ventejades, a observar els insectes, ocells, núvols, estels i els camps i muntanyes del Camp... Així l'endinsà a la coneixença amor de la natura, que com Gaudí afirmava de gran era la seva segona mestra insuperable.*» Una natura que després deixà plasmada en la seva arquitectura.

La pedagogia tancada i rígida el motivà a cultivar idees pròpies «*que l'induien a corregir espontàniament les simplificacions falsejades de la pedagogia elemental.*» I que tot i ser un brillant estudiant, mai destacà entre els professors.

N'explica la senzillesa i humilitat de l'arquitecte, les seves qualitats, tan personals com professionals, la seva obra i els seus pensaments.

Sobre l'aspecte personal diu: «Quan començà a exercir d'arquitecte, sent l'anhel de crear-se una llar, aleshores començà a flirtejar una rossellonesa, i quan es decideix a demanar-la es troba que ja s'havia promès amb un francès; en treballar per la cooperativa de Mataró s'estatjà a casa del fundador, on se sent atret per una filla seva, però també hi renuncia quan descobreix que llegia la Bíblia protestant; finalment s'enamora d'una tarragonina pietosa i es veu plenament correspost, fins que al cap d'uns mesos, ella se sent atreta per intensa vocació religiosa, i d'acord es renuncien acceptant-ho ambdós, com una crida del senyor.»

El llibre *Materiales y elementos de construcción*

També va publicar el llibre *Materiales y elementos de construcción* ^[118], novament a l'editorial Bosch, on en el seu inici dedica el llibre «*A la memoria del inolvidable maestro Antonio Gaudí Cornet que inició al autor en los estudios experimentales*», amb un proemi ple d'elogis a l'arquitecte per a la seva tasca pedagògica i el seu sacrifici professional. En part és un estudi de les idees constructivo-mecàniques i dels càlculs estàtics de Gaudí.

El llibre és el resultat de 33 anys dedicats al laboratori d'assajos de la Universitat industrial de Barcelona, estudiant les reaccions de la fàbrica de maó i del formigó armat. També deixa

[116] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 180-193

[117] Bergós i Massó, Joan (1953), *Materiales y elementos de construcción*. Editorial casa Bosch. Barcelona

lloc per agrair a Esteve Terradas les seves lliçons i els estudis sobre la volta catalana, realitzats anys abans sota l'encàrrec de Puig i Cadafalch.^[119]

- **Podem veure la descripció d'aquest llibre a l'apartat Joan Bergós i la transformació del món rural català. Pàgina 145**

Finalment, durant el mes de juliol va intervenir a la *Revista nacional de arquitectura*.

L'any 1954 participà del *Boletín de información de la dirección general de arquitectura*, amb l'article *Actualidad / Trascendencia de la obra de Gaudí*, al quart trimestre, volum 8 (VIII – 4rt – 7è). I publicà la seva obra més coneguda i comentada, *Antoni Gaudí, l'home i l'obra*^[120]. Una biografia de l'arquitecte on plasma tots els anys de companyia amb Gaudí, les passejades dominicals, les lliçons al taller de la Sagrada Família, les estones de lleure...

«Don Antoni Gaudí m'atorgà la gràcia de reduir i, en moments de confiança, fins d'anular l'enorme distància que el separava de mi, pels seus anys i, sobretot, per la seva alta categoria espiritual. Durant més d'una dècada vaig relacionar-m'hi assíduament; el visitava al seu taller, l'acompanyava en les seves llargues passejades i anava amb ell a concerts, conferències i exposicions; sovint vaig ser testimoni de converses del gran home amb altres visitants i amics; m'honorà fent-me col·laborar en alguns treballs d'investigació tècnica (...) Em feu partícip no sols de les seves elucubracions, estudis i troballes sobre art i tècnica, sinó també dels meus records i del concepte que li mereixia l'obra dels seus contemporanis. Ell fou qui m'inicià en els mes treballs pedagògics i experimentals.»^[121]

L'obra fou ressenyada a la revista *Destino*, el 25 d'agost de 1956 i a la revista de la basílica de la Sagrada Família, *Temple*, el gener de 1957.

Bergós aquell any tornà a realitzar projectes arquitectònics. Tot i que ja destinava la major part del temps a la docència, les publicacions i a la figura d'Antoni Gaudí, encara firmarà les seves últimes construccions.

«Segons la seva filla Magdalena, Joan Bergós, més que fer dibuixos per a la Sagrada Família, treballava en els càlculs, fins poc abans de morir, fins que ja no se'n va sentir capaç. Recorda haver-li vist fer dibuixos de línia gaudiniana, però sense poder assegurar si anaven destinats a la Sagrada Família o no.»^[122]

A l'article *Recordem l'arquitecte que ens ha deixat*^[123], s'explica una part de la faceta de Bergós al temple: «*la publicació (...) "Bases y dimensiones para las bóvedas y cubiertas del*

[118] Rosell, Jaume i Serrà, Isabel (1987), *Estudis d'Esteve Terradas sobre la volta de maó de pla*. Institut d'estudis catalans. Barcelona

[119] Bergós i Massó, Joan (1954), *Antoni Gaudí, l'home i l'obra*. Editorial Ariel. Barcelona

[120] Bergós i Massó, Joan (1954), *Antoni Gaudí, l'home i l'obra*. Editorial Ariel. Barcelona 1a edició. Pòrtic pàgina 9

[121] Ribera i Bergós, Jordi (2002), *Els arquitectes de Gaudí*. Capítol de Joan Bergós

[122] Bonet i Garí, Lluís (1974), *Recordem l'arquitecte que ens ha deixat*. Revista Temple. Barcelona

templo de la Sagrada Família”, obra en què un estudi laboriós ens donà, arran del seu saber, el camí i l’ajut per resoldre els problemes que, sota el consell de Gaudí, Bergós pogué deixar-nos per consulta (per nosaltres i els que han de venir) els elements necessaris per a la continuïtat i continuació de la gran obra gaudiniana.

Aquesta oferta del nostre company encara continuà en aquests darrers anys, per donar-nos les característiques tècniques per a realitzar les grans cúpules i agulles del creuer i l’absis del temple.»

A la Seu d’Urgell reformarà l’entresol i el darrer pis de l’edifici del carrer Major número 28, i a Cunit treballarà en un complex agrari i industrial a la finca del castell. No es té més informació d’aquests projectes.

L’any següent continuarà amb el projecte de Cunit, a més de realitzar una ampliació a l’edifici de les lleteries de la Seu d’Urgell, ara propietat de RILSA.

A l’Avinguda de la Verge del Puig número 1 de Sant Celoni, va realitzar una vil·la amb jardí per a la seva filla gran, Magdalena. Un edifici de planta baixa i primer pis, amb obertures rectes, però amb un pòrtic d’arcs de mig punt. L’ornamentació a les façanes és nul·la, limitant-se a un estucat.

El 1956 visità les poblacions basques de Lekunberri, Vitòria i Bilbao, Castro Urdiales i Torrelavega a Cantàbria, i Villamayor. Possiblement el viatge fos per feina, en les fàbriques de l’empresa RILSA.

Aquestes foren les últimes obres que va firmar.

Els últims anys, dedicació a les publicacions

Possiblement des de l’any 1943 al 1957 va participar amb el *Calendari del pagès*.

El 1958 realitzà dues conferències a l’Escola d’Arquitectura de Barcelona, amb la presentació de Josep Francesc Ràfols i Fontanals, titulades *Gaudí: personalitat i obra*.

També participà en el segon volum del llibre *Art català*, de l’editorial Aymà, en la secció d’arquitectura dels capítols d’art neoclàssic i romàntic, art de la segona meitat del segle XIX i de l’art modernista. Altres autors que hi col·laboraren foren el pintor i historiador Rafael Benet i Vancells en escultura i pintura, la historiadora Maria Aurora Casanovas i Puig amb els gravats, l’arquitecte Cèsar Martinell i Brunet també en arquitectura i escultura, l’historiador Joan Ainaud de Lasarte amb pintura, l’ebenista i també historiador Josep Mainar i Pons a les arts decoratives, i Alexandre Cirici i Pellicer en l’última secció d’arts decoratives.

«Podem observar com en la manera aparentment ingènua que té d'exposar els temes i d'analitzar els autors i les obres, deixa anar contínuament la seva valoració i crítica, pro classitzant i vitalista. Així, ens presenta les darreries del segle passat com un panorama en què l'incomoda igualment la severitat violetana del neogòtic i la fredor de l'arquitectura metàl·lica, que troba mancada d'ànima, i en què només aporten una alenada d'aire pur els arquitectes medievalistes que s'inspiren en les construccions civils del renaixement italià, fidels a una perennitat clàssico-mediterrània. I quan s'enfronta a la mítica figura de Gaudí, el veurà com un goticista evolucionat, transfigurat, que realitza la síntesi amb l'orientalisme, que es lliura a un organicisme visceral, que lluita contra l'academicisme i la norma, i que finalment en la fase de plenitud empeltarà la seva creativitat a la gràcia hel·lènica. De manera que, segons ell, els modernistes de talent només podien ser filo-clàssics, i la continuïtat en la generació següent al modernisme –en la qual s'inclou– només podia fer-se legítima agafant aquests elements fonamentals i menyspreant l'exageració i el mimetisme. És a dir que en la seva forma d'historiar, Bergós emet judici i ens revela intenció.»^[124]

El 21 d'octubre d'aquell any va morir d'accident de cotxe a prop de Saragossa, el seu fill Joan Sebastià, estudiant d'arquitectura i que aleshores estava fent les milícies universitàries. En el seu testament, deixà els seus béns per a la Sagrada Família. Aquests eren un tros de terreny al costat de l'antiga fàbrica Vilumara, a la Travessera de Gràcia de Barcelona.

Gràcies a aquesta contribució, les obres que s'havien reiniciat feia quatre anys, van rebre un bon impuls amb la compra d'una grua que va permetre iniciar els fonaments de la façana de la Passió. A partir d'això, el temple va rebre molts donatius que van fer consolidar la recuperació de l'obra.^[125]

A les memòries, Bergós fa aquesta reflexió:

«El sotjar i la presència de la mort han sovintejat en la meua vida endolant les abundoses joies que m'han estat donades. Dos germanets i els avis materns; nombrosos infants sepultats en les ruïnes del col·legi esfondrat de can Tàpies, amb la commoció de tot Lleida en l'enterrament col·lectiu; altres familiars, condeixebles de batxillerat i de carrera; la mort tràgica del mestre Gaudí amb l'emoció dolorida de tot Barcelona; els meus pares; la sobtada i imprevista mort de l'esposa i la tràgica fi en accident de carretera el meu fill Joanet. Que al cel sien tots!»^[126]

[123] Vilà i Tornos, Frederic (1987), Lleidatans il·lustres. Joan Bergós i Massó. Edicions La Clamor. Lleida

[124] López, Fàtima i Vilumara, Josep Maria (2009) El taller de la Diagonal: un espai multidisciplinari i creatiu en la fàbrica Vilumara de la Travessera de Gràcia. VIII Jornades d'arqueologia industrial de Catalunya

[125] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona

L'any 1960 escriví en la polèmica entorn el lloc de naixement de Gaudí, el 9 de març al *Correo catalán*. L'*Agrupació cultural d'amics de Gaudí*, va realitzar aquell any una publicació titulada, *La verdad sobre Gaudí, conjunto de pruebas que revalida el hecho histórico del nacimiento de Gaudí en el "Mas de la Calderera de Riudoms"*. En aquest document, apareix una acta firmada davant de notari, a la ciutat de Barcelona el 20 de juliol de 1954, on els arquitectes Francesc de Paula Quintana i Vidal i Joan Bergós i Massó diuen:

«Dichos señores me requieren para que haga constar, mediante la presente, las siguientes manifestaciones que hacen en mi presencia:

Don Francisco de P. Quintana Vidal, que es arquitecto del templo expiatorio de la Sagrada Familia de esta ciudad, desde el año 1919, habiendo colaborado durante los siete primeros años con el arquitecto director y proyectista del expresado templo expiatorio de la Sagrada Familia, don Antonio Gaudí Cornet.

Don Juan Bergós Massó, que colaboró en trabajos de investigación, concernientes al mismo templo expiatorio de la Sagrada Familia, con el propio autor del proyecto don Antonio Gaudí Cornet, con el cual tuvo íntima relación desde el año 1914 hasta el 1924.

Que por la trascendencia histórica que el hecho en sí pueda tener, dada la relevante personalidad del nombrado arquitecto, señor Gaudí, y la importancia de su obra, ambos compareciente declaran:

Que por habérselo oído repetidas veces al mismo seños Gaudí, el lugar del nacimiento de éste fue el municipio de Riudoms, partido judicial de Reus, provincia de Tarragona, y en la masía denominada "Mas de la Calderera".»

També, aquell any Bergós farà d'assessor a José María Argemí Fontanet, el director i productor de la pel·lícula *Gaudí*, que començà a rodar-se aleshores.^[127] L'*Agrupació d'amics de Gaudí*, i en general tot l'entorn sensibilitzat estava molt pendent del rigor d'aquest film. Segurament aquesta pel·lícula serà la que uns anys més tard s'anomenarà *Gaudí*, una visió inacabada, i que no es finalitzarà fins al 1973. En ella, els dos actors principals són Antoni Gaudí, i un jove madrileny que representa en Bergós. Els escrits de Bergós sobre Gaudí s'utilitzaren per recrear les converses que feren Bergós i Gaudí en els seus passejos. La pel·lícula va estar molts anys perduda, a causa d'un embargament per deute d'impagament de la productora. L'any 2010 va ser recuperada.

[126] La Vanguardia, dimarts 23 de febrer de 1960. Pàgina 18

Finalment, el 29 de juny d'aquell any, Bergós va rebre un homenatge per la seva tasca en la construcció de la Sagrada Família, amb la medalla de "Bienhechor del templo" (F20.):

La fiesta expiatoria de la blasfemia en el templo de la Sagrada Familia

Solemnes cultos y emotivo homenaje al arquitecto don Juan Bergós

Misa en la cripta

Ayer, festividad de los Apóstoles San Pedro y San Pablo, se celebró en el Templo Expiatorio de la Sagrada Familia, la ya tradicional fiesta expiatoria de la Blasfemia a la que se sumaron numerosísimos fieles de toda la ciudad.

Con tal motivo hubo, a las diez en la cripta, una misa solemne cantada que ofició el cura párroco reverendo don Juan Clerch y a la que asistieron la Junta de Obra, las Juntas parroquiales, diversas representaciones y otros muchos fieles.

Homenaje al señor Bergós

Concluido el religioso acto y en la sala de reuniones de la Junta de Construcción del grandioso templo se celebró, con la asistencia de relevantes personalidades un acto público de homenaje al arquitecto don Juan Bergós, que colaboró estrechamente con Gaudí en sus proyectos sobre el templo y que luego ha seguido trabajando con brillante y fecundo celo y ejemplar abnegación, en pro de la construcción del grandioso proyecto. Su estrecha y constante vinculación a la Junta y a las obras de construcción del Templo Expiatorio, mantenida con inalterable modestia han inducido a la Junta en pleno de las mismas y a otros muchos admiradores y protectores de la obra gaudiniana a hacer públicos sus merecimientos y la gratitud que se le debe.

Abrió el acto el arquitecto don Luis Bonet Garí, quien comenzó recordando que hacia casi medio siglo que comenzó a acudir al templo un grupo de arquitectos que todavía hoy siguen en él. El primero de ellos fue don Juan Bergós y desde aquellos tiempos de estudiantes han seguido a don Antonio Gaudí, y le siguen aún con su adhesión a su obra, que estudian minuciosamente, y le dedican, especialmente al magno proyecto de la Sagrada Familia, esfuerzos y desvelos constantes.

A continuación habló el señor Quintana, actual arquitecto y director de las obras del templo, para recordar varios hechos muy emotivos de la colaboración

los señores Bergós y Gaudí, y la actual abnegación, desinterés y competencia profesional con que aquél estudió los problemas técnicos de la solución de las bóvedas del futuro templo. Seguidamente, don Isidro Puig Boada, destacó la gran labor del señor Bergós en sus publicaciones, dando a conocer al verdadero Gaudí que nadie como él trató tan íntimamente, pues fue el señor Bergós quien recibió el testamento espiritual del genial arquitecto.

El vizconde de Güell cerró el emotivo homenaje con unas palabras que resaltaron el valor de la colaboración que han alcanzado los donativos llegados al templo por conducto del señor Bergós. Puso de relieve la trascendencia de su labor profesional que representa una ayuda de gran importancia económica a las cargas técnicas, y sobre todo la personalidad individual y familiar del señor Bergós que supo hacer vivir en su hogar, de tal manera, que hizo posible el gesto prócer de su hijo que fallecido en la flor de su edad entregó todos sus bienes al templo. Luego el señor vicepresidente de la Junta, reverendo doctor don Juan Clerch, Pbro., hizo entrega solemne al señor Bergós, de la Medalla de Bienhechor del Templo.

El señor Bergós, cerró el acto con emotivas palabras diciendo que era él quien debía agradecer, al señor Gaudí, sus éxitos profesionales y aún personales, y dijo que que quería hacer constar principalmente, que del acto que se celebraba, como de todas las situaciones pasadas, podía extraerse la gran lección de la verdad en la amistad, y de la amistad en la verdad.

La solemne procesión eucarística

A las siete y media de la tarde salió del templo la solemne procesión eucarística a la que se sumó una gran muchedumbre de fieles. El devoto cortejo recorrió el itinerario previsto, dentro de la demarcación parroquial poblado asimismo por gran número de feligreses. A su regreso al templo se procedió a la iluminación de la grandiosa fachada del Nacimiento y al disparo de un magnífico castillo de fuegos de artificio.

L'any 1961 enderrocaren la casa on fins aleshores havia estat vivint Joan Bergós. «L'adéu a la torre dibuixada i construïda per mi amb entusiasme, destinada a la vida conjugal, que

noves edificacions de cases de pisos deixaren sense sol i haguérem de veure el seu enderrocament.» ^[128] A partir d'aleshores passà a viure al carrer Ferran Agulló.

L'any següent, el 1962, va realitzar el campanar de l'ermita de la Mare de Déu del Puig, o santuari del Puig de Bellver, molt a prop de Sant Celoni, i a 224 metres d'alçada, tenint una bona panoràmica de les valls pròximes. El projecte havia estat encomanat conjuntament amb l'arquitecte Eugeni Rosich i Casany. Com que Bergós s'havia jubilat uns anys abans, el projecte el firmà Rosich.

Del campanar en forma d'obelisc, en tenim informació al llibre d'Els arquitectes de Gaudí ^[129].

«Es tractava de recuperar una ermita la primera pedra de la qual no s'havia posat fins el 1919 –tot i que havia hagut altres ermites en aquell indret- i que només havia estat oberta al culte el 1935.

L'any següent la capella va ser profanada i la imatge de la verge i l'altar destruïts. La construcció de l'obelisc data dels anys que s'escolaren entre 1961 (any de l'entronització de la nova imatge i consagració de l no altar) i 1964 (any de la inauguració del pòrtic). (...) és evident que aquest darrer (Bergós) volgué, amb aquest obelisc, homenatjar l'autor de la Sagrada família: una esvelta torre de planta triangular i aparença pisciforme rematada per un pinacle en forma d'estel (clara al·lusió a la “stella matutina”) que amb la seva decoració musica reflecteix els raigs del sol. I és l'homenatge d'un home que sap que entra a la darrera fase de la seva vida i que és conscient que no tindrà ja gaires ocasions més per recordar el seu mestre.»

L'any 1964 escriví l'article *Ràfols o la integritat*, a *Cuadernos de arquitectura*, el número del quart trimestre. Ràfols havia mort aquell gener, i Bergós fou l'encarregat de fer una primera nota de condol a la revista. L'article es basa en un enaltiment de la persona humana que fou Josep Francesc Ràfols i Fontanals, la seva religiositat i les seves bones obres. Un text molt semblant a l'article dedicat a Ràfols que es pot trobar a les memòries de Joan Bergós.

L'any següent, prengué part en la polèmica a l'entorn de la continuació de les obres del temple de la Sagrada Família. Fou un gran defensor de la seva continuació. Al *Noticiero universal* del 16 de febrer hi apareix un article. També participà en el catàleg de l'exposició *El pintor Galí*, del Col·legi oficial d'arquitectes de Catalunya i Balears, del mes de març.

Aquell mateix any es jubilà definitivament de la seva tasca com a docent. A l'Escola Tècnica de Perits Agrícoles i d'Especialitats Agropecuàries, rep la jubilació forçosa per edat de la càtedra de construcció, recs i sanejament. A més a més, tenia bastants problemes a la vista, que el portaren novament a operar-se de cataractes al 1971.

[127] Bergós i Massó, Joan (1974), *Confidències, anècdotes i perfils biogràfics*. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 152

[128] Ribera i Bergós, Jordi (2002), *Els arquitectes de Gaudí*. Capítol de Joan Bergós

Les últimes reflexions

Les últimes reflexions recollides de Bergós sobre el camp foren ^[130]:

«Conreus i granges: Del llaurat amb rella i tracció animal hom passà al de tractors; de la sega amb la falç per als cereals i amb la dalla per als prats, i l'aventat a mà en les eres s'ha arribat a les màquines colliteres que tallen i ensaquen la collita deixant la palla al camp. El regat per aigua conduïda amb brassals i repartida en cavallons, s'ha substituït pel regat d'aspersió més nodridor i uniforme.

Els conreus naturals dels camps es complementaren amb els fets dins hivernacles i umbracles per a poder conrear plantes proscrietes pel clima. De les collites de cereals, en que la terra es refeia sense conrear-la, des de la sega fins a la nova sembra, s'ha passat a forçar-la per obtenir segona sega, mitjançant xarxes metàl·liques sèries de radiacions i regs per aspersió amb l'aigua enriquida d'adobs i vitamines. Després s'ha arribat al conreu de farratges, verdures i maduixes sobre capes de sorra-perlita, obtenint diàriament els pinsos i fruits frescos i fora de temporada. Però la quantitat i qualitat de farines, farratges i fruits ha minvat i llurs clorofil·les, proteïnes i vitamines s'han reduït.

Per estalviar mà d'obra i espai, abaratint i augmentant la producció de pollastres, es fan granges avícoles amb els animals immobilitzats; el menjar és a base de pinço, servit sobre cinta transportadora i l'aigua corrent en un canalís; no els toca el sol i l'enllumenat és fluorescent fent minvar la posta d'ous, mentre que l'elèctric incandescent l'augmentava. La carn és menys nutritiva, dessaborida i sovint malaltissa; hi ha casos d'epidèmies de leucèmia dels animals, cosa que no sorprèn puix que necessiten mobilitat, aire lliure, sol i menjar carn viva d'erugues, larves, cucs, insectes i brots vegetals tendres a més del blat de moro.

Antinatura: En les explotacions pecuàries properes a les indústries productores d'alumini i la seva anodització, emmalalteix el bestiar. Les radiacions nocives de les centrals atòmiques productores d'energia elèctrica, allunyen als animals i a la vegetació; malgrat les preocupacions protectores que es prenen per als empleats de les esmentades centrals, aquests tenen la salut pertorbada. Els envoltoris de plàstic, cada dia més abundants, inutilitzen les escombraries i no es poden barrejar als femers; al voltant des llocs per a vessar-los, la vegetació desapareix; si es llencen a les clavegueres desaiguant al mar, s'allunya el plàncton i desapareix la pesca propera, i finalment, si es fan forns crematoris per fer desaparèixer els plàstics, els fums van asfixiant l'atmosfera en àmplia rodalia. Quan es descobrí el D.D.T., els xinesos l'aplicaren per combatre l'excés d'insectes dels camps d'arròs, però aleshores aquests deixaren de fructiferar i calgué trametre grans eixams de mosques d'Àustràlia per a que es tornessin fèrtils. Els americans amb helicòpters també pulveritzaven amb D.D.T. els fruiterars i camps de Califòrnia, i perderen les collites de fruits; així mateix es queden sense abelles i sense les plantes d'on liban la mel i des d'aleshores han passat d'exportadors a importadors d'aquest exquisit dolç natural. La pell de les fruites, que conté el màxim de vitamines, s'ha de desperdiciar, si les han tractades amb D.D.T., per la seva forta toxicitat.

A mesura que ha augmentat el consum de gasolina, gas oil i fuel, han anat minvant i, en molts llocs ara, desapareixen els ocells i fins s'han extingit espècies d'aus salvatges.

[129] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 146-147

S'està augmentant el "smog" que emmetzina l'aire de les urbs i el dels camps vora les indústries ensorra a vegetals i animals. L'eminent biòleg A. Szent Gyorgy, premi Nobel per descobridor de la vitamina C, ha donat el crit d'alarma dient que en fer servir les forces còsmiques anti-naturalment vers l'exterminació i la mort, fan caminar la humanitat cap a l'extinció.

Els vergonyosos vicis dels homes, en gran part avui compartits per les dones: tabac, alcoholisme, drogues estupefacients, i el que és pitjor, les talidomides anticonceptives... són font de naixença d'infants deformes, mutilats i monstruosos i d'augment incessant de subnormals, cancerosos, dements que confirmen la temença de Gyorgy, d'acabament de l'espècie humana si no es deixa el tràgic camí contranatura que seguim.»

El 1966 va tornar a col·laborar a Cuadernos de arquitectura, al número 66, quart trimestre, amb l'article Francisco de P. Quintana Vidal.

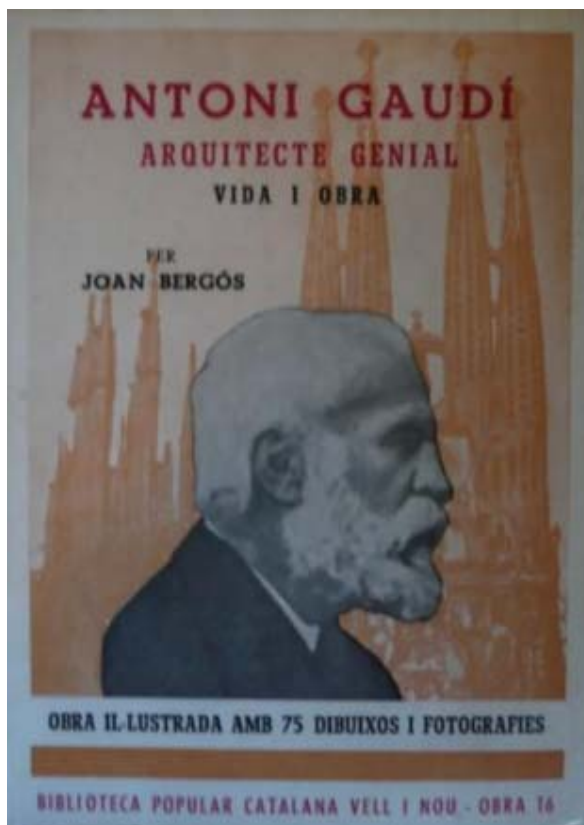

F21. Retrat a l'oli de Joan Bergós i Massó, fet per Joan Lahosa el 1968

L'any 1967 acabà el llibre *Tabicados huecos: bases para las dimensiones de las bóvedas y cubiertas del templo expiatorio de la Sagrada Familia*, publicat pel Col·legi oficial d'arquitectes de Catalunya i Balears. Allí trobem les conclusions d'anys d'estudi sobre aquest tema, des dels laboratoris de la mancomunitat, amb l'Esteve Terradas i Josep Puig i Cadafalch, fins a Gaudí i la Sagrada Família, i els laboratoris de l'Escola del Treball.

A finals de l'any següent va pronunciar la conferència *Antoni Gaudí i el comte de Güell, dos creadors espirituals bessons*, organitzat per l'Associació d'amics de Gaudí, al Palau Güell. Un parell d'anys més tard es publicà la versió castellana a la *Memoria de la Catedral Gaudí*.

L'any 1971 publicà el llibre *Antoni Gaudí* ^[131], i l'any següent *Antoni Gaudí, arquitecte genial. Vida i obra* ^[132]. I *Pensamientos de Gaudí*, complements del text de Joan Bassegoda i Nonell, del *Portafolios de planos y dibujos de Gaudí*, de G.F. Collins, Nova York.

F22. Portada del llibre *Antoni Gaudí, arquitecte genial*

El 18 d'abril de 1974 mor Joan Bergós als 80 anys. El mateix any que es publicà l'edició castellana del seu llibre més mediàtic, *Gaudí, l'home i l'obra*. I a la revista *Hogar y arquitectura* número 112, del mes de juny, es va publicar un article amb els quaderns on Bergós anotà els pensaments de Gaudí.

També aquell 1974, s'intentà publicar *Joan Bergós, confidències, anècdotes i perfils biogràfics*. Les memòries que Bergós anà escrivint durant els seus últims anys. Joan Bassegoda i Nonell ho envià a l'editor Joaquim Ventalló, qui desestimà la seva publicació.

[130] Bergós i Massó, Joan (1971), *Antoni Gaudí*. Col·lecció de artistas españoles contemporáneos. Dirección general de bellas artes, Madrid

[131] Bergós i Massó, Joan (1972), *Antoni Gaudí, arquitecte genial. Vida i obra*. Biblioteca popular catalana vell i nou Obra 16. Editorial Millà, Barcelona

JOAN BERGÓS I LA TRANSFORMACIÓ DEL MÓN RURAL

La trajectòria d'un home que va treballar per l'evolució del camp

Introducció

<p>Joan Bergós i Massó treballà en diferents àmbits del món de l'arquitectura. Molts d'aquests foren relacionats amb el món rural català.</p> <p>Així, a banda de les pròpies construccions de granges i indústries agrícoles, trobem un dels pilars fonamentals de la seva carrera professional, la docència, totalment relacionada en aquest camp. Bergós fou professor de l'Escola Superior de Bells Oficis, de l'Institut d'Electricitat i Mecànica, de l'Escola del Treball i de l'Escola Superior d'Agricultura. La seva tasca es basà en assignatures tècniques, concretament la construcció, però també l'anàlisi dels materials.</p> <p>Relacionat amb això, trobem una altra de les seves vessants importants, les publicacions. Com a docent realitzà diversos llibres, alguns dedicats únicament al camp com <i>El Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles</i>, <i>Les construccions rurals a l'abast de tothom</i> o <i>Construcciones urbanas y rurales</i>; d'altres més enfocats a l'anàlisi dels materials com <i>Maderas de construcción, decoración y artesanía</i>, <i>Materiales y elementos de construcción</i> o <i>Tabicados huecos</i>, mostren els treballs fets als laboratoris d'assajos de les escoles.</p> <p>Aquests llibres aporten molts coneixements de construcció, materials i vocabulari tècnic, alguns d'aquests ja en desús, però no per això inútils ni inviàbles. Les característiques de les</p>	<p>Joan Bergós Massó worked in different fields in the world of architecture. Most of them related with the rural one.</p> <p>A part for his own constructions of farms and agriculture industries, Joan worked as a teacher giving classes related to the rural world. Bergós was a teacher at the <i>Escola Superior de Bells Oficis</i>, at the <i>Institut d'Electricitat i Mecànica</i>, at the <i>Escola del Treball</i> and at <i>Escola Superior d'Agricultura</i>. His task was giving technical subjects, specially constructions and analysis of materials.</p> <p>Related with this, we find another important thing that he did, the publications. As a teaching he did some books only dedicated to the field: <i>El Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles</i>, <i>Les construccions rurals a l'abast de tothom</i> o <i>Construcciones urbanas y rurales</i>, <i>Maderas de construcción, decoración y artesanía</i>, <i>Materiales y elementos de construcción</i> o <i>Tabicados huecos</i>.</p> <p>These books give us a lot of knowledge about construction, materials, and technical vocabulary. The characteristics of the different constructions, based on the needed of animals, plants, process,</p>
---	--

<p>diferents construccions, basades en les necessitats dels animals, plantes o processos a acollir-hi, enriqueixen els coneixements d'agricultura i ramaderia. Edificis molt concrets, com poden ser un escorxador, un molí d'oli, un celler o una indústria formatgera, són projectes on s'ha de tenir un gran bagatge en aquest camp, per a realitzar-los funcionalment. Algunes parts d'aquests llibres han estat transcrites, per a facilitar l'explicació i per la dificultat de trobar aquestes antigues publicacions.</p> <p>També Gaudí deixà empremta en aquest àmbit, on podem trobar sistemes constructius seus o l'interès per l'anàlisi dels materials d'en Bergós : <i>«Abans que existissin laboratoris oficials d'assaig de materials, Gaudí aprofitant una premsa litogràfica, determinà la resistència de maons i pedres del nostre país. Encarregà al primer laboratori industrial particular que s'obrí a Barcelona, assaigs d'adherència dels vidriats en l'argila o caolí posteriors. Concep els espais interior-exterior abans que Lloyd Wright. Fa halls cupulars, escales penjades i estructures porticades que estalvien les parets de càrrega. [...] El primer de la península en fer capitells bolets, bigues i pilars de formigó armat, prefabricats de solera amb revestiment ceràmic i jàsseres de maó armat i és ell qui inventa els grans dipòsits circulars d'aigua, d'envà armat.»</i>^[133]</p> <p>Els orígens de la Lleida rural d'en Bergós i l'entorn familiar, també condicionaren l'arquitecte a dedicar-se a aquesta temàtica. Un ambient que es pot respirar en la descripció (pàgina 29) que el mossèn feu de l'altar que Joan Bergós construï a l'església de Sant Llorenç de Lleida; un lligam entre el camp i el</p>	<p>enrich of the knowledge of agriculture and ranching. Really concrete buildings, as it can be a farm, a mill, a cheese industry etc. Are projects which need a lot of preparation. Some of this parts of the book has been transcribed for helping the explanation.</p> <p>Also Gaudí let a mark in this sphere, where we can find constructive systems of his interests: <i>«Abans que existissin laboratoris oficials d'assaig de materials, Gaudí aprofitant una premsa litogràfica, determinà la resistència de maons i pedres del nostre país. Encarregà al primer laboratori industrial particular que s'obrí a Barcelona, assaigs d'adherència dels vidriats en l'argila o caolí posteriors. Concep els espais interior-exterior abans que Lloyd Wright. Fa halls cupulars, escales penjades i estructures porticades que estalvien les parets de càrrega. [...] El primer de la península en fer capitells bolets, bigues i pilars de formigó armat, prefabricats de solera amb revestiment ceràmic i jàsseres de maó armat i és ell qui inventa els grans dipòsits circulars d'aigua, d'envà armat.»</i>^[134]</p> <p>The rural origin of Bergós, and his family environment, determinate the architect. Something that we can see in the description (page 29) in which the chaplain of Sant Llorenç in Lleida described what Bergós did: a link between the field and the Christianity. Also we can see it on other constructions</p>
---	--

[132] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 190

[132] Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits. Barcelona. Pàgina 190

<p>cristianisme. També en d'altres construccions com les públiques, amb la realització de biblioteques i escoles.</p> <p>Foren els anys de la Mancomunitat i la República a Catalunya, uns temps molt moguts i amb grans avenços en tot el que girava al voltant del món rural. Com digué Enric Prat de la Riba: <i>“escola amb biblioteca pública, telèfon i carretera són tres elements que no han de faltar en cap poble, per humil i arraconat que sigui”</i>. Un ambient on Joan Bergós, fincat a Barcelona, participà amb la construcció d'instal·lacions per a la divulgació de la cultura als petits pobles. Igual que en les seves publicacions, amb una intenció d'estendre coneixements bàsics per a la gent del camp; com diu un subtítol d'un llibre seu, <i>obres per a la millor explotació de les terres</i>. L'objectiu de <i>ruralitzar la ciutat i d'urbanitzar el camp</i>, des de les diferents empreses constructores on va treballar i en l'àmbit de la docència, sobretot a l'Escola d'Agricultura</p> <p>Un dels majors problemes que hi ha hagut per a realitzar tot aquest capítol, ha estat la manca d'informació de les diferents construccions d'en Bergós. De la majoria només es tenia constància de que havia fet una granja a tal població, i en els millors dels casos hi havia alguna fotografia. Tot i això, a través d'un treball de camp de visitar els diferents pobles, arxius, biblioteques, ajuntaments i preguntant als mateixos habitants, s'ha anat trobant informació.</p> <p>Si s'han trobat plànols, aquest eren antics, com és evident, i el seu estat de conservació no era el millor. Els retocs informàtics de les imatges han ajudat a fer-les més entenedores.</p>	<p>like libraries or schools.</p> <p>The years of the Mancomunitat and the Republic changed a lot the field. As Prat de la Riba said: <i>“escola amb biblioteca pública, telèfon i carretera són tres elements que no han de faltar en cap poble, per humil i arraconat que sigui”</i>. An environment where Joan participated constructing some installations. Equal as in his publications he wanted to spread the knowledge to the field people.</p> <p>One of the most important problems that I found to do this part, it has been the few information of the different Bergós' constructions. Most of them were not documented, or it exist only the localization and a photo. But after going to the main place I could found a little bit more of information.</p> <p>If I found some maps, this was old, as it is obvious, and his state of conservation was quite bad. The informatics adjustment of the images made them quite clearer.</p>
---	--

<p>D'algunes obres, però, no se n'ha pogut trobar cap informació. Mai s'ha donat un especial interès per a la preservació de la història d'aquestes construccions, i la majoria d'arxiu i ajuntaments no han conservat vestigis de totes aquestes obres. És una llàstima perdre una part de la història de la construcció, que a més marcà una tecnologia popular pròpia del país. Amb els seus materials, les seves característiques pel clima i el tractament de les formes i acabats, en relació a un temps i un lloc que donaren forma a una nova manera de veure la societat.</p> <p>És molt probable que Joan Bergós realitzés moltes més obres de les que s'han trobat, i seria desitjable que tard o d'hora es descobrissin. La manca del projecte de les lleteries de la Seu d'Urgell o de tota l'empresa RILSA, és una gran pèrdua, ja que allí s'haurien vist moltes característiques de les construccions de la indústria lletera.</p> <p>Finalment, també és interessant veure l'evolució ideològica que Bergós feu en el món del camp. A les seves memòries trobem unes últimes reflexions sobre com havia canviat el camp en tots aquells anys. Unes qüestions que avui dia encara porten cua, com, l'explotació contranatura de les terres, el cultiu espècies fora de temporada o en climes adversos, l'adhesió de substàncies químiques i altres aplicacions als fruits, rebaixant les seves prestacions; la massificació de les granges i la conseqüent pèrdua de qualitat de vida dels animals i per tant de la seva carn; l'ús del DDT, la massificació d'embolcalls de plàstic i dels combustibles fòssils que han modificat els ecosistemes i la qualitat de vida animal, i per tant, humana.</p>	<p>Of some works, but, I could not find any information. It has never been a especial wish to preserve them. It is a petty to lose so important information of the construction history, which has been really important for the country.</p> <p>It is probable that Joan did a lot of works that we don't know, but that some day we discover it.</p> <p>For concluding, it is also interesting the ideological evolution of Bergós. At his memories we find some reflections of how he had changed along the years. Some questions which are even nowadays interesetings: the exploitation against nature of the land, the growing of spices out of season, the addition of chemical products to the plants, the overcrowding of the farms, etc.</p>
--	--

<p>Aquestes reflexions les podem veure a les pàgines 114-115 del capítol Biografia i obra de Joan Bergós, a la part Els últims anys, dedicació a les publicacions.</p> <p>Així doncs, aquí ve un anàlisi dels llibres sobre la matèria del camp i de les diferents obres que realitzà, sobretot d'aquelles en les que s'ha tingut més informació. L'obra rural d'un arquitecte professor de l'Escola d'Agricultura de Barcelona.</p>	<p>This though we can find it in the: page 114-115 of the biography chapter.</p> <p>So, here is an analysis of books on the subject field and the various works carried out, especially those in which has had more information. The work of a rural architecture lecturer at the School of Agriculture of Barcelona.</p>
--	---

Els llibres

Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles (1936)

Fou el primer llibre que escriví Bergós. Tal i com indica el seu nom, les seves pàgines recullen tot un seguit de taules, fórmules i coneixements bàsics sobre les diferents ciències; aritmètica, àlgebra, geometria, trigonometria, física... És a l'hora una eina de consulta, per les seves taules, en un temps en que encara no hi havia calculadores ni ordinadors; i una publicació per adquirir coneixements.

A la pàgina 94 (La revolució, el cop d'estat i la guerra civil) tenim la introducció del llibre en el context històric.

En el seu pròleg l'autor explica que l'objectiu del formulari és «*simplificar i fer més fruitosa la tasca d'elaboració de projectes dels alumnes de "construccions", i volent proporcionar-los a l'ensems una familiar eina de treball per a quan exerceixin llur professió.*» El llibre és una eina útil i pràctica i per l'execució directa o per la redacció de projectes constructius, on s'indica fins a l'últim detall tots els aspectes a tenir en compte en les construccions agrícoles i rurals. La temàtica es centra en l'àmbit geogràfic català, entenent aquest de Fraga a Maó i de Salses a Guardamar. Per exemple, quan busquem taules d'equivalències de mesures

antigues catalanes, trobem ciutats del Principat de Catalunya així com Palma de Mallorca o València. I en el mapa de l'observatori meteorològic de la Generalitat trobem que s'estén des de Perpinyà, a Fraga i a Benicarló.

Tècnicament podem dividir el llibre en tres blocs diferenciats per la seva funcionalitat:

En un primer bloc hi ha des de nocions d'aritmètica, àlgebra, geometria, trigonometria, física i hidràulica, fins a resistència de materials. Taules de conversió d'unitats o equivalències de mesures antigues catalanes. Són els coneixements bàsics que encara ara s'ensenyen. Aquí hi ha totes les taules necessàries en una època on encara no existien les calculadores ni els ordinadors. Moltes d'aquestes taules encara s'utilitzen ara, com els formularis de perfils metàl·lics per a fer càlculs estructurals o els diagrames de moments i reaccions en pòrtics i bigues.

SECCIÓ I. — ARITMÈTICA I ÀLGEBRA

Taula de potències, arrels, circumferències i cercles

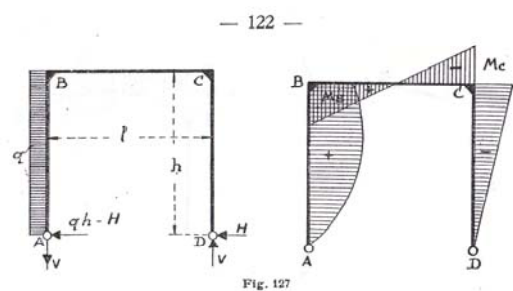
n	n^2	n^3	\sqrt{n}	$\sqrt[3]{n}$	πn	$\frac{\pi n^2}{4}$	n
1	1	1	1,00	1,00	3,142	0,78 54	1
2	4	8	1,41	1,26	6,283	3,14 16	2
3	9	27	1,73	1,44	9,425	7,06 86	3
4	16	64	2,00	1,59	12,566	12,56 64	4
5	25	125	2,24	1,71	15,708	19,63 50	5
6	36	216	2,45	1,82	18,850	28,27 43	6
7	49	343	2,64	1,91	21,991	38,48 45	7
8	64	512	2,83	2,00	25,133	50,26 55	8
9	81	729	3,00	2,08	28,274	63,61 73	9
10	1 00	1 000	3,16	2,15	31,416	78,53 98	10
11	1 21	1 331	3,32	2,22	34,558	95,03 32	11
12	1 44	1 728	3,46	2,29	37,699	1 13,09 7	12
13	1 69	2 197	3,60	2,35	40,841	1 32,73 2	13
14	1 96	2 744	3,74	2,41	43,982	1 53,93 8	14
15	2 25	3 375	3,87	2,47	47,124	1 76,71 5	15
16	2 56	4 096	4,00	2,52	50,265	2 01,06 2	16
17	2 89	4 913	4,12	2,57	53,407	2 26,98 0	17
18	3 24	5 832	4,24	2,60	56,549	2 54,46 9	18
19	3 61	6 859	4,36	2,67	59,690	2 83,52 9	19
20	4 00	8 000	4,47	2,71	62,832	3 14,15 9	20
21	4 41	9 261	4,58	2,78	65,973	3 46,36 1	21
22	4 84	10 648	4,69	2,80	69,115	3 80,13 3	22
23	5 29	12 167	4,79	2,84	72,257	4 15,47 6	23
24	5 76	13 824	4,90	2,88	75,398	4 52,38 9	24
25	6 25	15 625	5,00	2,92	78,540	4 90,87 4	25
26	6 76	17 576	5,10	2,96	81,681	5 30,92 9	26
27	7 29	19 683	5,20	3,00	84,823	5 72,55 5	27
28	7 84	21 952	5,29	3,04	87,965	6 15,75 2	28
29	8 41	24 389	5,38	3,07	91,106	6 60,52 0	29
30	9 00	27 000	5,48	3,11	94,248	7 06,85 8	30
31	9 61	29 791	5,57	3,14	97,389	7 54,76 8	31
32	10 24	32 768	5,66	3,17	100,531	8 04,24 8	32
33	10 89	35 937	5,74	3,21	103,673	8 55,29 9	33
34	11 56	39 304	5,83	3,24	106,814	9 07,92 0	34
35	12 25	42 875	5,92	3,27	109,956	9 62,11 3	35
36	12 96	46 656	6,00	3,30	113,097	10 17,88	36
37	13 69	50 653	6,08	3,33	116,239	10 75,21	37
38	14 44	54 872	6,16	3,36	119,381	11 34,11	38
39	15 21	59 319	6,24	3,39	122,522	11 94,59	39
40	16 00	64 000	6,32	3,42	125,66	12 56,64	40

És el bloc més important d'aquest llibre; primerament perquè és el que ocupa més planes, i en segon lloc, perquè els altres temes seran augmentats, millorats i actualitzats en els següents llibres d'en Bergós.

Els sistemes estructurals explicats es basen en parets de càrrega i bigues de fusta, ferro o formigó armat, els mateixos elements que utilitzava Bergós en les seves obres; els estudis explicats de la resistència dels materials asseguraven l'estabilitat de la construcció. Aquestes dades experimentals, segurament eren el resultat de les proves realitzades al laboratori d'assajos de l'escola. Es demostra un gran coneixement dels materials, bàsicament petris.

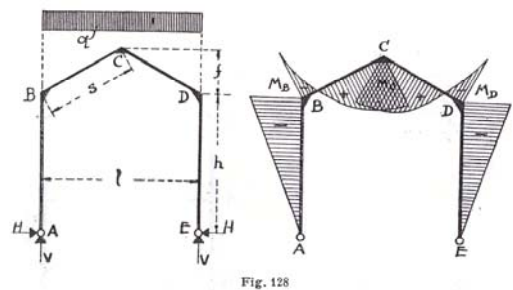
A la secció de resistència a tracció, anomenada extensió, hi podem trobar: Acer usual de cables, ferro forjat o laminat, fosa, plom, fusta de pi o de melis, cordes de cànem i fibrociment; materials usuals a l'època. En tots els assajos, les dades experimentals es distribueixen en el coeficient d'elasticitat i de seguretat, i en la fatiga a la ruptura i a la pràctica.

A la secció de compressió hi tenim des de ferro forjat o laminat, fosa i fusta de pi, a pòfid, granit, marbre compacte, calissa, arenisca i pedra artificial. Finalment hi ha les resistències de les diferents fàbriques: maons fets a mà, mecànicament, recuits, buits, toves, tàpia, envans de rajola de cantell i fibrociment. Els diferents materials i tècniques utilitzats aleshores, i sobretot en el camp, com en el cas de les Terres de Ponent, on la falta de pedra va donar lloc al desenvolupament de les tècniques de la tova i la tàpia.

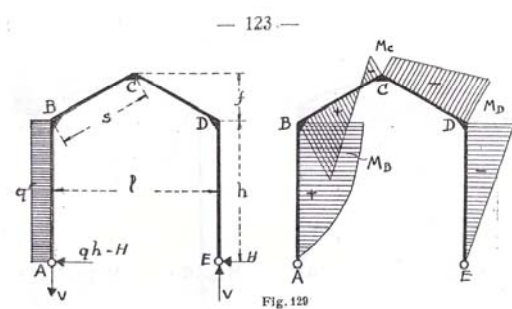

$$\begin{cases} M_B = \frac{qh^2}{2} - Hh; & H = \frac{qh}{8} \cdot \frac{5n+6}{N}; & V_A = V_D = \frac{qh^2}{2l}; \\ M_C = -Hh; \end{cases}$$

en què N i n valen com en el cas anterior.

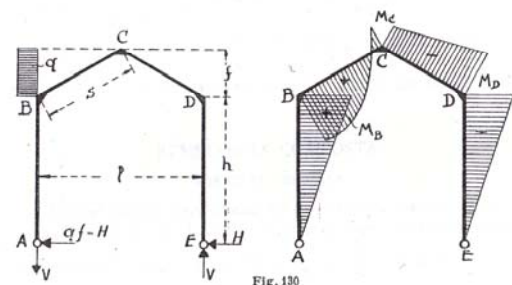

$$\begin{aligned} M_B = M_D = -Hh; & \quad M_C = \frac{ql^2}{8} - Hha; & \quad H = \frac{ql^2}{32h} \cdot \frac{8+5k}{N}; \\ V_A = V_E = \frac{ql}{2} & \text{ en què } N = n+3+3k+k^2; & \quad n = \frac{I_{mc}}{I_{AB}} \cdot \frac{h}{s}; \\ & \quad k = \frac{f}{h}; & \quad a = 1+k; \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} M_B = \frac{qh^2}{2} - Hh; & \quad M_C = \frac{qh^2}{4} - Hha; & \quad M_D = -Hh; \\ H = \frac{qh}{16} \cdot \frac{5n+6(2+k)}{N}; & & \quad V_A = V_E = \frac{qh^2}{2l}; \end{aligned}$$

tenint N, n, k i a els valors del cas precedent.

$$\begin{aligned} M_C = V_A \frac{1}{2} - Hha; & \quad M_B = (qf - H)h; & \quad M_D = -Hh; \\ H = \frac{qf}{16} \cdot \frac{8(n+3)+5k(4+k)}{N}; & & \quad V_A = V_E = \frac{qf}{1} \left(h + \frac{f}{2} \right); \end{aligned}$$

en què N, n, k i a tenen iguals valors que en els dos darrers casos.

Pàgines 122-123 del llibre. Secció de resistència de materials.

Càlcul dels moments i reaccions dels pòrtics articulats segons Adolf Kleinlogel

La resistència a flexo-compresió es basa en les fórmules de Rankine i Euler, per al materials de fosa, ferro i pi. Els mateixos materials apareixen al cisallament i a la torsió, on les resistències es basen en dades pràctiques, segons el diàmetre i la secció dels reblons.

La secció de la resistència a flexió és molt extensa. Avarca els materials: ferro forjat o laminat, fosa, fusta de pi, vidre bufat i colat, fibrociment, soleres sense armar, pedres naturals i artificials, i formigons. Hi ha desenes de taules per a les bigues i perfils de ferro i fosa, a més de les fórmules per al càlcul de les reaccions en bigues de ferro i fusta, l'estudi dels pòrtics articulats d'Adolf Kleinlogel, i diferents fórmules per a quasi tots els casos possibles d'estructures.

La següent secció tracta de l'estabilitat de les construccions. Els pesos dels diferents elements, resistències, empentes del terreny i l'aigua, càlcul d'encavallades i arcs d'elements petris no armats, o de petris armats, de fusta i metàl·lics... Bergós s'ajudà d'altres autors com Redtenbacher, Cremona o el laboratori aerodinàmic d'Auteil, fundat per Alexandre-Gustave Eiffel.

En un segon bloc hi ha l'apartat d'instal·lacions, aquest ara sí que queda desfasat en el temps, ja que l'electricitat i la refrigeració ha evolucionat molt en poc temps. Tot i això, l'estudi que es detallà sobre la il·luminació: els punts de col·locació, la forma que han de tenir, les distàncies entre ells i entre els llocs on han de donar la llum; les necessitats lumíniques segons l'ús i la forma de l'estança... Al ser construccions rurals i industrials agrícoles, també es té bastant referència a la ventilació dels locals, donant com a solució unes obertures a la part superior i a l'inferior dels paraments, creant una circulació d'aire, a banda de proposar l'extracció per tubs.

És una secció molt curta i pràcticament sense il·lustracions.

La calefacció, a base d'aigua calenta a baixa pressió, la calculà en una fórmula tenint en compte les pèrdues calorífiques dels elements segons la seva orientació i material. També hi ha el dimensionat de la caldera. En l'apartat de refrigeració posà èmfasi en l'aïllament de les estances a base de suro, i el càlcul del compressor.

A la següent secció s'explica com realitzar amidaments i pressupostos d'una manera exhaustiva, utilitzant sistemes de cubicació que encara s'ensenyen a les escoles d'enginyeria de l'edificació, i utilitzant rendiments de treball d'aquella època.

A l'últim bloc trobem les seccions de construccions rurals i industrials. Aquí s'explica ja d'una manera directa com realitzar cada tipus de construcció. Unint tots els conceptes explicats anteriorment, a manera de formulari ens indica a partir d'estadístiques, distribucions tipus, esquemes d'aparells industrials, mapes pluviomètrics... com hem d'edificar un seguit de construccions segon el lloc geogràfic català on ens trobem.

Pràcticament no apareixen il·lustracions; aquestes seran afegides en els següents llibres de Bergós.

Comença per l'execució de camins i l'extensió d'una finca per a explotació agrícola; determinant que un 32% ha de ser clasta o espai lliure, un 40% hort de consum i el 28% restant edificis. Tot seguit hi ha estadístiques de les produccions agràries per comarques, amb dades facilitades pels professors de l'escola Ramon Bardia i Bardia, Ramon Sala i Roqueta, Agustí Matons i Colomer i en Quixal.

Tot seguit es planteja l'habitació camperola; la seva superfície, alçada i obertures, depenen si és per a conreadors o per a directors. Les diferents zones eren: entrada, passos, caixa d'escala, sala, despatx, cuina, excusats i dormitoris. A més del subministre i l'evacuació d'aigües, segons la comarca.

Ternals.—Essent n el nombre total de politges del ternal usual: $F = \frac{P}{n}$.

En el ternal diferencial $\frac{F}{P} = \frac{R-r}{2R}$; rendiment 50 %.

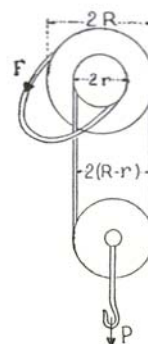

Fig. 31

Torns i cabrestants.

Usual: Rendiment 60 a 70 %.

$P = \frac{Fd}{r}$; d entre 5 i 8 r màxim.

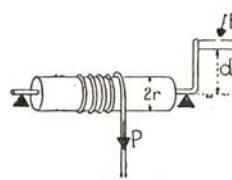

Fig. 32

Amb engranatge d'un pinyó de radi r' .

$F = P_v \cdot \frac{r}{R} \cdot \frac{r'}{d}$.

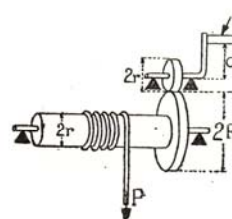

Fig. 33

Diferencial.

$F = \frac{R-r}{2d} P$.

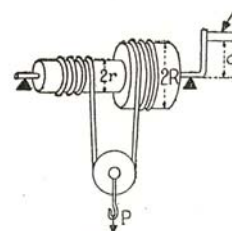

Fig. 34

El punt següent és la creació d'estatges per a animals; quadres, estables, corrals, corts, galliners, femers, puriners i hangars per a utilitats agrícoles o vehicles. Centrant-se en les mides i la seva orientació, així com la ventilació, les seves obertures, la temperatura ideal i les propietats de les diferents menjadores. Obté el recolzament del company Eric Coromines i Cortés, professor de zootècnia especial, i la bibliografia d'en Niccoli, Wery, Garola i Wolff.

El tercer punt és dedicat als espais d'emmagatzematge, ja siguin magatzems de collita, d'aliments animals, de productes envasats, ensitjats o en frigorífics; pallers i palleres. Amb les mesures i pes dels elements a desar.

L'última secció es dedicada a les construccions industrials. Primer s'expliquen les farineres: *«Les farineres es componen de fàbrica, magatzems i annexos. Es disposen en forma de U deixant un pati al mig.»* es detalla cada edifici i les seves instal·lacions, els grups de preparació i neteja, i el de mòlta, a partir d'uns gràfics explicatius.

Seguidament s'expliquen els cellers, podria ser que l'experiència al despatx de l'arquitecte Mas i Morell ajudés en Bergós en aquest tema. Primer es donen unes dades bàsiques sobre la producció vinícola, i posteriorment es passa a l'explicació de l'edifici:

«Convé emplaçar-lo al centre d'activitats de les vinyes, tenint també en compte el bon accés des de les vies de comunicació de la contrada.»

En el nostre país convé orientar l'eix longitudinal en direcció N o NE per a obtenir el degut refredament dels mostos; si aquesta orientació ideal no és possible, fer pantalles de vegetació i obrir només obertures a les cares fredes. Convé disposar independentment de tres sales: de treball, de fermentació i de conservació; si cal a més dedicar una part de vins a la cria, cal afegir una cava o local supletori de conservació subterrani o semisubterrani amb cabuda pel vi del nombre d'anys que es vulgui criar.»

Tot seguit hi ha els molins d'oli, amb dades bàsiques i complementaries per conèixer l'explotació de les oliveres i el seu millor rendiment. A l'apartat d'edifici trobem:

- *Dependències principals:*
 - *Local per a la conservació de les olives.*
 - *Sala d'elaboració: mòlta de les olives i premsat de la pasta mòlta*
 - *Sala de decantació: purificació de l'oli separant-lo de l'aigua i matèries contaminades amb separadors o piques o mitjançant centrífugues.*
 - *Elements de conservació: cups, filtració (quan no és per al consum pròxim, puix que llavors es pot envasar sense que es torni defectuós), expedició, etc.*
 - *Infern on es recullen les aigües de vegetació per a separar la mica d'oli que contenen encara, quedant les morques o oliasses que s'empren com a adob.*

- *Complementàries:*
 - *Local de recepció, classificació i neteja (amb muntacàrregues si està en planta baixa).*
 - *Dipòsit elevat per a tenir aigua a pressió*
 - *Dipòsit per a guardar els esportins o cofins.*
 - *Local per al motor (sobretot si és a vapor o gasolina), bombes, acumulador i caldera de calefacció.*
 - *Local per a conservació de la pinyola o sansa.*
 - *Despatx, administració, excusats i lavabos, vestidors, etc.*

Finalment hi ha les mantegueries i formatgeries, amb unes dades bàsiques de la producció lletera i l'orientació que ha de tenir la indústria.

Els elements de l'edifici: *Partint de la base d'una elaboració mixta de mantega i formatges de tipus usual caldrà disposar de:*

- *Andana de recepció de llet amb el xupet d'abocada*
- *Sala per al rentat i esterilitzat d'envasos*
- *Manteguera: sala d'elaboració, sala de maduració de la nata, local per a la caldera i sala de confecció dels pans*
- *Formatgeria: Sala per a les calderes, local per al quallat, sala de premses, salador i sales de maduració i conservació de formatges*
- *Cambra frigorífica*
- *Laboratori d'assaigs de la llet i dels productes elaborats*
- *Locals d'expedició de productes (embolicat i etiquetat de mantegues, parafinat i etiquetat de formatges, pesatge i embalatgeria).*

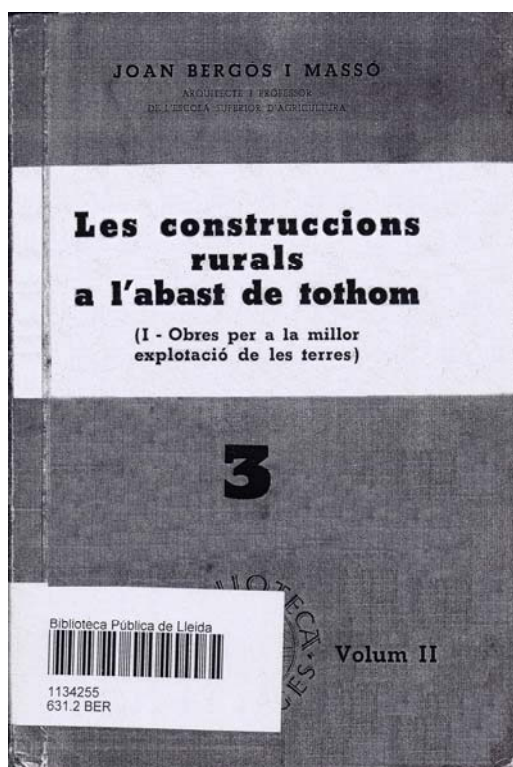
Es detallen les diferents instal·lacions necessàries com les calderes, la maduradora o la manteguera. Acabat això, fa una petita referència a les indústries de la carn, el que serien els escorxadors. Definint les diferents estances i les seves necessitats.

Segur que els treballs d'en Bergós a la Seu d'Urgell, amb l'empresa lletera i l'escorxador municipal, o les diferents granges i explotacions agrícoles de la geografia ponentina, moltes segur per descobrir, van donar un bagatge que es comprova en l'exhaustiu estudi d'aquestes construccions. A més a més, la bibliografia del llibre demostra una investigació en tots aquests camps.

Les construccions rurals a l'abast de tothom (I - Obres per a la millor explotació de les terres) (1938)

Aquest llibre ja fou la clara entrada d'en Bergós als estudis rurals. Les seves pàgines recullen les diferents construccions que els treballadors del camp necessitaven conèixer. Construccions senzilles però útils i necessàries. El simple fet de salvar una riera, emmagatzemar aigua o tancar una finca, pot ser una tasca difícil si no es té experiència o nocions sobre els materials, la seva durabilitat i resistència. Segurament, aquest volum va ajudar a molts pagesos i ramaders a condicionar les seves terres per a una millor explotació.

A la pàgina 96 (La revolució, el cop d'estat i la guerra civil) tenim la introducció del llibre en el context històric.

En ell s'hi explica la preocupació dels arquitectes per la poca incidència que tenen en les construccions de l'àmbit rural. Martinell fa una genial síntesi de l'arquitectura rural o popular incidint en el que l'arquitecte pot aprendre d'aquestes construccions i el que pot aportar-hi. La importància dels sistemes constructius tradicionals pel respecte als materials, la utilitat, el clima i la proporció del conjunt. També recorda el lligam de l'arquitectura amb la terra, la representació d'un poble a partir de les formes constructives, que fins i tot, resumeixen el caràcter de la gent i la naturalesa geogràfica de les nacions.

Els pensaments varien ràpidament en aquells anys, i ens trobem que en poc més de 10 anys després, la direcció general d'agricultura de la república catalana publica un seguit de llibres d'estil pràctic on ensenyen al treballador a poder subsistir per ell mateix. Potser la

teorització de fons del Congrés d'arquitectes de l'any 1924, sota la dictadura de Primo de Rivera, en tant que proposa l'ennobliment de les construccions rurals i també els honoraris pels arquitectes, perdura. Però, o bé per necessitats de la situació econòmica i política del país, o bé per un canvi en el pensament, el títol *Les construccions rurals a l'abast de tothom* porten l'arquitectura popular cap a un altre camí.

En aquest llibre, Bergós busca el que clarament indica el seu subtítol, *Obres per a la millor explotació de les terres*. Les seves 150 pàgines contenen de manera pràctica i visual però alhora tècnica i rigorosa, els mitjans per a poder transformar la terra en espais útils, segurs i pràctics. Les obres que s'ensenyen tampoc són de molta envergadura, s'expliquen marges, dipòsits d'aigua, ponts i tanques. El que faria pensar que en el fons es deixen les construccions de més importància per als arquitectes; les quals si que apareixen als altres llibres d'en Bergós, el *Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles*, que ja havia editat, i *Construcciones urbanas y rurales*, que traurà uns anys més tard.

A la introducció del llibre, l'autor diu que "*Altres volums seran destinats a les "Obres d'higiene, confort i reparació de les construccions rurals" i a la "Construcció d'estatges rurals"*. Aquests volums no pogueren sortir, possiblement pel conflicte bèl·lic, però també deu ser cert que aquesta feina s'inclougué al llibre *Construcciones urbanas y rurales*.

Per tant, podem deduir que la república tenia un especial interès en formar la classe treballadora, per a que es pogués valdre per si sola. Els dibuixos que acompanyen els textos, obra del professor Lluís Botines i Font, segur que ajudaren a la comprensió a aquelles persones menys familiaritzades al llenguatge tècnic.

Tot i això, el nivell tècnic que s'explica és molt alt, per exemple en el sistema de formigonat, es té en compte un bon encofrat, unes superfícies netes, uns temps d'espera prou semblants als d'ara, vibrat i curat. L'armat es dimensiona seguint un estudi de moments que defineix el doblat, els gruixos i les posicions, a més d'utilitzar recobriments per a totes les cares.

El coneixement dels materials és clau en les instruccions de tots els capítols. Es fa referència als tipus de pedres a utilitzar segons la zona geogràfica en que es treballi, explicant les diferents varietats que podem trobar a les pedreres catalanes. També en les fustes es fa notar un domini de les diferents espècies d'arbres que podem cercar i la millor utilització per a cada una.

Totes les construccions del llibre són a base de fusta, ferro, pedra, morter de calç i formigó. Així, tant se'ns pot explicar com fer un pont de pedra engaltada en sec, com dosificar el morter o el formigó per a executar un dipòsit circular. Construir-nos les nostres pròpies eines a base de troncs o branques, realitzar tanques de metall, o tractar la fusta amb creosota, quitrà o oli per allargar la seva durabilitat.

Tota mesura, proporció i distància està comprovada sota les lleis de la física, resistència de materials, manteniment... I és en aquests punts on es dona el toc de qualitat a les obres.

Els capítols s'estructuren en una petita dosi de teoria amb diferents exemples tipus i la pràctica amb l'explicació constructiva de l'execució.

El fet que no hi hagi bibliografia al llibre ens fa creure que la base d'aquest està feta amb la pròpia experimentació de l'autor.

A la introducció del llibre tenim una clara descripció del que ens hi trobarem:

«Aquest estudi de Construccions rural està orientat, dintre els tipus ininterrompudament seguits en la nostra terra per a cada classe d'obres, a aconseguir un major afinament de les solucions típiques i a estendre-les a tipus i elements nous, fills de les noves necessitats, els quals avui són possibles gràcies als moderns mitjans proporcionats per la indústria.

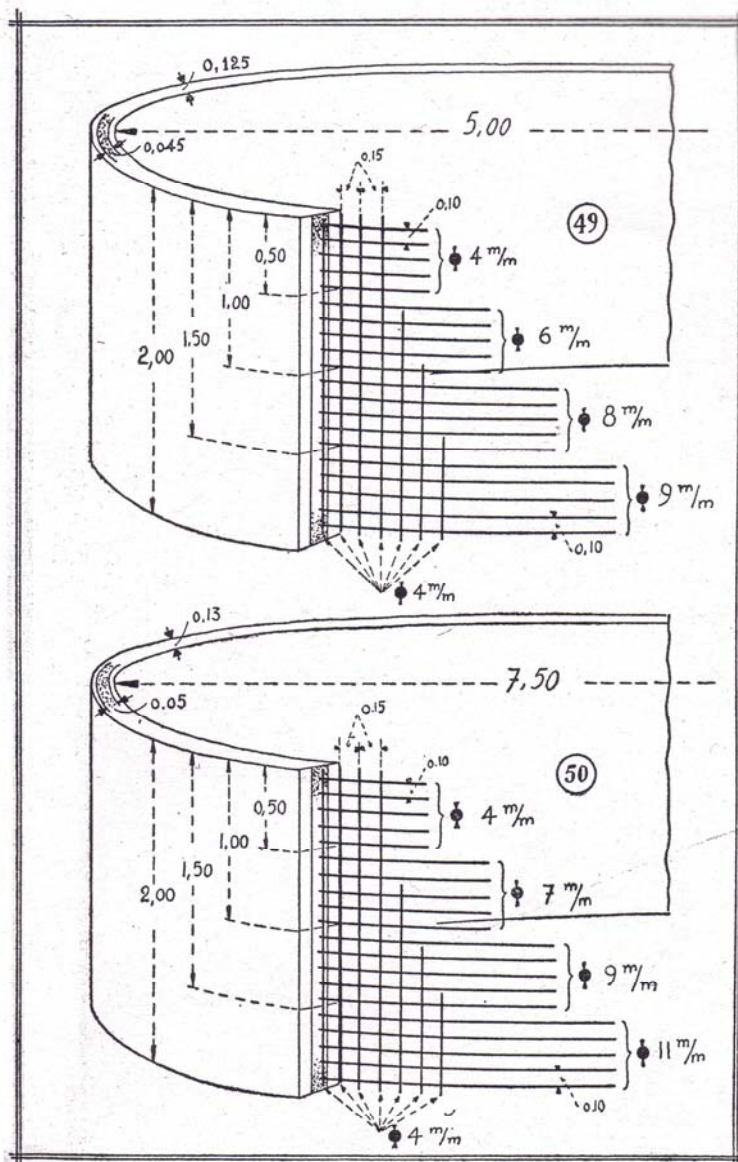
I com escau al caràcter pràctic d'aquesta Biblioteca hom prescindeix de les etapes de l'estudi i dona únicament els resultats obtinguts, sistemàticament agrupats; aquests formen així com una mena de catàleg de solucions que evitarà vacil·lacions en la tria del tipus més adient. El tècnic agrícola hi trobarà un punt de partida que li estalviarà marrades en els tempteigs, el constructor rural una guia precisa per a l'execució i el camperol una divulgació per tal que sigui més apropiat el tipus escollit i més profitosa la seva col·laboració en executar l'obra.»

El primer capítol parla dels marges, determinant-ne l'alçada i gruix en pams, segons el tipus de pedra en sec utilitzada. Han de tenir la *“mínima quantitat possible de materials i de feina”*. Tot seguit s'explica la construcció, la familiarització amb les eines i els punts singulars com els coronaments, les cantonades, els reforços o l'adhesió d'escales.

Una petita síntesi del sistema seria:

1. Emprar les pedres més grosses en la part baixa del mur.
2. Disposar de pedres llargues per a intercalar de tant en tant entre les mitjanes i petites.
3. Col·locar les pedres de manera que les cares planes serveixin com a recolzament.
4. Vigilar que no es formin junts continus verticals ni inclinats
5. Deixar ben atapeïdes les pedres entre si amb l'ajut de cop de maceta.

El segon capítol tracta les recloses i els dipòsits rectangulars. Determinant novament la seva alçada i gruix en pams, utilitzant el reble amortallat; acabat interiorment a plom i exteriorment amb talús, que seguirà la proporció d'1,5 pams per metre d'alçada, segons el càlcul de l'empenta de l'aigua.

IX. — Tipus de dipòsits de formigó armat

Pàgina 31 del llibre. Capítol III. Dipòsits circulars i de formigó armat

«Es segueixen les mateixes normes que per als murs de pedra en sec quant a la tria i col·locació, i al tasconament i lligament dels rebles, amb l'única diferència de l'emplenament del junts amb morter. Per a l'elaboració d'aquest amb facilitat, barator i resultat segur, convé emprar la calç grassa o blanca i el ciment Portland conjuntament i barrejar-los amb la sorra i aigua corresponents en la proporció i forma següents:

Per obtenir un hectolitre de morter calen:

- *1/3 de sac de ciment Portland*
- *Dues galledes (de 10 litres) de calç en pasta*
- *1 hectolitre de sorra (dues portadores de 50 litres, a les quals manqui poc menys de mig pam per a ésser plenes).*
- *1 i 2/3 galledes d'aigua.»*

* Hi apareixen diverses observacions aquí no afegides.

També és interessant veure el coneixement de la pràctica de l'ofici en aquesta explicació:

«Els rebles que s'han de col·locar en obra han d'estar ben mullats uix que, altrament, xuclarien part de l'aigua del morter que faria falta per al on enduriment, l'adherència a les pedres i la resistència del morter.

El fons o la sola dels dipòsits exigeix excavar un sot d'un pam en la terra ferma, el qual després s'empena de formigó. Aquest no és altra cosa que la barreja de morter amb còdols o amb rebles trossegats (pedra picada); aquest formigó, però, convé fer-lo amb ciment Portland sol, sense calç grassa, i a base de la següent dosificació per hectolitre (dues portadores):

- *1/2 sac de ciment Portland*
- *1 i 3/4 portadores de grava de 1/4 de pam*
- *1 portadora de sorra gruixuda*
- *2 i 1/2 galledes d'aigua.»*

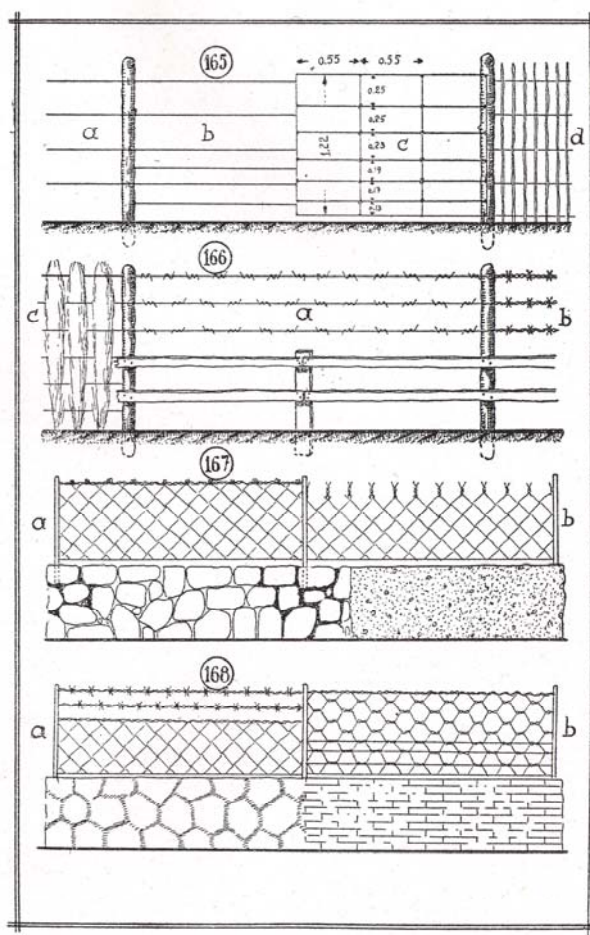
El tercer capítol explica els dipòsits circulars. El sistema principal es basa en una estructura circular formada per dos envans de maó de quart que entre ells deixen un espai d'uns 6 cm. On hi anirà l'armat (*cercolets de ferro*) i l'empenat de formigó, per tant, utilitzant-se també com a encofrat perdut. L'amplada total és d'uns 14 cm. A continuació s'explica la seva construcció, els diferents diàmetres de les barres, les curvatures d'aquestes, les distàncies, reforços d'encofrat...

També s'expliquen dos sistemes més, el d'envà reforçat per un armat exterior, arrebossat amb porter gras de ciment Portland, utilitzat per a dipòsits de poc diàmetre, i el de maó de pla amb junts armats, "simplifica la mà d'obra a l'ensem que redueix el ferro."

Tots els dipòsits inclouen una base de formigó armat.

En el llibre no es fa referència a cap patent del formigó armat.

El següent capítol tracta els passos sobre recs; començant pels construïts amb troncs i terra, «es componen de dues bigues principals posades travesseres al rec, les quals sostenen biguetes secundàries normals a les primeres i col·locades a tocar; és indispensable que damunt hi hagi un tou de terra d'almenys un pam de gruix.» Passant tot seguit als construïts únicament amb troncs, demostrant el seu coneixement de les propietats de la fusta, adquirits amb les proves del laboratori, escriví:

XXXVII. — Tipus de tanques filferrades

Pàgina 103 del llibre. Capítol V. Tipus de tanques filferrades

«Protegir les fustes contra tota alteració; per a això cal començar tallant la fusta en temps de saba quieta, no pas emprar-la verda, car ultra tenir només $\frac{2}{3}$ de la resistència de quan és seca, es podria per corrupció de la saba i aigua contingudes; cal així mateix pelar els troncs si són grossets (en els xics no és tan indispensable) per tal que no es clivellin en assecat-se i recordar que aquest assecatge s'ha de fer a l'ombra; i finalment revestir els caps de les bigues principals amb quitrà, brea o emulsió d'asfalt, i en cas de no voler despendre diners en aquestes matèries, socarrimar un xic les testes, que han de quedar enterrades.

També es convenient posar la primera capa de terra en contacte amb els travessos, triada de manera que sigui ben argilosa i en forma d'esquena d'ase per tal que les aigües tendixin a lliscar enfora del pontet.»

De passos enllosats, explica els naturals, quan hi hagi a l'abast pedra natural en forma de lloses fàcilment extraïble; agrupant els tipus de pedra més resistents, segons la zona geogràfica. Des del millor basalt de Castellfollit de la Roca, al gres de ciment calcari de l'Urgell. De les lloses de formigó armat, recorda que aquest material suporta molt millor el sotragueig dels vehicles i animals.

Els passos amb tubs de formigó no armat, són útils "quan hi ha una alçada molt petita entre el nivell del rec i el pla de pas"; i els revoltats de formigó, són indicats "quan es disposa relativament de molta alçada per a l'obra i quan les terres de la caixa del rec són poc consistents".

L'últim capítol és dedicat a les tanques. És el més extens i el que conté més varietats de solucions. S'inicia amb els tancats de bardisses, valls i rases; formades amb plantes vives, distribuïdes regularment i en espècies segons el clima; vimetera, blada i aranyoner en clima fresc, i figuera de moro, atzavara i magraner en climes secs. També es poden formar amb feixos secs. Seran tanques temporals, creades amb espècies espinoses o canyes, de fusta verda.

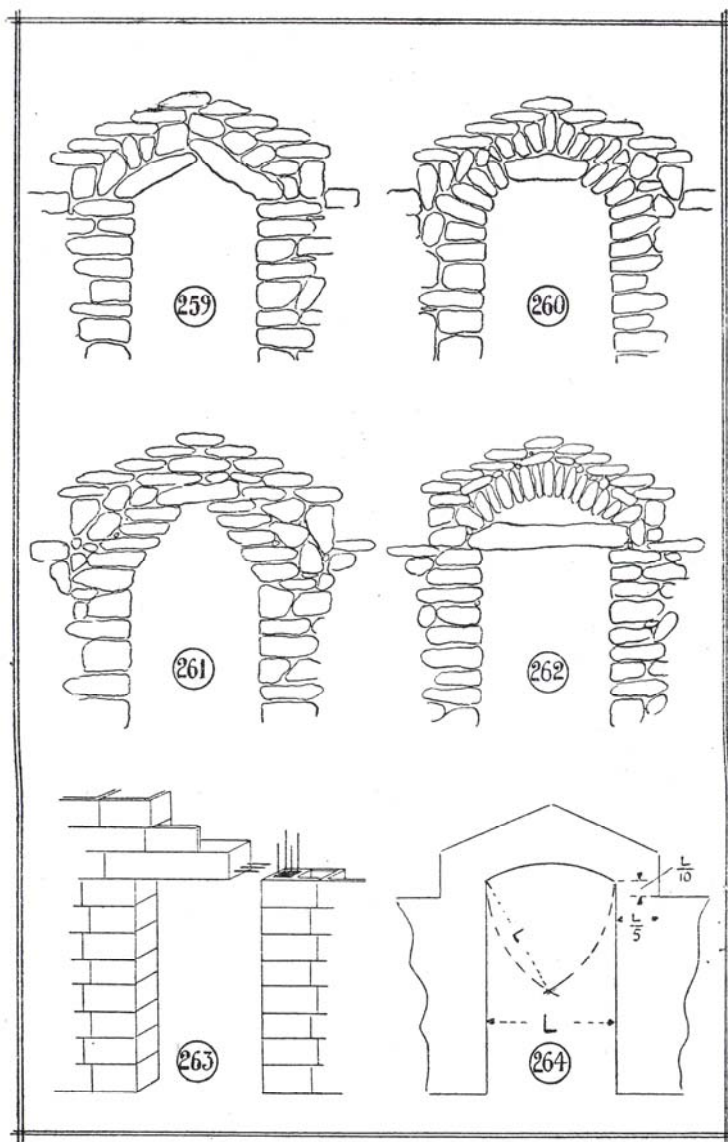
Després hi ha les tanques filferreres, formades amb filferros galvanitzats, són de construcció senzilla, cost reduït i poques despeses de conservació. Deixen passar el sol i el vent, i no priven gens la vista. "Són les tanques més apropiades als pasturatges i esbarjos per a animals, als boscos i en general a les finques grans." Se'n descriuen molts tipus de suports; de fusta, formigó, pedra i ferro, havent-hi també un estudi de la repercussió del material necessari per als suports.

Les últimes tanques són les de paret, ja siguin pètries en sec, emmorterades o concrecionades. D'emmorterades es descriuen les de maó, les de bloc de formigó, les de blocs oberts o tancats i les de tova: "*Precedent antiquíssim de les parets de maó són les de toves o sigui de peces de fang emmotllat en una molassa de 2 x 1 x ½ pams, col·locades, un cop seques, amb morter de fang fet amb argila i lletada de calç*".

Les concrecionades són les constituïdes per aglutinament de petits materials dintre un cofratge o doble empostissat, tècnica que Bergós utilitzà per exemple a l'escola d'Almacelles l'any 1919. La tàpia és un concrecional tradicional i econòmic, mentre que el formigó és modern, més costós i amb més categoria.

A tots aquests tipus s'hi ha d'afegir la possibilitat d'adherir-hi pilars de reforç, armats i els diferents tipus d'encofrat.

Finalment apareixen les diferents portes que podem afegir a les tanques.

LII. — Portals en murs de tanca

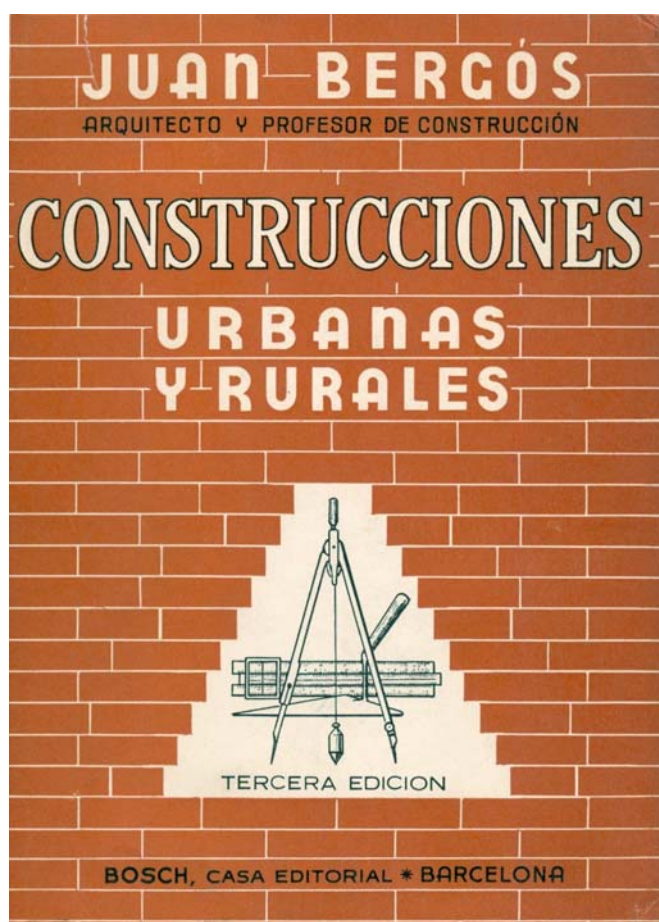
Pàgina 139 del llibre. Capítol V. Portals en les tanques.

«En les tanques de bardissa, de valla i de filferrera, la part fixa de la porta es constitueix usualment per uns muntants alts i robustos ben encastats a terra i, sovint a més, afermats amb un vent... En els murs i en les parets de tanca, les portes revesteixen ja certa complexitat.» Les formes explicades es basen en estructures en arc o en llinda, realitzades amb formigó, maons, fusta i pedra, determinant la seva alçada segons l'ús: persones, animals, carros o camions. Si es realitza en pedra, serà en arc si disposem de rebles, i en llinda si tenim grans lloses o llargs carreus. Si el mur és de blocs de ciment, és més propi realitzar llindes de formigó armat. També s'explica l'execució de sobreportals de bigues de fusta, formant dues aigües amb teules ceràmiques.

Construcciones urbanas y rurales (1945)

Se'ns dubte aquest llibre és molt més complet que els dos anteriors. A partir de les gairebé 700 pàgines que conté, l'autor explica tot el món de la construcció rural mitjançant il·lustracions, taules, formules i explicacions. Evidentment, el treball dels altres llibres es veu reflectit en aquest, així, l'apèndix d'aquest es basa en el formulari tècnic resumint o actualitzant els capítols escrits l'any 1936 (matemàtiques, dades de resistència, estàtica o taules). També es serveix d'ajuda en les seccions de construccions rurals i industrials del formulari del 1936, en els allotjaments dels animals i els magatzems. El llibre de les construccions rurals a l'abast de tothom aporta els seus coneixements al capítol de construcció, on es recorda la seva exhaustibilitat en l'execució de murs, sostres, cobertes, instal·lacions...

A la pàgina 101 (La fi d'una etapa, l'inici de la postguerra) tenim la introducció del llibre en el context històric.

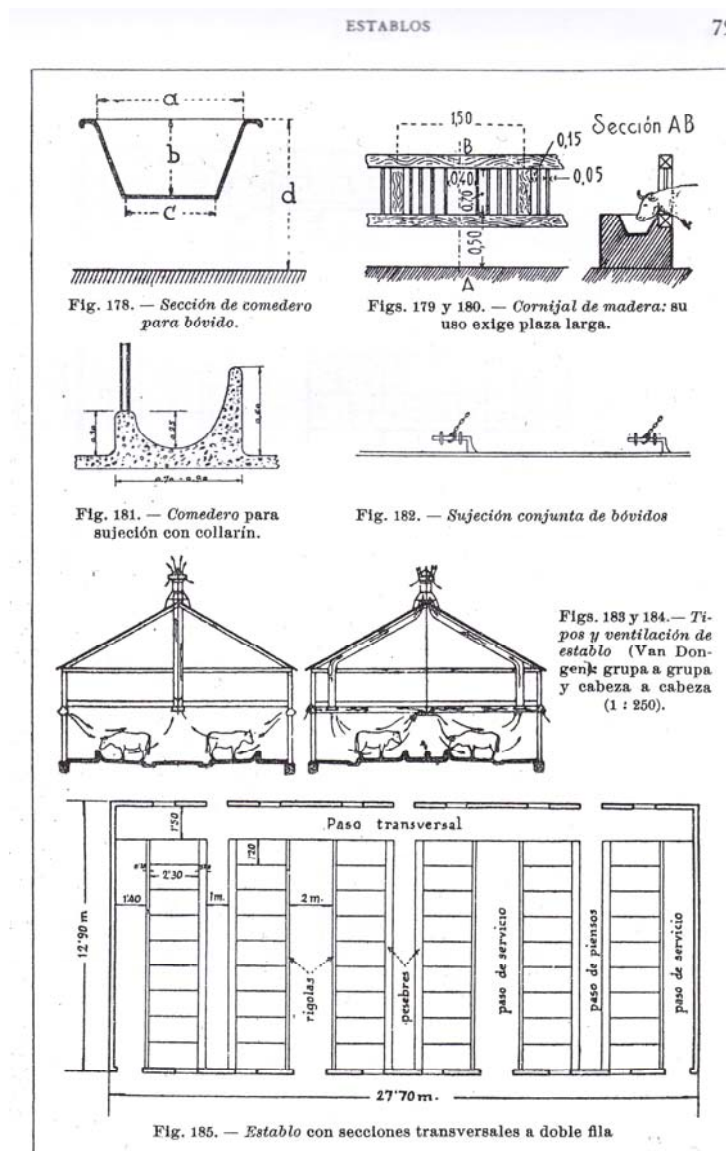

Les bibliografies d'ambdues publicacions també són molt semblants. Els formularis i agendes són dels mateixos autors (Colombo, Eyrolles, Foerster, Garuffa, Hütte, Soroa i Pineda i Soroa i Sastre), les instal·lacions pràcticament no varien (Connan, Landaluce, Marchi, Mironneau, Pacoret, Wetzels, Zeni i Perdoni...). Augmenten les referències a autors catalans com Bassegoda (amb qui havia compartit curs a la facultat d'arquitectura), Benavent, Camps i Arboix, Ferrer, Barceló, Martorell, Piquer...

Aquest llibre fou, i en part encara és, un bon manual per als enginyers agrònoms i per a tots els professionals de la construcció, que vulguin especialitzar-se en les construccions del camp. El nivell de detall, i el domini mostrat per l'autor, tan en el camp de la construcció, com en el de l'agricultura i de la ramaderia, fan dels diferents temes, classificats d'una manera molt clara, una consulta per aprendre.

El llibre és divideix en quatre seccions: composició, construcció, redacció de projectes i un apèndix.

La primera secció, com el seu nom indica, és destinada al disseny de l'edificació; a la projecció dels espais segons l'ús i l'entorn. És la part més importat, perquè aporta molta informació gràfica i documental sobre les construccions; un tema que quedava pendent del Formulari tècnic. A més a més, la resta de seccions són ampliacions dels altres llibres o temes que no van directament relacionats amb el tema del camp.

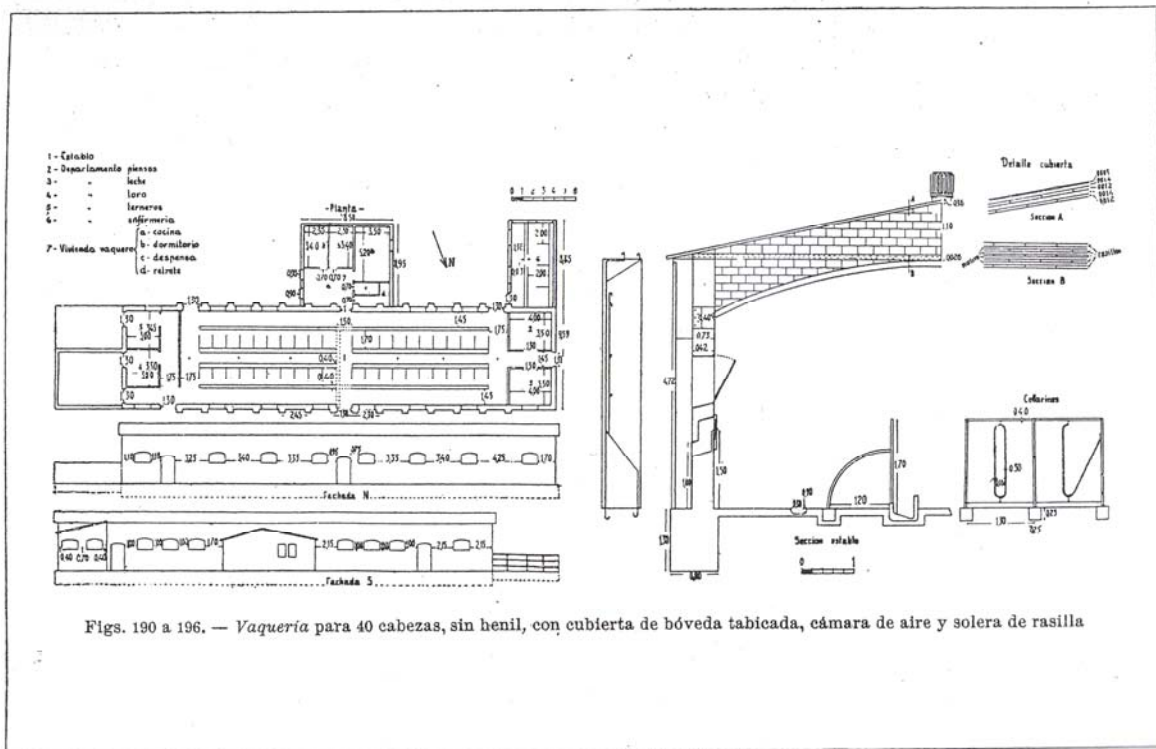

Pàgina 79 del llibre. Secció 1a, composició. VI Allotjament d'animals, estable tipus

Comença amb una petita introducció de les diferents tipologies constructives, de les tradicionals fins arribar al racionalisme de Le Corbusier. Tot seguit explica les distribucions en planta, el mobiliari, els sanitaris, les instal·lacions... tot des d'una vessant tècnica, adequant i dimensionant-ho a l'ús a que es destinarà; a més d'afegir habitatges tipus per a obrers, obrers rurals i masia.

Seguidament s'expliquen els diferents allotjaments per a animals, que tot i reciclar algun dibuixos i conceptes del llibre-formulari del 1936, la matèria és molt més àmplia:

Quadres, estables, pletes i cabreres, corralines, galliners, allotjament per a d'altres aus, conillers i gosseres, on s'explica: el programa, les diferents estances necessàries per al bon ús, dades generals d'orientació, situació, temperatures i necessitats dels animals, dimensions dels animals i de l'espai que necessiten. Característiques dels tancaments, menjadores, abeuradors, accessos, evacuacions, càlcul de les obertures per a la suficient ventilació i il·luminació... a més de construccions tipus segons la capacitat requerida, amb plantes seccions i alçats.

Figs. 190 a 196. — Vaqueria para 40 cabezas, sin henil, con cubierta de bóveda tabicada, cámara de aire y solera de rasilla

Pàgina 83 del llibre. Secció 1a, composició. VI Allotjament d'animals, estable vaqueria

Després dels animals, es descriuen els espais d'emmagatzematge i dipòsit; magatzems comercials, magatzems de fruita, pallers, graners, pisos d'emmagatzematge, sitges, emmagatzematge de líquids, neveres, locals per a vehicles, magatzems de maquinària agrícola, dipòsits de dejeccions, hivernacles i umbracles, i botigues. La composició d'aquests es basa en l'espai que ocupen els elements a emmagatzemar-hi, per això, hi ha una relació entre els kilograms i els metres cúbics. Acompanyen aquestes taules, uns dibuixos en planta i secció on s'explica la distribució dels espais.

Les sitges, a l'haver-hi construccions de força envergadura, s'especifica més detalladament els diferents elements constructius i la maquinària que han de contenir. Edificacions de

bastants nivells o en forma de torre, construïdes amb blocs de pedra artificial lligades amb congreny, o de formigó armat, amb uns fonaments que necessites sabates amb certa complexitat. També són interessants els coberts per a maquinària, amb volta d'estructura metàl·lica de 12,50 metres de llum, els de tancaments i encavallades de fusta, i els d'obra de fàbrica, amb un pòrtic de voltes de mig punt, on concreta que és una *granja experimental de Caldes de Montbui*, possiblement una obra no documentada d'en Bergós.

La segona secció tracta la construcció.

Els treballs en el moviment de les terres; el cubicatge pels desmunts i terraplenats, la realització de rases i la contenció de les terres. Després descriu la composició dels conglomerants; calç, ciment, guix i formigó. Les característiques dels encofrats i de les armadures; doblatge, solapament, soldadures... i seguidament un primitiu estudi geotècnic, de resposta dels terrenys al pes de les sabates.

El següent apartat parla de murs, pilars i suports. Com si d'un diccionari de la construcció es tractes, descriu vocabulari i possibilitats constructives dels diferents elements. Acaba explicant amb càlculs, les resistències estructurals de la fàbrica de maó, del formigó armat i del mur de presa d'aigua de pedra engaltada formigonada o paredat formigonat.

L'apartat següent és una lliçó estructural de forjats, ja siguin de biguetes de fusta, metàl·liques o de maó armat, suportades sobre parets de càrrega. Igual que en el tema següent, on les cobertes s'expliquen estructuralment amb els diagrames d'esforços, i on també hi ha lloc per la descripció constructiva de totes les tipologies existents aleshores. L'estudi estructural es completa amb l'apartat següent, on hi ha un exhaustiu càlcul dels arcs.

El vuitè apartat tracta les diferents tipologies de tancaments, i el següent les pintures i els empaperats. El desè apartat amplia l'estudi dels dipòsits d'aigua del llibre *Construccions rurals a l'abast de tothom*, i afegeix tot el tema de la conducció de l'aigua.

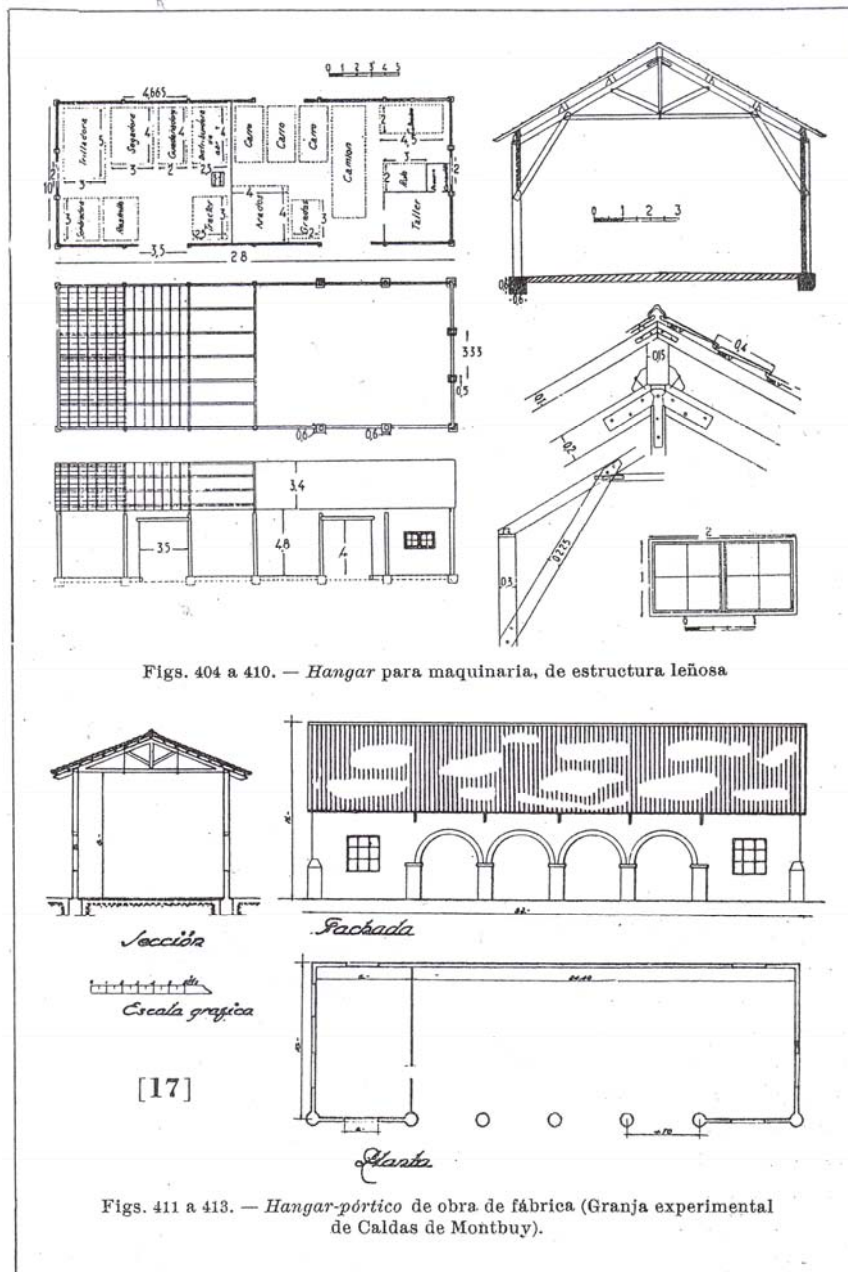
Els quatre temes següents tracten les instal·lacions de gas, electricitat, ventilació i fumisteria i refrigeració. Aplicant els avenços tecnològics produïts des del llibre del 1936; sobretot l'arribada del gas, el parallamps i les noves calderes. I per últim es parla de l'execució de les escales, i per primer cop dels ascensors i muntacàrregues.

La tercera secció explica els documents del projecte; plànols, memòria descriptiva, plec de condicions, pressupost i els preus descompostos en obra.

La simbologia gràfica dels plànols, l'esquema de la memòria, el contingut del plec de condicions i del pressupost, amb taules tipus.

A la secció de l'apèndix, s'adjunta bàsicament tot el primer llibre d'en Bergós, *Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles*, més un últim tema, les *notes complementàries (moderns mètodes i materials)*, que es presenta com «*Las apremiantes necesidades originadas por la actual ola demográfica, la revalorización creciente de la*

mano de obra con sus avances sociales, y el impacto del gran proceso científico en la mentalidad y en la técnica de la construcción, han creado originales conceptos compositivos servidos por una moderna tecnología. Ésta se basa en la mejora de los materiales tradicionales, en la elaboración de otros nuevos, todos ellos empleados en elementos constructivos prefabricados y estandarizados, realizados y puestos en obra con una completa mecanización.»

Figs. 404 a 410. — Hangar para maquinaria, de estructura leñosa

Figs. 411 a 413. — Hangar-pórtico de obra de fábrica (Granja experimental de Caldas de Montbuy).

Pàgina 177 del llibre. Secció 1a, composició. VII Magatzems i dipòsits

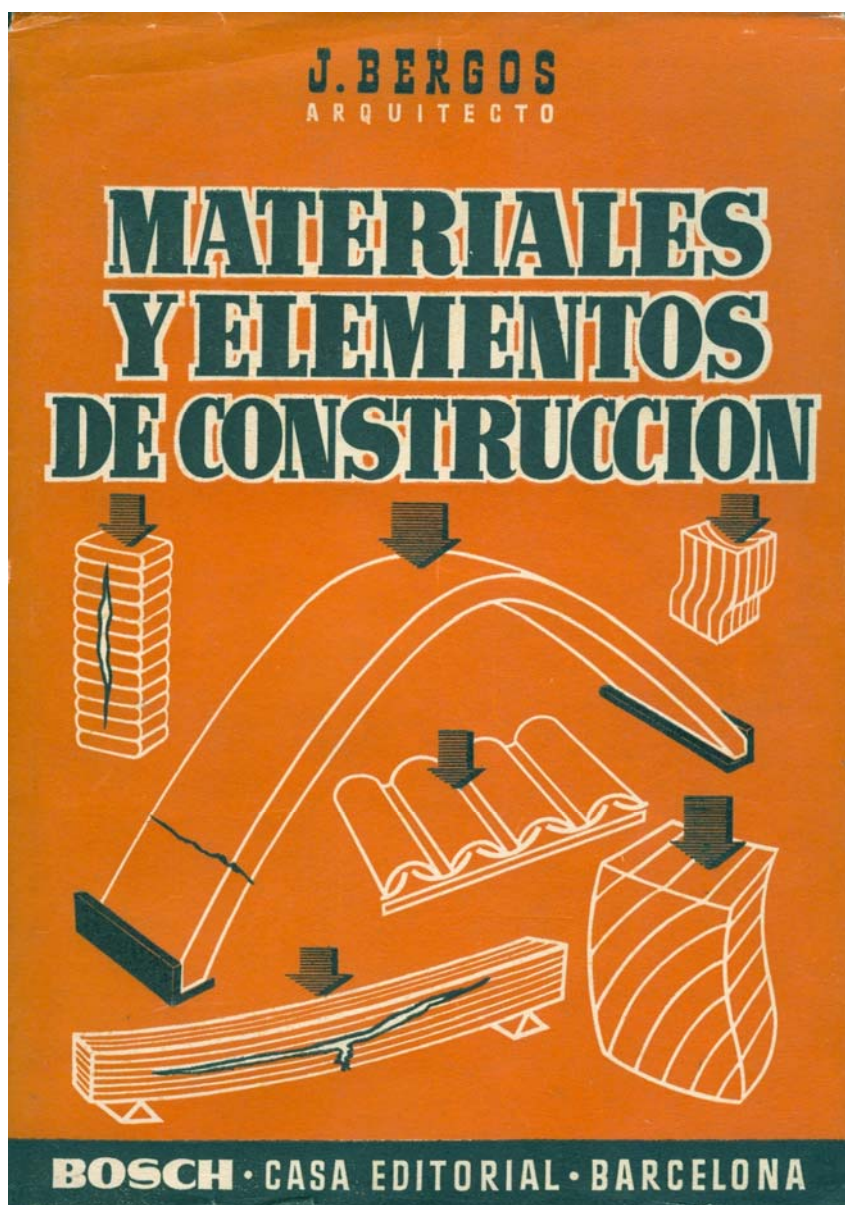
Alguns d'aquests nous elements són: preveure l'espai per a la rentadora, les cisternes de l'inodor de porcellana, la mecanització de les granges per a reduir personal, portes corredisses i abatibles patentades, que redueixen la pèrdua d'espai, maons perforats de més resistència, murs cortina, persianes plàstiques...

Materiales y elementos de construcción (1953)

Aquest llibre ja no pertany a l'obra rural d'en Bergós. Tot i això, igual que *Maderas de construcción, decoración y artesanía*, i *Tabicados huecos*, són uns llibres molt interessants per la seva vessant tècnica.

En aquesta publicació, tal i com indica l'autor en el seu pròleg, és el resultat de molts anys treballant al laboratori d'assajos de l'Escola Industrial de Barcelona. Una temàtica que Gaudí inculcà a Bergós, i que per això, aquest llibre el dedicà al genial arquitecte en el centenari del seu naixement. És potser un treball difícil de visualitzar, si un no coneix el món de la construcció, els materials i les seves reaccions, però és indubtable la seva importància per les dades analítiques que conté.

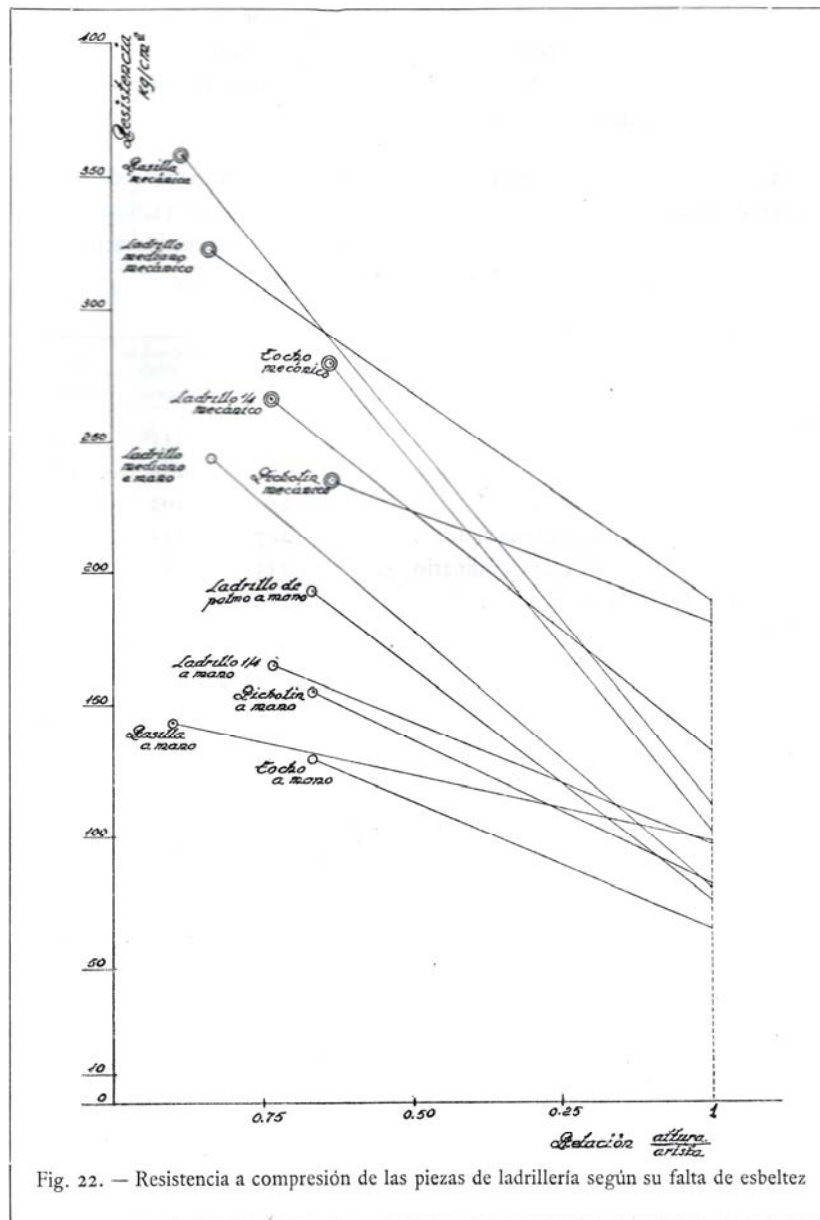
A la pàgina 107 (La revolució, el cop d'estat i la guerra civil) tenim la introducció del llibre en el context històric.

El llibre conté 341 gravats i 270 diagrames, on es mostra gràficament els resultats dels assajos, seccions constructives de diferents elements com cobertes o forjats, distribució de rodons en el formigó armat o seccions d'obres de Gaudí, on s'analitzen les seves proporcions i la seva resposta estructural.

Els assajos estan fets als laboratoris, però també fora. A les consideracions generals del primer capítol, *experimentación y observación*, de la secció primera, explica:

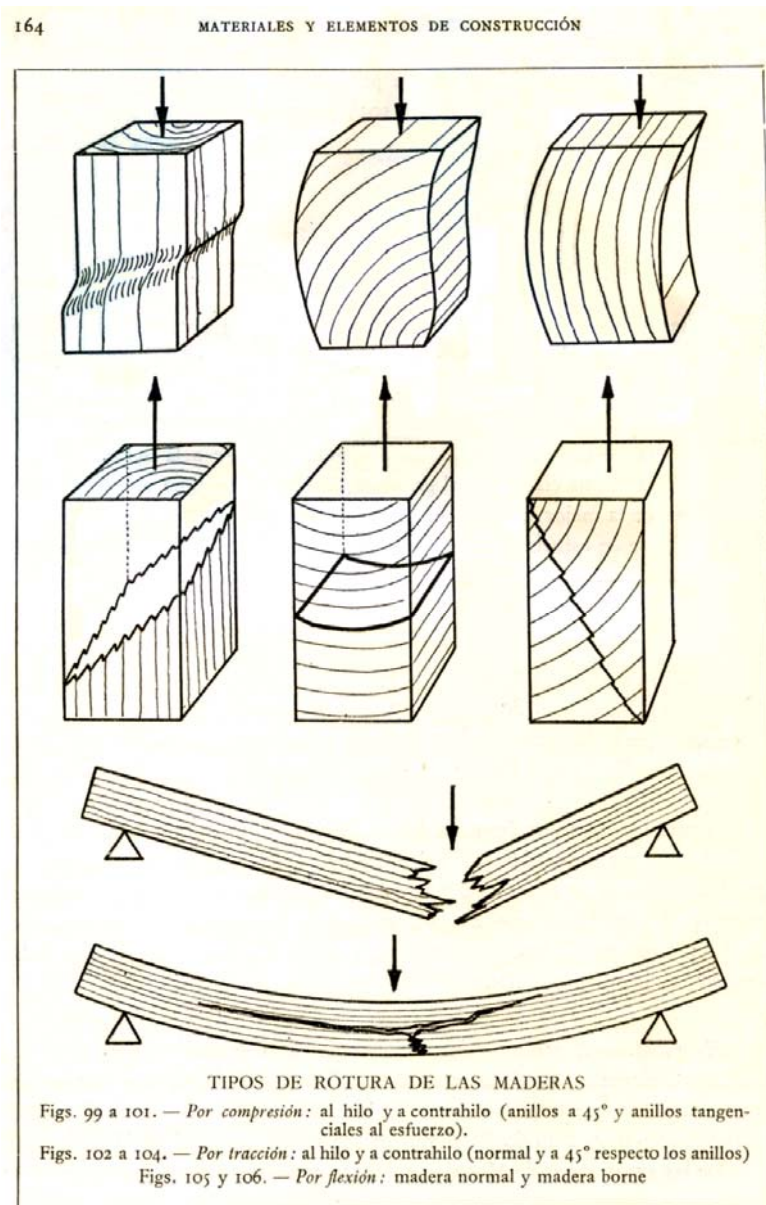
«Es indispensable completarlo (els experiments al laboratori) con la observación del comportamiento de las obras ejecutadas, que son síntesis orgánicas y no elementos sueltos, y con el estudio de los grandes edificios del pasado que, por sus dimensiones y cargas importantes y por su edad, nos dan indicaciones preciosas sobre las fatigas y deformaciones de sus materiales, y sobre la estabilidad de sus elementos.»

Algunes d'aquestes observacions foren fetes a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, feta de pedra arenisca de Montjuic, i a les voltes de maó de pla de l'església barcelonina de Sant Agustí.

Altres anàlisis foren facilitats per empreses comercials, que a més li proporcionaren peces per a fer més assajos; com és el cas de l'empresa de biguetes de formigó armat *Freyssi*, el fabricant de ciment *La auxiliar de construcción S.A.*, la casa de sostres de ceràmica armada *Sita*, l'empresa de taulers *Compañía anónima de productos africanos...*

També apareix com a col·laborador, l'arquitecte Eugeni Rosich i Casany, amb qui uns anys més tard realitzarà el campanar de l'església del Puig de Sant Celoni. El presenta com a director de la casa *Monlit*, productora de biguetes en forma de T, de formigó armat.

En aquell mateix capítol ^[135], apareix l'obra del garatge *Taber*, una edificació que Bergós estava executant en aquells moments, i on potser Rosich li subministrà les biguetes. I també en aquest mateix capítol apareix la construcció: *Solución de cambio de vertientes con vigas especiales (Iglesia del Asilo del Buen Pastor, Barcelona)*, que Bergós segurament devia estar realitzant. També, al capítol ^[136] de les biguetes de formigó precomprimit, on apareix la casa comercial *Freyssi*, Bergós afegeix una fotografia d'una obra a *Frigoríficos comerciales, S.A.*, carrer dels Almogàvers número 34 de Barcelona, que segurament estava duent a terme.

Així doncs, també aprofita les seves obres, igual que les de Gaudí, per a comprovar la resposta dels materials. De Gaudí sobretot estudia la fàbrica de maó: finestrals del Col·legi de les mares teresianes, les mansardes de la casa Milà, l'estructura de la coberta de la casa Bellesguard, la construcció dels tallers del temple de la Sagrada Família, la porteria del parc Güell... tot a Barcelona.

Al capítol XI, voltes de maó de pla, Joan Bergós aprofita els resultats experimentals i els conceptes mecànics realitzats per l'arquitecte valencià Rafael Guastavino i Moreno, Antoni Gaudí i Esteve Terradas uns anys abans.

El llibre conté experimentacions en tot tipus de materials com: pedra natural, tapia i adobs, maó, àrids, pastes i morters (com calç, ciment, guix, morters i pedra artificial), formigó, vidre, fusta, ferro i acer, materials per a la coberta i per als paviments...

En una altra secció analitza les combinacions, els elements de construcció: terrenys de fundació, fonamentacions parets de fàbrica, pilars de maó i de formigó, envans, soleres, bigues de maó i de formigó, revoltons, voltes de maó de pla...

L'última secció afegeix dades experimentals facilitades per empreses de la construcció.

[133] Bergós i Massó, Joan (1953), *Materiales y elementos de construcción*. Editorial casa Bosch. Barcelona. Capítol VII, Cerchas de hormigón armado. Pàgina 375.

[134] Bergós i Massó, Joan (1953), *Materiales y elementos de construcción*. Editorial casa Bosch. Barcelona. Capítol IX, Hormigón precomprimido. Pàgina 380.

Les obres rurals

Les escoles

El premi Dr. Valentí Almirall (1917)

Al mes de febrer de 1917, abans que Joan Bergós tingués el títol d'arquitecte, es presentà al concurs d'arquitectura organitzat pel Centre excursionista de Catalunya. El cinquè tema, projecte d'escola rural. Es varen presentar tres projectes, dos dels quals foren premiats, un el del Bergós. Segurament a l'altre restant li correspon l'escrit del jurat on diu: «Un d'ells, i tal vegada deixat portar el seu autor pel desig d'una escaient manifestació exterior de l'edifici, tenia molt descuidat l'aspecte utilitari del mateix.»^[137]

A la pàgina 26 (Els primers passos com a professional) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

L'edifici segueix el programa marcat; edifici aïllat, amb una única aula mixta per a 60 alumnes. Habitació per a la mestra sense comunicació amb l'escola, entrades independents i un estudi de les taules bipersonals.

Bergós creà un edifici de línies més modernistes que noucentistes, amb obertures d'arc apuntat, allargades i agrupades. L'estructura general és d'un cos rectangular a la planta baixa, on tres cinquenes parts són ocupades per l'aula, la qual té una gran alçada i un seguit de finestrals a ambdues bandes, també col·locats en alçada. La resta de la planta baixa l'ocupa els vestíbuls de l'aula, un per a les nenes i l'altre per als nens, als quals s'hi entra des del pati respectiu, a banda i banda de l'aula. Finalment, l'espai restant és l'entrada a l'habitatge de la mestra, al qual s'hi entra des de la façana. Als costats de l'habitatge i a les entrades als patis, per on els nens i les nenes entraran a l'aula. El primer pis només ocupa l'espai de l'habitatge de la mestra i els vestíbuls de les aules de la planta baixa. Aquest nivell es distribueix entre la cuina, el dormitori i una terrassa. Finalment hi ha un segon nivell que crea una mena de torreta a l'edifici.

Bergós feu un estudi de les taules bipersonals; dibuixant un pupitre amb banc articulable inclòs; ho plasmà amb una perspectiva, dues seccions i una planta.

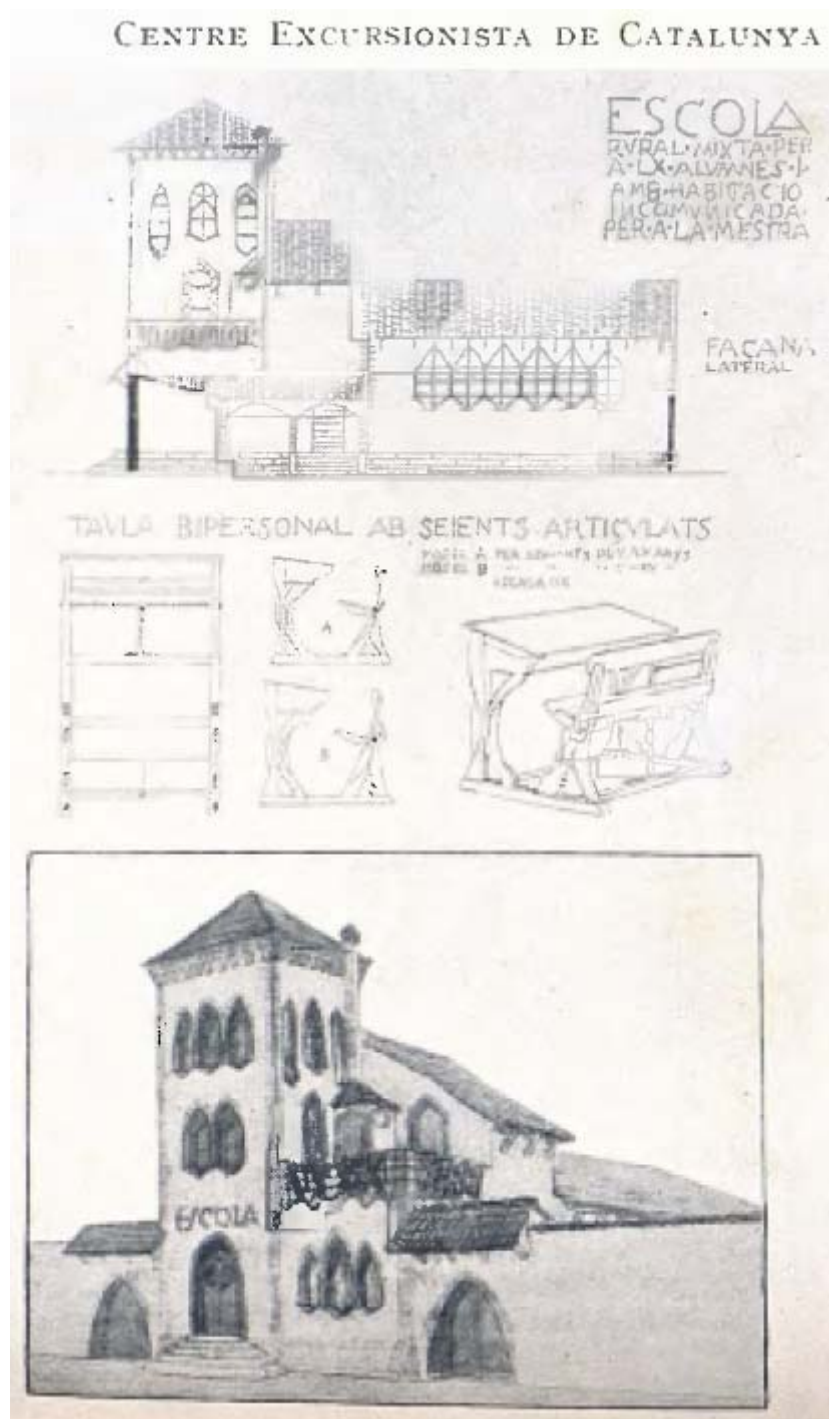
La distribució a dins de l'aula eren 4 rengleres, de 7 pupitres les exteriors, i de 8 les interiors.

[135] Butlletí del Centre excursionista de Catalunya (1917), Número 266. Any XXVII, març

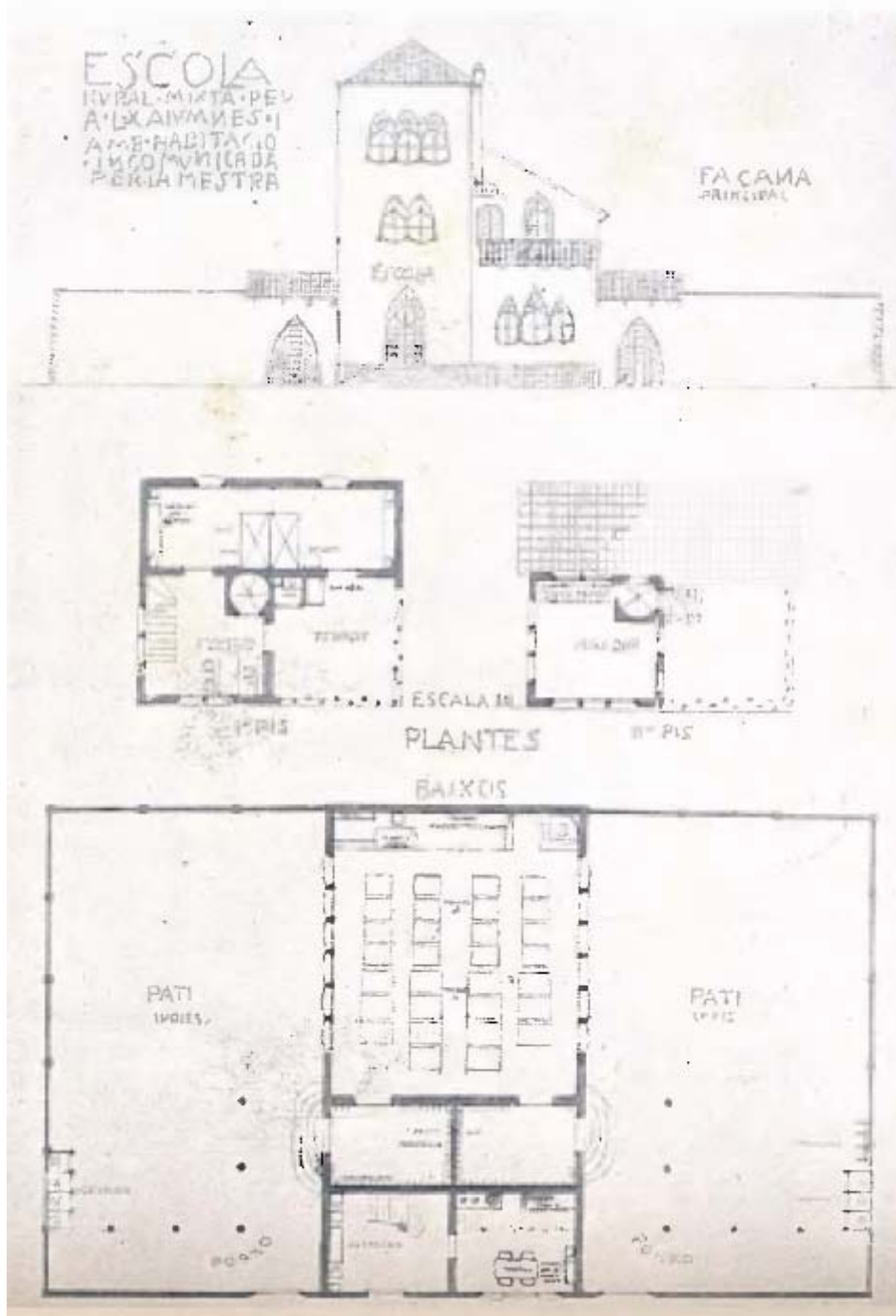
Els patis eren molt grans, cada un com tota la planta de l'edifici, i disposaven d'un porxo que cobria l'entrada des de l'exterior, al vestíbul de l'aula.

Tot l'edifici quedava elevat per un sòl, tenint que entrar tant a l'habitatge de la mestra com als vestíbuls de l'aula a partir d'una petita escalinata.

L'únic testimoni gràfic que es conserva d'aquest projecte, són les dues làmines del Butlletí del Centre excursionista de Catalunya, del març de 1917, número 266. De molt mala qualitat.

LAM. XIII

L'escola d'Almacelles (1917)

Aquesta fou la primera escola que construí Bergós. Pertanyia al seguit de sucursals que el Liceu Escolar de Lleida estava fent arreu de la geografia ponentina. En aquesta edificació ja s'ha perdut la línia propera al modernisme que sí tenia el projecte presentat al concurs del Centre excursionista de Catalunya. Aquest ja és un edifici clarament noucentista.

A principis de l'any 2011, l'edifici encara existeix, i es troba en bon estat.

A la pàgina 35 (Els primers passos com a professional) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Així, l'edifici inicial d'en Bergós estava format per tres blocs. Un central on hi havia el vestíbul d'entrada, la sala de direcció, la biblioteca i l'accés al pati posterior; i a banda i banda, i havia un cos allargat que s'utilitzava d'aula, d'uns 10 metres de llarg, tal i com es descriu a la nota d'en J. Ruíz Fernández. Davant de l'edifici i en tota la seva llargària, hi havia un pati tancat per unes pilones de maó dissenyades especialment (es té constància d'aquesta tanca a partir de la primera ampliació de l'edifici, per tant podria ser que en un origen no hi fossin). A les aules s'hi entrava per la façana posterior, per tant s'havia d'accedir des del vestíbul central al pati posterior, i a partir d'allí, en els extrems oposats dels graus i havia les portes. Tant el pati principal com el posterior tenien molta superfície.

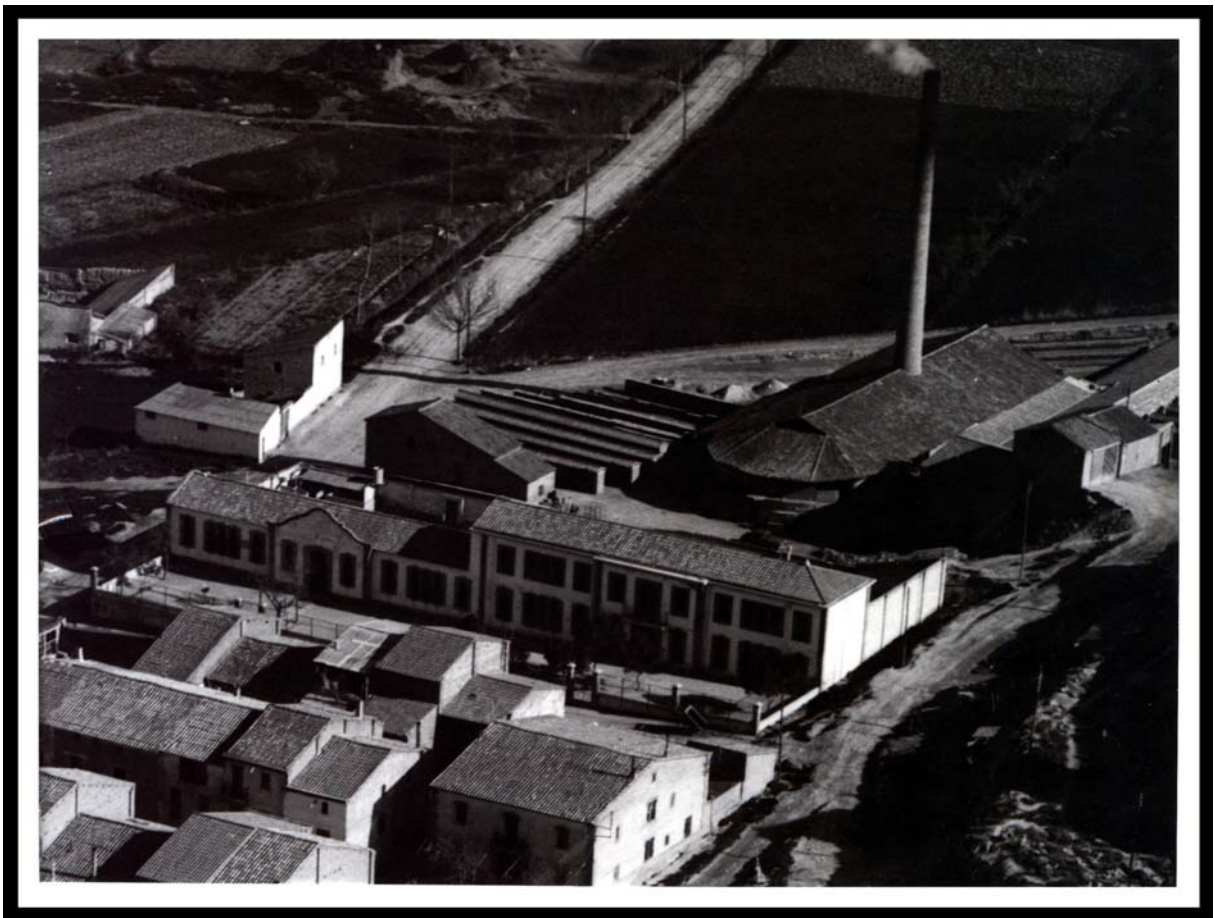

Primera fotografia de l'escola, a la dècada dels anys 1920. Ja s'hi pot veure la primera ampliació de l'arquitecte Ignasi de Villalonga. Imatge cedida per l'ajuntament d'Almacelles

Els envans interiors i les parets mestres que suportaven el taulat d'encavallades de fusta, eren de totxana barrejada amb toves i arrebossat. Fet que demostra la utilització de recursos bàsics, però que sense un bon manteniment van debilitar l'edifici. El teulat és a dues aigües

format per teules àrabs. Totes les obertures estan revestides per maons que dibuixen el contorn, que en els extrems superiors formen un arc escarser de maó aparellat, i als inferiors un arc més allargat d'aplec de llibre o de sardinell. Per la banda superior, els maons es van tancant en forma de mènsula.

La portalada principal, al bloc central, es formada per un cos adossat i sobresortint, rematat per un frontó lobulat. Al centre hi ha la porta principal i a cada lateral hi ha una finestra. Els cossos laterals que acompanyen l'entrada són simètrics, i contenen les obertures que es van repetint seguint l'esquema: una finestra sola, tres d'agrupades, una de sola. Aquests cossos acaben en el seu extrem amb un frontó lobulat, perpendicular a la façana principal, més moderat que el central, però amb la mateixa inspiració. Aquest ornament amaga el pendent de la coberta. Tot l'edifici segueix un esquema simètric i ordenat, amb un depurat llenguatge estructural, formes reposades i depurades; noucentistes.

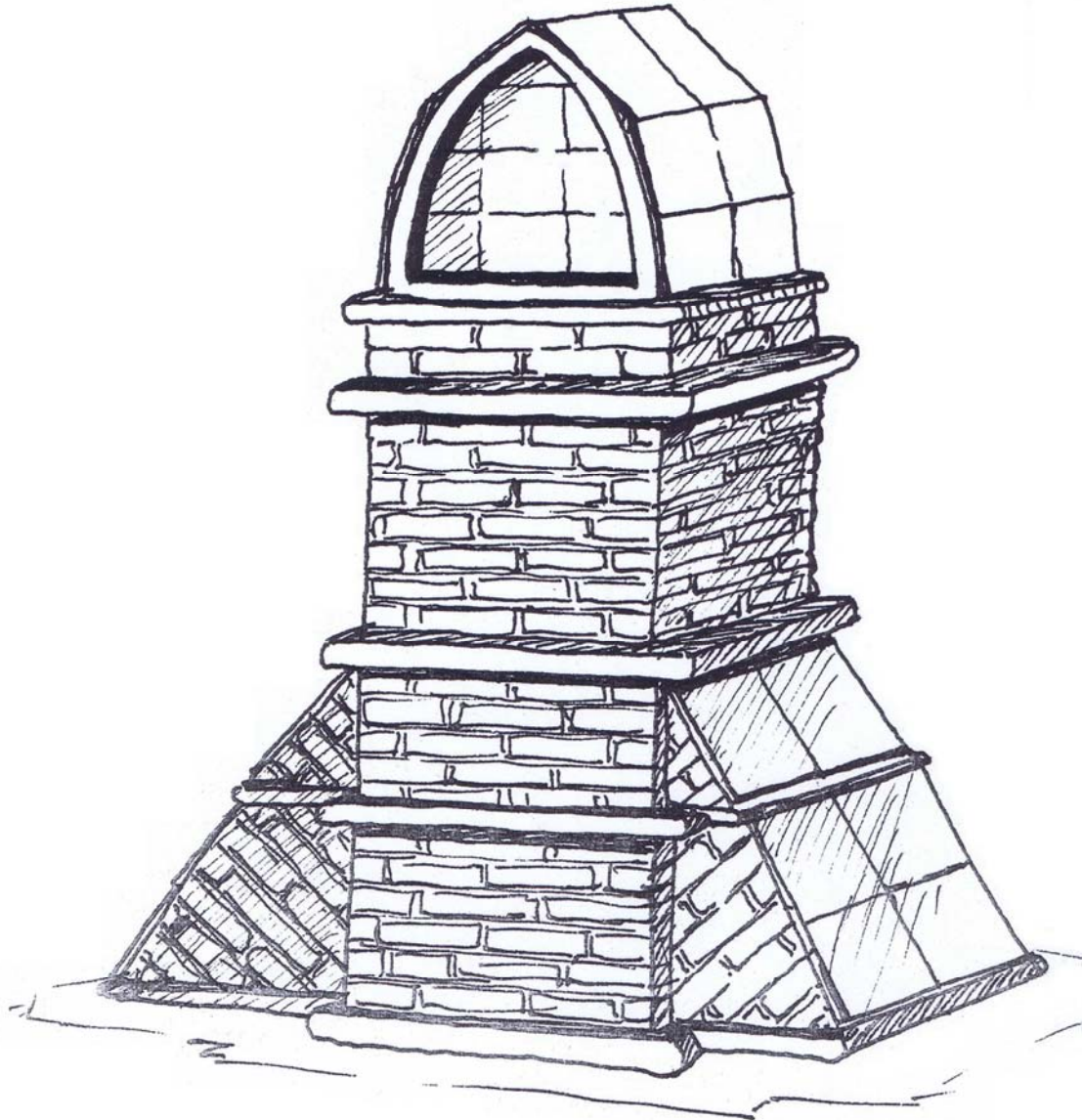

**Fotografia de l'escola de l'any 1959. En ella s'hi veu les dues ampliacions que ha patit l'edifici.
Imatge cedida per l'ajuntament d'Almacelles**

L'afegit de l'Ignasi de Villalonga segueix fil per randa aquest esquema, i l'únic que fa és afegir un bloc més, amb les mateixes dimensions i característiques, a la dreta. L'any 1957, l'arquitecte lleidatà Mariano Gomà i Pujadas, realitzà una nova ampliació de l'edifici. Aquest cop, novament respectant la idea original, l'arquitecte afegeix dos graus més a la dreta en planta baixa; amb la mateixa tipologia. I damunt d'aquests i del la primera primera ampliació, hi munta un primer pis, mantenint l'ordre de les obertures, però tenint aquestes, formes

quadrades, diferenciant així aquesta planta. El fet d'instal·lar-hi també una entrada com la inicial, però amb un balcó al pis superior, a l'extrem simètric d'aquesta, fa que l'atenció principal ara passi a estar en aquesta part de l'edifici.

A partir de l'any 2004, l'edifici es va començar a rehabilitar per a convertir-lo en el Museu d'arquitectura i urbanisme Josep Mas Dordal, qui fou l'arquitecte que a l'any 1774 realitzà l'urbanització del poble a l'estil il·lustració. Així doncs, l'edifici ha estat rehabilitat recuperant la imatge que cada arquitecte l'hi ha anat donant, però respectant-se mútuament.

Recreació del pilars que es veuen a la fotografia de la dècada de 1920. Possiblement estiguessin ja al projecte inicial de Joan Bergós. Imatge cedida per l'ajuntament d'Almacelles

Tot seguit hi ha un reportatge fotogràfic de l'edifici, en l'estat de conservació de desembre de 2010, després d'haver-se realitzat la rehabilitació de l'edifici per a fer-hi el museu. Les fotografies són de l'autor del projecte:

Façana principal de l'edifici. Amb el bloc inicial al fons i la tercera ampliació a primer pla

Façana posterior de l'edifici. Amb el bloc inicial a primer pla i l'última ampliació al fons de la imatge

Entrada original de l'edifici. En ella si veu la simetria, i la claredat i contenció de les línies

Coronament de l'entrada original. Conjunt d'arcs rebaixats, escalonats i partits

Coronament dels paraments laterals. Segueix el mateix esquema que l'anterior, però amb formes més rectes

Detall de les obertures, tant les agrupades de tres en tres com les soles.

Es tracta de finestrals allargats, formats per fàbrica de maó massís treballada. Superiorment podem veure la formació d'un arc escarser de maó aparellat, mentre que inferiorment és d'aplec de llibre o a sardinell.

En el conjunt de tres finestres, entre elles es creen agulles o mainells prims, de nomes un maó d'ample, amb capitells també de maó.

La fusteria original, ara ja desapareguda, es componia d'unes finestres de doble fulla amb porticons interiors. La zona superior dels capitells o tancament mensular, quedava voberta per un vidre.

Bergós utilitza un tipus d'obertures similar, a l'edifici de l'escorxador de la Seu d'Urgell, al 1924.

L'escola d'Alcampell

No es té la certesa que l'edifici de les escoles que resta a Alcampell sigui obra d'en Bergós; a més, és d'un estil molt diferent als edificis que estava fent en aquells moments. En cas de ser així, l'edifici de les escoles de Castellserà també podria ser d'en Bergós, ja que s'assemblen bastant. Tots dues obres formen part de les sucursals del Liceu Escolar de Lleida, igual que l'escola d'Almacelles.

Tot i això, com que algunes informacions apunten en la seva autoria, presentarem l'edifici.

A principis de l'any 2011, l'edifici encara existeix. S'hi aprecien modificacions en les obertures.

A la pàgina 34 (Els primers passos com a professional) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

La construcció actual és un edifici de planta en forma de C, de dos nivells i amb moltes obertures, allargades, i o bé són de formes totalment ortogonals, o bé amb la llinda en forma d'arc de mig punt. Creant agulles o mainells entre obertura i obertura. Tot i les modificacions sofertes, l'edifici manté una simetria en pràcticament tots els seus elements.

L'edifici també es presenta elevat amb un sòcol, creant una escalinata per accedir-hi.

La coberta, amb pendents de teules ceràmiques i biguetes de fusta, sobresurt creant un petit voladís a totes les façanes de l'edifici.

Els cossos sortints laterals contenen l'entrada a l'edifici, els sanitaris i l'espai de circulació entre zones.

L'ornamentació és mínima, és limita a la façana posterior on apareixen unes sanefes de línies totalment rectes, enquadrant les obertures. Segurament la fusteria jugava un paper estètic important, ara ja desaparegut.

Tot seguit hi ha un reportatge fotogràfic de l'edifici, en l'estat de conservació de març de 2010. Les fotografies són de l'autor del projecte:

Façana principal de l'edifici. On les obertures varien més de forma. Dóna al pati

Façana posterior de l'edifici. Amb una simetria total i contenint unes sanefes de línies rectes

Façanes laterals de l'edifici.

Una conté l'entrada principal i l'altra la xemeneia d'extracció de fums.

Totes dues són d'una línia molt senzilla.

L'escola de Preixens (1922)

Aquesta construcció ja torna a la línia estètica habitual d'en Bergós. Una planta en forma rectangular o quadrada, de dues plantes i unes golfes d'espai sota coberta,. La façana principal és l'element més destacable de l'edifici.

Aquest edifici ja ha desaparegut.

A la pàgina 36 (Els primers passos com a professional) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

La façana principal era composta per un porxo porticat, de voltes de maó de mig punt, la majoria aparellades i algunes a plec de llibre o a sardinell; segurament per la falta de recursos es van acabar fent d'una sola filera. Aquest pòrtic ocupava les dues plantes, deixant les golfes en el pla de la façana, rematant-lo amb un frontó escalonat i acabat en el seu centre per una volta de mig punt i una obertura a la part inferior. Aquest frontó cobreix el desnivell de la coberta a dues aigües, en pendents cap als laterals.

Tot l'edifici segueix una simetria. Pel que fa a les obertures, a la façana principal hi havia quatre finestres i tres portes a la planta baixa, mentre que a la primera planta hi havia quatre portes, sense cap finestra. Els laterals eren oberts per 3 finestres a la planta baixa i dues a la superior. Les obertures de la planta baixa estaven emmarcades a la llinda per una volta rebaixada, habitual en les construccions d'en Bergós, i els rancals seguint el mateix ample que la volta. En canvi, les brancalades laterals del primer pis eren estriats, i amb cornisa damunt la llinda.

De la façana posterior no se'n té cap constància.

La fusteria estava treballada, seguint l'esquema de línies de les mateixes obertures. Finestres de fusta de dues fulles amb porticons interiors i decoració amb barretes de fusta. Les portes eren de plafons.

Els materials eren bàsics; maó i pedra amorterada per cobrir les voltes del porxo, i tova per a la resta de l'edifici. Totes les façanes estaven recobertes per un arrebossat, de funció estètica i de protecció.

El recinte quedava delimitat per una tanca de pilones de fàbrica de maó i tanques metàl·liques, amb un accés escalonat al centre de la façana principal.

A diferència de les altres escoles, no és l'edifici que està elevat del terreny, sinó tot el solar respecte del carrer.

En aquest solar, actualment hi ha el nou edifici de l'ajuntament de la localitat. No es conserva cap plànol de l'antic edifici.

Tot seguit hi ha un reportatge fotogràfic de l'edifici. Les imatges són de l'any 1990 i han estat facilitades per en Ramon Minguet:

Façana principal, amb el porxo com a element central

Vista més allunyada de la façana principal, on es pot veure el coronament escalonat de la façana

Imatge on es pot veure el lateral de l'edifici, amb les seves obertures

L'escola de Vilanova d'Alpicat (1923)

Aquest interessant edifici respon a la necessitat de la població per a tenir unes escoles. Les seves dimensions s'expliquen per la diversitat d'usos de l'edifici, ja que hi havia d'albergar, les aules, els habitatges per als mestres i dependències municipals com un saló de l'ajuntament.

Aquest edifici ja ha desaparegut.

A la pàgina 44 (Els primers passos com a professional) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

L'edifici, allargat, amb un cos central rectangular i dues ales que s'estenien perpendiculars a aquest, tenien les aules i un saló de sessions per a l'ajuntament a la planta baixa, i l'àrea per als mestres ocupava la primera planta. Un solar tancat de cara a la façana posterior de 385m² feia de pati escolar. La façana estava coronada amb un perfil decoratiu. En particular, l'espai de les aules ocupava 214 m², mentre que el saló de l'ajuntament tenia 110 m², els annexes 62 m² i l'àrea dels mestres 213 m². La distribució i situació d'aquestes dependències encara van crisar més a la població, que mantenia el ple de l'ajuntament dividit. Aquest era el projecte firmat per en Bergós el 19 de setembre de 1922, l'única prova del resultat de l'obra que hi ha, és una fotografia on de lluny es veu l'edifici, hi apareix el cos central i l'inici de l'ala dreta. L'any 1928 les escoles es declaren en ruïna, es reparen per a que l'any següent s'hi puguin realitzar classes. Finalment, en temps de la república s'acabarà construint un edifici nou, i el d'en Bergós serà enderrocant. Les informacions parlen d'"importantes deficiències estructurals".

Perspectiva del projecte d'escola de Joan Bergós

Aquest edifici, recorda en part l'escola que havia realitzat a Almacelles uns anys abans. L'estructura general de l'edifici, com a cos allargat, amb un bloc central més elevat i acabat amb un frontó de voltes contingudes i escalonades entre pendents; un frontó que també apareix a banda i banda dels cossos allargats, per tancar les façanes i les cobertes a dues aigües, de teules ceràmiques suportades per encavallades i biguetes de fusta. De la fotografia que es conserva, i també dels plànols, s'hi pot veure l'acabat superior de la façana posterior, on hi ha una volta de mig punt, molt semblant a la del frontó de l'escola de Preixens, feta també per en Bergós uns anys abans. Els elements més simples de l'edifici foren les obertures. Sense decoració i de línies totalment rectes.

El projecte de l'escola d'Alpicat, però, fou el que tingué més entitat. D'una banda per la superfície que abastava, i de l'altra pel programa que s'hi recollia.

Als cossos laterals, d'uns 11 metre de llarg i orientats al sud, hi havia dues aules a cada un, amb llargs bancs i pupitres, i amb quatre finestres de 0,90 x 2 metres. Les aules tenien un accés posterior al pati, una entrada als excusats, que també donaven al pati, i l'accés principal des del vestíbul, al rober d'entrada a les aules. Els excusats quedaven enganxats per la part de la façana posterior, a la cantonada de la trobada entre els cossos laterals i el central, que tenia fins a 14,5 metres d'ample i 15 de llarg.

Aquesta és l'única fotografia que es conserva de l'edifici. Es suposa que deu ser de la dècada del 1920

En aquest cos central, a la planta baixa hi havia el saló de l'ajuntament i un dipòsit d'eines, mentre que al primer pis es trobava l'àrea dels metres, amb un parell d'habitats que contenien un menjador, tres dormitoris, la cuina, els excusats, el rebedor i la sala d'estudi. Al centre de la façana principal hi havia un espai de jutjat. Finalment en un segon nivell sota coberta hi havia les golfes.

Les obertures estaven agrupades diferent segons el pis on es trobessin. Les de la cara nord eren més baixes que les assolellades, tenint 1,60 metres d'alçada.

Els forjats, de 18 centímetres de gruix, possiblement estaven formats per biguetes metàl·liques, suportades sobre les parets de càrrega de 45, 30 o 15 centímetres.

Les fotografies i el projecte que veurem a continuació, han estat cedits per l'ajuntament d'Alpicat. La qualitat d'imatge dels plànols és la que s'ha pogut aconseguir a partir de la reproducció fotogràfica i el retoc amb programari informàtic.

Alguns plànols, per aprofitar dibuixos, barregen alçats i seccions o plantes de diferents nivells.

Relació de plànols:

- Plànol Alpicat 1: Emplaçament, amb la distribució de les diferents zones

- Plànol Alpicat 2: Alçat amb secció de la façana principal. Si poden veure les obertures de la façana principal, la distribució vertical de les plantes, amb secció constructiva dels forjats, l'estructura de la coberta i el perfil del coronament de la façana.

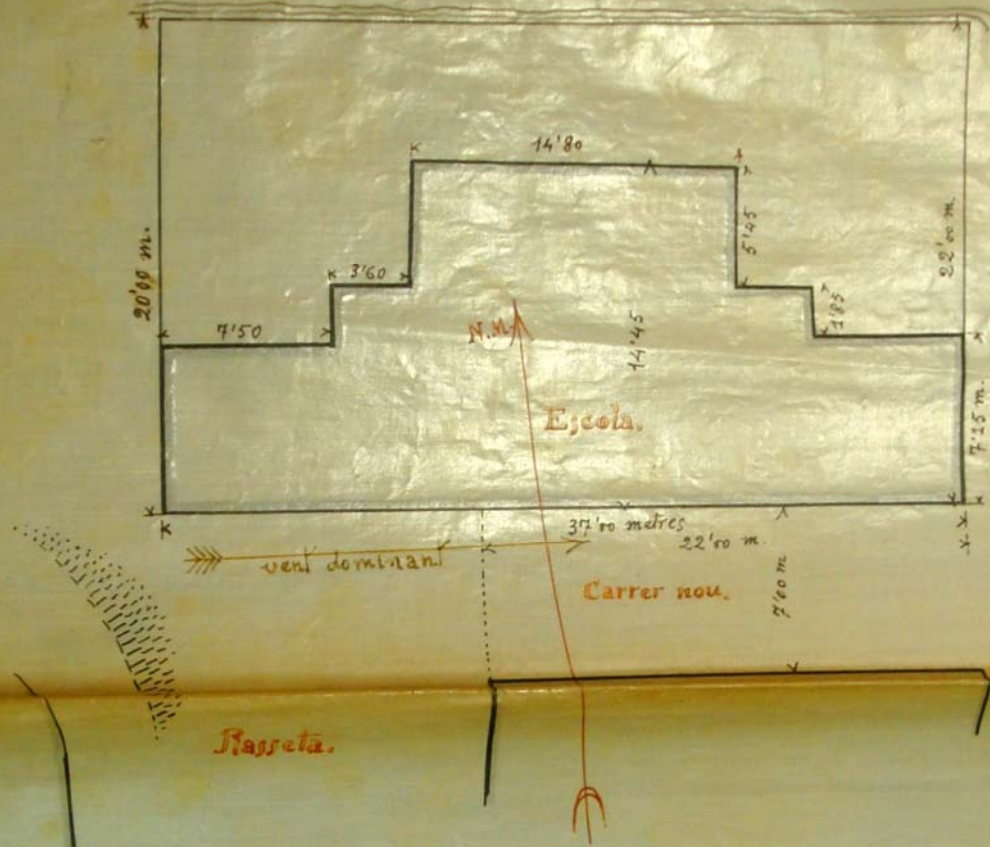
- Plànol Alpicat 3: Alçat amb secció de la façana posterior. S'hi pot veure les obertures d'aquesta façana, la distribució vertical de les plantes, amb secció constructiva dels forjats, i les edificacions annexes dels banys.

- Plànol Alpicat 4: Planta de l'edifici. S'hi pot veure la distribució en planta de les diferents estances dels diferents nivells. És barreja la planta baixa amb la planta pis.

- Plànol Alpicat 5: Secció de l'edifici. S'hi poden veure tant els elements constructius, les obertures, l'acotat; com la façana lateral.

ESCOLA MIXTA PER A ALPICAT EMPLASSAMENT

ESCALA 1: 200.

CARACTERÍSTIQUES

ÀREA TOTAL $37 \cdot \frac{22+20}{2} = 37 \times 21 = 777 \text{ m}^2$

ÀREA EDIFICADA:

SALÓ Mc. AJUNTAMEN $14'80 \times 7'15 = 110'26 \text{ m}^2$

AVLES $7'15 \times 15 \times 2 = 7'15 \times 30 = 214'50 \text{ ''}$

ANEXES $(7 \times 7) + 2(3'60 \times 1'85) = 49 + 13'32 = 62'32 \text{ ''}$

387'08 m²

PATIS

$777 - 387'08 = 389'92 \text{ m}^2$

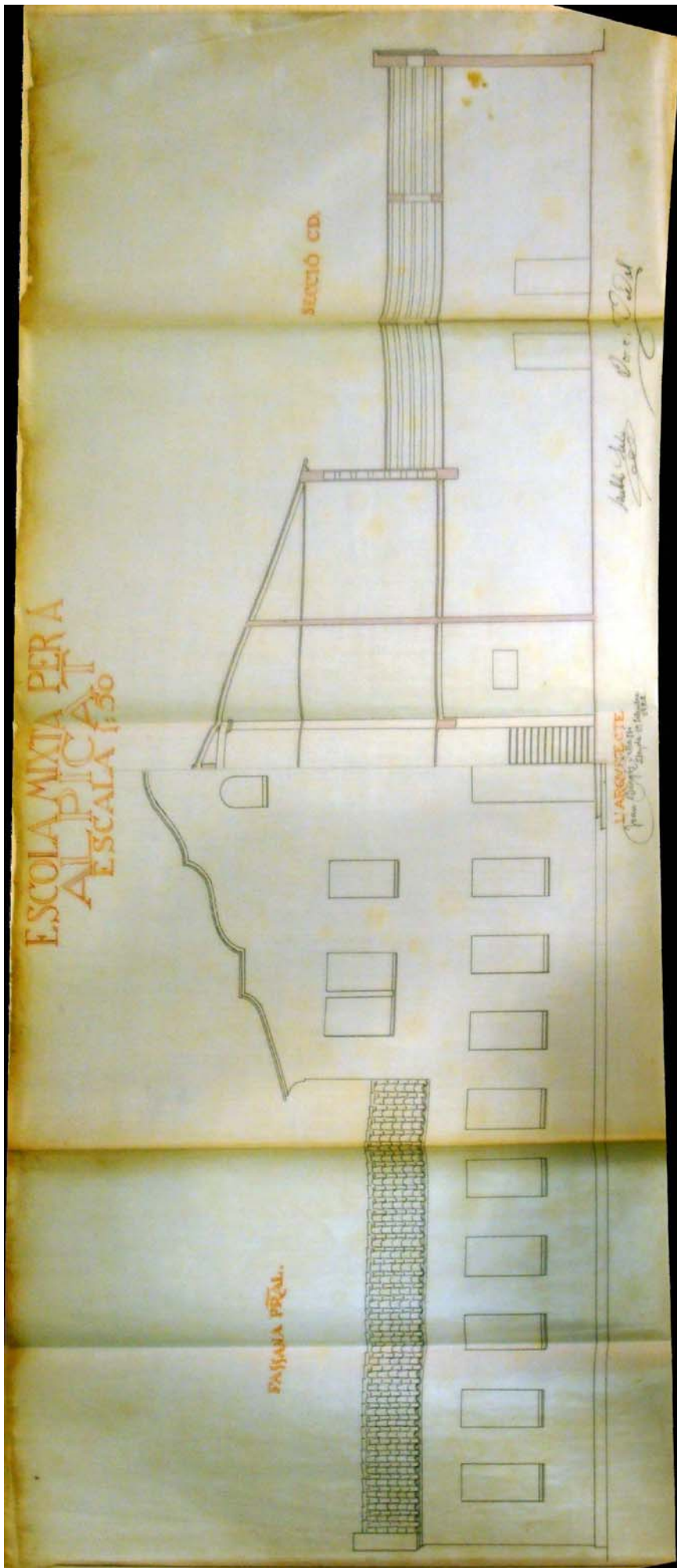
ÀREA DELS PISOS Srs Professors $14'80 \times 14'45 = 213'86 \text{ m}^2$

CAPACITAT 200 Alumnes Correspon per alumne	}	ÀREA TOTAL	$\frac{777 - 110'26}{200} = 3'333 \text{ m}^2$
		ID D'AVLA	$\frac{214'50}{200} = 1'072 \text{ ''}$
		ID DE PATI	$\frac{389'92}{200} = 1'949 \text{ ''}$
		ID ANEXES	$\frac{62'32}{200} = 0'311 \text{ ''}$
		CUB D'AIRE	$1'072 \times 4'15 = 4'448 \text{ m}^3$

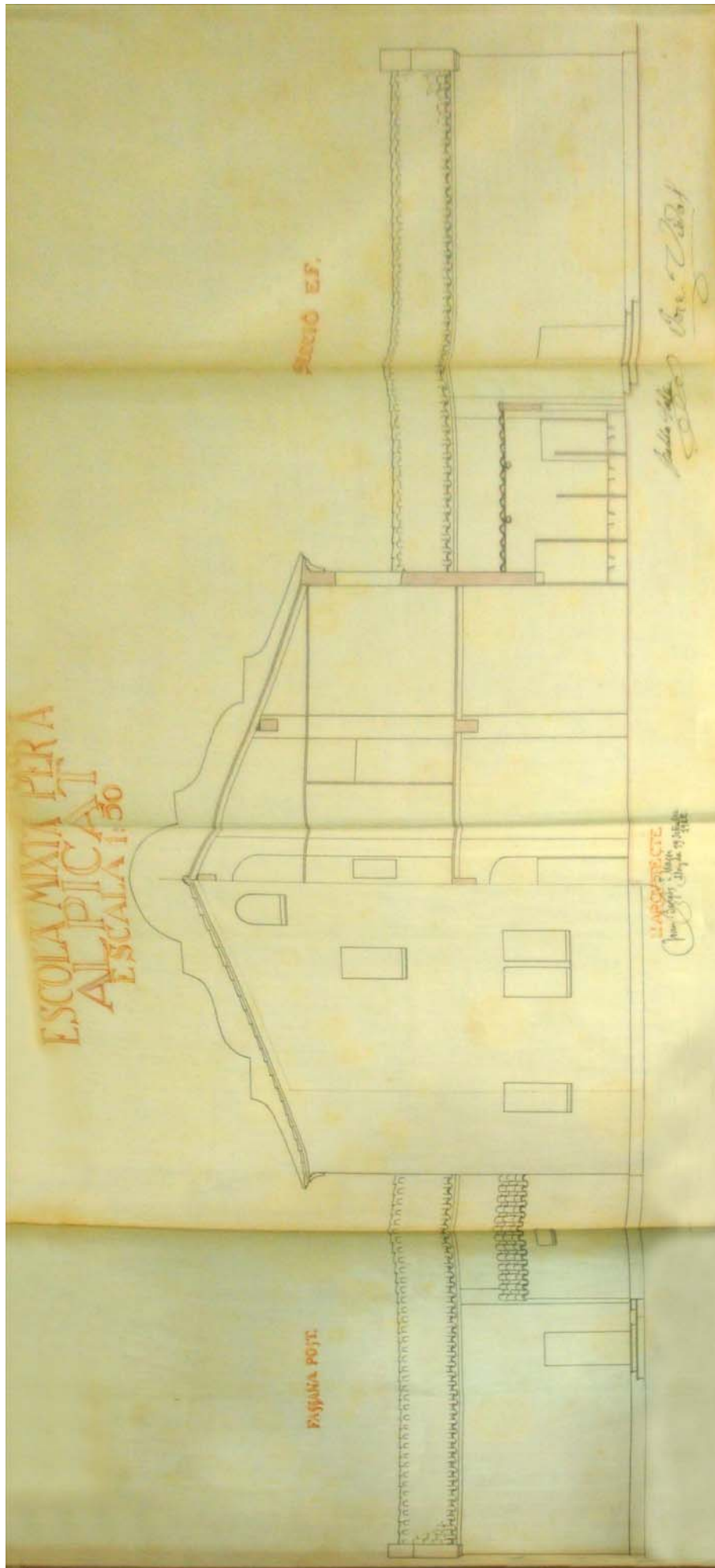
L'ARQUITECTE

Joan Bergós i Massó
Lleyda 19 Setembre 1922

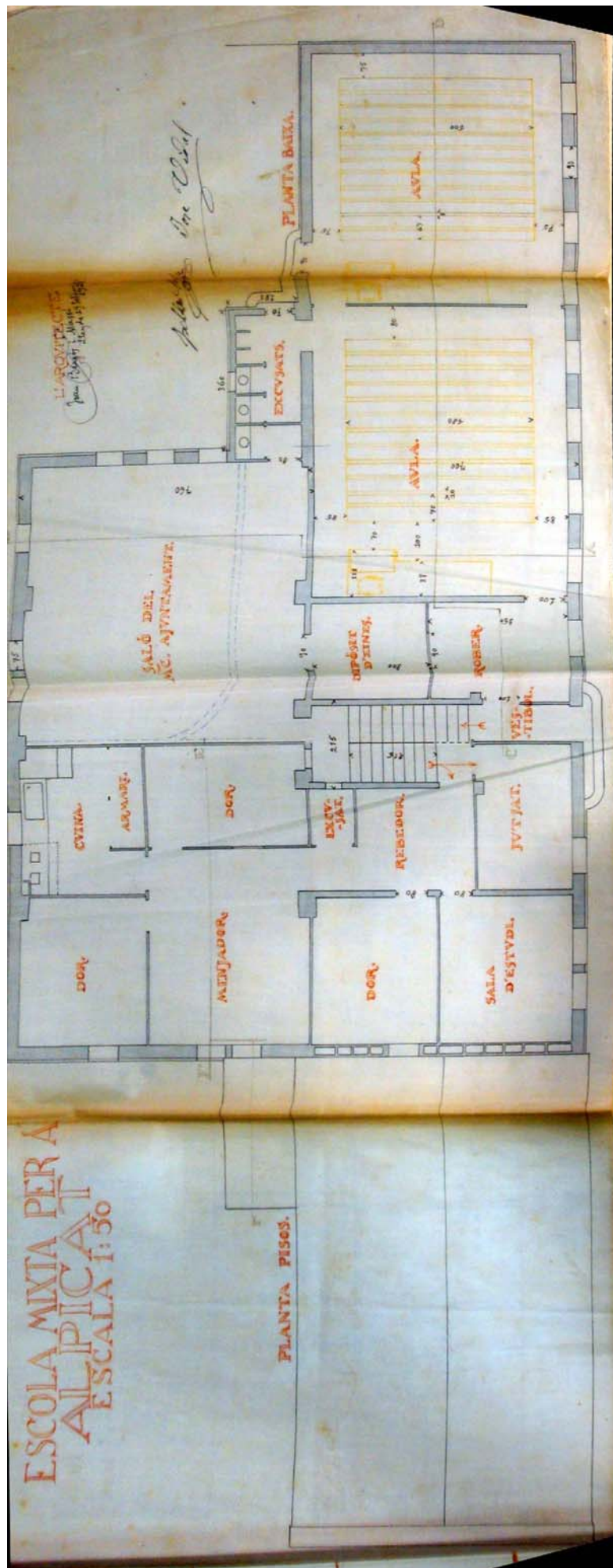
Plànol Alpicat 1

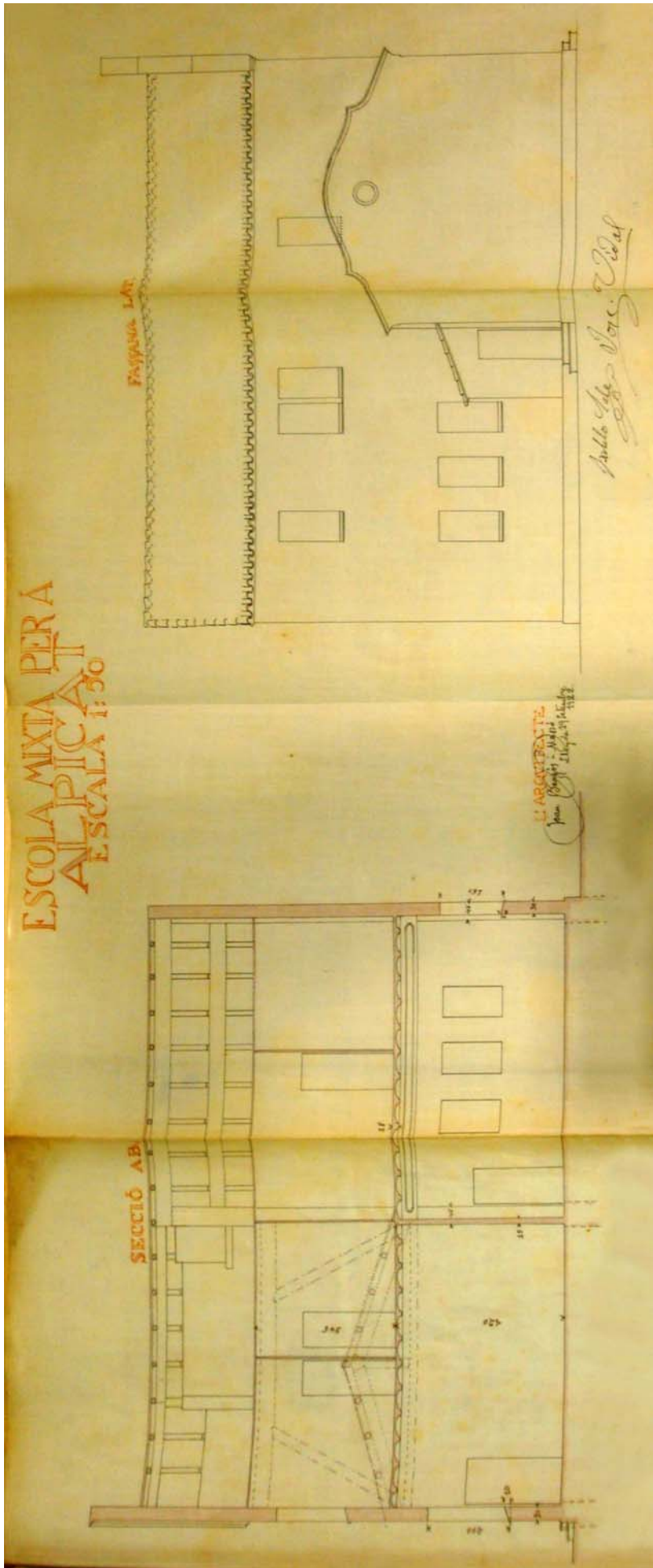
Plànol Alpicat 2

Plànol Alpicat 3

Plànol Alpicat 4

Plànol Alpicat 5

Les biblioteques

Model de biblioteques públiques (1923)

Joan Bergós i Lluís Bonet es van presentar al concurs de les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya. Presentant-se junts com a excompansys d'estudis, i aleshores condeixebles de professió i del taller de la Diagonal de Barcelona.

La biblioteca per a poble de muntanya era un edifici de planta quadrada, de només planta baixa, amb l'entrada principal formada per una escalinata que superés l'elevació general del sòcol de tot l'edifici; allí, tres arcs de mig punt suportats per columnes donen accés al vestíbul obert a l'exterior, des d'on s'accedeix a l'interior. Per una porta es devia accedir a la sala de conferències, i per l'altra a la sala de lectura. La façana no conté obertures però sí anuncia *Biblioteca popular*, amb l'escut de la ciutat al centre. Les façanes laterals contenen tres obertures contigües, acabades en arc de mig punt, i una alta finestra rectangular, aquesta a l'alçada del vestíbul, on en una banda hi devia donar als sanitaris, i a l'altra al despatx per a la bibliotecària. La coberta és a quatre aigües, de teules ceràmiques i sobresortint en voladís. La zona de la façana sota coberta tenia l'estucat decorat.

A la pàgina 49 (Les obligacions professionals i l'establiment de la família a Barcelona) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

La biblioteca d'Oliana (1926)

És interessant conèixer l'entramat històric d'aquest edifici, per entendre el fet de la seva construcció.

A principis de l'any 2011, l'edifici encara existeix. La façana principal resta intacta.

A la pàgina 61 (Els anys sota la dictadura de Primo de Rivera) tenim la introducció de la biblioteca en el context històric.

Bergós va rebre l'encàrrec de construir una biblioteca al poble d'Oliana, i va realitzar aquest curiós edifici, on se'ns dubte, la part més interessant és l'estructura de la seva coberta.

La façana principal conté molta decoració d'aplacat de pedra, vorejant la porta principal, les dues finestres, i les dues lluernes que donen al nivell del carrer de l'altra façana. Aquests contorns són d'acabat encoixinat. El coronament és format per voltes pausades, partides i escalonades, amb dues mènsules a cada banda de la façana. Al centre hi apareixen les lletres de *Biblioteca Escaler*, i un escut. Les lletres S i R, contenen una tipografia semblant a la d'en Bergós, la S donant importància a la part baixa, i la R allargant-la al final. L'escut conté els símbols heràldics de la població; l'olivera, la creu de Sant Andreu i la inicial O. Aquesta façana és elevada quatre graons, donant lloc a una escalinata d'accés a la porta principal, i permetent una alçada suficient a la planta que li queda per sota, al nivell de l'altra façana.

Il·lustració de la portada de la revista *L'espunyola*, numero 3, desembre del 1988. Façana de l'edifici

La façana posterior, no conservada, apareix als plànols amb una porta principal, a nivell del carrer, rodejada per dues finestres. El primer pis es presidit per un gran finestral, acompanyat d'una obertura a banda i banda. Finalment, en un segon nivell apareix una finestra acabada en arc de mig punt. Aquesta façana conté el mateix tractat de pedra, i el coronament és també d'arcs molt rebaixats escalonats. El segon nivell d'aquesta façana és fals, ja que la seva finestra d'ona a l'espai de sota coberta.

Aquests frontons amaguen la coberta que vessa cap a la nau central de l'edifici, on es trobava la sala de lectura. Els cossos laterals, que donen a les façanes, contenen: el de la façana principal, de 4 metres de llarg, el vestíbul i una habitació, i el de la façana posterior, de 6 metres de llarg i quedant un nivell per sobre del seu carrer, la sala de juntes, un bany i l'accés a la planta inferior. Les escales d'accés eren amb volta de maó i acaben a la sala de lectura, la sala central, començant al vestíbul de la planta inferior. De l'ús d'aquesta planta, als plànols no en diu res.

L'edifici és molt allargat; 20 metres de llarg per només 5,50 d'ample. El desnivell entre els dos carrers on dóna, fa que l'entrada de la façana posterior quedi al nivell del soterrani de l'altre carrer. La nau central té una alçada de 7 metres. La coberta té una llum de 8,20 metres de llarg, per tot l'ample de l'edifici. Aquesta llargada, però, queda tallada per tres bigues, dues a uns 5 metres d'alt, i la central fent de biga carenera.

La mala orientació de l'edifici, a l'estar entre mitgeres i tenint l'eix Sud – Nord creuant-se al seu llarg, van fer crear a Bergós una interessant solució per a obtenir llum natural. En els dos vessants de la coberta hi ha una gran lluernia, d'uns 3 metres de llarg per un d'ample. A més a més, aquesta coberta és elevada aproximadament 1,5 metres del forjat superior, creant també entrada de llum pels paraments verticals d'aquests laterals. Les cobertes dels cossos laterals estan formades per un forjat, on per sobre d'ell hi ha un arc botant, col·locat al revés de com ho estaria en una catedral, és a dir, la funció de contrafort la realitza la paret interior, la que separa el cos lateral del central, i la que suporta la coberta central. La funció d'aquest arc botant és suportar el coronament de la façana, que sobresurt gairebé 3,5 metres del forjat de la coberta, i arriba a tenir fins a 0,75 metres d'ample.

A la fotografia anterior es pot veure el coronament de la façana principal. Simètric des del seu eix central. Jugant amb línies corbes i rectes com si fos el perfil d'una cornisa.

De la façana posterior se'n conserva visible la part superior, on apareix sense l'aplicat de pedra que s'intuïa als plànols. Possiblement la façana ja fos així, de pedra vista i amb les obertures formades amb maó. La cornisa visible també està construïda amb maons.

Seria d'agrair recuperar la part baixa d'aquesta façana, si encara es conserva embeguda en les construccions sobreposades que hi ha.

Part superior de la façana posterior. Fotografia feta per l'autor del projecte a l'abril de l'any 2010

Tot seguit hi ha la documentació gràfica de l'època, que es conserva de l'edifici, cedida pels responsables de la biblioteca Escaler.

- Plànol amb l'alçat de la façana principal, planta i emplaçament
- Plànol amb els alçats de les dues açanes, una secció i una planta

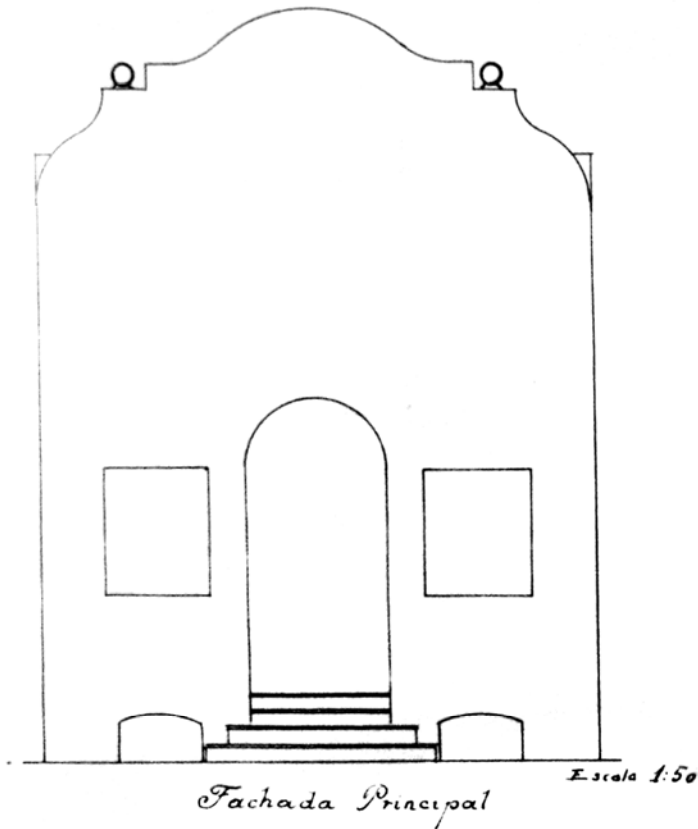
Els plànols presenten la qualitat d'imatge que s'ha pogut aconseguir mitjançant la reproducció fotogràfica i el retoc amb programari informàtic.

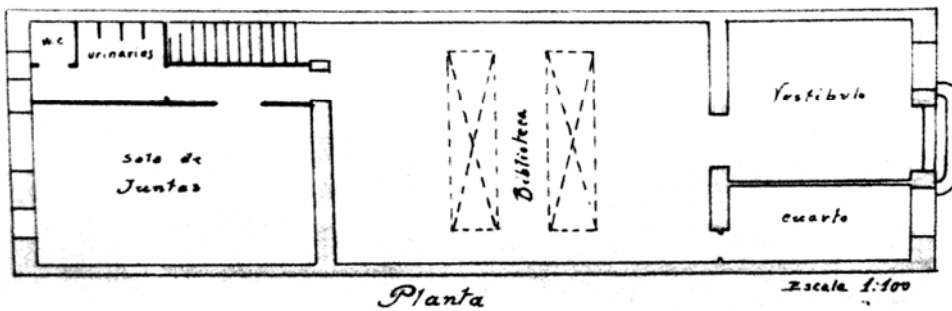
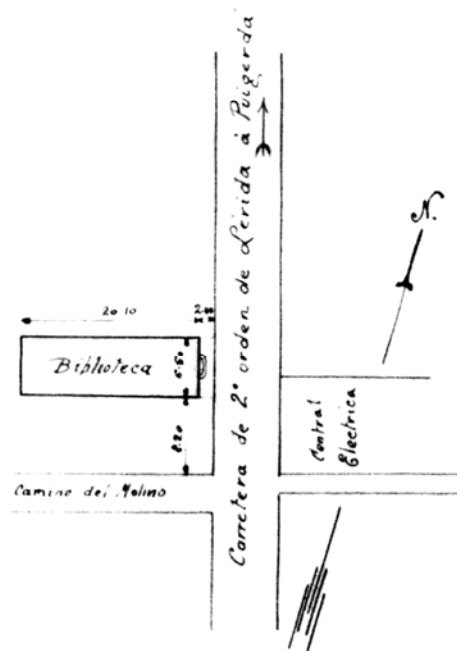
Façana principal de l'edifici. Fotografia feta per l'autor del projecte a l'abril de l'any 2010

En aquesta fotografia es poden veure les fusteries de les obertures, originals de l'època, amb una tarja de ferro forjat i vidre a la porta.

PROYECTO DE BIBLIOTECA PARA OLIANA

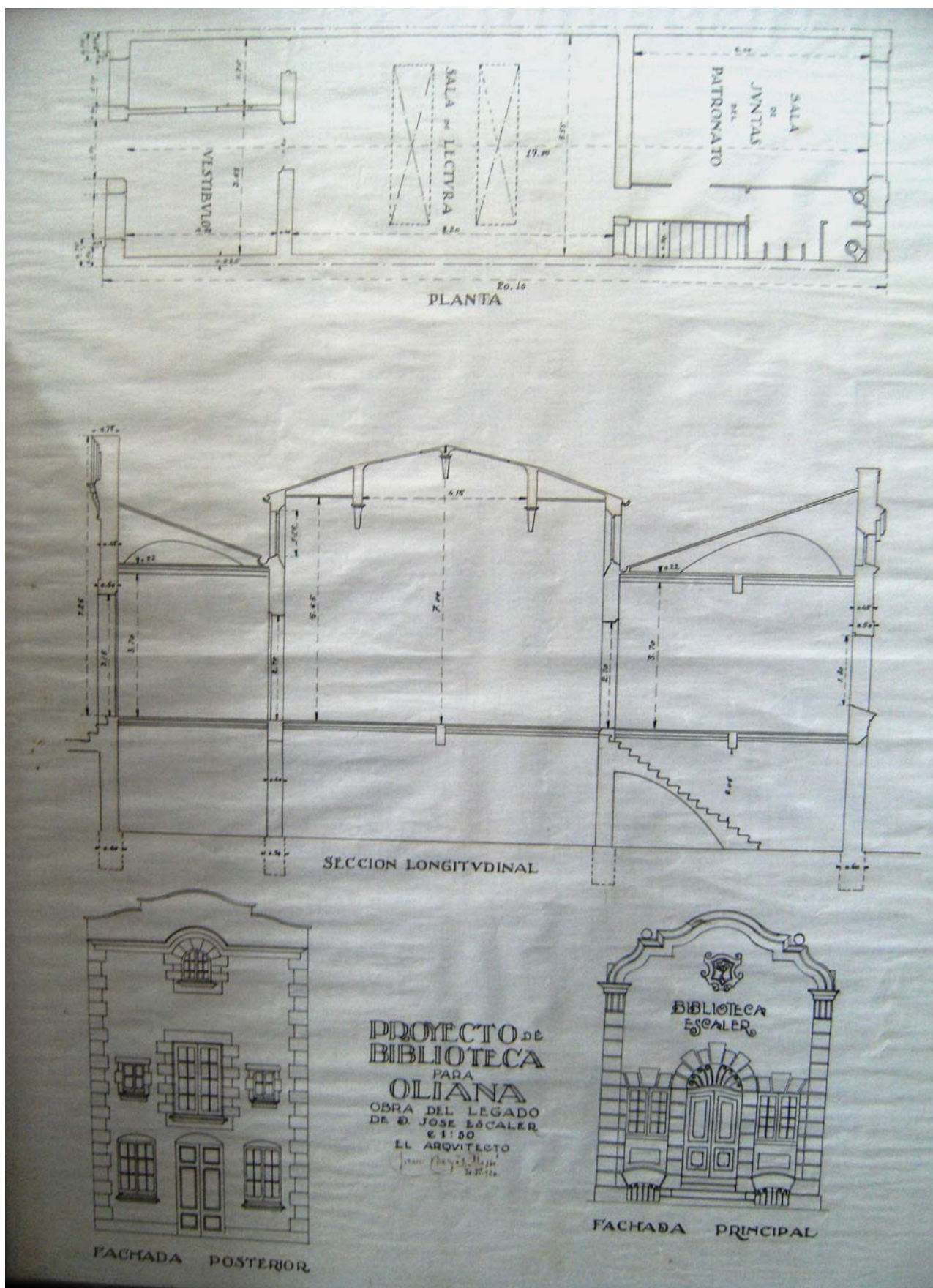

Plano de Emplazamiento
Escala 1:500

El Arquitecto
Juan Bergós Massó
Barcelona 20 Mayo 1926

Plànol de la biblioteca Escaler d'Oliana, amb l'emplaçament, l'alçat de la façana principal i la planta del nivel de la Carretera de Lleida a Puigcerdà.

Plànol de la biblioteca Escaler d'Oliana, amb la planta principal, els alçats de les dues façanes i una secció longitudinal on es poden veure els dos nivells de l'edifici, així com la interessant coberta.

Complexes agraris i ramaders

Diverses construccions agràries i ramaderes als encontorns de Lleida (1918)

No se'n té cap més informació, però segurament foren petits encàrrecs de pagesos del pla de Lleida.

El sindicat d'Alcampell (1921)

Hi ha diverses fonts d'informació que donen diferents dades sobre quina fou l'obra que Bergós realitzà a Alcampell. D'una banda, la monografia d'en Carles Cardó ^[136] parla d'Estatge social del sindicat agrícola, a la publicació del centenari de Joan Bergós ^[137] hi afegeix, incloent-hi una cooperativa d'adobs i eines, magatzems i sitges; i finalment, en una relació d'obres de la càtedra Gaudí de l'ETSAB diu, Coral del sindicat agrícola.

No s'ha pogut saber quina fou realment la intervenció de Bergós en l'edifici. A la visita al lloc, es va poder veure que només queda una façana de l'època. La resta ha estat substituït per noves instal·lacions.

A principis de l'any 2011, l'edifici encara continua en ús.

A la pàgina 34 (Els primers passos com a professional) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

L'edifici tenia un molí d'oli, una pastisseria, un cafè (on si no res soci no et podies assentar), i a l'exterior hi havia una sala d'esports i una de ball. La junta sindical va anar pagant l'edifici i la remodelació amb aportacions de sacs d'olives. El sindicat també ofería els serveis de veterinari, metge i mestres per a totes les edats. Els serveis eren a meitat de preu per als socis. La caixa rural pagava la seguretat social dels socis.

La junta sindical estava formada per unes 400 persones, que amb donacions periòdiques pagaven l'edifici, que anaven remodelant. Fou un sindicat exemplar, visitat per altres sindicalistes per agafar-n'hi experiència. Venien els productes a baix preu, al comprar-los a Lleida amb grans quantitats. També exportaven oli a Itàlia. Es movien molts diners.

[136] Cardó, Carles (1928), Monografies d'art – Joan Bergós. Ed. Joan Merli. Barcelona

[137] Ribera i Bergós, Jordi (1994), Centenari Joan Bergós (1894-1994). Generalitat de Catalunya. Barcelona

Durant la guerra civil va continuar funcionant, però a l'arribar les tropes franquistes, van afusellar 12 membres del sindicat i van prohibir-lo; amb malls van trencar la caixa forta i van emportar-se els diners. També van taponar o desviar els desaigües dels baxants de les cobertes, per a canalitzar l'aigua de la pluja cap als fonaments, desfer-los i destruir l'edifici. No ho va aconseguir.

El sindicat fou un emblema per al poble, creant i difonent una ideologia i una manera de veure el món. La guerra va fer molt mal a tota la població.^[140]

L'edifici conté dos cossos. Un de planta baixa, i l'altre de dos nivells. Les obertures estan formades amb maó, en arc de maó de pla les llindes, i en cadena els brancals, a les finestres. I en arc a plec de llibre o a sardinell a la porta.

Els paraments estan formats amb tova, ajudada de cadenes cantoneres i pilastres de maons. Les cobertes són a dues aigües, amb poca pendent.

Tot seguit hi ha un reportatge fotogràfic, fet per l'autor del projecte al març del 2010.

Façana que es conserva de edifici d'època. La porta de l'esquerra era l'entrada al molí d'oli, i la de la dreta a la pastisseria. Actualment, per la banda esquerra hi ha adjuntada una nova nau com a magatzem, on anteriorment hi havia un pita esportiva. A la façana posterior hi ha la maquinària del procés d'elaboració de l'oli. Ja no es conserva la façana d'època, on segurament hi devia haver a recepció de les olives.

[138] Declaracions de José Enjuanes Pena i Ramon Brualla el 02-04-2010.

Segons el primer llibre d'en Bergós, el *Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles* ^[141], les nocions bàsiques per a un molí d'oli són:

Coeficients. – *Quartera d'olives = 80 litres; pes del m³ d'oli = 916,50 Kg; pes del m³ de sansa = 500 Kg.*

(Sansa = pinyolada = residu de l'oliva després de l'extracció de l'oli. Definició de l'IEC).

Com a terme mitjà, durant la campanya es pot admetre per als càlculs dels molins que 100 Kg donen: 25 Kg d'oli, de 30 a 35 Kg d'aigua i de 45 a 50 Kg de sansa.

Els 25 Kg d'oli que s'obtenen al molí provenen de 17,50 Kg de 1ª pressió i 7,50 de 2^a; la sansa conté encara un 8 % d'oli.

Estructura de l'edifici:

- *Dependències principals*
 - *Local per a la conservació de les olives*
 - *Sala d'elaboració: mòlta de les olives i premsat de la pasta mòlta.*
 - *Sala de decantació: purificació de l'oli separant-lo de l'aigua i matèries contaminades amb separadors o piques o mitjançant centrífugues.*
 - *Elements de conservació: cups, filtració (quan no és per al consum pròxim, puix que llavors es pot envasar sense que es torni defectuós), expedició, etc.*
 - *Inferns on es recullen les aigües de vegetació per a separar la mica d'oli que contenen encara, quedat les morques o oliasses que s'empren com a adob.*
- *Complementàries*
 - *Local de recepció, classificació i neteja (amb muntacàrregues si està en planta baixa).*
 - *Dipòsit elevat per a tenir aigua a pressió.*
 - *Dipòsit per a guardar els esportins o cofins.*
(Els esportins o cofins són discos, generalment d'espart, en què es pot estendre la pasta, alhora que deixaran escórrer l'oli quan se'ls sotmeti a pressió.)
 - *Local per al motor (sobretot si és a vapor o gasolina), bombes, acumulador i caldera de calefacció.*
 - *Local per a conservació de la pinyola o sansa.*
 - *Despatx, administració, excusats i lavabos, vestidors, etc.*

En molins xics (d'una o dues premses) s'ajunten la decantació i els cups d'oli i el local de conservació de les olives damunt l'anterior (de vegades junt a baix amb l'anterior).

En els molins grans (de tres o quatre premses) el local de conservació d'olives es posa a dalt, i els locals d'elaboració i de decantació a baix i separats; els cups de conservació d'oli es disposen repartits entre aquests dos darrers.

[139] Bergós i Massó, Joan (1936), *Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles*.. Publicacions de l'Escola superior d'agricultura de Barcelona. Generalitat de Catalunya. Barcelona. Pàgina 220

Altres dades

Normes a seguir: És recomanable aprofitar els desnivells del terreny en disposar l'edifici per tal que les olives descarregades a pla de plataforma dels vehicles vagin per gravetat a les moles i premses, i per tal que l'oli, doncs, en punt elevat on els carros arribin per rampa, i si això no és possible, muntacàrregues que les elevi del pla terreny al pis superior.

L'aigua necessària per a la neteja i per accelerar la separació de l'oli de l'aigua de vegetació quan és massa lenta per l'estat desfavorable de les olives es pot calcular entre un 7 a 8% del volum d'oli obtingut.

Es guarden les olives un màxim de 3 dies, com menys temps millor, només com a mínim reserva per a la continuïtat de la feina; el local de conservació, doncs, ha de poder contenir una quantitat d'olives 3 o 4 vegades major que la que es pot treballar en un dia, més l'espai per a classificar-les, netejar-les (garbellat per a treure fulles, pedres, terres i branquillons), i rentar-les si s'escau.^[142]

El local d'elaboració ha de tenir temperatura constant; convé orientat a migdia per a reduir i, si es pot, estalviar la calefacció; ha d'ésser sec, amb paviment impermeable (amb pendents al canalís que va als darrers inferns) i murs llisos i revestits fins 1,80 o 2 m. per a evitar la hibernació d'insectes perjudicials. Ha d'ésser quadrat o rectangular amb finestres per a il·luminació i per a ventilar en cas d'excés de temperatura.

Local de decantació: és petit i situat al costat del d'elaboració (i independent d'aquest per poc que es pugui); en ell es separa l'oli de les aigües de vegetació, matèries colorants, escuma, etc. Consta d'una, dues o com a màxim de tres piques per presa; si és una sola pica on van l'oli i les aigües, aquell es treu a mà a mida que es separa; si hi ha dues piques, en una va la barreja i en l'altra l'oli o bé l'aigua; si són tres piques, en una lateral va l'oli i en les altres les aigües. De les piques es porta l'oli als clarificadors de llauna i d'aquests als cups.

Millor sistema és el de piques en sèrie per a decantació de l'oli (una per oli i aigua, dues per aigua i cinc a ser per l'oli) o bé els decantadors automàtics. Cada pica té, ultra la cantimplora corresponent, una obertura inferior comunicant amb un regueró subterrani que permet la neteja diària i la recollida als inferns de les aigües de fons.^[143]

Cal situar l'infern completament apartat dels locals d'elaboració, puix que s'hi produeixen fermentacions d'olor desagradable que es comunicaria als olis bons. Les piques de l'infern han d'ésser molt grans (amples i profundes) en secció d'ampolla, o sigui de fons ample i coll estret per tal que l'oli surant formi capa gruixuda fàcil d'arreglar. Aquesta forma és més cara i més difícil de netejar, però això darrer es pot resoldre fent una contraboca mòbil que deixi un forat gran.

[140] Les olives s'han d'estendre a capes de gruix màxim de 15 cm. llevat quan són gelades, que val més tenir-les ensacades. La millor manera de conservar-les és en canats o caixes de fons calat (encanyat, amb tela metàl·lica o amb planxa perforada) i amb peus per tal que en sobreposar-les resti espai per a passar el braç i inspeccionar-les; aquestes caixes han de tenir una alçada útil de 12 cm. i una fondària màxima de 60 cm. per una cabuda vorejant el metre.

[141] Quan s'usen es centrífugues, les piques són gairebé innecessàries. En les fàbriques modernes es tenen només les piques de decantació imprescindibles per al cas d'avaria de la centrífuga.

En el local de conservació es fa la filtració, envasat, etc. Sobre el sostre dels cups subterranis.

Mides dels elements. – Dimensions de les màquines: mola 300 x 300; premsa 100 x 75 a 125 x 100 cm bombes, trituradores i remoledores 1 m²; acumuladors de pressió 1,5 m², i dislaceradors 300 x 150 cm.

Distància entre: moles 75 a 100 cm; premses 75 a 125 cm; bombes 50 cm; cal a més un passadís central de 350 a 400 cm. i l'espai per a dipositar la pinyola a remoldre.

Temperatures dels locals. – El de conservació no ha de depassar els 15°, el d'elaboració ha d'atènyer els 18° i el de decantació els 20° per al màxim rendiment del treball i bona qualitat de l'oli. El local de conservació convé que es mantingui a 14°.

Maquinària i força motriu. – La mola de granit clàssica simple té 170 cm. de diàmetre i 50 cm. de gruix (mides mitjanes) treballa de 650 a 1100 litres d'oliva per hora, fent-la rodar a 10 voltes per minut pe tal que no s'escalfi la pasta; si el molí és de dues moles rendirà el doble. Si s'empren tres molins de corrons troncocònics el treball horari ateny 2000 i fins 2400 litres, però els molins de corrons no serveixen per a la remòlta.^[144]

El peu o la cabuda de la premsa ha d'ésser pràcticament igual al triple del volum d'olives a treballar per hora; igual cabuda que la premsa ha de tenir el dipòsit de pasta del molí i la seva tremuja alimentadora.

La primera premsada dura uns $\frac{3}{4}$ i arriba a les 250 atmosferes, la segona premsada dura uns $\frac{1}{4}$ i ateny 425 atmosferes davallant a 100 i tornant a aquell màxim; la pressió unitària econòmica a de 40 a 75 Kg/cm².

En general entren per terme mitjà, uns 50 cofins per peu; llur diàmetre va de 60 a 100 cm. i l'alçada original de 165 a 210 cm.

Cal una força motriu total de 2 a 1,70 HP pe cada 100 Kg d'oliva a treballar per hora a base de mòlta amb cilindres. A base de rodets, cada un d'aquests requereix d'1,3 a 2 premses xiques i una força de 3 HP tot plegat. Es recomana la instal·lació de motors elèctrics independents per cada màquina.

No passant de 750 litres d'olives per hora hom fa el premsat i repremsat en la mateixa premsa i la mòlta i remòlta en el mateix molí; passat aquest límit, la remòlta i el repremsat es fan en aparells expressos. Modernament la remòlta es fa en remoledores de quatre cilindres que porten comprès el desengrunador dels pans de pasta premsada.

Entre les sis i dotze hores es decanta l'oli per clarificar-lo; aquest factor, junt amb la quantitat d'oli que s'obté, permet calcular la cabuda de les piques que generalment és de 700 a 1000 litres.

Els inferns consten de 6 a 8 piques que tenen al voltant d'1 m³ de cabuda.

[142] Sovint la trituració es fa amb molins de corrons metàl·lics estriats i la pasta és batuda amb molinets italians de dues moles o bé amb batedores de paletes o helicoidals així com amb dislaceradors del tipus Salvatella. Es fa una sola premsada a unes 450 atmosferes, amb premses grans (de 14 quarteres de cabuda) la qual cosa és possible gràcies a la preparació que ha rebut la pasta.

El fet de no haver pogut entrar a l'edifici, i que falti la façana, per on segurament s'executaven la majoria de processos, fa difícil comprovar fins a quin punt Bergós va seguir aquest esquema, realitzat per ell mateix, 16 anys d'experiència més tard.

Davant de l'edifici, paral·lel a la façana, hi havia un pista de ball, de la qual ara ja només se'n conserva aquesta cantonada.

Nau de magatzem afegida posteriorment, damunt d'on hi havia la pista esportiva. A darrera a la dreta hi ha la façana d'època que és conserva, i a l'esquerra, l'espai de maquinària d'elaboració de l'oli, encara en ús. També a la seva dreta és on hi havia la pista de ball.

Detall d'una finestra del molí d'oli

Detall de la porta d'entrada al molí d'oli

Fasina de destil·lació d'alcohol vínic a Palau d'Anglesola (1920)

A Palau d'Anglesola, segons les actes de la cooperativa agrícola, la intervenció d'en Bergós fou un peritatge de les obres de l'edifici que Cèsar Martinell i Brunet estava fent a la localitat. Els socis es queixaren dels costos de les obres, i demanaren fer una auditoria, comprovant el pressupost i amidaments amb l'obra feta.

A la pàgina 34 (Els primers passos com a professional) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Tot i això, reproduïrem el capítol dels cellers, del llibre *Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles* ^[145], d'en Bergós:

Dades bàsiques

Rendiment. – La producció de vi per Ha arriba fins a 80 i 100 Hl. En bones vinyes de plana; en les nostres comarques vegeu pàg. 182 i 183.

Hom compta que de 100 Kg de raïms s'obtenen segons llur classe, el sistema de vinificació i els tipus de maquinària de 65 a 78 Kg de most i de 35 a 22 Kg de brisa, la meitat dels quals són de most retingut malgrat el premsat. Es considera que del total de most $\frac{2}{3}$ s'obtenen de raig i $\frac{1}{3}$ de premsa.

El most (pes específic 1,091 suposat de 12° Baumé) en convertir-se en vi (pes específic 0,93) experimenta una reducció de 22 a 24 % en volum i una pèrdua de pes de 11,07 % deguda principalment a l'anhídrid carbònic després durant la fermentació

Tines. – Cal no haver de tirar most a una mateixa tina en dies successius sinó tot el mateix dia.

Si es vinifica en verge les tines de fermentació serveixen també per a dipòsits de conservació i la cabuda C total és en hectolitres.

$C = 1,10 \frac{Q_v}{125}$; essent Q_v la verema total que es cull. Aquest volm es reparteix en un nombre N de tines tal que $N \leq \frac{C}{300}$.

Cal comptar un parell de tines més per al débourage i els trasbalsos. Si es vinifica en brisat, essent d el nombre de dies que dura la collita (12 a 20 màxim), la cabuda diària total de les de fermentació $C = 1,23 \frac{Q_v}{100 d}$, si es verema desrapada; si no, cal posar 1,50 en lloc de 1,23 i les de cada tina fent-ne n de manera que $n \leq \frac{C}{200}$ en climes càlids i $n \leq \frac{C}{350}$ en climes freds; i el nombre total N es calcula tenint en compte que la maceració de la brisa dins el vi dura 4 o 5 dies.

[143] Bergós i Massó, Joan (1936), *Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles*. Publicacions de l'Escola superior d'agricultura de Barcelona. Generalitat de Catalunya. Barcelona. Pàgina 217

Aquestes tines han de tenir poca fondària i amb boca de $\frac{1}{2}$ a $\frac{1}{3}$ de la secció de la tina. Les tines de conservació dels vins brisats han de tenir una cabuda igual a $\frac{Q_v}{d}$ sense les majoracions degudes al volum de brisa i a l'espai lliure per a la fermentació, tinguda en compte en les tines de fermentació. Si es fa el desrapat el volum dels cups de fermentació pot ésser només del 78 % dels abans dits i reduir a 50 % el volum de les premses.

Ventilació.- Durant la fermentació tumultuosa, que dura de sis a deu dies, per m^3 de most hi ha un despreniment mitjà de $47 m^3$ d'anhídrid carbònic que cal eliminar per a tenir l'aire del celler a un màxim higiènic de $0,0013 m^3$. Les obertures per a expulsió del carbònic han d'ésser baixes. Si A és el carbònic total el volum V d'aire a renovar és $V = \frac{A}{0,009}$ per hora.

Cada m^3 de most en fermentar produeix 68.000 calories de les quals 13.600 escalfen el most i les tines; les restants C eleven de t_0 a t_m la temperatura de l'aire del celler que s'ha de renovar per hora en volum V' a t graus: $V' = \frac{C(1+\alpha t)}{0,306(t_m - t_0)}$ pe a evitar que la temperatura del most passi de 35° .

Edifici

Disposició general.- Convé emplaçar-lo al centre d'activitat de les vinyes, tenint també en compte el bon accés des de les vies de comunicació de la contrada.

En el nostre país convé orientar l'eix longitudinal en direcció N o NE per a obtenir el degut refredament dels mostos; si aquesta orientació ideal no és possible, fer pantalles de vegetació i obrir només obertures a les cares fredes.

Convé disposar independentment de tres sales: de treball, de fermentació i de conservació; si cal a més dedicar una part de vinsa la cria, cal afegir una cava o local supletori de conservació subterrani o semisubterrani amb cabuda pel vi del nombre d'anys que es vulgui criar.

En la vinificació en verge les sales de fermentació i conservació es refonen en un sol local d'acord amb l'anotat amb referència a les tines. En la vinificació brisada la sala de fermentació ha d'ésser orejada i és millor no fer-la servir per a sala de conservació.

Si els cups de conservació es fan sota les tines de fermentació es pot obtenir una gran reducció de volum edificat amb la consegüent economia.

Les dependències complementàries són: administració i laboratori, recepció, pesatge i tria de raïms i dipòsit de veremes (a utilitzar sols excepcionalment).

Cal preveure un magatzematge d'aigua per neteja tenint en compte que se'n despèn un 10% del volum de vi elaborat.

Mides de la sala de màquines i els seus annexos. – Una carretada de raïms (8 portadores de 80 Kg) porta uns 640 Kg i d'acord amb el nombre de carros a rebre simultàniament es calcula l longitud del mol de recepció a raó de 2,50 m. per carro. Per hora hom pesa la

verema de 20 carretades amb bàscula de carro i la de 10 carretades amb bàscula de vagoneta; d'aquestes xifres es dedueix el nombre de bàscales necessàries. Modernament es pesa la verema un cop trepitjada.

El dipòsit de recepció de veremes ha de calcular-se de manera que puguin contenir la meitat de la verema que es treballa diàriament.

Les mides de la sala de màquines es dedueix de les dades següents afegint-hi els passos necessaris de comunicació i trasllat de matèries.

Les trepitjadores mecàniques senzilles mogudes a mà ocupen 2 x 1,60 m.; cal, però, espai quàdruple quan estan en funcionament. Les mogudes per un home fan de 320 a 400 Kg de raïm per hora i les mogudes per 2 homes 560 – 720 Kg; les mogudes amb motor per cada cavall de força fan 160 a 200 Kg. Les trepitjadores desrapadores necessiten 50% més d'espai i fan només $\frac{2}{3}$ del treball de les anteriors.

Les premses de palanques múltiples tenen de 1 HI a 12 HI de cabuda (s'aprofita pràcticament només $\frac{3}{5}$ de la dita cabuda) i necessiten de 10 a 18 m² d'espai en marxa; cada premsada dura de $\frac{1}{2}$ a 1 hora.

Mides de les sales de fermentació i conservació. – Adoptats uns tipus de tines, de les seves mides depenen les de l'alçada i amplada del celler; la llargada, en canvi, és funció de la quantitat de raïm que hagi de fermentar i de la de vi a conservar. La distància de les tines als murs i entre si és de 35 a 55 cm (just per al pas d'un home per a netejar el local). Si D és el Ø màxim de la tina i h la seva alçada, disposant-les en dues fileres (puix en una és poc econòmic) tindrem: amplada A del celler $A = 2(0,45 + D) + 1,15 D$; essent 1,15 D l'amplada del passadís entre tines un xic major que D per si s'hagués de manegar-ne alguna (de fusta) o preparar armadures i demés per a reparar-ne alguna d'obra.

L'alçada del celler serà la de l'home més la h de la tina, més la distància d entre el fons d'aquesta i el paviment, suficient per a poder col·locar bocois sota les aixetes de les tines; d val de 100 a 120 centímetres (terme mitja 110 cm) i per tant l'alçada útil H del celler és:

$$H = 1,80 + 1,10 + h \text{ en metres}$$

Decidit el nombre N total de tines a instal·lar al celler i el nombre N' de fileres en què es distribueixin, la llargada L del celler és:

$$L = \frac{ND}{N'} + \left(\frac{N}{N'} + 1 \right) 0,45$$

Les tines de fermentació poden ésser troncocòniques de fusta de roure o de castanyer, o cilíndriques de formigó o de maons armats, revestit de cairons vidriats o de ciment silicat o bé tartricat.

Els atuells de conservació, ultra les tines esmentades, poden ésser cups encaironats o bé de fusta de roure o castanyer, foudres (24 a 180 HI), bótes (1HI), bocois (6 HI) i bordeleses (2,25 HI), aquestes darreres emprades només per a criança de vins essent preferibles les de roure esclau. Els passadissos d'entre les estibes de botes han de fer 1,5 vegades a longitud d'una d'aquestes. Per a les botes i els bocois, d només val de 50 a 80 cm.

Aclariments lèxics:

Les foudres, bótes, bocois i bordeleses, són recipients per emmagatzemar vi, amb les capacitats que s'han expressat al text.

La brisa és el subproducte obtingut de l'elaboració del vi, constituït per la rapa (raïm despullat dels grans), la pell, el pinyol i la polpa del raïm. Definició del diccionari de l'IEC.

Débourbage 🍷 primera clarificació. És el most obtingut per sagnat o premsat directe, aclarit abans de la fermentació, en l'elaboració de vins blancs i rosats.

Els graus Baumé determinen la quantitat de sucre que conté un most. Un grau Baumé equival a 14 grams per litre.

Una estiba és una pila de taulons, posts o llates, feta de manera que entre les peces hi hagi uns llistons que hi permetin la circulació d'aire. Definició del diccionari de l'IEC.

El desrapat és quan un cop feta la verema, el raïm es fa passar per una màquina que en separa la rapa dels grans.

En quant al ciment tartricat, Bergós es devia referir a l'adhesió d'àcid tàrtric, que retarda l'enduriment del ciment, i també estabilitza el vi. S'utilitza en la indústria del vidre, per tant, pot crear un ciment vidriat.

L'escorxador de la Seu d'Urgell (1924)

L'ajuntament de la Seu d'Urgell encomanà a Joan Bergós la construcció d'un escorxador municipal, en uns moments on el municipi estava en creixement demogràfic. El complex es construï en un terreny comprat a Filomena Arnau i Marió, al Sud-Oest i a un quart de quilòmetre de la població, havent-hi els vents dominants de Nord i Nord-Est, i desembocant al camí d'enllaç amb l'important passeig de Tetuan de la Seu d'Urgell, que s'utilitzava com a firal. Per tant, era una bona situació.

Un parell d'anys més tard, Bergós també realitzà l'eixample de la ciutat, on creà nous carrers cap a aquella direcció.

A principis del 2011, encara es conserva en bon estat l'edifici de les matances, del conjunt de l'escorxador.

A la pàgina 48 (Les obligacions professionals i l'establiment de la família a Barcelona) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Dissenyà un edifici amb elements d'inspiració propers al modernisme, però tenint contenció noucentista. Amb una sofisticada instal·lació mecànica. Segons el projecte, en la distribució general: *«Se ha adoptado el tipo Blitz que es el más razional para poblaciones de 3000 a 6000 almas disponiendo las diversas dependencias agrupadas para obtener la maxima economia de construcción.»* La Seu aleshores tenia uns 4000 habitants.

De tot el conjunt d'edificis que apareix als plànols, només es conserva l'edifici central de les matances. Tampoc en les fotografies d'època que es conserven, apareixen els estables. Sí que es veu la paret de tanca i una petita construcció, però aquesta queda a l'altra banda d'on hi havia els estables. Possiblement fos la caseta d'obres.

Les fotografies i plànols que es reproduïen tot seguit han estat facilitats per l'arxiu municipal de la Seu d'Urgell i comarcal de l'Alt Urgell. Els plànols han estat retocats informàticament per a visualitzar-ne més clarament el seu contingut.

El projecte consta de 8 plànols, 5 pàgines de plec de condicions i un pressupost de 6 pàgines, amb una suma econòmica de 91.958,67 pessetes i un utilitatge de 21.827 pessetes.

Al pressupost s'hi té en compte els costos materials, un 5% d'impostos i un benefici industrial del 10%. El plànols no contenen cotes.

Tant els plànols com la memòria del projecte, estan firmats per Joan Bergós i Massó al 5 de febrer de 1924 a Barcelona.

Seguint les pautes que Bergós va escriure al Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles ^[146], trobem:

Dades per a indústries de la carn

Sala de matança de bòvids i òvids. – Si es tracta d'escorxadors, dividint el nombre de bèsties grans sacrificades a l'any per 300 dies feiners, hom té la mitjana diària d'animals a matar. Aquesta mitjana es triplica per obtenir el nombre màxim diari que correspon a vigílies de festes i de dies de mercat. En una hora i mitja (inclosos temps perduts) hom sacrifica, espella, buida i quarteja un bou; pràcticament, doncs, en un mateix aparell es poden sacrificar tres o quatre caps de bestiar grans. Terme mitjà per 1000 habitants s'instal·la un aparell; per 2500, dos aparells, per 5000, quatre, i per cada 3000 més un altre aparell.

[Als plànols trobem 3 aparells per al bestiar boví, sense que hi apareguin cotes ni mesures, comparant-ho amb les obertures de les portes, faran un 3 metres de longitud al mur, per uns 6 metres a la perpendicular. A uns 2 metres dels aparells hi ha 2 anelles per a subjectar-hi els animals, però segons la memòria, n'hi hauria 3.]

Cada aparell exigeix 3 m. mínim de longitud de mur per 5 a 6 m. normalment a aquest. Per als caps petits de bestiar, hom preveu 3 m² de sala per animal; (les taules de sacrifici fan 65 x 130 per als òvids i 100 x 185 per als vedells); els ganxos dels penjadors entre 0,40 i 0,50 m. de distància i de 0,18 a 0,25 m. de sortida per als òvids i de 0,60 a 0,65 i 0,25 m. respectivament per als vedells.

[Als plànols, l'espai de bestiar llaner és ocupat per dues taules de matança i quatre d'escorxat, amb unes mesures semblants a les descrites per als òvids i vedells. Tant aquestes taules com els aparells abans esmentats, són connectats per un rail superior. També hi ha diversos desaigües i bastidors de ganxos a les parets. L'únic d'aquests elements que es conserva, és el final del rail a la sortida de la nau.]

L'alçada dels ganxos des del paviment ha d'estar al volt de 4 m. d'alçada de terra i per tant caldrà fer de 5 m. mínim l'alçària dels murs.

La superfície de vitratge ha d'ésser $\frac{1}{6}$ de la planta de la sala; vitratges de 2 m. mínims d'alçada i obrint amb frontissa horitzontal posada al través de baix de l'obertura.

Evitar que el sol entri a la sala i en cas inevitable tenyir de blau els vidres.

[Als plànols, la majoria d'obertures són estretes i altes, tenint a l'edifici central, la gran obertura d'arcs, donant a la cara Nord, on hi ha la sala de matança. A més, tant l'edifici de matances com els estables tenien persianes fixes. A les fotografies que es conserven de l'època, l'edifici encara estava en construcció, i les obertures encara no tenien ni fusteria ni vidres.

[144] Bergós i Massó, Joan (1936), Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles.. Publicacions de l'Escola superior d'agricultura de Barcelona. Generalitat de Catalunya. Barcelona. Pàgina 228

L'espai que ocupen les dependències de d'espella i descurterització, d'escaldatge, triperia, i degollament del bestiar porcí, estan a la cara sud, amb obertures petites i col·locades en punts no centrals. La sala de triperia comunica amb la sala gran del bestiar boví.

A l'espai d'espellatge hi ha 3 taules, després al centre una escaldadera (que ventilava mitjançant una gran campana a una xemeneia a la coberta), a continuació la zona de la triperia amb una caldera i espai de manipulació i finalment a l'espai de degollament hi ha una anella central per a poder-hi penjar els animals. Tots aquests espais també són connectats per un rail, i hi ha diversos desaigües.]

Fotografia de l'edifici de les matances en construcció, amb els treballadors posant, i al fons a l'esquerra el que devia ser la caseta d'obres.

Ventilació enèrgica a les parts altes, sense corrents d'aire en la zona de sacrifici, va bé un llanternó. Si hi ha doble coberta, no ha d'utilitzar-se l'espai per a graner ni per a assecador de pells.

Com a dependències complementàries hi ha la triperia i el dipòsit d'orejament i eixugat; la cambra frigorífica de conservació completa la instal·lació quan hagi de guardar-se gaire temps la carn sacrificada. En les cambres frigorífiques el vehicle únic del fred ha d'ésser l'aire pur i sec; aquestes cambres han de tenir com a annex una cabra temperada o vestíbul-exclusa per al refredament de la carn abans d'entrar a la frigorífica i l'entebeïment en sortir-ne.

[L'entebeïment és l'adequació a l'ambient, com un secat o refredament.]

El fred F a produir en 24 hores en cambra frigorífica a base de contenir 150 Kg de carn per m², de 30° de temperatura exterior i 4° de temperatura interior, i comptant 3 dies pel refredament i 6 renovacions diàries del volum d'aire, val:

*$F = 125 b \cdot l \cdot h + 860 \cdot b \cdot l + 880 (h + l)$; essent *b* amplada, *l* llargada i *h* alçada útils de la cambra. El valor de *h* sol ésser com a màxim de 3,25 m.*

[Aquest escorxador no contenia cambra frigorífica.]

Sala de matança de porcs. – El nombre de porcs a sacrificar depèn del consum de la localitat en els escorxadors i de la marxa de la indústria en instal·lacions particulars.

Un cop mort i buidat, el porc se socarrima o millor s'escalda, i es porta després al penjador mitjançant taula mòbil o rail de transport. Per cada porc cal 0,6 m² de sala de treball mínim i 0,35 m² més per als llocs de sacrifici, escaldat, desgreixat i passos; aquestes xifres per a petit nombre d'animals cal augmentar-les per al doble. Les calderes d'escaldat amb cabuda per un animal es fan ovals d'1,50 a 2 m. de llarg; i 0,80 m. d'ample les de cabuda per a 3 o més animals es fan circulars. Hom compta que s'escalda un porc per cada 7 minuts si es fa d'un a un. Vora els penjadors es disposen les taules de regat i depilació, que fan 2 x 1 metres. Les clavilles de suspensió a 70 cm. de distància d'eixos i de 26 cm. de sortida, a 2,10 m. sobre terra; a 0,80 m. sota aquells ganxos, se'n posen altres per als menuts. Es pot comptar una superfície de 100 m² per a penjar 190 porcs.

Com a dependències complementàries hi ha el desgreixador (similar a la triperia) i el dipòsit o bé la frigorífica.

[L'espai porcí, abans explicat, conté una caldera d'escaldat ovala, és a dir, per a capacitat d'un animal i amb les mesures semblants a les expressades aquí. L'espai de d'espellatge conté un bastidor de ganxos al mur.]

Aigua necessària. – Per a la neteja de les sales de sacrifici cal preveure una despesa d'aigua de 200 a 300 litres per cada cap gran de bestiar i de 100 a 150 litres per cap petit.

[En aquest escorxador, l'aigua venia de la sèquia Boixadera, paral·lela a uns 3 metres dels estables, fet que potser creava bastants filtracions del femer cap a la canalització.

L'aigua s'agafava en línia recta fins al pavelló d'administració, on sota el laboratori hi havia el dipòsit de 1500 litres de capacitat. Aquest estava format per una solera de ciment Portland de 10 cm de gruix, més una capa de 0,5 cm d'aplatat; les parets, de 30 cm de gruix i 1 m d'alçada, eren de maó, amb arrebossat i aplacat de ciment Portland. Superiorment es cobria amb una volta de maó de dos gruixos, amb un registre, i un tub aspirador sobreeixidor i indicador de nivell. A la planta sota-coberta, damunt de l'habitatge de l'administrador, hi havia el dipòsit repartidor, amb la mateixa capacitat i construït amb formigó armat.]

Detalls i observacions. – Paviments impermeables amb recons arrodonits i pendent d'1 %; respatllers de 2 m. d'alçada, també rentables. Els taulells i les piques de la triperia i desgreixador, de gres, marbre o ciment.

[En aquest projecte, les sales de matança, els vàters i els estables estan pavimentats amb un gruix de 6 cm de ciment natural, al damunt una capa de 4 cm de formigó Portland, i finalment un aplacat de 0,5 cm.]

Els ganxos de suspensió dels animals sacrificats es disposen al llarg dels murs de contorn, llevat quan llur nombre és crescut, que, a més, se'n col·loquen sobre travessos normals als murs (sostinguts per suports); la distància entre aquests travessos ha d'ésser de 4 m. per als òvids i de 3 m. per als suïds.

[Els suïds són uns tipus de mamífers, com els porcs.]

Els passadors, de 2 m. d'ample.

Les cambres d'oreig, orientades al Nord i protegides amb murs dobles; els murs de la frigorífica, dobles i amb revestiment de suro i, semblantment, els sostres amb espai d'aire i capa de suro.

[L'oreig és un vent suau.]

Fotografia d'una altra façana del mateix edifici. S' hi pot veure la xemeneia de l'escaldadera

Cal disposar amb absoluta independència de les sales de sacrifici, el local de buidat i dipositat de les matèries excrementals dels intestins i els vestidors i lavabos per als operaris.

[Aquest punt també es compleix, ja que el femer queda entre dos estables, a l'exterior, i l'espai dels vestidors i banys dels operaris, és entre les corralines dels porcs i l'estable dels animals en observació. Contenia un armari rober, dos W.C amb placa turca i un urinari múltiple de ciment. Potser hauria estat millor independitzar-ho dels estables.]

A part de l'edifici de matança ja explicat, hi ha 3 construccions més, el pavelló d'administració, els estables bovins i llaners, i el de porcs, animals en observació i personal.

Dels 2179 m² que tenia tot el solar, 516 eren edificats i 1456 quedaven d'espais lliures, de circulació i ventilació, a més, segons la memòria del projecte: aquests metres quadrats lliures *“permitirán el facil engradamiento de las construcciones caso de un crecimiento inusitado de la población.”*

L'entrada a aquest recinte, veure la distribució dels edificis al plànol d'emplaçament, es fa des d'una placeta, pel pavelló d'administració, de dues plantes, on segons la memòria del projecte hi havia: l'administració i l'inspecció veterinària en una primera sala, la vigilància amb una bàscula de control del pes brut dels animals a sacrificar, un laboratori d'anàlisi i la cotxera per al vehicle de transport de carns, amb espai de quadra per a un cavall. Al pis superior hi havia l'habitatge per a l'administrador, amb tres dormitoris, una sala-menjador, una cuina, un bany i una gran terrassa.

En aquesta fotografia s'hi poden veure millor els murs de paredat formigonat i la composició de la façana principal, a cara Nord, amb el coronament i el conjunt d'obertures.

El pavelló d'administració i els estables de bestiar boví i llaner, formaven un mateix conjunt, creant un edifici llarg i escalonat, des de les dues plantes de l'administració fins a l'estable llaner. Després quedava un espai que s'usava coma femer, i tot seguit les corralines de porcs, l'espai dels treballadors i la zona dels animals en observació, formant un altre edifici allargat.

Els estables es van dimensionar en funció de les dades de consum de carn diari que l'ajuntament de la Seu d'Urgell va facilitar, que de manera resumida quedava: 3 vaques, 28 vedelles i 6 porcs. Però per els casos d'aglomeracions, *de vigílies de festes i dies de mercat*, es dimensionava per el doble, quedant els estables amb les dimensions de: 40 m² el de les vaques, 53 m² per les vedelles i 39 m² per als porcs. Segons el llibre d'en Bergós, abans reproduït, es recomana multiplicar-ho per 3, no doblar-ho.

El recinte quedava tancat per un mur de pedra engaltada formigonada (o paredat formigonat) de cantell rodat, de 2,4 metres d'alt per 0,40 d'ample.

Les característiques constructives dels edificis eren:

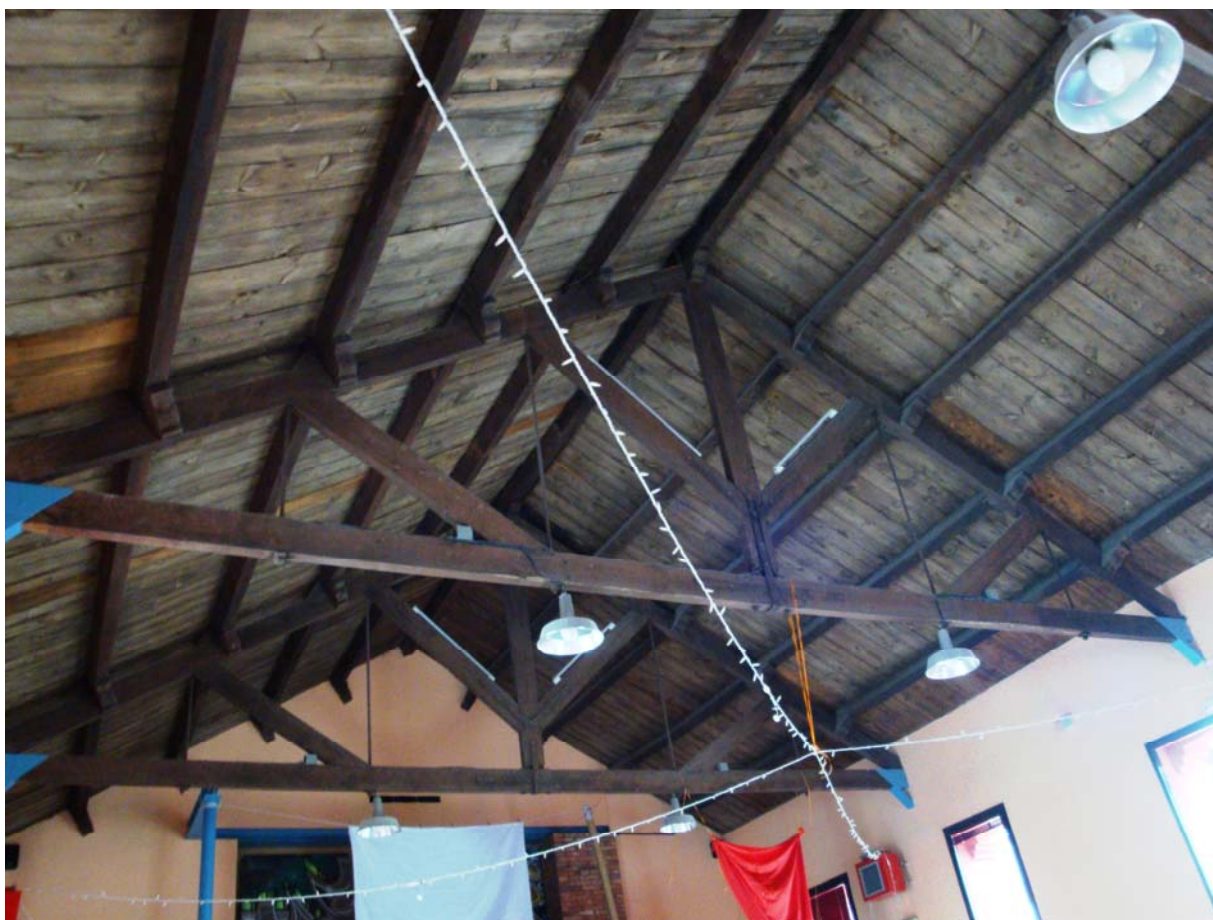
- Fonaments de formigó de grava partida i morter de ciment d'Organyà.
- Pareds de pedra engaltada (paredat), de pedra esquistosa (llicorella) amb morter de calç comú.
- A cada canvi d'espessor del sòcol de les pedres esquistoses i sota de l'aleró (s'entén que és el voladís de la coberta), s'executà les verdugades de maons amb morter de ciment indicades als plànols.
- Els angles dels edificis i el quadriculat de les obertures, es construï amb maons amorterats amb ciment Portland, en proporció 5 a 1.
- Els paraments exteriors no es van arrebossar. Als interiors se'ls hi va aplicar un arrebossat de morter de calç Portland i un lliscat amb aplacat del mateix ciment, i amb l'alçada depenent de l'ús de l'estança.
- Cobertes de pissarra en "pota de mula", sobre entaulat encadellat de 2,5 cm i sostingut per bigues "filetones" de pi.
- Forjats de volta catalana; a la memòria diu "*bovedas de yeso y memidall sobre envigado de filetones y jacenas de filas*".
- Escales de volta catalana, de dos gruixos; rajola amb guix de Noves i maó amb ciment d'Organyà. Els graons amb graonera i rajola retallada.
- El terrat de l'habitatge del pavelló d'administració, de solera de dos gruixos de maó i paviment de rajola retallada, muntada sobre envans de maó.
- Claveguerons d'una pendent mínima del 3 %, construïts damunt d'una solera de tres maons gruixuts, amb parets laterals fetes de murets de maó de 15 cm de gruix i lliscades amb ciment, a sobre es cobreix amb revoltos de dos gruixos. L'intereix depèn de l'ús de l'estança, 20 cm als estables bovins, 30 cm a l'edifici administratiu i de personal, i 45 cm a la sala de matances i el col·lector general.

Estèticament, els edificis són marcats per l'ús del maó en les seves cantonades i obertures, creant finestres allargades, acabades superiorment amb un arc rebaixat de maó, a plec de llibre o a sardinell i maons de salmers a les bandes; creant capitells i agulles quan s'ajunten diferents obertures. Les portes tenen la mateixa tipologia.

A diferència dels plànols, aquests marcs de les obertures tenen uns enllaços entre la fàbrica i la pedra, és un grup de quatre testes de més, paral·leles a l'horitzontal, que s'allarguen del marc cap al paredat. A diferència dels plànols, a l'execució sempre van ser grups de 4, als plànols s'agrupen de manera irregular.

Un cop més trobem la paret de capcer o pinyó, acabada en una silueta d'arcs rebaixats i escalonats, feta amb maons aparellats. Als plànols apareix tant a l'edifici de les matances com a l'administratiu.

Un altre dels elements identitaris i interessants són les cobertes; amb encavallades de manganella de fusta, reforçades amb estreps i platines metàl·liques, i les biguetes corretges tasconades des de l'interior.

Fotografia de l'interior de l'edifici de les matances. Aquí s'hi pot veure l'estructura de la coberta; les encavallades, les corretges i els taulons de suport de les peces llicorelles. Fotografia feta el març del 2010 per l'autor del projecte

Detall del coronament de la façana principal. Els altres remats són molt semblants.

Segueix l'esquema habitual d'en Bergós. Voltes rebaixades i escalonades, partint-se a banda i banda de forma simètrica.

Realitzades amb maons aparellats, però sobresortint el superior, creant una cornisa.

Conjunt d'obertures a la cara Nord, creant un finestral amb mainells o agulles d'un maó de gruix.

Una última filada col·locada en ronyó forma una cornisa superior.

Les fotografies van ser fetes al març del 2010 per l'autor del projecte.

Fotografies fetes per l'autor del projecte al març del 2010. A la 1a foto s'hi pot veure el final del rail transportador

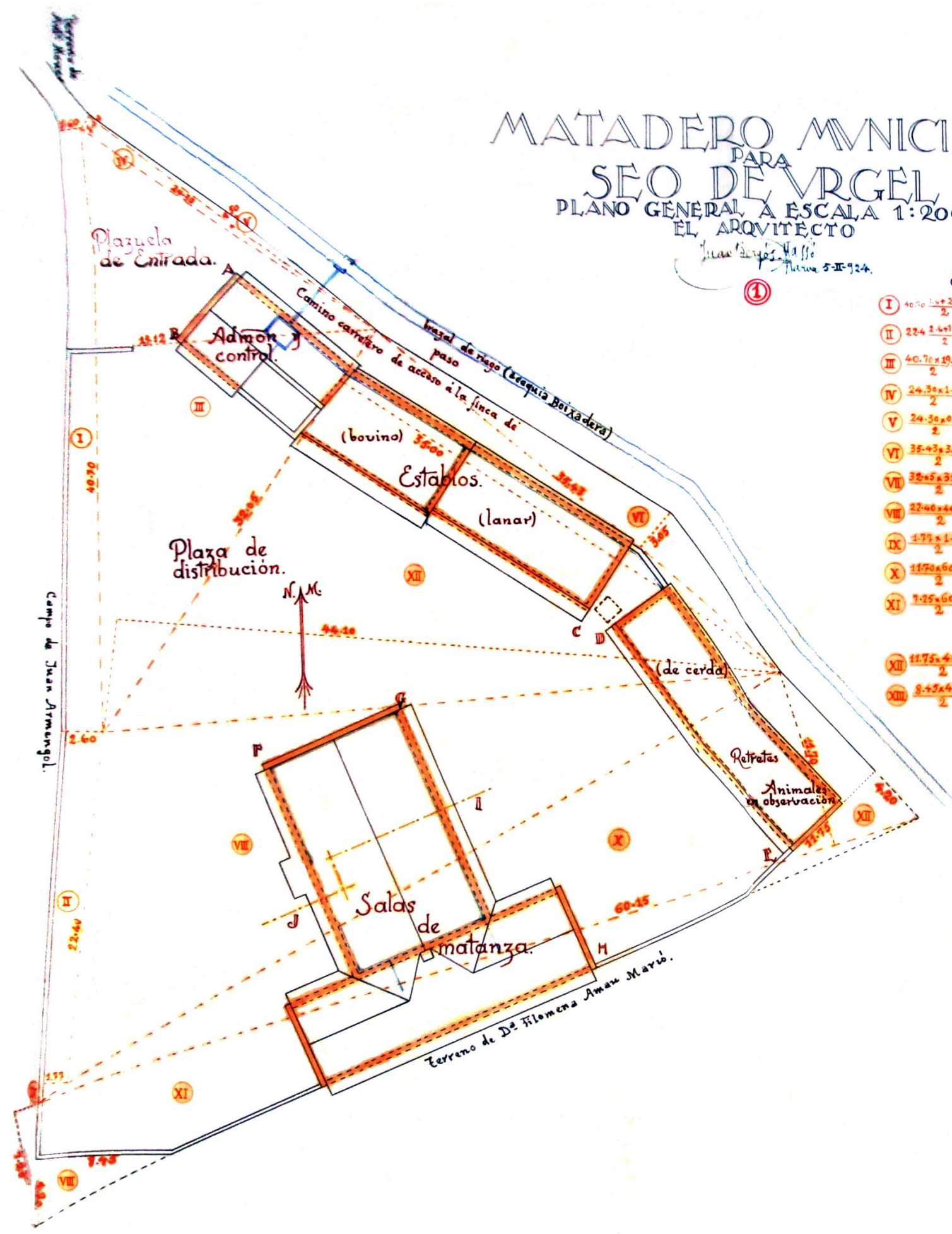

Tot seguit hi ha els plànols del projecte (no hi ha cotes):

- 1. Plànol general. Hi ha l'emplaçament, la situació dels diferents edificis i una triangulació pel càlcul de la superfície del solar. També s'indiquen els talls de les seccions i alçats del projecte.
- 2. Planta de l'edifici de matances
- 3. Secció IJ de l'edifici de matances
- 4. Secció KL de l'edifici de matances
- 5. Alçats FG i GH de l'edifici de matances
- 6. Plantes i secció de l'edifici administratiu
- 7. Alçats AB i BC del conjunt d'edificis administratiu i estables boví i llaners
- 8.1. Seccions i plantes dels estables boví i llaner
- 8.2. Planta i alçat de l'estable porcí, sala dels operaris i quadra dels animals en observació

MATADERO MUNICIPAL PARA SEO DE VRGEL PLANO GENERAL A ESCALA 1:200 EL ARQUITECTO

Juan Bergós i Massó
Año 5-II-924.

Extensión

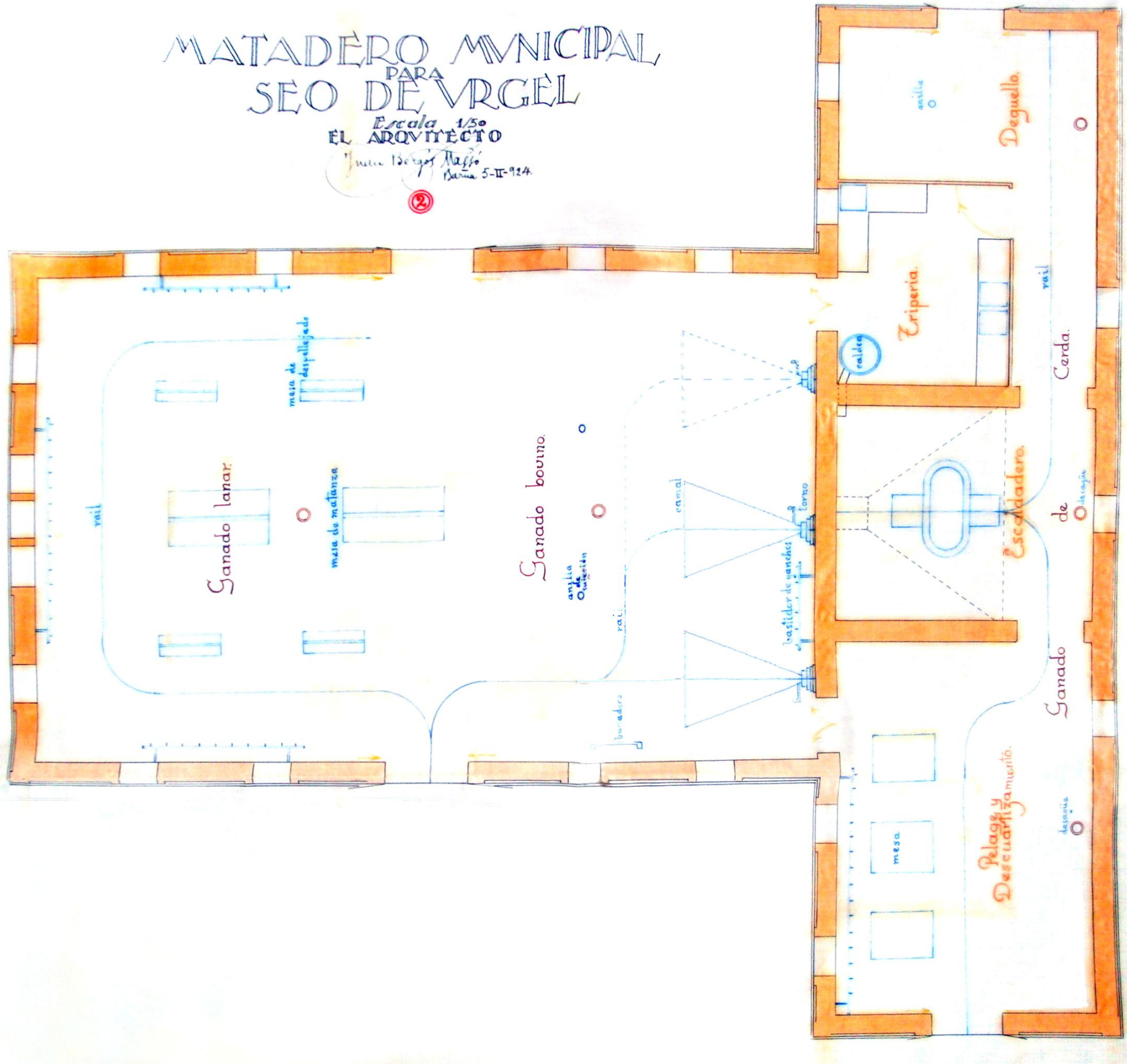
I	$\frac{40.70 \times 2.05}{2}$	85.470 m ²
II	$\frac{224 \times 197}{2}$	48.940 "
III	$\frac{40.70 \times 19.12}{2}$	389.072 "
IV	$\frac{24.30 \times 1.00}{2}$	12.150 "
V	$\frac{24.30 \times 0.50}{2}$	6.075 "
VI	$\frac{35.03 \times 3.05}{2}$	54.031 "
VII	$\frac{32.05 \times 35.00}{2}$	560.875 "
VIII	$\frac{22.00 \times 44.10}{2}$	493.520 "
IX	$\frac{1.77 \times 1.20}{2}$	1.062 "
X	$\frac{11.70 \times 60.15}{2}$	351.877 "
XI	$\frac{7.25 \times 60.15}{2}$	218.044 "
Suma		2.221.536 "
XII	$\frac{11.75 \times 4 \times 20.94.575}{2}$	- 42.320 "
XIII	$\frac{8.15 \times 4 \times 20.17.745}{2}$	
Total		2.179.216 m ²

MATADERO MUNICIPAL PARA SEO DE VRGEL

Escala 1/50
EL ARQUITECTO

Joan Bergós Massó
Barça 5-II-1914.

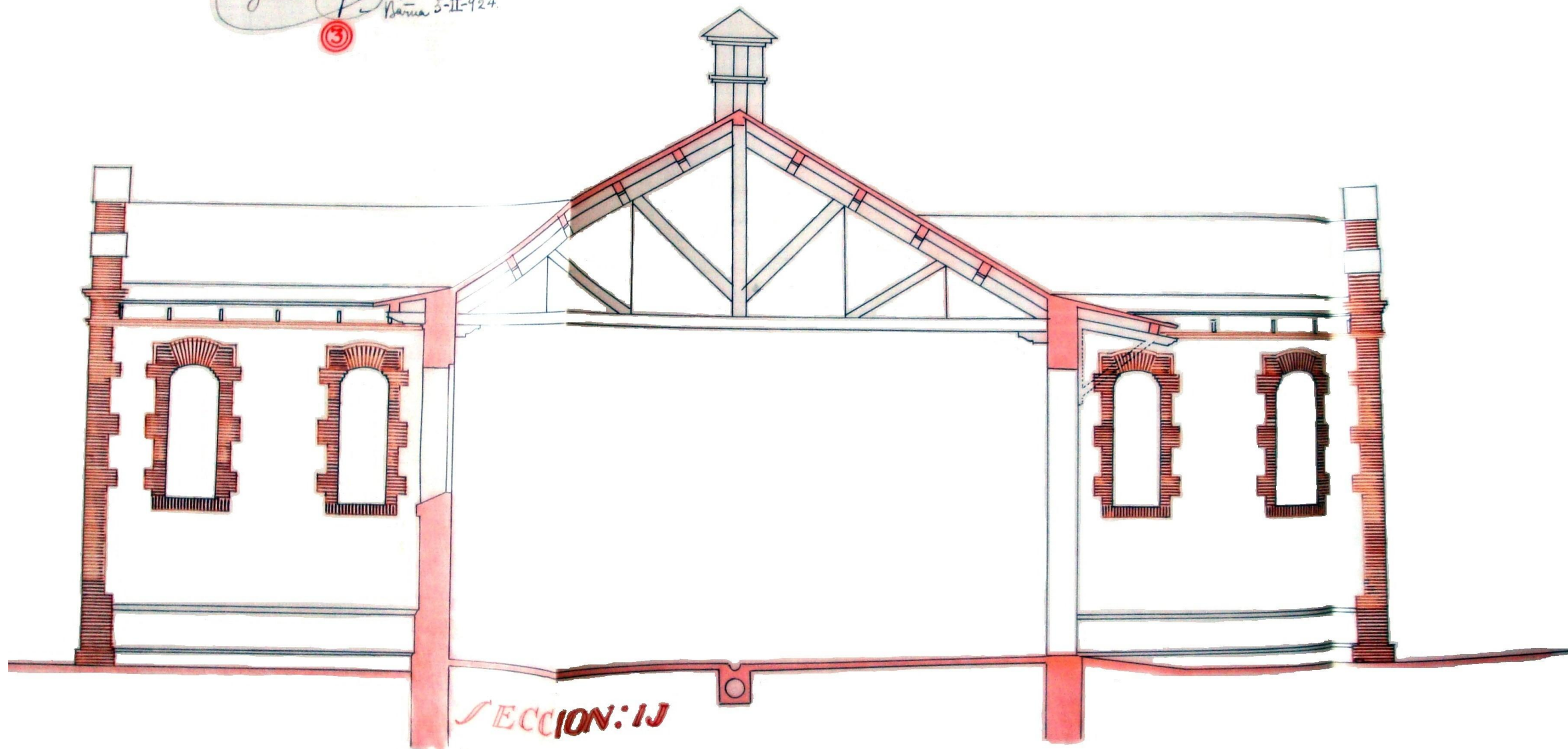
2

MATADERO MUNICIPAL PARA SEU DE VRGEL

Escala 1/50
EL ARQUITECTO
Juan Bergós i Massó
Barua 5-II-1924.

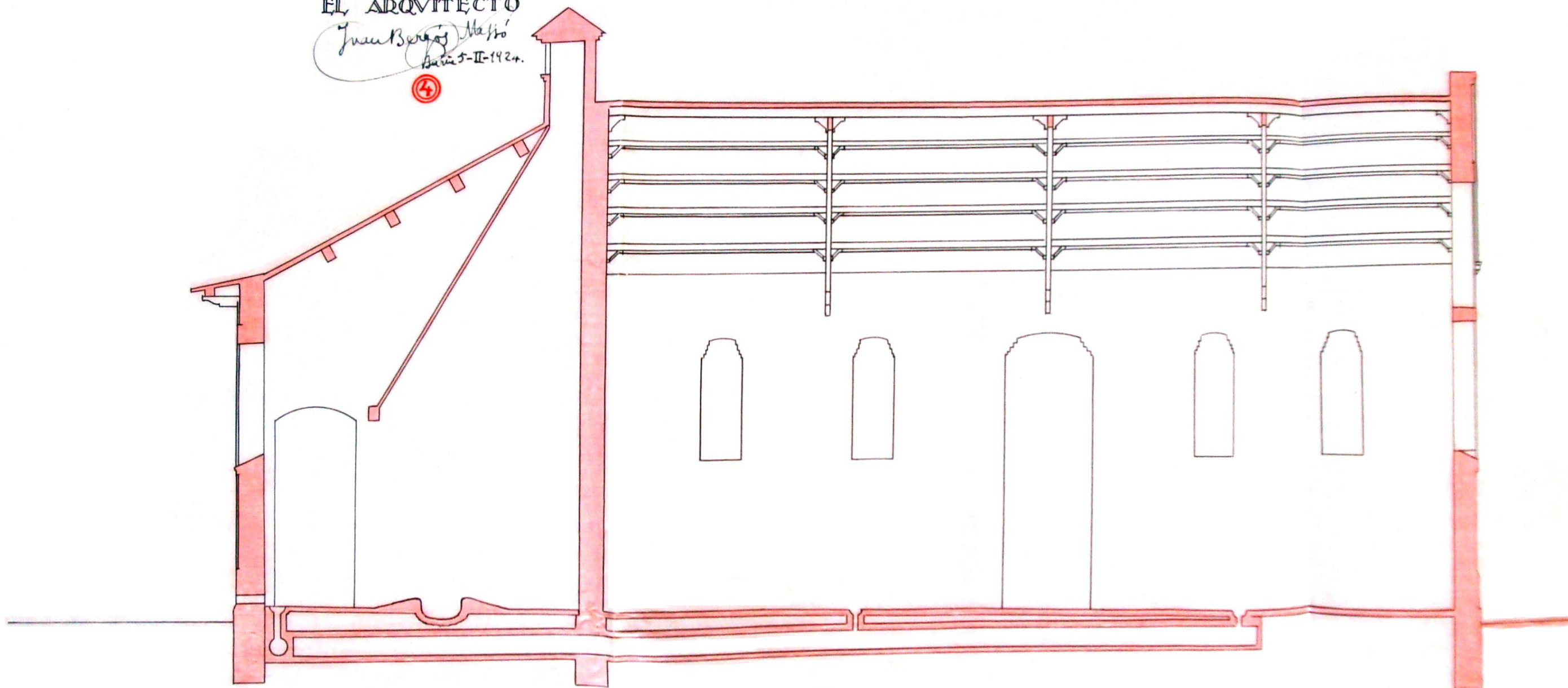
3

MATADERO MUNICIPAL
PARA
SEÑO DE VÍRGEL

Escala 1/50
EL ARQUITECTO

Joan Bergós i Massó
Barcelona - II - 1924.

SECCION: KL

MATADERO MUNICIPAL
DARA
SEO DE VRGEL

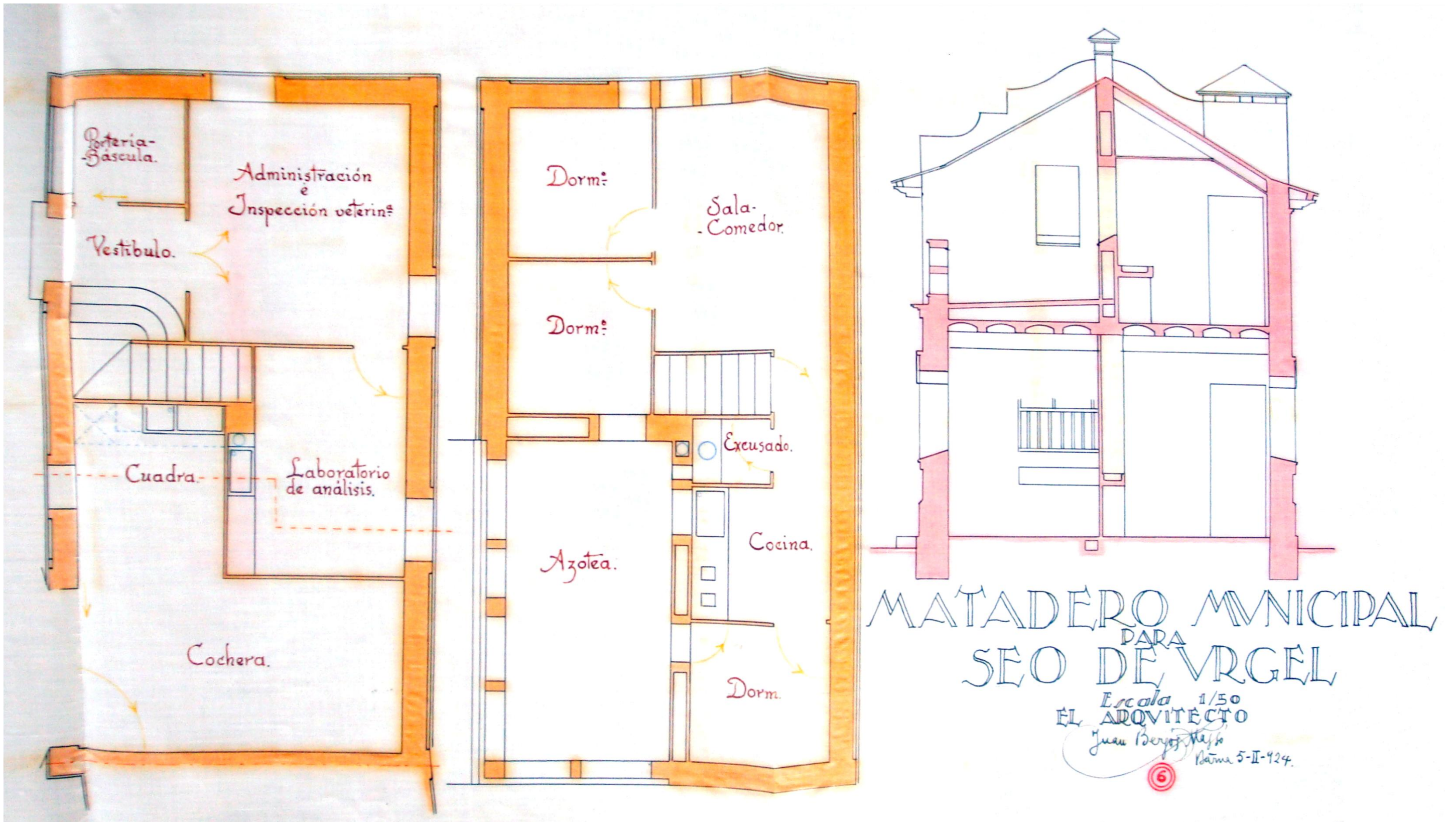
Escala 1/50
EL ARQUITECTO
Juan Bergós i Massó
Barça 5-II-124.

5

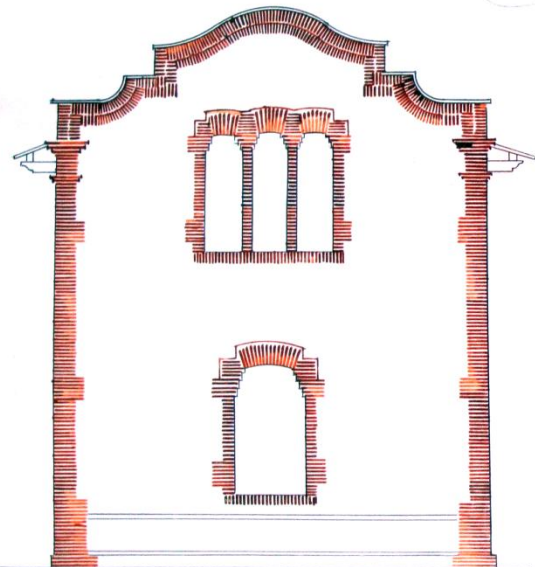
ALZADO: FG

ALZADO: GH

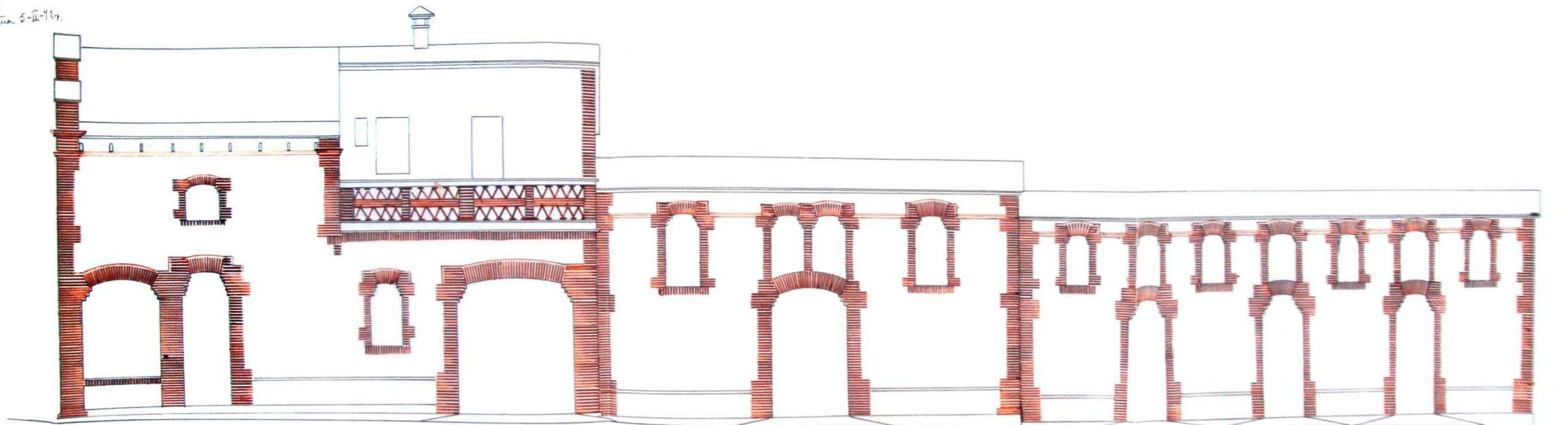

MATADERO MUNICIPAL
PARA
SEO DE VRGEL

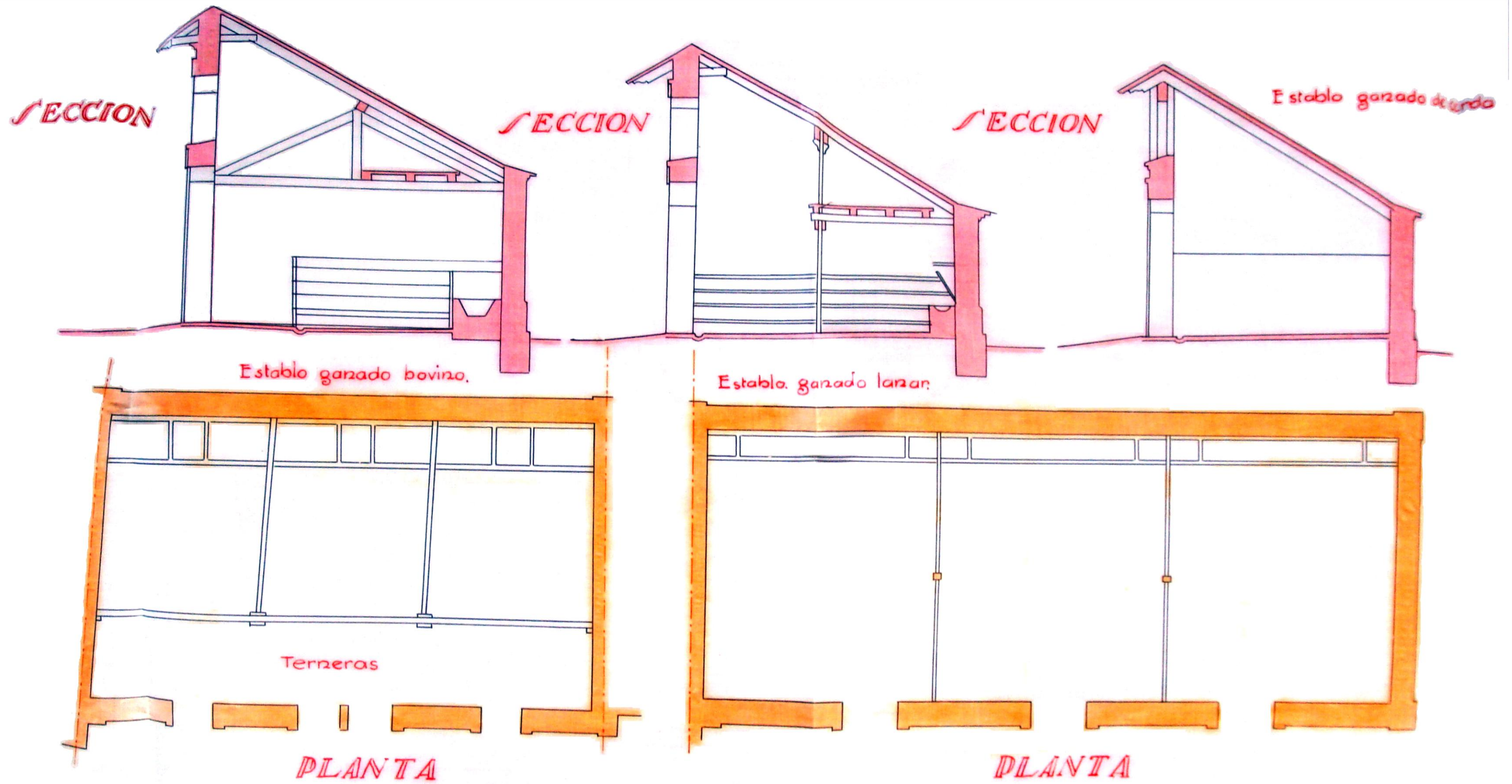
Escala 1/50
EL ARQUITECTO
Juan Bergós i Massó
Barcelona 5-12-1914

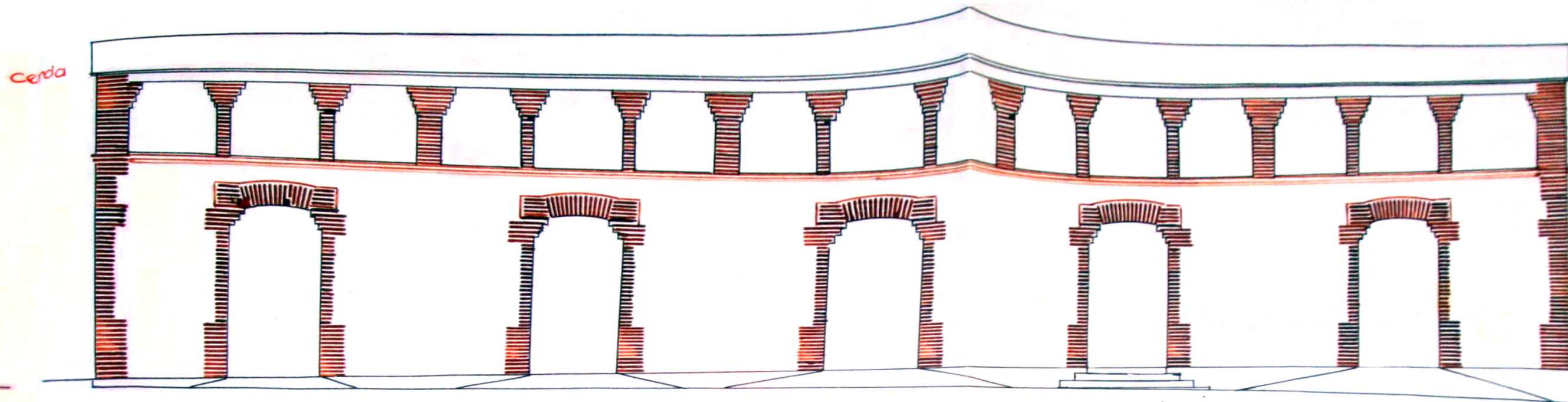

ALZADO: AB

ALZADO: BC

Cerda

MATADERO MUNICIPAL

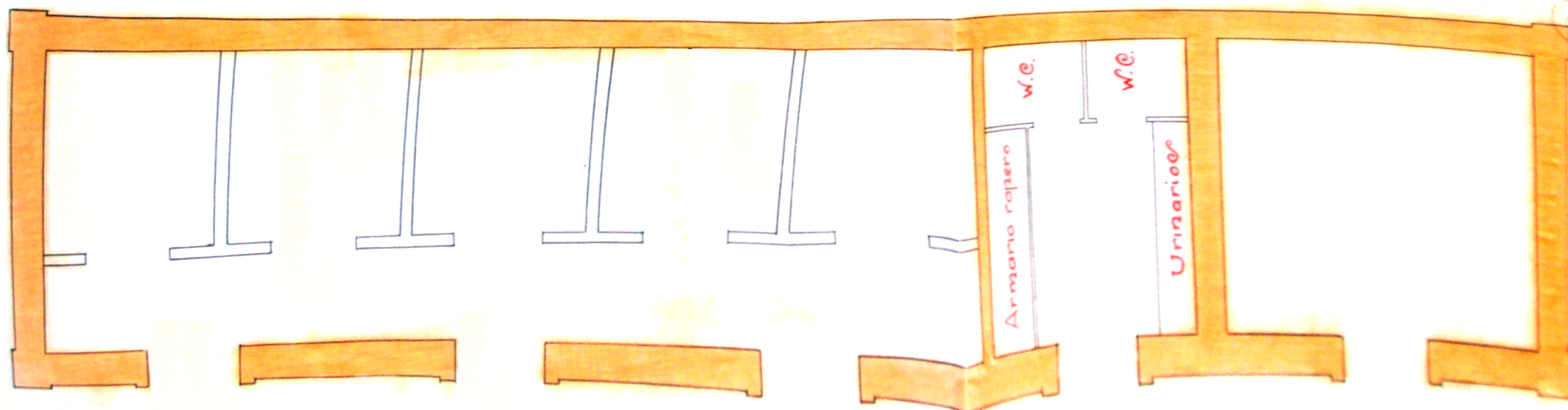
PARA
Escala 1/50

SEO DE VRCCEL

EL ARQUITECTO

Juan Bergey Massó
1914

8

PLANTA

Les lleteries de la Seu d'Urgell (1929)

L'empresa Lecherias de Seo de Urgel S.A. va encomanar a Joan Bergós la construcció de la seva fàbrica lletera.

Bergós construí un gran edifici central, d'un estil molt diferent al de l'escorxador, rodejat de les quadres.

Per desgràcia, no es conserva pràcticament res del projecte, algun document administratiu, plànols d'unes quadres i alguna foto.

L'edifici ja ha desaparegut.

A la pàgina 74 (Els anys sota la dictadura de Primo de Rivera) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

El projecte en un principi es composava per unes quadres al lateral esquerra, paral·leles a l'actual carrer del Comtat d'Urgell, i la fàbrica amb moll de càrrega, perpendicular a les quadres i paral·lela a l'actual carrer de Joaquim Viola Lafuerza. Al seu davant hi havia un pati amb un xemeneia força alta. Al cap d'uns mesos s'amplià el complex amb unes noves quadres davant de l'edifici de la fàbrica, un gran dipòsit col·locat a gran alçada al mig del pati i un tancat per al recinte.

L'edifici de la fàbrica comparteix similituds amb les cotxeres que Bergós havia construït 3 anys abans a l'Hospitalet de Llobregat. El posicionament de les obertures, l'acabat de pedra artificial, les línies rectes, sòbries, de parets gruixudes i obertures grans, el tipus de teulades, el coronament central, les cantonades, el cos allargat comparant-ho amb la seva amplada...

De l'únic plànol que és conserva de l'edifici principal, un alçat de la façana central, s'hi es compara amb les fotografies hi ha alguns canvis:

- L'alçada de la coberta és construït més baixa, o bé el cos central es feu més alt.
- Els arcs de mig punt que apareixen a l'alçat, al moll de càrrega són substituïts per un parament tancat, amb obertures ortogonals, com les de la resta de l'edifici. I s'hi afegí un balcó al seu damunt.
- Dels dos cossos amb tres obertures cada un passà a tres cossos amb dues obertures cada un.
- S'afegí una petita torre al costat del moll de càrrega, a més d'una gran xemeneia de maó en un extrem.
- Algunes obertures es modificaren.

Si analitzem el capítol de les mantegueries i formatgeries del Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles^[147] veiem:

[145] Bergós i Massó, Joan (1936), Formulari tècnic de construccions rurals i industrials agrícoles.. Publicacions de l'Escola superior d'agricultura de Barcelona. Generalitat de Catalunya. Barcelona. Pàgina 225.

Mantegueries i formatgeries

Dades bàsiques

Producció lletera. – Quantitat de llet l en litres que produeix una vaca en els 300 dies que sol durar la secreció:

L = 150 m; essent m la producció mitjana diària inicial que oscil·la de 15 a 20 litres.

L = 6 q; essent q el pes viu de l'animal.

L = 0,55 f; anomenant f el farratge en pes consumit a l'any.

Les cabres arriben a donar de llet 10 vegades el pes viu.

A llet de vaca conté un 3,5 % de grassa o nata, la de cabra 4 % i la d'ovella 6 %.

El rendiment de mantega és 1,08 a 1,17 del pes de la grassa corresponents als límits 3 % i 7 % d'aquesta; entre aquestes xifres es busca el factor per interpolació.

Orientació general. – En la indústria manteguera hom aprofita per complet la grassa per fer mantega.

En la indústria manteguera-formatgera hom aprofita parcialment la grassa fent-ne mantega per tal que la remanent permeti obtenir formatges mig grassos i durs, que és el cas més freqüent, o bé s'aprofita amplament per a formatges molt mantegosos.

Els xerigots residuals s'empren per a engreix de porcs.

Per a indústries mitjanes i amb la depreciació dels subproductes no interessa obtenir caseïna ni lactosa.

Elements de l'edifici. – Partint de la base d'una elaboració mixta de mantega i formatges de tipus usual caldrà disposar de:

- a) *Andana de recepció de llet amb el xupet d'abocada*
- b) *Sala per al rentat i esterilitzat d'envasos*
- c) *Manteguera: Sala d'elaboració*
 - Sala de maduració de la nata*
 - Local per a la caldera*
 - Sala de confecció dels pans*
- d) *Formatgeria: Sala per a les calderes*
 - Local per al quallat*
 - Sala de premses*
 - Salador*
 - Sales de maduració i conservació de formatges*
- e) *Cambra frigorífica*
- f) *Laboratori d'assaigs de la llet i dels productes elaborats*
- g) *Local d'expedició de productes (embolicat i etiquetat de mantegues, parafinat i etiquetat de formatges, pesatge i embalatjaria).*

Fotografia de l'any 1930 extreta de la revista Cadí Pedraforca ^[148]. En aquesta imatge, la fàbrica ja està en funcionament tot i que s'hi feien obres, com les quadres que es veuen a mà esquerra. També s'hi pot veure l'afegit de la torre a l'esquerra de l'andana.

Instal·lacions, mides i dades complementàries

La longitud de l'andana de recepció es calcula a raó de 3 m. per camioneta a descarregar simultàniament; junt a ella hi ha d'haver la bàscula de força igual al 20 % del pes de llet a treballar diàriament o en son lloc aforades per a mesurar la llet si es prefereix a pesar-la; d'aquesta va al xupet d'entrada d'on una bomba l'eleva al dipòsit regulador.

[Per les fotografies que es disposa, en aquest edifici, dues camionetes juntes a l'andana queden bastant justes.]

Per acumular aigua per a la caldera, per a refrigeració i per a neteja, si no es disposa d'aigua a pressió, cal tenir un dipòsit de cabuda igual a 3 vegades el del volum de llet manipulada per dia i ateny 5 vegades quan es pasteuritza la crema.

[Es suposa que el gran dipòsit que hi ha al davant serà aquest de l'aigua.]

A caldera ha de poder escalfar per hora un volum d'aigua $\frac{1}{2}$ del de llet diària; igual volum horari ha de tenir de rendiment la desnatadora centrífuga que ha d'actuar mantenint la llet a 27° (llevat que s'hagués pasteuritzat, que cal atènyer llavors de 70° a 80° per al desnatat); la nata obtinguda cal refredar-la ràpidament fins 14° a 18° passant-la al bac de maduració directament o després de pasteuritzar-la a 90° durant 30 minuts; hom recull d'altra banda llet descremada.

[L'alta xemeneia que es pot veure a les fotografies, segurament era d'aquesta caldera.]

La maduradora de nata on aquesta roman unes 12 hores ha de mantenir-la de 15° a 25° i cal emprar en temps calorós circulació de salmorra; hom fa l'acidificació de la nata natural o bé

[156] Revista Cadí Pedraforca (2009), Dossier de la llet i formatge, número 7, tardor-hivern

amb ferments. Per a aquestes operacions calen dos dipòsits de cabuda cada un igual al 7 % del tota de la llet diària. La sala de maduració convé orientada al N.E.

La mantiguera o batidora de nata ha d'ésser de cabuda igual al 20 % de la llet treballada per jorn o el doble de la nata a tractar cada 40 minuts, cal mantenir la temperatura entre 14° i 17° el batatge dura de 30 a 40 minuts i ultra agrumollar la mantega separa bona part del sèrum. Per acabar d'eliminar la resta de sèrum retingut es malaxa la mantega en una pastadora de potència igual al 8,5 % del pes de llet diàriament transformada; el pastat a l'ensem aglutina els grans de mantega. El batut i pastat de mantega pot fer-se també amb un sol aparell.

Per a cada aparell en funció dels esmentat cal una superfície de 4 a 6 m²; les taules per a la confecció de pans de 250 a 2000 grams i pastilles de 100 a 400 grams de mantega han de tenir de 6 a 8 m² amb la galetera per als primers i les premses amb els motlles per a les segones. La galetera pot rendir fins a 3000 trossos per hora.

Per a la formatgeria calen dues calderes de cabuda cada una igual a $\frac{1}{6}$ del volum total de llet rebuda diàriament; amb el vapor d'aquelles hom escalfa usualment la llet al volt de 55° barrejant-hi si s'escau la matèria colorant per donar matís al formatge i el quall (10 a 20 grams per 100 litres de llet); el coagulat necessita la durada i les temperatures següents:

Formatges tous sense madurar 20 – 24 hores i 14° a 20°

Formatges madurats 2 – 3 hores i 26° a 31°

Formatges durs 30 – 50 hores i 28° a 35°

La sala ha d'estar a 18° i lliure de corrents d'aire.

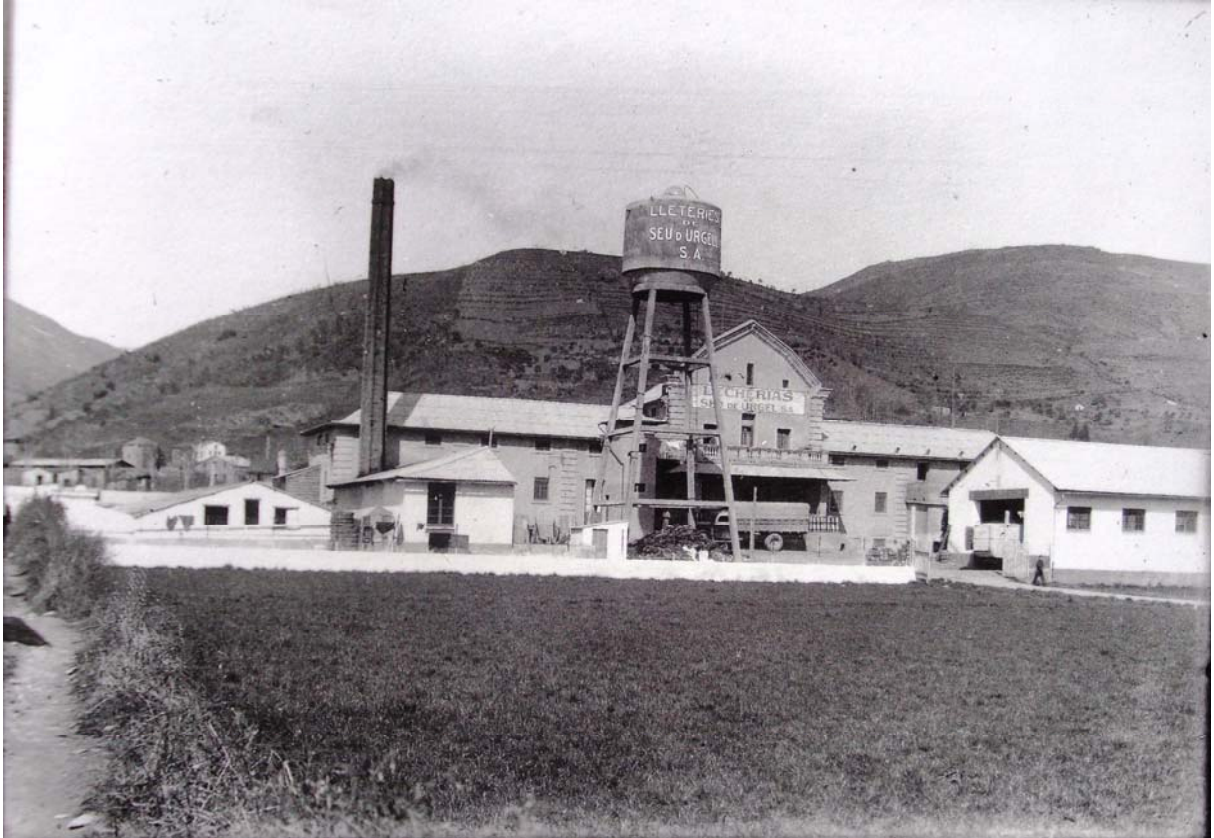
Per facilitar l'expulsió del sèrum sovint hom parteix a trossets la massa quallada mantenint-la amb vapor dins cubells de fusta entre 15° i 20° filtrant-la amb draps de tela; s'embolcalla amb draps de cànem que deixen escórrer el xerigot (durant 3 a 15 hores segons els formatges) i dins del motlle es premsen; cal un nombre de premses de palanca igual a tres vegades el de Hl. De llet treballada per als tipus de formatges petits i mitjans habituals en el nostre país; aquestes premses van instal·lades en el taulell corresponent, i cal comptar que n'hi caben per m² 50 motlles del tipus Camembert i 10 premses del tipus Holanda. En alguns formatges es fa la cocció lenta durant mitja hora fins a 60°.

Per a completar l'expulsió del sèrum, millorar el gust del formatge i assegura-ne la conservació cal salar-lo; això es pot fer salant la massa quallada, macerant els formatges en salmorra o bé fregant-los amb sal seca; en el segon cas, que és el millor, cal preveure uns dipòsits de salatge amb l'escorredor consegüent.

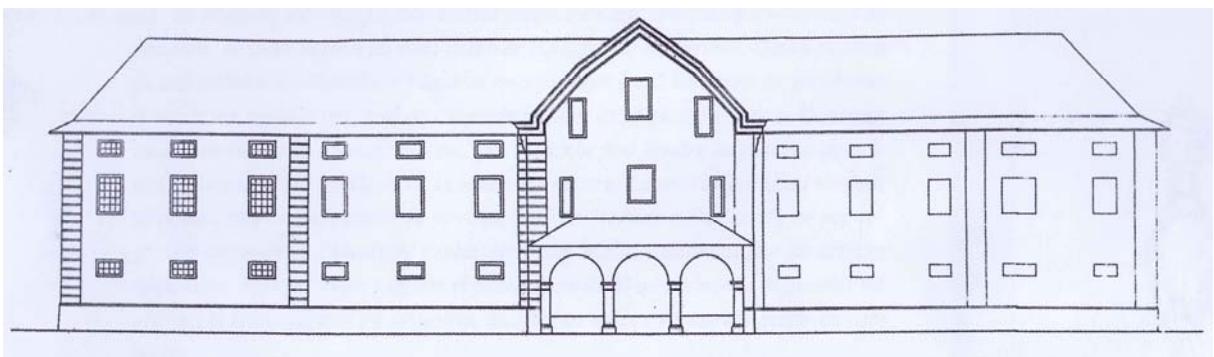
Les caves de maduració i conservació es calculen per la longitud de prestatgeries exigides pel nombre mida dels formatges i pel temps que hi ha de romandre (4 a 6 setmanes pels tipus usuals); cal que la temperatura de les caves no passi de 13° i per certs formatges molts menys i el grau higromètric no passi de 80° a 90°, ço que exigeix ventilació (refrigeració en temps calorós), puix que durant el primer mes els formatges arriben a perdre aigua per un 10 % de llur pes. La superfície mitjana a donar als assecadors i maduradors de formatge es

pot prendre igual a la suma de les superfícies necessàries per a la mantegueria i formatgeria, és a dir que pot constituir un semisoterrani de planta igual a la total de la fàbrica deduïda de les dades anteriors.

Per al laboratori basta una superfície de 10 16 metres quadrats i per a la sala d'esgotat de pots, rentat i esterilitzat hom pot prendre 1 m² per cada cavallet de rentat individual i 2 m² per cada màquina de rentat múltiple i per cada esgotadora així mateix múltiple.

Fotografia de l'any 1935, recollida a l'arxiu municipal i comarcal de la Seu d'Urgell. Aquí s'hi pot veure la fàbrica en ple funcionament. A l'andana hi ha una camioneta recollint llet.

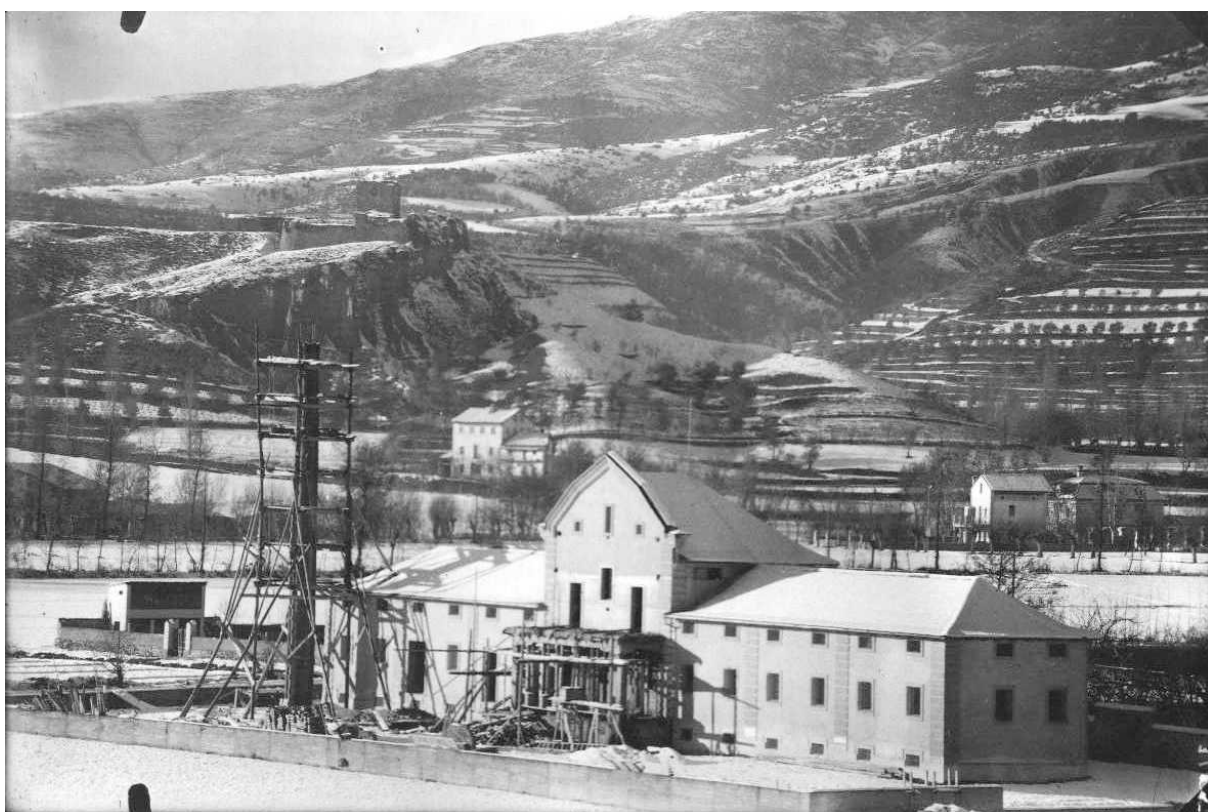
Plànol d'alçat de la fàbrica de les lleteries. Extret del llibre Centenari de Joan Bergós ^[149].

[147] Ribera i Bergós, Jordi (1994), Centenari Joan Bergós (1894-1994). Generalitat de Catalunya. Barcelona

Del que es pot extreure del llibre *Formulari tècnic* d'en Bergós, mirant les fotografies de l'edifici, la zona de l'esquerra era orientada a est, per tant allí hi devia haver la sala de maduració, al centre, l'espai d'administració, donant al balcó central la sala dels directius. Les petites obertures que s'observen a tota la part baixa de la construcció, corresponien al semisoterrani de les caves de maduració i conservació dels formatges i mantegues.

A la fotografia de l'any 1935 també podem observar un nou afegit a la ala esquerra de l'edifici, a prop de la sala de maduració. També hi ha dos estables més que en el projecte inicial. Col·locats davant de l'edifici, un a la banda esquerra i l'altre a la dreta. D'aquest últim se'n conserven els plànols, extrets de l'arxiu municipal i comarcal de la Seu d'Urgell.

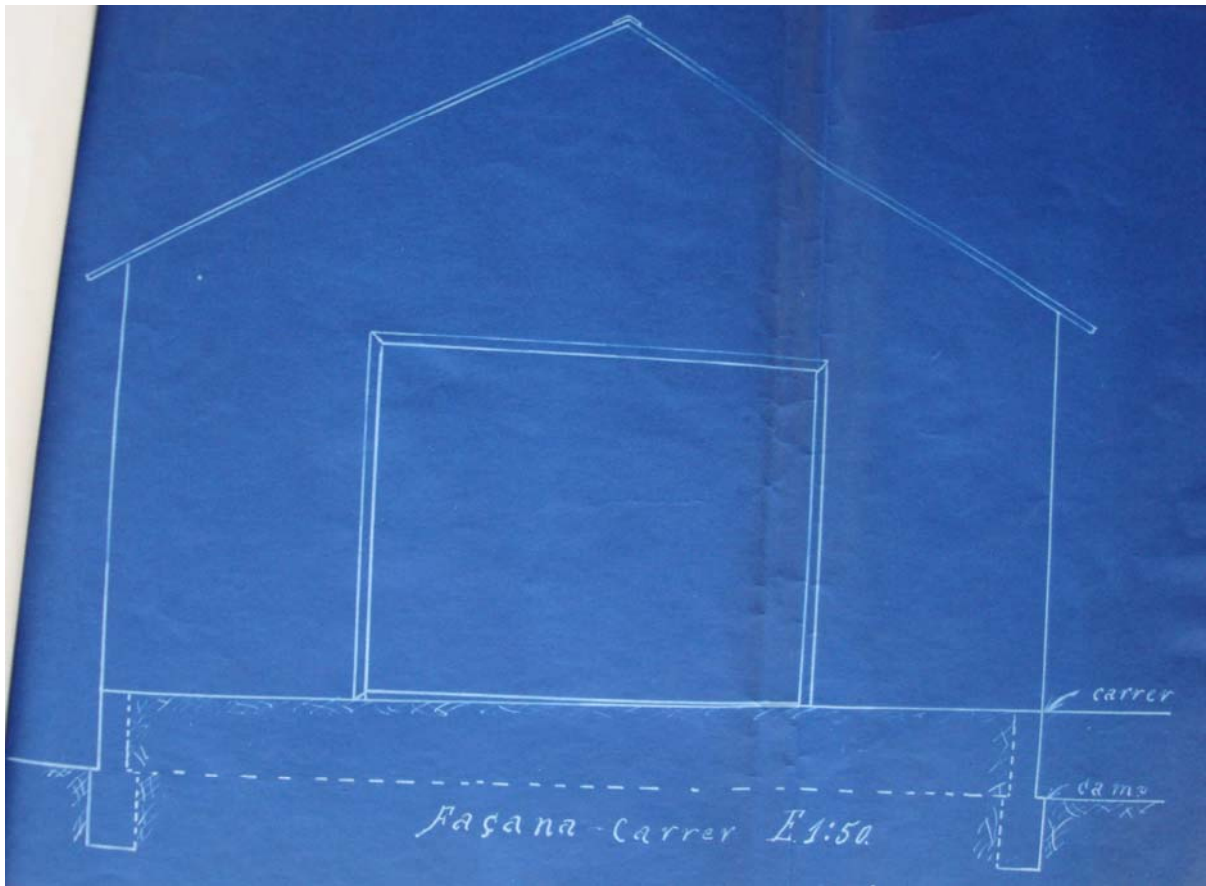
La coberta de la fàbrica és realitzà amb xapa; en aquesta, a tota la banda esquerra s'hi afegiren uns curulls de ventilació.

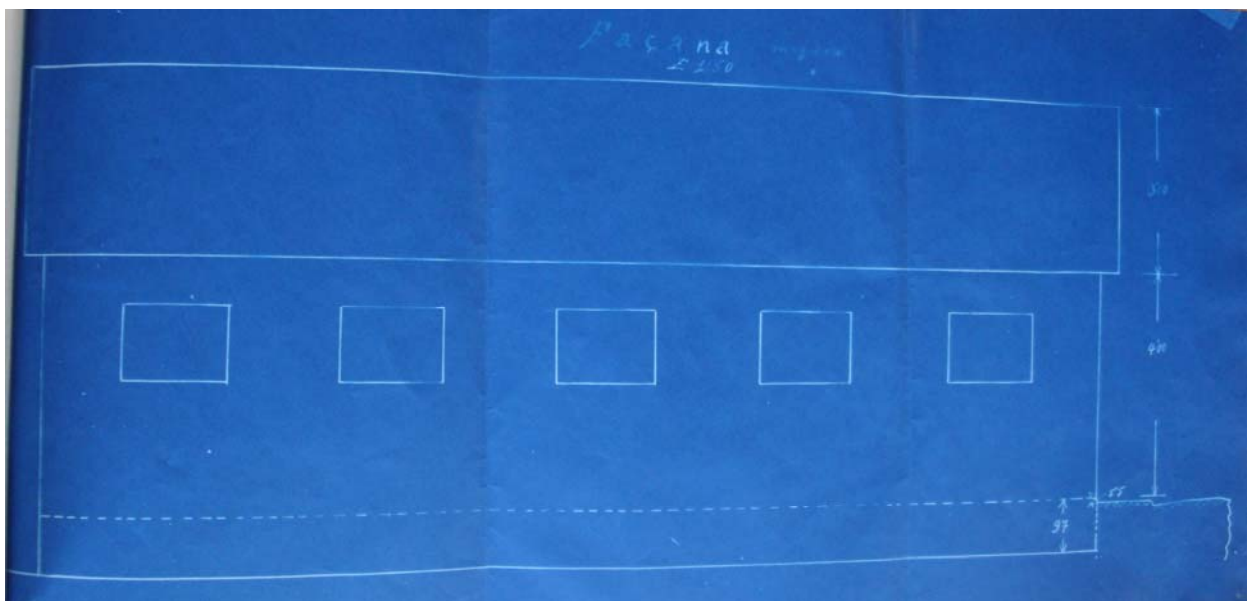
**Fotografia de l'any 1929, recollida a l'arxiu municipal i comarcal de la Seu d'Urgell.
Aquí la fàbrica era en construcció. L'edifici i la tanca ja estaven acabats, faltava l'andana i la xemeneia.
Els estables no s'havien començat.**

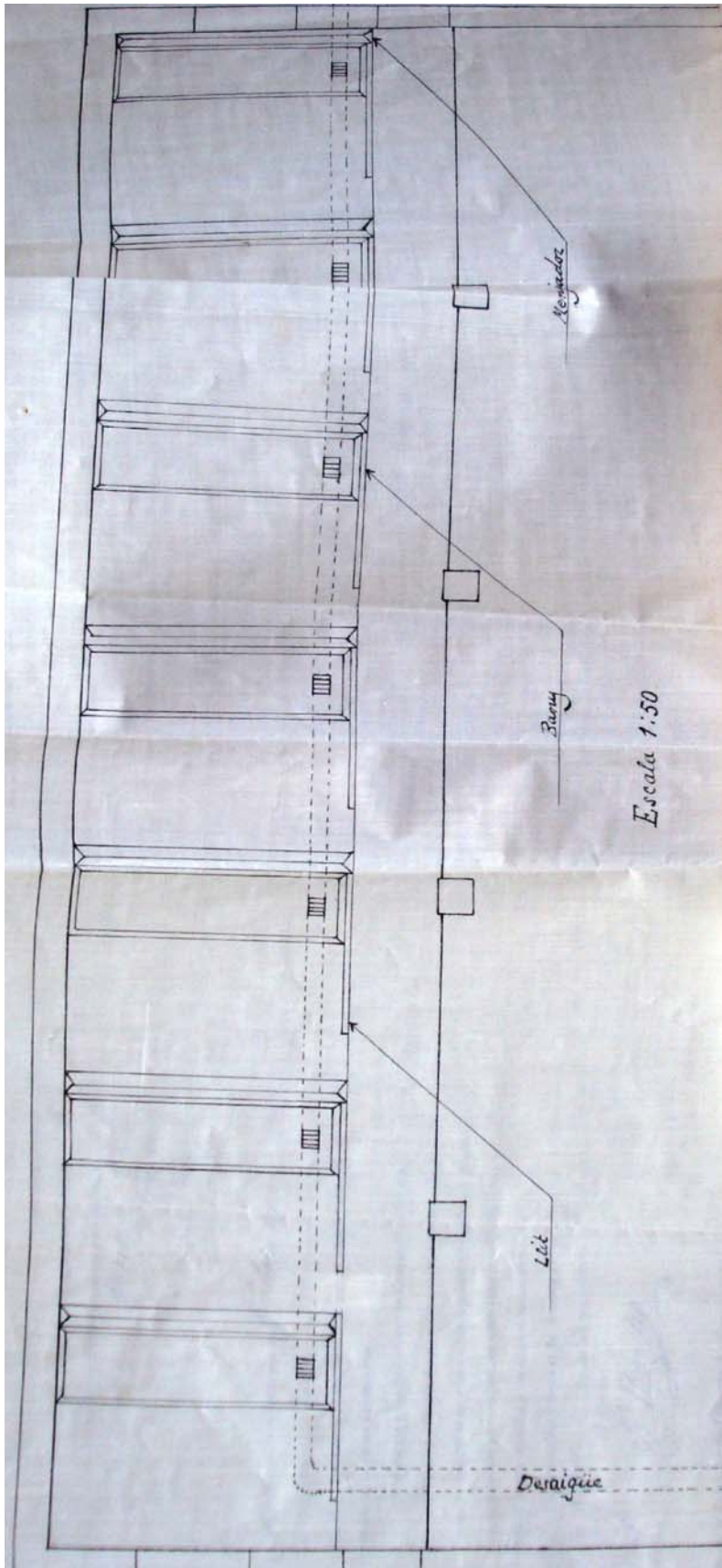

Plànol extret de l'arxiu municipal i comarcal de la Seu d'Urgell. Aquest és l'únic document gràfic que hi havia de la granja, a banda d'un estable afegit posteriorment.

Plànol extret de l'arxiu municipal i comarcal de la Seu d'Urgell .
Alçats de la quadra afegida posteriorment.

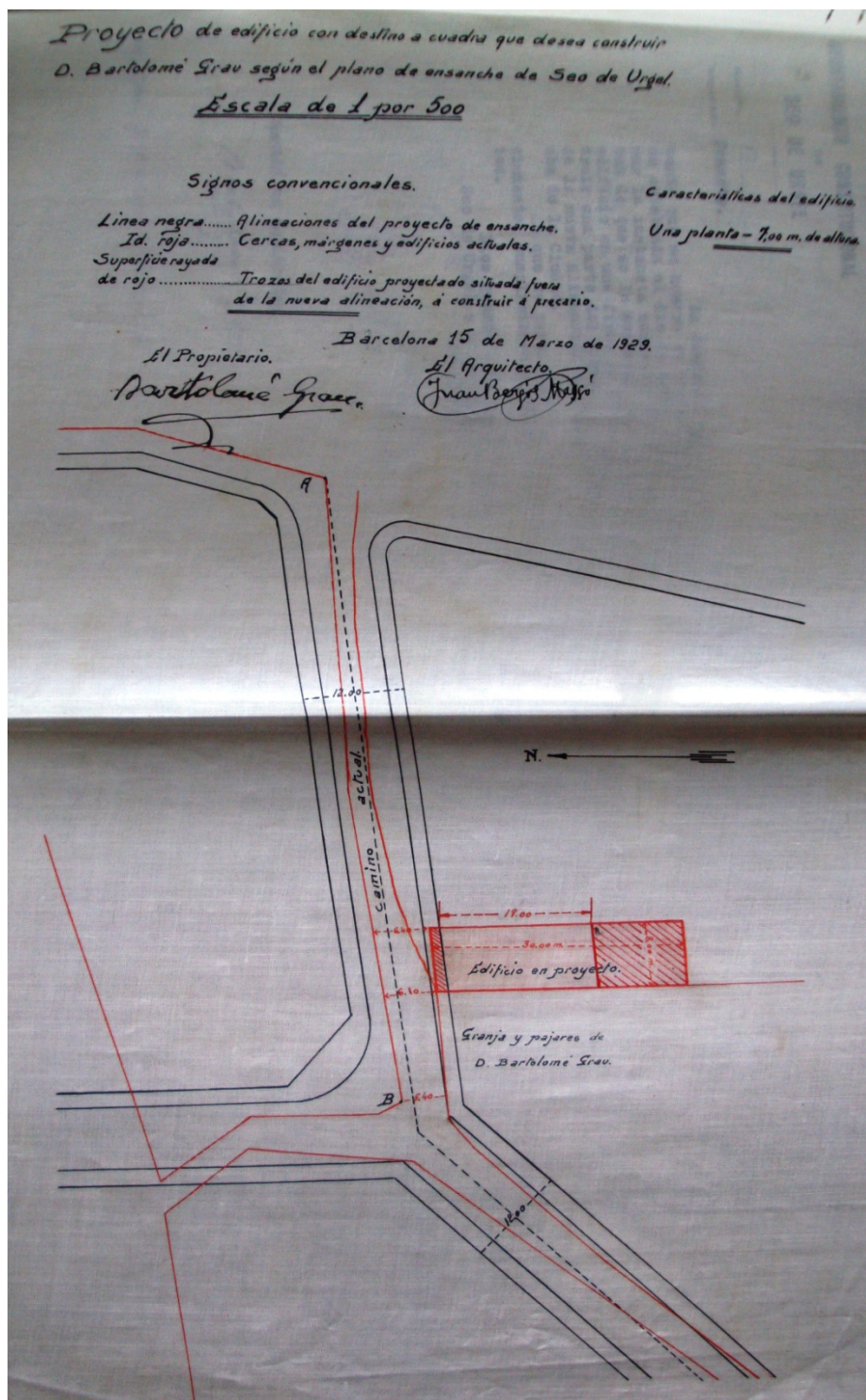

Planta de la quadra
afegida posteriorment

Diverses petites construccions agràries i ramaderes a la Seu d'Urgell (1929-1937). Ara ja desaparegudes

Projecte d'una quadra de 30 metres de llarg per 8 d'ample, propietat de Bartolomé Grau i Ramonet, al març de 1929.

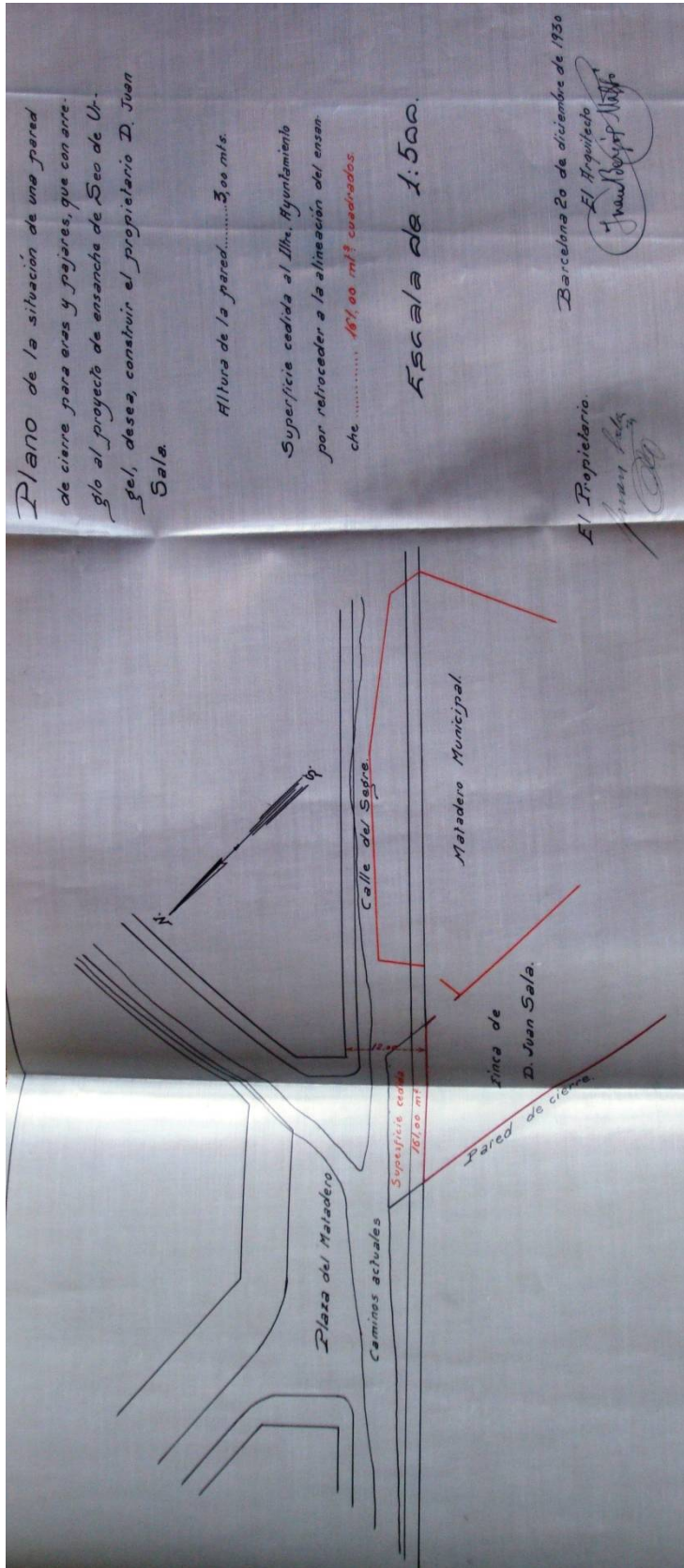
A la pàgina 75 (Els anys sota la dictadura de Primo de Rivera) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Projecte extret de l'arxiu municipal i comarcal de la Seu d'Urgell

Projecte d'una tanca per a eres i pellers al costat de l'escorxador municipal, propietat de Joan Sala, al desembre de 1930.

A la pàgina 76 (Els anys sota la dictadura de Primo de Rivera) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Projecte extret de l'arxiu municipal i comarcal de la Seu d'Urgell

Projecte d'unes quadres de bestiar per a la societat cooperativa lleteria, sindicat agrícola de la Seu d'Urgell, que tenien de president al senyor Rebés. Gener de 1933. Sense documentació gràfica.

A la pàgina 83 (Canvi de cicle: la segona república, la concentració en la pedagogia) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Projecte d'un edifici de funció garatge per a la societat lleteries de la Seu d'Urgell. Al febrer de 1934. Situat a l'actual carrer Llorenç Tomàs i Costa. Sense documentació gràfica.

A la pàgina 83 (Canvi de cicle: la segona república, la concentració en la pedagogia) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Projecte d'ampliació de la fàbrica i corts de la cooperativa lleteria del Cadí, sindicat agrícola. Maig del 1937. Sense documentació gràfica.

A la pàgina 95 (Canvi de cicle: la segona república, la concentració en la pedagogia) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Projecte de noves quadres a la fàbrica i corts de la cooperativa lleteria del Cadí, sindicat agrícola. Juliol del 1937. Sense documentació gràfica.

A la pàgina 95 (Canvi de cicle: la segona república, la concentració en la pedagogia) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Projecte d'ampliació de Lleteries de la Seu d'Urgell S.A. Juliol del 1937. Sense documentació gràfica.

A la pàgina 95 (Canvi de cicle: la segona república, la concentració en la pedagogia) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Granja Salses Serra (193?)

Segurament durant els anys 1930, Joan Bergós construï el complex de la granja Salses Serra a Lleida.

La construcció ja ha desaparegut.

A la pàgina 81 (Canvi de cicle: la segona república, la concentració en la pedagogia) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Francesc Salses Serra era un amic de la família, conegut pel pare i company del germà Antoni al Partit republicà català, enginyer i director de la fàbrica Cros. Aquesta indústria creada l'any 1927 es dedicava a la producció d'adobs químics i tenia força pes dins l'incipient indústria lleidatana de principis de segle XX. La finca s'edificà per a l'explotació ramadera i l'utilització com a torre d'habitatge.

Contenia quadres i cort d'engreix per a porcs, estables per a vaques i cavalls, espai per a l'apicultura i l'emmagatzematge de farratges i pinsos.

Les construccions eren funcionals i senzilles, a base de maó, tova, fusta i metall per als tancats; estava situada entre els actuals barris de la Bordeta i els Magraners.

L'edifici d'habitatges era de planta quadrada i amb dos nivells. Coberta de teules ceràmiques a dues aigües i xemeneia. Per una banda donava a l'exterior, on hi havia una marquesina de fusta, per a col·locar-hi parres, i un cartell que deia "Canal de Urgel, pago en metálico Fincas". Per l'altra banda donava als estables en un primer tancat d'obra, amb una bonica porta de vola de maó i capterrat de teules àrabs; i sortint d'aquest hi havia una zona de pastura i magatzems, delimitada per un reixat de filferro en triple torsió amb una entrada amb portes subjectades a pilar o brançal. Aquests tipus d'elements són explicats al llibre de Les construccions rurals a l'abast de tothom, d'en Bergós.

Els magatzems quedaven oberts a l'aire lliure. D'estructura de fàbrica i coberta a una aigua, amb cavalls de fusta recolzats sobre una biga, suportada entre els paraments i pilars, i damunt dels cavalls un entaulat on s'hi recolzaven les teules.

La corralina era de tova o de ciment (no s'aprecia prou bé a la fotografia), amb una pota al centre i dues obertures als seus laterals per a ventilar. La coberta era a dues aigües, tenint a l'interior dues columnes entre el passadís central, per a suportar la coberta en el seu centre. L'estructura de la coberta era com la dels magatzems. A banda i banda del passadís central hi havia les corts, tancades amb reixes de barrots metàl·lics, tenint les menjadores donant al passadís, i facilitant-ne així el seu manteniment. La sortida de les cel·les es feia directament a l'exterior, mitjançant portetes de fusta a les façanes laterals, donant en un petit passadís a l'aire lliure.

Aquesta era una construcció senzilla, però utilitza elements que apareixen al capítol de les corralines, del llibre *Construcciones urbanas y rurales*, pàgina 96.

Tot seguit hi ha el recull fotogràfic, cedit per la família de Joan Bergós:

Fotografies panoràmiques del complex. S'hi veu el paller, i la Seu vella al fons

Espai exterior dels magatzems i pasturatge

Entrada a les quadres i finalment a l'habitatge

Habitatge donant a l'exterior

Ruscos per a l'apicultura

Quadres per als porcs. Exterior i interior.

Granja Roca Soldevila de Reus (193?)

Possiblement durant el anys 1930, però també podria ser després de la guerra, Bergós va realitzar una gran granja avícola a la finca Roca Soldevila de Reus.

No es coneix si encara perdura aquesta construcció.

A la pàgina 105 (La fi d'una etapa, l'inici de la postguerra) tenim la introducció de l'edifici en el context històric.

Les característiques d'aquesta gran construcció les podem trobar al llibre *Construcciones urbanas y rurales* ^[150], on al capítol de galliners s'expliquen els diferents tipus possibles. Tot i que l'única informació que es te d'aquest edifici són unes fotografies on encara és en construcció, i no hi ha els diferents elements específics, com els abeuradors o menjadores, ens podem fer una idea de les diferents característiques.

Primerament els coneixements bàsics per a la cria de les gallines són:

- Orientació: el sol és beneficiós per a les aus, per tant, la façana principal ha d'estar a migdia, quedant així resguardat dels vents freds del Nord. A més , també s'aprofiten els rajos solars que podran penetrar a través dels finestrals de la façana, creant a l'interior del galliner un ambient tebi, sec i saludable.
Entenem per tant, que aquesta construcció estarà orientada així.
- El lloc triat ha de ser el més sec possible, ja que les gallines són sensibles a la humitat, i fins i tot els hi pot conduir malalties. Si el terra drena bé les aigües, encara serà millor.
Possiblement aquesta seria una de les raons per les que aquest galliner està elevat del terra, en una primera planta, a més de que afavoreix a la ventilació.
- Intentar que els vents dominants de la regió tendeixin a allunyar els mals olors. Instal·lar-ho en un lloc proper per a la seva cura, però a una distància suficient per a evitar les males olors i el soroll.
- L'orientació més adequada és, en climes temperats a l'Est, en climes freds al Sud i en general al Sud-Est. S'ha de protegir de les corrents d'aire.
Possiblement aquesta construcció es trobi en Sud-Est

Així ja podem analitzar aquesta granja, de curiosa i bonica construcció, de voltes de mocador de maó de pla, suportades per columnes, elevat tot el llarguíssim conjunt. També com a conseqüència d'estar elevat, es perd la possibilitat de tenir-hi una zona de pastura exterior per a les aus.

[148] Bergós i Massó, Joan (1965), *Construcciones urbanas y rurales*. Editorial casa Bosch. 3a edició, revisada i completada. Barcelona. Pagina 110.

Les parts que ha de contenir una fàbrica com aquesta són: incubació, cria de pollets, reproducció, espai per a pondre els ous i el magatzem de pinso.

El tipus de construcció de teulada a una aigua i obertures dividides en tres blocs, és la que Bergós més representa al llibre. Aquestes obertures han de tenir una superfície d'entre $\frac{1}{4}$ i $\frac{1}{5}$ de la planta d'allotjament, i han d'estar situades entre 50 i 70 cm del terra.

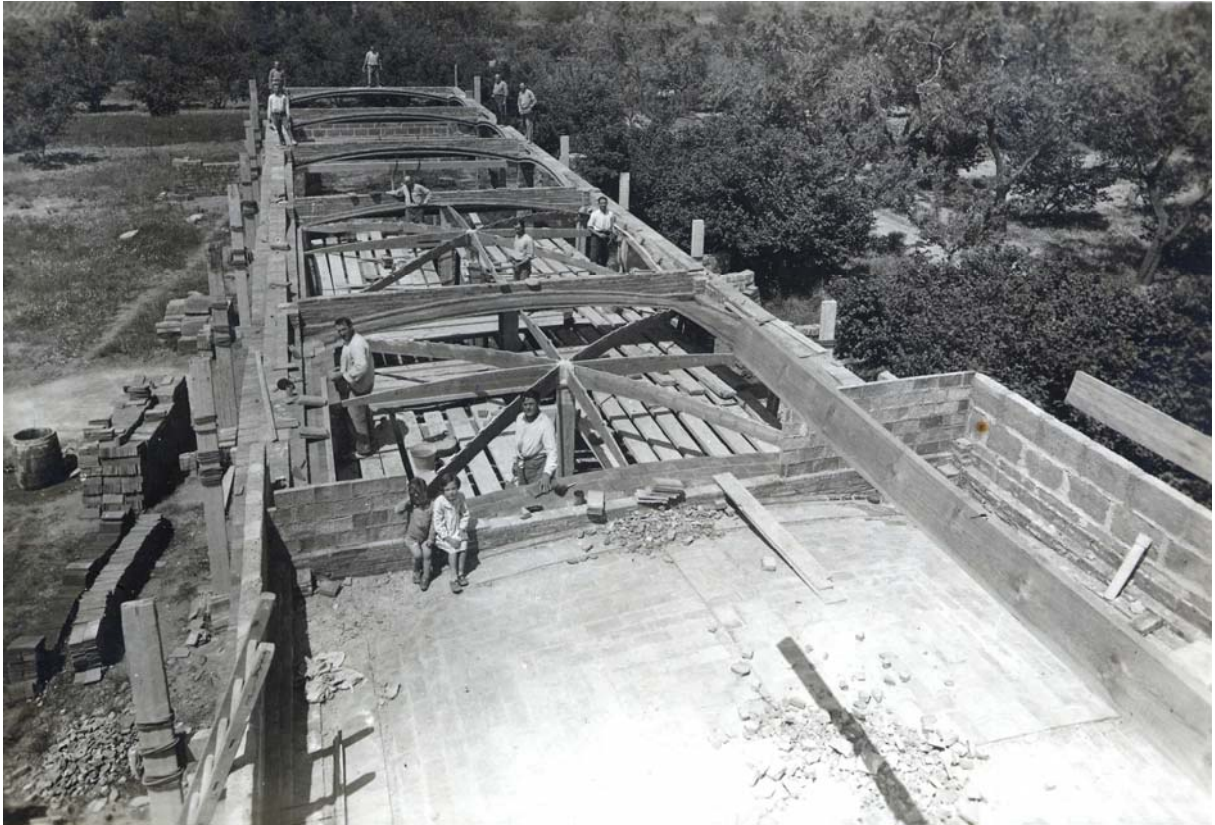
Els dormitoris dels galliners llargs, com és el cas, han d'estar dividits per envans, per evitar les corrents d'aire, així també s'hi pot afegir un cel-ras aïllant.

Tots aquests elements els podem veure a les fotografies, igual que els embarrats, que es veuen a la fotografia de l'interior de la instal·lació, a la dreta. Es necessiten 0,25 metres d'aquests per a cada au, a uns 70 cm del terra i fets de fusta. Les portes de servei es recomana que siguin de 180 x 70 cm.

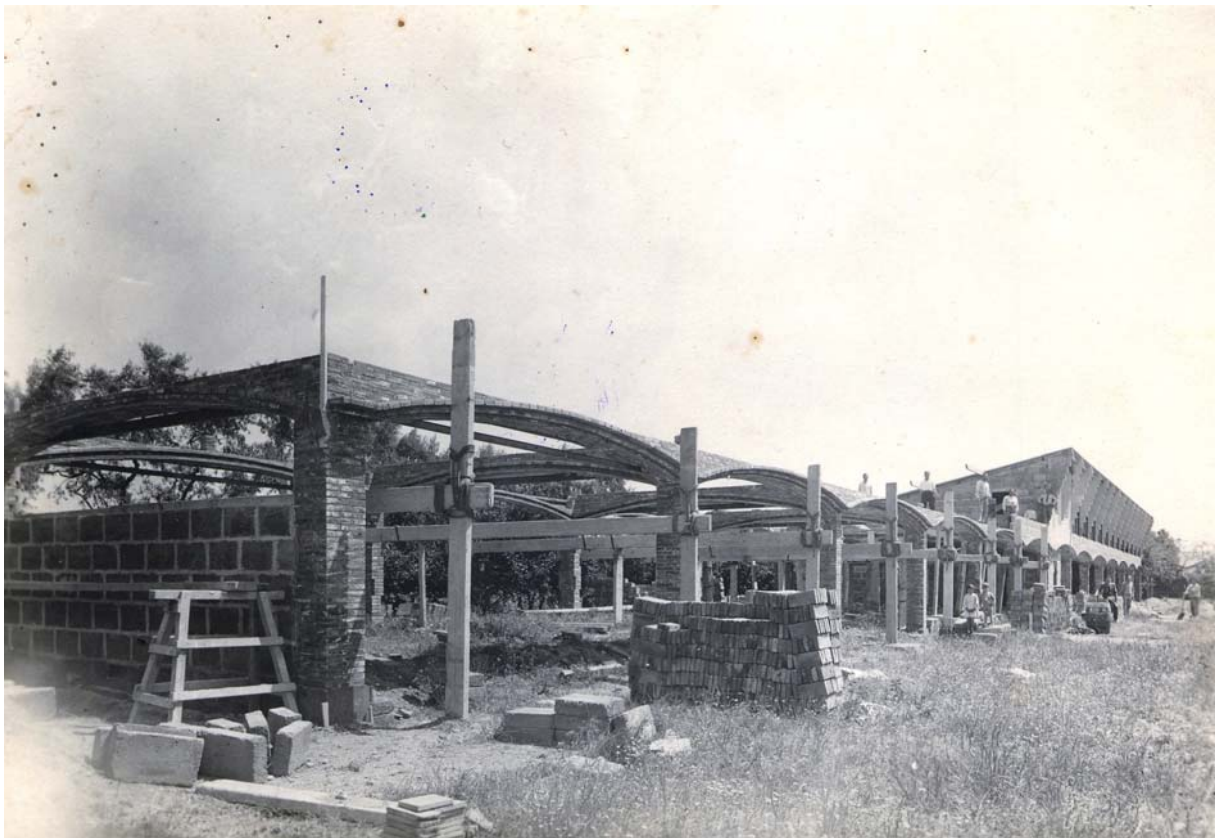
El paviment pot ser de morter de Portland, com les imatges semblen indicar.

També la coberta coincideix amb la descripció del llibre; una biga central sobre la que es recolzaran els extrems de les bigues que vagin a un i altre costat del galliner; directament sobre aquestes bigues es subjectaran les planxes ondulades de fibrociment, de 250 x 95 cm, que constituïran la coberta. Sobre la part del dormitori posem un cel-ras amb planxa llisa de fibrociment de 200 x 125 cm, sostingudes per llistons de fusta de 4 x 2,5 cm.

Tot seguit hi ha les fotografies de la granja, en estat de construcció. Les imatges han estat cedides per la família Bergós.

Imatges de la granja en construcció. Aquí s'hi pot veure tota la seva llargada, així com l'execució de les voltes de mocador de maó de pla, amb els puntals i cindris de fusta per a la seva realització.

Exterior i interior de les instal·lacions, on podem veure tots els detalls abans explicats.

Construccions de RILSA (dècada de 1950)

Bergós explica a les seves memòries, que RILSA (Reunión de Industrias Lacteas S.A.) li encarregà feines en diferents fàbriques. És te constància que l'any 1951 realitzà una fàbrica de formatges a Galícia, i que l'any 1952 realitzà una ampliació de les lleteries de la Seu d'Urgell, per tant, la resta d'encàrrecs de RILSA també devien ser en aquells anys.

A la pàgina 103 (La fi d'una etapa, l'inici de la postguerra) tenim la introducció d'aquests edificis en el context històric.

També hi ha constància que l'any 1954 va realitzar el complex agrari i industrial de Castell de Cunit, però no sabem si formava part de RILSA. No se'n te cap més informació.

Les diferents obres van ser:

- Ampliació de les lleteries de la Seu d'Urgell, no sabem exactament quins van ser els treballs.
- A Castelló d'Empúries va ampliar la nau de fabricació i va construir una xemeneia vuitavada de maó armat. La fàbrica de Piña d'Esgueva, a prop de Valladolid, on realitzà la feina des del despatx, i no es va traslladar fins al lloc.
- A prop de Valladolid, a la fàbrica Piña d'Esgueva, no sabem exactament quins van ser els treballs.
- A Lekunberri va reforçar la coberta i va ampliar la nau principal.
- A Astúries, a la localitat de Sebares, amplià la fàbrica i hi afegí una xemeneia
- A Galícia, a 1 km del municipi de Vilalba, a la província de Lugo, hi projectà les *Queserías San Simón*.

Del complex de Vilalba se'n conserva un plànol de secció, que apareix al llibre del centenari de Joan Bergós ^[151], on es veuen uns edificis sobreposats de cobertes amb molta pendent, suportades per envanets acabats en arc. A les fotografies proporcionades per l'ajuntament ^[152], es veu l'estat de mala conservació de l'edifici a la data de 2010, on s'observen un seguit de construccions, totes elles lligades entre si, amb espais per a la càrrega i descàrrega, la producció, oficines...

Tot seguit hi ha les fotografies de les antigues *Queserías San Simón*, cedides per l'ajuntament de Vilalba i la secció de l'edifici.

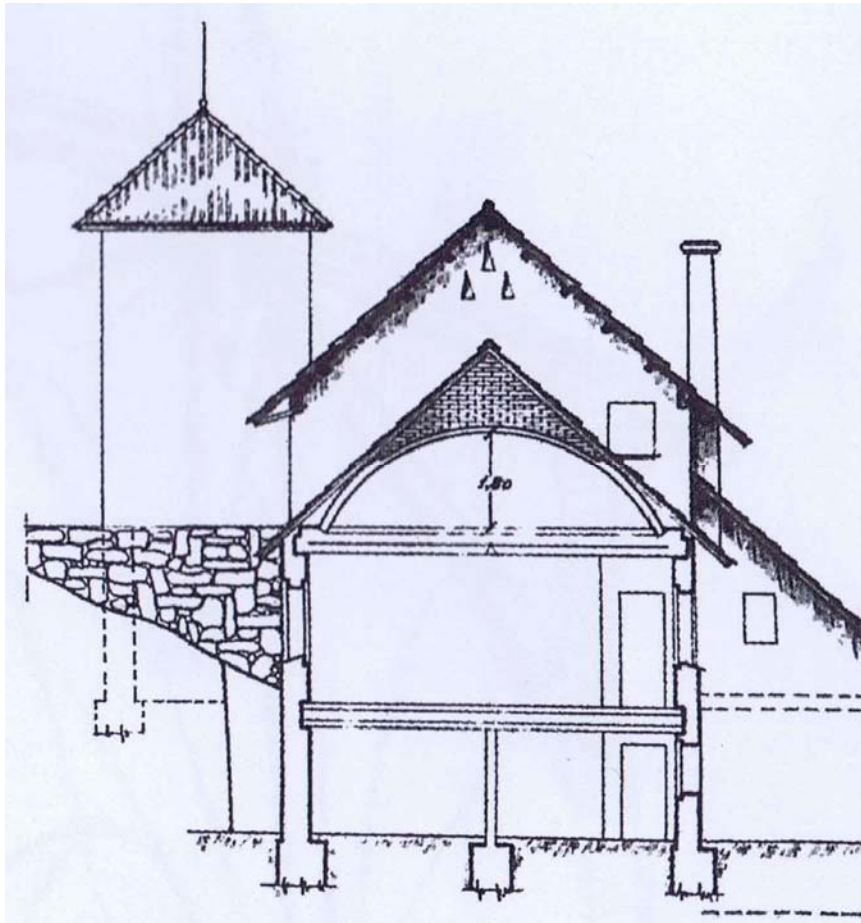
[149] Ribera i Bergós, Jordi (1994), Centenari Joan Bergós (1894-1994). Generalitat de Catalunya. Barcelona

[150] Fotografies facilitades per l'aparellador municipal de Vilalba, José Luis Lozano, el juliol del 2010.

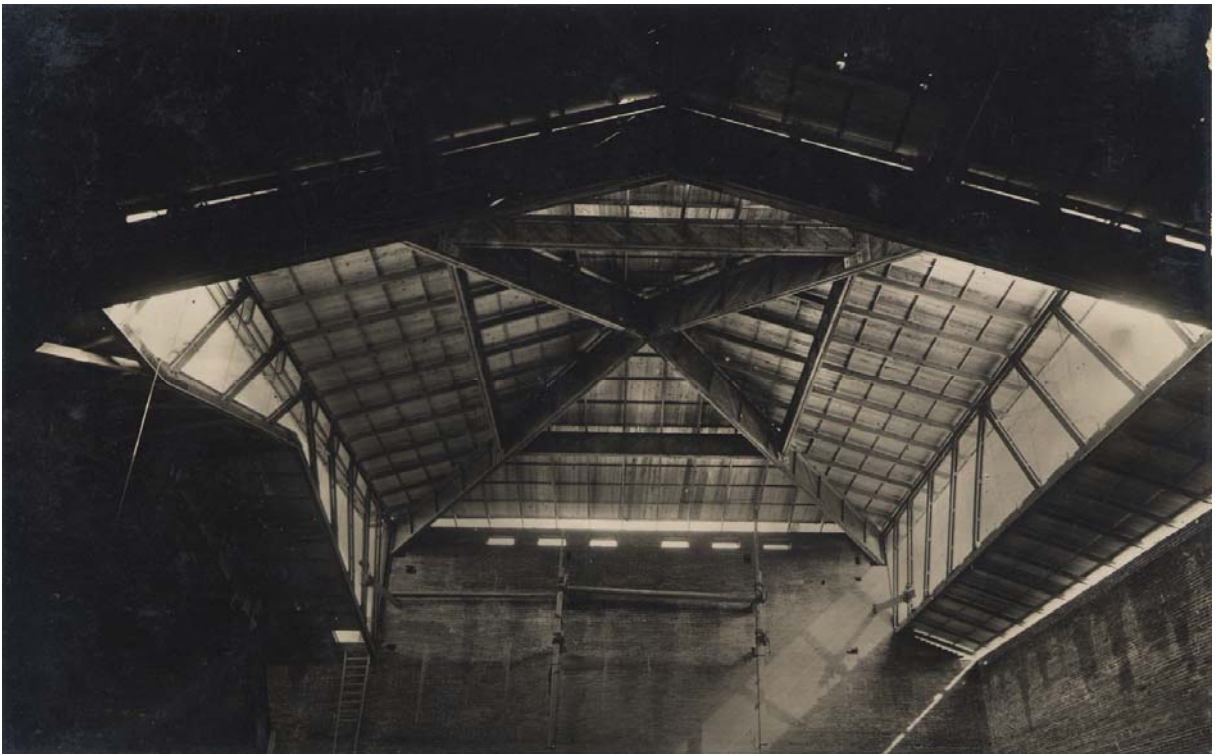

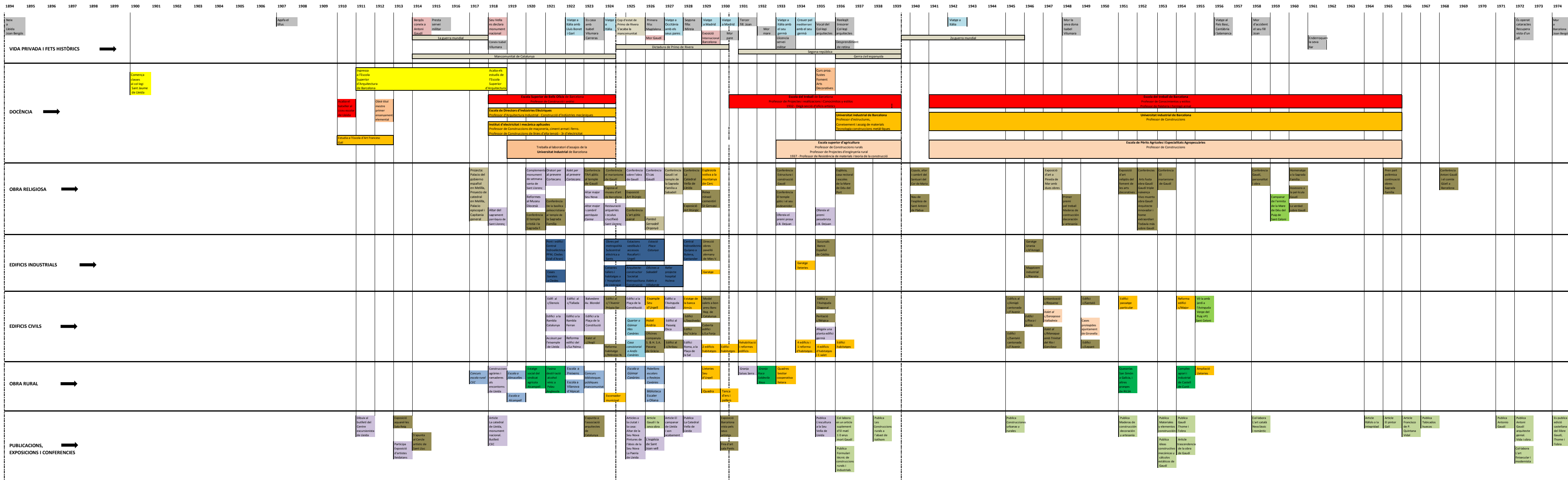
Finalment, també es té constància, per una llista d'obres d'en Bergós, que hi ha a la Càtedra Gaudí de l'ETSAB, que realitzà una fàbrica al carrer Martí Ricuté número 24 bis, la fàbrica INGRA al carrer Tarogí número 10-12 (Horta), i la fàbrica Vilaró a Granollers.

A més, entre les fotografies de Joan Bergós es trobà dues imatges d'unes construccions interessants, que possiblement fossin de RILSA. Tot seguit les reproduïm:

GRÀFIC

Distribució de l'obra de Joan Bergós

CONCLUSIONS

I agraïments dels mesos de treball en el projecte

La primera meitat del segle XX va filtrar els anys més agitats de tota la centúria. Foren uns temps de canvis continus. D'aplicacions d'idees, de política passional, de tendències d'art i d'una poderosa arquitectura. Un país amb conflictes socials i nacionals. Governos provisionals, la Mancomunitat, dictadures, repúbliques i guerra.

Un territori rural amb unes elits econòmiques amb afanys de transformació. Una capital, Barcelona, i unes comarques vivint en la societat pairal.

Un poble com Lleida, triplicà la població, transformà el seu principal motor econòmic i es transformà en ciutat. El país sencer també va doblar la població, i aquelles comarques pairals van canviar.

El corrent modernista deixà lloc a una altra manera de veure l'art. Les necessitats polítiques lligaren al recent noucentisme la responsabilitat de canviar un país. Una nova fornada d'arquitectes com Puig i Gairalt, Bonet, Quintana, Bassegoda, Carbó... agafaren el relleu de Gaudí, Domènech i Muntaner, Jujol... per a les noves construccions. Un grup influenciat per l'Escola d'art Galí, pel cercle artístic de Sant Lluç, per l'obra de la Sagrada Família i la persona d'Antoni Gaudí, per l'enginyer Esteve Terradas i pel catolicisme imperant en el món de les arts.

Bergós però, abans de conèixer tot aquest univers, vivia en la Lleida agrícola del riu i el turó de la Seu Vella. On els ramats passaven pel centre de la ciutat i als estius es gaudia la fresca als horts. Aquesta empremta, junt amb la de la seva família, sobretot la del pare, catalanista, tradicionalista i molt religiós, marcaren la personalitat de l'arquitecte.

At the first part of the XX century was a time of a lot of changes. The emergence of ideas and new trends in art made appeared a new conception of architecture. Catalonia was a country with social and national conflicts. Years of provisional governments, of the Mancomunitat, of two dictatorships (Primo de Rivera and Franco), republics (the Second Spanish Republic) and war (First World War, the Civil Spanish War and the Second World War).

The rural region was dominated by economical élites who had an ambition of transformation.

A city like Lleida trebled his population, converted his economics and the city. The all country doubled the population, and the rural region changed.

The modernist trend created a new conception of art. The political necessities tie the noucentisme the responsibility of changing the country. A new architecture formed by Puig i Gairalt, Bonet, Quintana, Bassegoda, Carbó, etc take the relief to Gaudí, Domènech i Muntaner, Jujol etc for the new constructions. A group influenced by Galí school, by the Cercle Artístic de Sant Lluç, by la Sagrada Família by the same Gaudí, by Esteve Terradas and by the Catholicism ruling in the arts world.

Bergós, before meeting all this univers, lived in Lleida. Lleida was a rural city governed by the Seu Vella cathedral in that time converted into a military barracks. This and also his father, a catalanist, traditional and really religious man, scared him as an architect.

A Barcelona conegué el món de les arts; les acadèmies, les exposicions, els grans edificis, els importants arquitectes, enginyers, pintors, escultors, escriptors... el noucentisme.

La seva formació, sobretot a l'Escola d'Art Galí, marcaran el seu estil noucentista que pràcticament no abandonà mai. Un corrent prou desconegut, i prou important per al nostre país, com per a ser estudiat.

Dins la seva obra podem trobar edificis religiosos; conferències, exposicions i publicacions sobre Gaudí, infraestructures de metro, tren, centrals hidroelèctriques i treballs en constructores; edificis per a particulars i plans urbanístics. Finalment, i és en aquesta part on es centra aquest projecte, hi trobem tota l'obra rural; des de la docència a les diferents universitats, publicacions, execució d'edificis escolars i biblioteques; a les granges i indústries agrícoles.

Un tipus d'obra molt lligada a aquells temps, en els canvis del camp català, de la conselleria d'agricultura de la Mancomunitat, de la reforma agrària de la república, de l'expansió cultural de Prat de la Riba i de les cooperatives agrícoles.

Bergós demostrà per damunt de tot, ser un arquitecte i un home tècnic; els seus projectes i llibres es centren en els aspectes més funcionals i executius.

Els llibres, abans analitzats, tracten des de les construccions més bàsiques del camp, a les indústries agrícoles. L'anàlisi dels materials, resultat de tots els anys

At Barcelona Joan met the world of arts; academies, expositions, huge buildings, important architects, engineer, painters, sculptors, writers, etc the Noucentisme.

His education, especially of the Galí School, marked his noucentista style, which he would never abandon. A trend so important in our country, but not really studied.

In his work we can find: religious buildings, conference, expositions, publications about Gaudí, metro infrastructure, hydroelectric stations, works for constructions companies, and town-plannings. And also we can find all his rural contributions, which are the main part of this research work: buildings, publications, schools, farms, industry and universities.

His work was linked with, in the changes Catalan field, the department of agriculture of the Mancomunitat, agrarian reform of the Republic, the Prat de la Riba spread and also with the agrarian comparative.

Bergós showed above all, being a technical architect and a man. His projects and books were based in the functional and executive aspects.

The books analyzed at the project deal with the most basic constructions of the field and of rural industries. The analysis of materials as a result of two years of

dedicats als laboratoris d'assaig de les universitats, mostren un treball de gran rigor. Tots aporten grans coneixements tècnics, constructius i un ric lèxic arquitectònic. En les obres, podem veure reflectits els coneixements de les publicacions, igual que les seves experiències directes, van servir per millorar aquelles pàgines. L'utilització de la fàbrica de maó, del paredat, de les cobertes d'encavallades de fusta, dels forjats de biguetes o de volta catalana. Les línies d'estètica noucentista, amb frontons a les façanes, grans obertures, contenció en el disseny i l'ornamentació...

Les assignatures de construcció i materials impartides a l'Escola Superior de Belles Oficis, a l'Institut d'Electricitat i Mecànica, a l'Escola del Treball i a l'Escola Superior d'Agricultura, aportaren les publicacions i una relació directa amb el món rural.

Les escoles i biblioteques que Bergós realitzà durant l'època de la Mancomunitat, sobretot pel que fa a les sucursals del Liceu Escolar de Lleida a la zona de Ponent, són una part molt importat d'aquesta obra de transformació del camp català.

Aquest projecte repassa la vida de Joan Bergós, en el seu entorn, des de la Lleida natal a la Barcelona de les altes esferes culturals; i finalment estudia tota la seva obra rural, fins on la documentació ha permès arribar.

Precisament, la falta de documentació ha estat el major handicap a l'hora d'elaborar el projecte. La dificultat per descobrir fons per estirar, que portessin a nous llocs on trobar informació. Desplaçar-se a arxius, biblioteques,

studies at university, show a work of scientific rigor. All of them provide us with a lot of technical, constructive and lexical architecture knowledge. In his works, we can see reflected all his knowledge. The use of the brick industry, the wall, the covered wooden trusses, the beams of wrought of the Catalan vault. He followed the trend of Noucentisme, with pediments on facades, large openings, retaining the design, and ornamentation.

The subjects of construction and materials gave it in the at the Escola Superior de Belles Oficis, l'Institut d'Electricitat i Mecànica, Escola del Treball and at the Escola Superior d'Agricultura, contribute to his publications and to his high relation with the rural world.

The schools and libraries that Bergós did during the Mancomunitat government, especially those linked with the Liceu Escolar in the Lleida zone, were an important illustration of the field transformation.

This project review the life of Joan Bergós, his social milieu, from his hometown, Lleida, to Barcelona and others spheres; and at the end studies all his rural works, till where the documentation allows me to arrive.

Precisely, the miss of information was the major handicap at the moment of writing the project. The difficulty of discovering everything it has been really important. Going to archives, libraries,

ajuntaments, o preguntar als propis veïns, han estat les maneres d'anar trobant pistes. De Joan Bergós no se'n conserva cap arxiu personal.

De Joan Bergós falta un anàlisi profund dels seus dos eixamples, el de Lleida i el de la Seu d'Urgell. On hi ha interessantíssimes coses ha descobrir, igual que en molts dels projectes que realitzà i que encara ara no en tenim l'autoria.

La conclusió, doncs, és la satisfacció d'haver treballat i descobert una època i un àmbit no molt estudiat fins ara, com són les construccions agràries dels anys 1920 i 1930. L'evolució que van tenir i la seva importància dins de la societat catalana de l'època. Una transformació del camp que va canviar tot un país.

També m'agradaria deixar constància del fet de no poder utilitzar d'una manera normativa, l'article que m'és propi per zona geogràfica; l'article *lo*. Esperant que com abans millor, l'Institut d'Estudis Catalans l'accepti, i el seu ús sigui un fet de total normalitat.

Finalment, he d'agrair l'ajuda que m'han donat les següents persones: Jaume Rosell i Colomina, Ramón Graus i Rovira, Carles Llop i Torné, Frederic Vilà i Tornos, Joaquim M. Puigvert i Solà, Ramón Minguet, Feliu Martin, Sebastià Garralon, Jordi Pasques, José Juanes Pena, Gustau Erill i Pinyot, Manuel Jesús Hernández González, Josep Cendrà, Aleix Barberà i Giné, Cristina Ardanuy i Buixadera, la meua família i la família Bergós: Mercè Ribera i Bergós, Jordi Ribera i Bergós i Magdalena Bergós i Vilumara.

city halls, and asking to the neighbours, has been the way to finding clues.

Of Joan Bergós is miss a deep analysis of his two expansion areas in Lleida and la Seu d'Urgell. Where there are really interested things to be discovered, as all the projects that he did and of which we don't have the authorship.

The conclusion is that it has been really satisfying having done this work, and having discovered so many things in a field none studied till now. The transformation of the field constructions during the twenties and thirties of this century, supposed a transformation in all the country.

I would like also to record that for me it has been impossible to use the article of my geography zone: the *lo* article. This happened because the Institut d'Estudis Catalans hasn't accepted it yet.

For ending I would like to thanks: Jaume Rosell i Colomina, Ramón Graus i Rovira, Carles Llop i Torné, Frederic Vilà i Tornos, Joaquim M. Puigvert i Solà, Ramón Minguet, Feliu Martin, Sebastià Garralon, Jordi Pasques, José Juanes Pena, Gustau Erill i Pinyot, Manuel Jesús Hernández González, Josep Cendrà, Aleix Barberà i Giné, Cristina Ardanuy i Buixadera i a la família Bergós: Mercè Ribera i Bergós, Jordi Ribera i Bergós and Magdalena Bergós i Vilumara.

BIBLIOGRAFIA I RELACIÓ FOTOGRÀFICA

Llibres utilitzats i classificació de les fotografies del primer apartat

Bibliografia

Balcells i González, Albert (2004), Història de Catalunya. L'esfera dels llibres, Barcelona.

Borrell i Figuera, Josep (1999), Granados, Viñes i la ciutat de Lleida, Memòria del segle XX, capítol 5: La cultura a les terres de Lleida de 1900 a 1936. Monogràfic del diari Segre, Lleida.

Bergós i Massó, Antoni (1990), Antoni Bergós memòries. Edicions de La Paeria, Lleida.

Bergós i Massó, Joan (1974), Confidències, anècdotes i perfils biogràfics. Escrits inèdits, Barcelona.

Bergós i Massó, Antoni (1922), Causas que dificultan la consolidación de los sindicatos agrícolas. Autoedició, Saragossa.

Revista Vida lleidatana (10 de gener de 1931), A la memòria de Joan Bergós i Dejuan, número 101. Lleida.

Revista Vida lleidatana (1926), números 15 i 16, (1927) número 29. Lleida

Ribera i Bergós, Jordi (1994), Centenari Joan Bergós (1894-1994). Generalitat de Catalunya, Barcelona.

Cardó, Carles (1928), Joan Bergós, monografies d'art. Edicions Joan Merli, Barcelona.

Ribera Bergós, Jordi (2002), Els arquitectes de Gaudí, article Joan Bergós l'arquitecte polifacètic. Edicions COAC, Barcelona.

Bonet i Garí, Lluís (1974), Revista Templo, article Recordem l'arquitecte que ens ha deixat.

Revista Templo, (1974), Article Joan Bergós i Massó. Barcelona

Bassegoda i Nonell, Joan (1995), Revista Temple I-II, article Exposició homenatge i reedició del llibre de Joan Bergós. Barcelona

Revista La ciutat i la casa (1925), números 2, 3 i 4. Barcelona.

Martinell i Brunet, Cèsar (1924), Congreso nacional de arquitectos a Santander. Intervenció del arquitecto en la arquitectura rural. Santander

Martinell i Brunet, Cèsar (1933), 1er congrés municipalista català organitzat per a federació de municipis catalans. Actuació de l'arquitecte als pobles i petites viles. Barcelona

Montmany i Cols, Antònia (2002), Repertori de catàlegs d'exposicions col·lectives d'art a Catalunya (fins a l'any 1938). Institut d'estudis catalans. Memòries de la secció històrico-arqueològica. Direcció de Francesc Fontbona. Barcelona.

Montmany i Cols, Antònia (1999), Repertori d'exposicions individuals d'art a Catalunya (fins a l'any 1938). Institut d'estudis catalans. Memòries de la secció històrico-arqueològica. Direcció de Francesc Fontbona. Barcelona.

Massot i Muntaner, Josep (1928), Obra del cançoner popular de Catalunya. Memòries de missions de recerca, estudis monogràfics, crònica. Fundació concepció Rabell i Cibils. Barcelona.

Ventura i Maynou, Joan (1995), Notes vol. 9, article Jaume Busquets i Mollera, dibuixant, pintor i escultor. Publicació periòdica del Centre d'Estudis Molletans. Mollet del Vallès.

Anuari dels amics de l'art litúrgic. (1929-1930), Art cristià a Catalunya. núm. 6. Barcelona.

Anuari dels amics de l'art litúrgic. (1925), Art litúrgic contemporani a Catalunya. núm. 7. Barcelona

Revista mensual del Foment de les arts decoratives (1928), número d'abril, Arts i bells oficis. Barcelona.

Catàleg de la 1a exposició general d'art litúrgic. (1925), Barcelona

Graus i Rovira, Ramon, Roca, Antoni i Rosell i Colomina, Jaume. (2008), L'Escola Industrial de Barcelona (1904-2004), cent anys d'ensenyament. Editorials de la Diputació de Barcelona, Ajuntament de Barcelona i Consorci de l'Escola Industrial. Barcelona.

Casanovas i Prat, Josep (1998), L'ensenyament agrícola a Catalunya (1912-1939). Recerques, 37. Barcelona

Siguan, Miquel i Kirchner, Montserrat (2006), Georges Dwelshauvers i els començaments de la psicologia experimental a Catalunya. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona

Balcells i González, Albert (2009), Civisme i higiene. El programa d'educació de la Mancomunitat de Catalunya, 1914-1923.

Quaderns d'estudi de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1924), volums I, II i III.

L'obra realitzada de la Mancomunitat (1923)

Mañà i Terré, Teresa (2005), Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925). Tesi doctoral Universitat de Barcelona.

Anuaris de les biblioteques populars i de les biblioteques tècniques de la Universitat Industrial de la Mancomunitat de Catalunya (1923). Direcció tècnica de biblioteques populars, Consell de pedagogia.

Alayo i Manubens, Joan Carles (2007), L'electricitat a Catalunya de 1875 a 1935. Pagès editors. Lleida

Puigvert i Solà, Joaquim M. (2008), Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònics. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

Puigvert i Solà, Joaquim M. (2010), Miscellanèa en aumenatge a Melquíades Calzado de Castro, era arquitectura neoaranesa: ensai d'interpretacion. Institut d'estudis aranesi. Vielha.

de Torres, Manuel (2002), Ricard Giralt Casadesús i la urbanística catalana de la primera meitat del segle vint. Revista de Girona, núm. 210. Girona.

Gómez i Serrano, Jose (1996), L'obrador de Gaudí. Edicions UPC. Barcelona.

Revista Cadí Pedraforca (2009), dossier llet i formatge, tardor-hivern. La Seu d'Urgell.

Lo banyut, revista pirinenca de resistència (2005), Alt Urgell, núm. 20. La Seu d'Urgell.

Riambau Möller, Esteve (1995), La producció cinematogràfica a Catalunya (1962-1969). Tesi doctoral UAB.

Revista ARTS del cercle de belles arts de Lleida (2000), núm. 14 de març. Lleida.

Varela i Serra, Josep (juny del 2006), Conferència "El Liceu Escolar de Lleida, un tresor amagat". Lleida.

Boletín del Liceo Escolar (1910), octubre núm. 25. Lleida.

Boletín parroquial de San Lorenzo Mártir de Lérida (gener del 1919), año VIII, núm. 73. Lleida.

Butlletí del Centre excursionista de Catalunya (juny-juliol de 1918), any XXVIII, núm. 281-282. Barcelona.

Revista Lleida (maig del 1927), núm. 49 any V. Lleida.

Corretgé i Blasi, Fabià i Gilart i Hernández, Anna (1995), Història gràfica d'Alpicat. Pagès editors. Lleida.

Corretgé i Blasi, Fabià (1991), *Alpicat: recull històric*. Diputació de Lleida. Lleida.

Medina, Jaume (1989), Carles Riba (1893-1959). *Publicacions de l'Abadia de Montserrat*. Barcelona.

L'espunyola, revista d'estudis de l'Alt Urgell (desembre de 1988), número 3. La Seu d'Urgell.

Mir, Conxita, Corretgé, Fabià, Farré, Judit i Sagués, Joan (1997), *Repressió econòmica i franquisme: L'actuació del tribuna de responsabilitats polítiques a la província de Lleida*. Publicacions de l'abadia de Montserrat. Biblioteca Abad Oliba. Barcelona.

Chumillas i Coromina, Jordi (2007), *Editorials, traduccions i traductors a la Catalunya contemporània. Annex de Traducció i edició a Catalunya durant la primera dictadura del s.XX (1923-1930)*. Tesi doctoral, Universitat de Vic.

XII Congreso del Comité español de historia del arte (1998), *Arte e identidades culturales*. Universidad de Oviedo. Oviedo.

Sol i Clot, Romà i Torres i Graell, Maria del Carme (1989), *Lleida en temps de la Mancomunitat de Catalunya (1913-1924)*. Editorial Virgili & Pagès. Lleida.

Camps i Arbós, Josep (2007), *Construir i divulgar una tradició. Notícia dels estudis sobre la Renaixença a la Lleida d'entreguerres (1921-1936)*. Anuari Verdaguer número 15. Barcelona.

Gómez i Serrano, Josep (1996), *L'obrador de Gaudí*. Edicions UPC. Barcelona.

Martínez del Río, Laura (2010), *Rehabilitació de l'edifici d'oficines de Santa Eulàlia de F.M.B. Projecte final de carrera d'arquitectura tècnica a l'EPSEB-UPC*. Barcelona.

Las fuerzas hidráulicas de Cataluña: saltos de la Sociedad Productora de Fuerzas Motrices S.A. (1923). Barcelona.

Hiperenciclopèdia d'esquerra republicana de Catalunya. Fundació Josep Irla

Artís i Mercadet, Mireia (1998), *Arxius de l'Escola Superior d'Agricultura, sèrie cinquena, número 1. L'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona des de la seva fundació fins al 1936*. Universitat Autònoma Metropolitana, Mèxic DF.

Cuchí i Burgos, Albert (1994), *Les construccions de terra a Catalunya. La tècnica de la tapia*. ETSAB, Departament de construccions arquitectòniques de la UPC. Barcelona.

Pla de millora del centre històric de la Seu d'Urgell, diagnosi prèvia. Memòria del procés configurador del centre històric. Març 2010.

Diccionari biogràfic de les terres de Lleida (2010), Política, economia, cultura i societat. Segle XX. Alfazeta edicions. Lleida.

Publicacions Coneixes la teva ciutat? Ateneu Popular de Ponent. Lleida.

Perrin, René, Lladonosa, Josep, Morell, Ramon i Clúa, Josep (1970), *Almacelles visió d'un poble. Secció cultural de la penya barcelonista Lo Vilot*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

Lalana i Foj, Òscar, Farré i Aguilà, Ferran i Pascual i Solà, Robert (1999), L'ensenyament públic a Almacelles (1840-1999) i els Jocs populars i tradicionals a Almacelles abans de la guerra civil (1920-1936). Ajuntament d'Almacelles. Almacelles.

Ruíz Fernández, J. (1920), Notas estadísticas é históricas del lugar de Almacellas.

Catllar i Gosà, Bernat i Armengol i Menén, Pere. (1987), Atlas de Lleida, segles XVII-XX. Col·legi d'arquitectes de Catalunya, demarcació de Lleida. Edicions de la Paeria. Lleida.

Gómez Felipe, Ignacio (2004), Nuevos proyectos para un hospital provincial en Huelva. Hacia la búsqueda de la modernidad sanitaria a principios del siglo XX. Archivo histórico provincial de Huelva. Huelva.

Berlabé i Jové, Carme (1995), Revista URTX número 8. Comunicació, El museu diocesà de Lleida: Una història retrospectiva. Lleida.

Valdivia Pardo, Pamela (2009), Modernidad y Turismo: Gran hotel Colón de la plaza de Cataluña (1888-1929). Màster en teoria i història de l'arquitectura UPC. Barcelona.

Anuaris i actes de l'Associació d'arquitectes de Catalunya

La catedral de Lleida recorda els seus màrtirs, Capítol de la Catedral Nova de Lleida, 2006. Lleida.

López, Fàtima i Vilumara, Josep Maria (2009), El taller de la Diagonal: un espai multidisciplinari i creatiu en la fàbrica Vilumara de la Travessera de Gràcia,. VIII Jornades d'arqueologia industrial de Catalunya, 29-31 d'octubre. Associació del museu de la ciència i de la tècnica i d'arqueologia industrial de Catalunya. Barcelona.

Rosell i Colomina, Jaume i Serrà, Isabel (1987), Estudis d'Esteve Terradas sobre la volta de maó de pla. Cinquanta anys de ciència i tècnica a Catalunya. Entorn l'activitat científica d'Esteve Terradas (1883-1950). Institut d'estudis catalans. Barcelona.

Arxius i fonts consultades

Arxiu municipal de Lleida

Arxiu diocesà de Lleida

Arxiu històric de Lleida

Arxiu del col·legi d'arquitectes de Lleida

Arxiu de la Diputació de Lleida

Arxiu comarcal del Pla d'Urgell

Arxiu Comarcal Baix Penedès

Arxiu de la Seu d'Urgell i del consell comarcal. (arxiver Julio Quílez i Mata)

Arxiu de la Val d'Aran

Arxiu del col·legi d'arquitectes de Barcelona

Arxiu històric de la ciutat de Barcelona (AHCB)

Arxiu administratiu de Barcelona

Arxiu històric de la Diputació de Barcelona (arxivera Montserrat Pumareta i Miquel)

Arxiu històric del centre excursionista de Catalunya (AHCEC) (arxivera Núria Téllez)

Universitat de Lleida (UDL)

Càtedra Gaudí – ETSAB-UPC (amb l'atenció de Mónica Cruz i Guáqueta)

Escola Superior d'Agricultura de Barcelona (ESAB)

Escola Politècnica Superior d'Edificació de Barcelona (EPSEB)

Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Agrària de Lleida (ETSEA)

Biblioteca de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB)

Biblioteca de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers Industrials de Barcelona (ETSEIB)

Biblioteca de la Universitat Pompeu Fabra (UPF)

Biblioteca de la Universitat de Lleida - Llegat Romà Sol – Carme Torres

Hemeroteca de l'Aula Màrius Torres de la biblioteca de la UDL

Biblioteca pública de Lleida

Biblioteca pública Escaler d'Oliana
Ajuntament de la Seu d'Urgell
Ajuntament d'Alpicat
Ajuntament de Preixens
Ajuntament d'Almacelles
Ajuntament d'Organyà
Ajuntament de Vilalba
Ajuntament de Los Realejos
Museu d'Arquitectura i Urbanisme Josep Mas Dordal d'Almacelles
Institut d'Estudis Penedesencs
Fons fotogràfic Courer de La Seu d'Urgell
Hemeroteca de La Vanguardia
Diari Segre
Diari La manyana

Relació fotogràfica

- F1.** Plaça dels Polls, actual plaça de Sant Joan, Lleida 1910. Pàgina 9. Col·lecció particular.
- F2.** Programa de la festa major de maig de Lleida de 1913. Pàgina 15. Fons digitalitzat Sol-Torres de la Universitat de Lleida.
- F3.** Estudiants d'arquitectura visitant la Seu Vella, en la seva sortida a Lleida el 1914. Pàgina 19. Extreta del llibre del centenari de Joan Bergós. Generalitat de Catalunya. 1994.
- F4.** Candelers i crucifix de Joan Bergós, a l'altar del sagrament de l'església de Sant Llorenç de Lleida. 1919. Pàgina 30. Col·lecció particular de la família de Joan Bergós.
- F5.** Edifici de Joan Bergós a la plaça de la Constitució núm. 32, actual plaça de Sant Joan de Lleida. 1923. Pàgina 33. Col·lecció particular de la família de Joan Bergós.

- F6.** Pont realitzat per Joan Bergós a la central elèctrica de Cledes. 1923. Pàgina 38. Extreta del llibre Las fuerzas hidráulicas de Cataluña: saltos de la Sociedad Productora de Fuerzas Motrices S.A. (1923).
- F7.** Perspectiva de la plaça de l'estació, del projecte d'eixample de Lleida de Joan Bergós, 1921. Pàgina 40. Col·lecció particular.
- F8.** Projecte de l'Altar de la Seu Nova de Lleida, de Joan Bergós, 1943. El projecte anà patint modificacions. Pàgina 43. Col·lecció particular de la família de Joan Bergós.
- F9.** Full oficial de la presa de possessió de Joan Bergós i Massó, com a professor de l'Escola Superior dels Bells Oficis. 1923. Pàgina 46. Arxiu històric de la Diputació de Barcelona
- F10.** Projecte guanyador del concurs de biblioteques públiques de la Mancomunitat de Catalunya de 1923. Ramon Puig i Gairalt. Pàgina 50. Anuari de les biblioteques públiques, 1923.
- F11.** Edifici de les cotxeres de l'Hospitalet de Llobregat, realitzat per Joan Bergós. 1926. Pàgina 55. Col·lecció particular.
- F12.** Edifici de la plaça de de la Constitució número 5, actual plaça de Sant Joan de Lleida. Fotografia feta l'any 2010. Pàgina 59. Col·lecció particular.
- F13.** Hotel Andria, realitzat per Joan Bergós a la Seu d'Urgell. 1928. Pàgina 65. Col·lecció particular de la família de Joan Bergós.
- F14.** Conclusions del projecte de Joan Bergós, de coronació del campanar de la Seu Vella de Lleida. 1930. Pàgina 68. Col·lecció particular de la família de Joan Bergós.
- F15.** Pont Vell de Lleida. 1934. Pàgina 77. Col·lecció particular.
- F16.** Xalet projectat per Joan Bergós l'any 1934, a l'antiga plaça del Portal d'Andorra, situada entre les actuals Avingudes del Bisbe Benlloch i de Garriga i Massó. Fotografia feta l'any 2010. Pàgina 84. Col·lecció particular.
- F17.** Fitxa tècnica del Sindicat d'arquitectes de Catalunya de Joan Bergós. Aproximadament 1936. Pàgina 91. Arxiu històric del COAC.
- F18.** Retrat de Joan Bergós i Massó en temps de postguerra. Pàgina 98. Col·lecció particular de la família de Joan Bergós.
- F19.** Retall de La Vanguardia del dia 14 de novembre del 1952, pàgina 11. Pàgina 106.
- F20.** Retall de La Vanguardia del dia 30 de juny de 1960, pàgina 28. Pàgina 112.
- F21.** Retrat a l'oli de Joan Bergós i Massó, fet per Joan Lahosa el 1968. Pàgina 115. Col·lecció particular de la família de Joan Bergós.
- F22.** Portada del llibre Antoni Gaudí, arquitecte genial. Vida i obra. 1972. Pàgina 116.

